

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1931

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

ÅRG. XXXII.

HÄFT. 3—4.

INNEHÅLL.

	Sid.
Ärkebiskop Nathan Söderbloms härstamning. Av BENGTHILDEBRAND	153—159
Om blodsskyldskap såsom äktenskapshinder enligt svensk rätt. Av docenten, jur. dr JAN ERIC ALMQUIST, Uppsala	160—176
Växjö stifts biskopar intill år 1287. Av fil. dr TONISCHMID, Stockholm	177—187
Några anteckningar om Västerås biskopskrönika och biskopslängd. Av docenten, fil. dr STURE BOLIN, Lund	188—193
Engelbrekts släkt. Nya bidrag. Meddelade av f. d. överläraren P. NORBERG, Stockholm	194—195
Drottning Kristinas tronavsägelse. Några randanteckningar. Av professor NILS AHN LUND, Stockholm	196—214
Peder Månsson Blix och hans släkt. Av bibliotekarien fil. dr HARALD J. HEYMAN, Uppsala	215—227
August Blanches föräldrar. Av järnvägstjänstemannen AUGUST GYNTHER, Stockholm	228—241
Insända böcker	285—288
Frågor	288
Notiser	289
Recensioner och smärre meddelanden	242—285
<p style="margin-left: 2em;">W. Holst, C. G. Tessin, anm. av författarinnan Sigrid Leijonhufvud, s. 242; B. Wedberg, J. E. Palmvärd, anm. av Aqut, s. 246; K. O. Bonnier, Bonniers, IV, anm. av fil. dr Ruben G:son Berg, s. 248; A. E. Falck, Hantverkskrån och fabriksväsen i Nyköping, anm. av aktuarien, fil. lic. E. Vennberg, s. 251; E. Hornborg, Finlands hävder, 2—3, anm. av B. H-d, s. 253; S. Leijonhufvud, C. G. Tessin o. hans Åkerökrets, anm. av B. H-d, s. 255; Carl Larsson, Jag, anm. av B. H-d, s. 257; R. Lindstam, Abboter i Nydala kloster, o. dens., Series pastorum i Njudungen o. Finveden under medeltiden, anm. av Toni Schmid, s. 258; H. Schiller, I kalesch genom Sverige, anm. av fil. lic. B. Lundquister, s. 260; Karin Kock, Skånska privatbanken, anm. av B. H-d, s. 261; H. Sollied, Blix'erne av Jemtland, o. annan Blix-litt., anm. av H. J. Heyman, s. 263; Solna hembygdsfören:s årskrift 1930—31, anm. av amanuensen fil. kand. G. Hellström, s. 264; Sveriges kyrkor: Dalsland, anm. av B. H-d, s. 266; Söderblom-litt., anm. av B. H-d, s. 267; Vetenskapsakademiens biografier, anm. av B. H-d, s. 269; Fören. Örebro läns museums festskrift 1931, anm. av B. H-d, s. 270; kortare anm. s. 271—285.</p>	

Ärkebiskop Nathan Söderbloms härstamning.

Av Bengt Hildebrand.

Hemma i Hälsingland kunde ärkebiskop Söderblom med rätta sätta som rubrik på sitt inledande bidrag till Svenska turistförningens årsskrift 1923. Nathan Söderblom var icke endast själv född i Hälsingland — i detta landskap hade också hans fäderne-släkt alla sina rötter. Ärkebiskopens faders, kyrkoherden Jonas Söderbloms manliga förfäder voro samtliga självägande hälsingebönder, så långt man kan följa dem tillbaka. Det finnes, brukade ärkebiskopen själv framhålla, ingen anledning tro annat, än att också dessa av oss kända odalmän i sin tur ärvt sin fria jord från tidigare självägande generationer sedan urminnes tid. Vid denna bygd, hans barndoms och hans faders, förblev ärkebiskopen alltid starkt fästad. Då han midsommaren 1927 förrättat visitation i Hassela i Hälsingland — åtföljd av domprosten av Winchester — förmåler protokollet härom för eftervärlden i följande uttrycksfulla ord: »Visitator uttryckte också sin glädje över att vara i hembygden. Han längtar ofta till de violetta midsommarängarna i Hälsingland, och han hade på varje ledig stund betat sina ögon på ängen, som sluttar ned från kyrkoruinen.»¹

Redan Olaus och Johannes Magnus prisade hälsingarnas dygder, manhaftighet och kyrkliga sinnelag. Kärleken till gammalt och fornt satt djupt hos dem.² Det var en kraftig, självständig ras, icke utan inslag av vildhet, varom t. ex. Delsbonamnet vittnat ända in i vår tid.

Med hälsingebloodet sammansmälte hos Nathan Söderblom ett helt annat, sydligare flöde: arvet från hans danska moderne-släkt.³ Det vore självfallet ett djupt misstag att tro, att någon människa kunde uppanalyseras såsom blott ett additionsresultat av

¹ Quelqu'une [Märta Lindqvist], Församlingarnas tjänare, I (i Svenska Dagbladet 30 sept. 1931).

² Nils Ahnlund, Oljoberget och Ladugårdsgärde (1924), s. 201.

³ Ärkebiskopens moder var född i Strömstad och uppvuxen i Sverige, men båda hennes föräldrar voro av dansk börd, såsom framgår av antavlan.

Antavla i fem led för

Olof Johansson, f. 1710^{8/10}, † 1768^{23/5},
hemmansäg. i Orsta nr 3, Söderala,
kyrkovård.
Cathrina Jonsdotter, f. 1709^{7/4}, † 1763^{10/6}.

Jon Larsson, hemmansäg. i Heden.

Kerstin Persdotter.

Jon Svensson.

Margta Olsdotter.

Sven Olofsson.

Karin Jonsdotter.

Per Andersson, hemmansäg. i Näset, Mo
sn, Hälsingl.

Karin Larsdotter.

Olof Ersson, hemmansäg. i Ljusne, Söder
ala.

Karin Olofsdotter.

Sven Olofsson, hemmansäg. i Enånger sn,
Hälsingl.

Anna Fansdotter.

Olof Mattsson, hemmansäg. i Enånger sn.

Jan Olsson,
f. 1737^{3/3},
† 1804^{25/10},
hemmansäg.
i Orsta nr 3,
kyrkovård,
riksdagsman
1789.

*Karin Jons-
dotter*,
f. 1735^{29/4},
† 1794^{3/11}.

*Sven Jons-
son*,
f. 1716^{2/3},
† 1781,
hemmansäg.
i Myskje.

*Brita Svens-
dotter*,
f. 1718^{27/8},
† 1778^{24/4}.

*Anders
Persson*,
f. 1713^{26/4},
† 1773^{9/5},
hemmansäg.
i Ångbo,
Söderala.

*Ingrid Ols-
dotter*,
f. 1722,
† 1792^{10/12}.

*Jan Svens-
son*,
f. 1728^{13/7},
† 1778,
hemmansäg.
i Enånger sn,
sedan i Ång-
bo, Söderala.

*Brita dotte-
r*,
f. 1726,
† 18

Olof Jansson,
f. 1758, † 1822,
hemmansäg. i Orsta nr 3.

Karin Svendsdotter,
f. 1754, g. 1779,
† 1797.

Olof Andersson,
f. 1757^{30/11}, † 1806,
hemmansäg. i Ångbo,
Söderala.

Anna Fansdotter,
f. 1754, † 1838^{7/}

Jon Olsson,
f. 1789^{30/10}, † 1871^{9/5}, hemmansäg. i Orsta nr 3,
Söderala (Hälsingl.), kyrkovård, nämndeman.

Margta Olsdotter,
f. 1792^{18/4}, † 1871^{13/6}.

Jonas Söderblom,
f. 1823^{8/11}, † 1901^{28/6}, kyrkoherde i Norrala och Trönö (Hälsingl.), Uppsala ärkestift.

Lars Olof Jon
f. 1866^{25/11}, † 1931^{12/1}, Teol.
L. av K. M:ts O., En a

op Nathan Söderblom.

<i>Lucie Jensdatter.</i>						
<i>Villad- 1745, 4^{29/9}, gshand- gaardejer andet inglen) Ribe.</i>	<i>Mette Niels- datter, g. 1767^{20/10}, † 1811^{28/2}.</i>	<i>Lars Peder- sen, Gæstgiver i Ribe, f. 1755.</i>	<i>Cathrine Larsdatter, f. 1755.</i>	<i>Førgen Koefoed, f. 1731^{26/12}, † 1813^{27/3}, Sognepræst paa Christiansø 1756, i Clemensker paa Bornholm 1771—1803.</i>	<i>Margrethe Eleonore From, f. 1739^{6/11}, † 1803^{25/11}.</i>	<i>Morten Munch, f. 1730, † 1796, Borgermester i København, Justitsraad, Grosserer.</i>
<i>Niels Blume, 80^{22/10}, † 1853^{9/6}, edsfoged for Ramse, hune Herreder. Kan- tilliraad, Roskilde.</i>		<i>Maren (Marie) Larsdatter, f. 1789, † 1811.</i>		<i>Hans Koefoed, f. 1768^{8/9}, † 1846^{23/6}, Mag., Cand. theol., Sogne- præst i Aversi og Testrup, Sjælland, 1798.</i>		<i>Christine Sophie Munch, f. 1773^{23/6}, g. 1793^{13/7}, † 1842^{13/1}.</i>
<i>Laurentius (Lauritz) Riber Blume, f. 1810^{3/2}, † 1900^{20/10}, provinsiallökare.</i>				<i>Fohanne Koefoed, f. 1807^{23/6}, g. 1836^{14/4}, † 1861^{22/7}.</i>		
			<i>Sophie Amalie Nicoline Blume, f. 1838^{21/12}, g. 1863^{8/8}, † 1913^{14/6}.</i>			

n) Söderblom,
l. och fil. hedersdr, ärkebiskop,
i Svenska Akademien.

bakomliggande genealogiska enheter — så enkelt är icke problemet. Å andra sidan ligger ju släktforskningens tjusning bl. a. just däri, att man söker och kan finna sambandet mellan fäder och ättlingar. Det torde ligga i öppen dag, att blandningen mellan hälsingskt och danskt är en avgörande och intressant förklaring till framträdande, olika karaktärsdrag i ärkebiskop Söderbloms personlighet.

På hemmanet Orsta nr 3 i Söderala socken av Hälsingland¹ bodde under 1600-talets senare del bonden *Olof Olsson*. I församlingens kyrkobok tecknade den karolinske prästen 1708 på latin hans eftermäle: »Honestus senior, frigoribus constrictus occubuit in via Söderhamn. Domum relatus, hic sepultus» — en gammal hedersman, frös ihjäl på vägen till Söderhamn, fördes hem och begrovs här. Ett talande koncentrat av ett människoöde! Med sin hustru *Ingrid* hade Olof sonen *Hans Olsson*, vars dotter *Ingrid Hansdotter* genom sitt gifte förde Orsta till nämndemannen *Johan Michelsson* (f. 1677 i Myskje, Mo socken, Hälsingland, † 1752), den egentlige stamfadern för ärkebiskop Söderbloms släkt. »I hela sin lifstid», säger kyrkoboken om Johan Michelsson, »så beröml., christl. och ärbart lefvat, att dess vandel bör vara allom till efterdöme och med skäl kan lofvas efter döden.» Och om hans änka, *Ingrid*, heter det 1769: »Hennes lefverne har varit mycket stilla, gudfruktigt och ärbart.»

Den nya släkt, som tillträdde Orsta nr 3, blev i Söderala en betrodd familj. Redan Johan Michelsson hade varit nämndeman. Hans son var kyrkovärden *Olof Johansson* (1710—1768), »en rådsam och förnuftig man»,² och dennes son, *Jan Olsson* (1737—1804), blev icke blott kyrkovärd, utan också riksdagsman i bondeståndet 1789.³ »Äger Bibel», heter det om honom. Hans son *Olof Jansson*⁴ hade två söner, »Hof-inköparen» *Jan Olofsson* (1780—1828) samt kyrkovärden och nämndemannen *Jon Olsson*, den senare fader till *Jonas Söderblom*, slutligen kyrkoherde i

¹ För framskaffande av materialet till antavlan jämte andra upplysningar står förf. i största förbindelse till studeranden Gustaf Söderblom, Uppsala, samt Oberstlöjtnant Niels Blume och Genealog Albert Fabritius, Köpenhamn. För älskvärd hjälp har redaktionen härvidlag även att tacka ärkebiskopinnan Söderblom, Uppsala, förste sekreteraren i utrikesdepartementet Staffan Söderblom, direktör Lars Blume, direktör Govert Indebetou och fröken Märta Lindqvist, Stockholm, samt Arkivar H. Hjorth-Nielsen, Köpenhamn.

² Om hans hustru *Cathrina Jonsdotter* (1709—1763) säger kyrkoboken: »För sin gudsfruktan, husaktighet och gifmildhet egt allas beröm». Hennes fader var *Jon Olofsson*, hemmansäg. i Ina.

³ Jan Olsson blev gift 2) med *Gölin Andersdotter* (1766—1842).

⁴ Om dennes första hustru, *Karin Svendsdotter*, säger kyrkoboken: »Ärbär, ordentlig och christelig.» Olof Jansson blev gift 2) med *Brita Andersdotter* (1770—1840).

Norråla och Trönö.¹ Ärkebiskopens farbror, kyrkovärden och nämndemannen *Sven Jonsson* (1833—1907) övertog Orsta, som sedan ärvdes av hans son *Jonas Svensson*, gårdens nuvarande ägare.²

Nathan Söderbloms stamträd på fädernet har, som synes av det föregående och av den bifogade antavlan, en sällsynt enhetlig prägel. Alla släktens rötter gå till hälsingeallmogen i Söderåla och grannsocknarna Enånger och Mo. Av helt annan karaktär är den danska mödernsläkten.

Då koleraepidemien höll sitt dystra härjningståg i Sverige 1834, inkallades till hjälp under de svåra förhållandena också trenne danska läkare. Den ene av dem var *Laurentius (Lauritz) Riber Blume*, Nathan Söderbloms morfader. Blume avlade efter förrättat värv sina sista examina i Köpenhamn, återvände därpå 1835 till Sverige och blev 1836 svensk medborgare. »Under femtio år», säger den nyutkomna Sveriges Läkarehistoria³ om Blume, »var han verksam i olika trakter av landet som tjänsteläkare och det på en tid, då läkaren ofta hade att färdas långa sträckor till fots eller på hästryggen för sjukbesök i avlägsna bygder eller i kustdistrikten fick uthärda storm och sjö i små öppna båtar eller färdas fram över osäkra isar.» På så skilda orter som Strömstad, Vadstena, Linde, Hudiksvall, Östhammar och Billingsfors tjänstgjorde Blume, var i Hudiksvall stadsfullmäktig samt landstingsman i Stockholms län 1869—70. »Varmt intresserad för sitt kall», heter det vidare, »men därjämte även för utveckling och framåtskridande inom alla grenar av det mänskliga vetandet, dock kanske mest på det industriella livets och uppfinningarnas område, var B. en enkel, flärdlös och välvillig man, glad och humoristisk till sin läggning.» Då han år 1900 bortgick nittioårig, var han den svenska läkarkårens nestor.⁴

Nathan Söderbloms moder var en dotter av doktor Blume

¹ En bild av Trönö kyrka synes i övre vänstra fältet av ärkebiskopens serafimerriddarvapen. Detta är avbildat i färger på omslaget till samlingsverket »Nathan Söderblom in memoriam» (1931), vilket även innehåller en av S. Ågren utarbetad fullständig bibliografi över Söderbloms skrifter. Rörande ärkebiskopens föräldrar och närmaste släktingar se bl. a. de 1931 utkomna levnadsteckningarna av Tor Andræ och Olle Nystedt, som även innehålla många porträtt; bild av Orsta i Andræ, a. a., sid. 19. Se även »Hågkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor», tolfte saml. (1931), samt Eivind Berggrav »Nathan Söderblom. Geni och karakter» (Oslo 1931). Anmälan av nämnda arbeten återfinnes s. 267 ff. nedan.

² Om släkten Söderblom se vidare Svenska Släktkalendern 1927, utg. av G. Elgenstierna, s. 573 f. Jonas Svensson i Orsta är g. m. Anna Andersdotter från Valla i Söderåla.

³ Sveriges Läkarehistoria, Fjärde följden, red. av A. Widstrand, del 1 (1930), s. 283.

⁴ Om Lauritz Blume se även Andræ, a. a., s. 21.

i hans första, danska gifte.¹ Söderbloms modernestamträd går, lokalt sett, till vitt skilda delar av det danska riket: till huvudön, Själland, med Köpenhamn; till trakten av Ribe, där de europeiska politiska problemen vidtogo vid Sönderjyllands gräns, med en kraftig, frihetsälskande befolkning vid den karga och stormiga nordsjöstranden; till Bornholm, den frodiga ön med de grönskande skogspartierna, rundkyrkorna och den vackra kusten samt överst i norr ruinen av Hammershus som minne från de lundensiska kyrkofurstarnas långvariga besittning; slutligen också till den lilla, Bornholm närbelägna klippön Christiansö, som har »godt 100 Indbyggere».

Icke blott lokalt utan också socialt sett erbjuder Söderbloms moderne en intressant omväxling, en tydlig bakgrund till ärkebiskopens doktorat i alla fyra fakulteterna. Provinsialläkaren doktor Blume var juristson av bondsläkt från Sönderjylland.² Hans mor var gästgivar dotter men han uppfostrades av *Sophie Amalie Baagøe* (1792—1826), som fadern³ äktat 1815, en kyrkoherdedotter från Roskilde.⁴

Det äktbornholmska släktnamnet *Koefoed*, som bars av Söderbloms mormor *Johanne K.*, visar redan i och för sig hän på, varifrån hennes fader, som var präst på Själland, ursprungligen stammade. Präster på Bornholm och Christiansö och godsägare på Bornholm möta här. Ett intressant eftermäle fick den nämnde Själlandskyrkoherden, magister *Hans Koefoed*, Söderbloms mormors far, om vilken det heter: »Fribaaren og uafhængig, lærd og dygtig, nøjagtig, samvittighedsfuld, men afmaalt, kyndig i flere Professioner».⁵

Socialt förnämligast i stamträdet är *Johanne Koefoeds* moderne, med tvenne gamla danska kultursläkter med namnet *Munch (Munk)*.⁶ Här möter *Johanne's* morfar *Morten Munch*

¹ Doktor Blume äktade 2) 1867 *Johanna Maria Elisabeth Nordin*, f. 1844, † 1916, dotter av prosten och kyrkoherden i Botkyrka och Salems församlingars pastorat, fil. dr Jonas Nordin och Maria Konstantia Karström. Slakten Blume lever på manskidan i både Danmark och Sverige.

² Som de äldsta av denna släkt uppgivas *Peder* och *Mette*, föräldrar till Willads Pedersen. Om denne och Herredsfoged Niels Blume se även Andræ, a. a., s. 20 f.

³ Om Herredsfoged, Kancelliraad Niels Blume jfr Th. H. Erslew, Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark, Suppl. I (1858), s. 175.

⁴ Efter hennes död gifte Niels Blume om sig 1830 med prästdottern *Marie Kirstine Münster*.

⁵ S. V. Wiberg, Dansk Præstehistorie, I (1870), s. 133. Jfr även Andræ, a. a., s. 21 f. Hans Koefoeds morfar, kyrkoherden *Thomas From*, var från Antvorskov, son av Inspektör *Jacob From* och *Elise Rosenfelth*. Thomas From blev gift 2) 1749 med *Margrethe Sophie Riegelsen*, grosshandlardotter från Köpenhamn.

⁶ Se J. C. L. Lengnick, Stamtavle over Hans Munks Descendenter (1841), samt dens., Stamtavle over Morten Munks Descendenter.

(1730—1796), borgmästare i Köpenhamn, rådmansson därifrån och gift med en vinhandlardotter (*Barfred*). Rådmanen Hans Munchs fader var Commerceraad, Assessor i Politi- og Commercekollegium *Morten Munch* (1647—1724), gift med *Maren Fleischer*. Den andra Munch-släkten inkommer med vinhandlare *Barfreds* (se antavlan) svärmor *Karen Munch*, assessorn och bryggaren i Köpenhamn *Lars Rasmussens* hustru. Hon var biskopsdotter från Kristiania och ärkebiskop Söderblom har således långt uppe en episkopal »ana». Något eventuellt påbrå från den avlägsne förfadern *Hans Nielsen Munch*¹ (1654—1712), som 1694 blev biskop i Kristiansand och 1699 i Kristiania, torde emellertid icke vara skäl att söka framleta. Hans Munch anses ha kommit sig fram i världen genom att i sitt första gifte äkta en fränka till *Sophie Amalie Moth*, konung Christian V:s älskarinna, stammmoder för grevarna *Danneskiold-Samsøe*. Det framgår icke av tillgänglig litteratur, om Söderbloms förmoder *Karen Munch* härstammar från biskopens nämnda, första gifte, eller från ett senare. Men det är ju kuriöst nog att se en förbindelselinje mellan hälsingeböndernas ättling samt Gyldenløvers och Danneskioldars anfru, grevinnan av Samsøe, sådan man tänker sig henne efter Honoratius Paulijns bekanta porträtt, sittande i det praktfulla slottsgemaket, med en page i vördsam attityd som staffage.² Vad Hans Nielsen Munch själv beträffar, vore det synd att översätta det omdöme, som Faye giver om honom i sin biskopshistoria.³ »Han levede», heter det, »paa 13de Aar som Bisp i Christiania, men plagedes i den Grad av Lethargie eller Sovesyge, at han ei blot ved Spisebordet sovnode ind med Maden i Munden, men endog paa Prædikestolen faldt i Søvn midt i Talen, i det Ordene uformodentlig døde paa Læberne. Denne Lidelse nedbødiede ham meget, 'da han af Gemyt og Væsen ingen ond Mand var'». Med Hans Nielsen Munch företer den episkopale ättingen Nathan Söderblom en särdeles minimal likhet, utom i fråga om de egenskaper, som endast reservationsvis kunnat andragas till den stackars Kristianiabispens försvar.

¹ Han var son av *Niels Munch* (1626—1682), död som kapellan vid S:t Olai Kirke i Helsingör, och *Karen Sadolin* († 1685). Niels M:s fader var bryggaren *Hans Munch* i Köpenhamn.

² Porträttet är avbildat som plansch i Danmarks Adels Aarvog 1929 vid genealogien över ätten Danneskiold-Samsøe.

³ Andreas Faye, Christianssands Stifts Bisp- og Stiftshistorie (Christiania 1867) s. 276 f. Jfr Bricka, Dansk Biografisk Lexikon, bd 11, s. 508.

Om blodsskyldskap såsom äktenskapshinder enligt svensk rätt.

Av Jan Eric Almquist.

Äktenskapshindren utgöra ett av de få institut i vår svenska rättshistoria, som kunna följas tillbaka till en tidpunkt, då landskapslagarna ännu icke börjat upptecknas i skrift. Förklaringen härtill ligger i öppen dag. Detta rättsinstitut tillhörde nämligen från början icke den borgerliga lagstiftningen, utan reglerades helt och hållet av den mäktiga katolska kyrkan, som genom påvliga skrivelser dikterade sin vilja för de svenska myndigheterna. Det är m. a. o. den kanoniska rätten, som redan under detta ålderdomliga skede utövar sitt inflytande på svensk rättsuppfattning.

Det äldsta kända påvebrevet rörande äktenskapshinder, som ankommit till Sverige, är utfärdat av påven Alexander III den 9 september 1171 eller 1172¹ och innehåller ett förbud för personer, befryndade t. o. m. sjunde led (kanonisk komputation), att ingå äktenskap med varandra. Förbudet skulle i viss omfattning även tillämpas retroaktivt. Dock tillägges i brevet, att de, som redan voro gifta med släktingar i fjärde eller fjärmare led, ej på grund av förbudet behövde åtskiljas. Denna senare bestämmelse ändrades emellertid redan genom påven Innocentius III:s skrivelse den 13 november 1198,² enligt vilken endast de, som befunnos gifta med fränkor i femte eller sjätte led, fingo fortsätta äktenskapen, sedan de erlagt böter till biskopen. Ungefär samma innehåll har ett senare påvebrev av den 3 oktober 1213.³ De stränga kanoniska reglerna om äktenskapshinder kunde förmodligen hos oss lika litet som bland övriga germanska folk⁴ i

¹ DS n. 56. Ang. dateringen, se R. Hausen, Finlands medeltidsurkunder, I (1910), s. 13.

² DS n. 108; jfr Alfr. Krarup, Bullarium Danicum, Første Halvbind, 1198—1247 (Kphmn 1931), s. 5 ff., nr:s 5—6.

³ DS n. 150; Krarup, a. a., s. 91 ff., n. 88.

⁴ Jfr H. Eichborn, Das Ehehinderniss der Blutsverwandtschaft nach kanonischem Rechte (Breslau 1872), s. 24.

längden upprätthållas. Det är f. ö. svårt att förstå, hur prästerskapet i Sverige kunnat kontrollera en så pass avlägsen släktskap som mellan anförvanter i femte, sjätte och sjunde led under en tid, då skriftligt material för upprättande av släkteregister i allmänhet måste ha saknats. Huru som helst bestämdes på Lateransynoden 1215, att de sista tre leden helt skulle frigivas, och att äktenskapshindren sålunda skulle inskränkas till de fyra första leden jämlikt kanonisk komputation. Genom påven Innocentius III:s skrivelse till Sverige den 5 april 1216¹ förordnades vidare, att de präster, som hädanefter understodo sig att viga dem, vilka befunno sig i förbjudna led, skulle straffas, och att barnen av sådana förbindelser skulle anses såsom oäkta.

I de svenska medeltidslagarna omtalas bl. a. även blodsskyldskap såsom äktenskapshinder. Några närmare föreskrifter i ämnet lämnas dock icke. Det anföres blott, att dylika fall skulle bedömas enligt Guds och kyrkans rätt.² Av andra lagrum, som handla om lägersmål, framgår det till yttermera visso, att det fjärde ledet betraktats såsom det yttersta av de förbjudna leden.³ De svenska lagstiftarna ha m. a. o. utgått från Lateransynodens beslut såsom gällande även för Sverige. I praxis gav emellertid påven stundom dispens, då det gällde äktenskap i tredje och fjärde led, varvid såsom skäl plägade anföras brist på passande giftermål eller lämpligheten att behålla vissa jordagods inom släkten.⁴

I och med reformationen inträder en ny epok i äktenskapshindrens historia. Visserligen blev sakläget till en början icke något nämnvärt förändrat, men man började nu diskutera och analysera äktenskapshindrens natur på ett helt annat sätt än förut. Härigenom öppnades väg för en lagstiftningsreform, som under nästa århundrade skulle komma att överskrida den kanoniska rättens gamla rāmärken. Under medeltiden hade man i allmänhet låtit sig nöja med de minst sagt krystade motiv, som kommit till uttryck i de påvliga skrivelserna. Då äktenskapsgränsen satts

¹ DS n. 156.

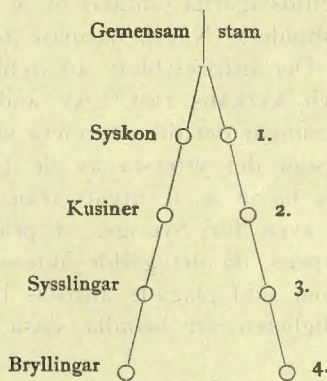
² Västgötalagen I, Giftermålsbalk 7; II, Giftermålsbalk 14; Östgötalagen, Kristnubalk 28; Upplandslagen, Kyrkobalk 15; Västmannalagen, Kristnubalk 19—21; Hälsingelagen, Kyrkobalk 15; MELL, Giftermålsbalk 4 pr.; KRLL, Giftermålsbalk 4 pr.; MESTL, Giftermålsbalk 4 pr. Jfr A. Winroth, Äktenskapshindren (1890), s. 187—88.

³ Se t. ex. Västgötalagen II, Kyrkobalk 52; Södermannalagen, Kyrkobalk 15 pr.; Dalalagen, Kristnubalk 9 pr.

⁴ Påvliga brev 1252 ²²/₁₀, 1259 ¹/₃, 1284 ¹⁸/₃ och ²²/₁₀, 1288 ²¹/₅, 1289 ¹³/₁₀, 1299 ¹⁰/₈, 1303 ⁷/₁₁, 1347 ¹⁸/₉ (Dipl. Suec.). Jfr Winroth, a. a., s. 188, och Hans Hildebrand, Sveriges medeltid, I, s. 93, not 3 och 4.

vid sjunde led, hade sålunda orsaken angivits vara den, att världen blivit skapad på sju dagar. Och då kyrkan av omständigheternas makt tvungits att inskränka de förbjudna ledens antal till fyra, hade det påståtts, att fyrtalet valts med hänsyn till de fyra grundelementen: eld, luft, vatten och jord.¹ I Sverige kom det nya programmet första gången till synes i »en liten boock om sakramenten», som 1528 anonymt utgavs genom trycket. Det har länge tvistats om vem som författat detta arbete. Numera synes det stå utom allt tvivel, att boken utgör en fri litterär översättning ur en tysk anonym skrift, som utgivits i Nürnberg 1525,

Kanonisk släktskapsberäkning (komputation).

och som inom litteraturen går under namn av »Brandenburger Ratschlag». Översättningen har med all säkerhet verkställtts av Olavus Petri, som delvis kompletterat framställningen med sina egna funderingar.² Det möter i varje fall ingen svårighet att upptäcka, varifrån stoffet hämtats till den nya förkunnelsen. Några år före tillkomsten av »Brandenburger Ratschlag» eller 1522 hade nämligen Luther låtit trycka en »Predigt vom ehelichen Leben», vilken i stort sett utgår från samma synpunkter.³ Det är alltså Luthers lära om äktenskapshindren, som Olavus

¹ Eichborn, a. a., s. 19 och 28.

² Jfr K. B. Westman i inledningen till Olavus' Petri samlade skrifter, bd 1 (1914); H. J. Holmquist, Den svenska reformationens begynnelse (1923), s. 116; C. Bergendoff, Olavus Petri and the Ecclesiastical Transformation in Sweden (New-York 1928), s. 114, 117 och 133.

³ Jfr R. Sundelin, Framställning och granskning af Luthers sociala etik, I (1880), s. 89.

Petri genom sin publikation 1528 ville befrämja och sätta som en motvikt till den kanoniska rättens hithörande föreskrifter.

I boken »om sakramenten»¹ har författaren verkställt en grundlig undersökning av den mosaiska rättens bud rörande äktenskapshinder. Författaren påvisar, hurusom i Mose bok III: 18 uppräknas de blodsfränkor, med vilka Gud förbjudit en man att gifta sig, nämligen moder, syster, sondotter, dotterdotter, faster och moster. »Där skulle påven och hans hop låtit bliva vid», utbrister författaren. Men i stället hade »papisterna» förbjudit äktenskap mellan befryndade personer »allt intill femte led». Detta godtycke behövde man nu ej längre rätta sig efter. Om ett äktenskapshinder förelåg enligt »påvens lag», betydde detta intet, såvida det icke samtidigt återfanns i »Guds lag».

Vid det kyrkomöte, som 1529 hölls i Örebro, tog den svenska kyrkan ståndpunkt bl. a. även till frågan om äktenskapshindrens omfattning. Beslutet härom präglas emellertid av en viss försiktighet, som står i bjärt motsats till innehållet i 1528 års publikation, ehuru själva tankegången givetvis är en och densamma. »Efter påvens lag», heter det i beslutet, »förbjuder några led i äktenskapet, de Gud intet förbjudit haver, må de där tillskickade äro av redliga orsaker därutinnan dispensera.» Dock tillades, att vederbörande så mycket som möjligt skulle söka undvika »förargelse».² Ungefär enahanda ståndpunkt återfinnes ännu i 1572 års kyrkoordning, vilket är desto egendomligare, som de samtida lutherska kyrkoordningarna på kontinenten i regel redan hunnit övergiva det kanoniska systemet.³ 1572 års svenska kyrkoordning fasthöll däremot i likhet med 1529 års konciliibeslut principiellt vid Lateransynodens föreskrifter och förklarade alltså fjärde led jämn sidolinje för det yttersta av de förbjudna leden. Dock medgavs liksom tidigare dispens, såvida det icke var fråga om något i Mose lag förekommande äktenskapshinder. Ej heller fingo kontrahenterna för dylik händelse befinna sig »alltför nära» den gemensamma stammen.⁴

Förhållandet, att 1572 års kyrkoordning beträffande äktenskapshinder kom att intaga en i förhållande till tidsläget måhända

¹ Denna finnes omtryckt i Olavus' Petri samlade skrifter, bd 1. (1914).

² Stiernman, Alla riksdagars och möthens beslut, bd 1, s. 94.

³ Jfr Winroth, a. a., s. 191.

⁴ Hithörande lagrum i 1572 års kyrkoordning är av följande lydelse: »Därför skall ock intet äktenskap bindas innan femte led, med mindre besynnerlig orsak kan vara på färde, varför något må varda någrom efterlåtet uti någon av de leder, som icke äro förbjudna uti den heliga skrift och rotenne icke är alltför när».

alltför konservativ ståndpunkt, berodde så gott som uteslutande på ärkebiskopen Laurentius' Petri ställning till frågan. I motsats till sin broder Olavus var ärkebiskopen mera skolastiskt betonad, och vördnaden för de katolska kyrkofädernas meningar ledde honom ofta till en alltför doktrinär tolkning av bibelns lärosatser. Vår förnämste kännare av reformationstidens litteratur¹ uttrycker saken på följande sätt: »Under det att Olavus' verksamhet huvudsakligen gått ut på att lossa alla de onödiga band, i vilka medeltidens kyrka insnört människonaturen, söker Laurentius att ånyo hopdraga de lösta knutarna.» Visserligen vägrade även Laurentius att böja sig för sådana stadgar, som direkt stredo mot Guds bud, men dels tolkade han skriften så extensivt som möjligt, dels förklarade han den kanoniska rätten, då den ej uttryckligen vederlades av bibeln, vara åtminstone i många fall bindande för människorna. I en särskild skrift med titeln »Om förbuden skylskap och svägerskap», utarbetad i november 1571 och tryckt påföljande år i Uppsala, har ärkebiskopen närmare motiverat sin och kyrkoordningens ställning till äktenskapshindren. Han säger däri, att det tredje och fjärde ledet medtagits bland de förbjudna leden »liksom en gård och ett värn», för att man icke så lätt skulle kunna bryta Guds förbud beträffande de led, som lågo närmare den gemensamma stammen. Men samtidigt erkände Laurentius, att han icke gärna ville utan nödtvång förändra en ordning, varefter »hela kristenheten» sig »nu så lång tid» rättat. Då emellertid tredje och fjärde led ej uttryckligen angåvos såsom äktenskapshinder i Guds lag, medgav ärkebiskopen, att dispens fick förekomma i dessa fall. Detta kunde han f. ö. så mycket lättare tillåta, som ett dylikt förfarande ju tillämpats redan under den katolska tiden.

I praxis kunde kyrkoordningens föreskrifter rörande äktenskapshinder dock ej länge upprätthållas. De världsliga myndigheterna, som hade svårt att förstå vördnaden för den katolska traditionen, funno dem vara onödigt stränga, särskilt då de jämförde dem med motsvarande stadganden i andra protestantiska länder. I de borgerliga lagförslag, som tillkommo under 1600-talets första decennium,² finner man också en strävan att inskränka de förbjudna ledens antal. Författarna till det Rosengrenska lagförslaget ville sålunda sätta det tredje ledet jämn sidolinje så-

¹ H. Schück, Svensk litteraturhistoria, bd I (1890), s. 259.

² Lagförslag i Carl den niondes tid (Handl. rör. Sveriges historia, ser. 2, Sthlm 1864).

som det yttersta, och i Karl IX:s lagförslag önskade man stanna först vid det andra ledet jämn sidolinje eller vid kusiner. Förmodligen utgör det Rosengrenska förslaget på denna punkt en trogen avbild av dåtida praxis, medan Karl IX:s lagförslag pekar hän mot en kommande utveckling. Detta framgår av vissa uttalanden från prästerskapets sida under 1620-talet, enligt vilka det medgavs, att för framtiden borde i överensstämmelse med tidigare praxis först det tredje ledet jämn sidolinje börja antalet av de förbjudna leden.¹ Samma ståndpunkt intager också 1619 års förslag till kyrkoordning.² Äktenskap i fjärde led skulle alltså utan vidare räknas såsom tillåtet såväl i jämn sidolinje som i tredje och fjärde led ojämn sidolinje.

Ett sätt, varigenom principens giltighet i praxis lätt kan konstateras, är att undersöka förekommande rättsfall rörande lägersmål.³ Bevarade dombrev från 1619 och närmast följande år utvisa nämligen, att lägersmål mellan personer befryndade i fjärde led bestraffats såsom vanligt lönskaläge, under det att dylika förbrytelser i tredje och närmare led föranlett särskilt ansvar.⁴

Frågan om lägersmålen bestraffning upptogs sedermera till behandling av 1643 års lagkommission. I sitt principbetänkande av den 17 mars s. å. ansåg kommissionen, att lägersmål även i tredje led jämn sidolinje skulle bestraffas såsom vanligt lönskaläge,⁵ och i det lagförslag, som sedermera den 8 augusti s. å. utarbetats av vissa kommissionsmedlemmar, ville man t. o. m. hänföra andra och tredje led ojämn sidolinje till samma kategori.⁶ Den ståndpunkt, som kommit till uttryck i principbetänkandet, blev emellertid den segrande så till vida, att den så gott som omedelbart kom att läggas till grund för hovrättspraxis.⁷ Förmodligen berodde detta på att någon dispens i fråga om äktenskap i tredje

¹ Olika betänkanden den 5 april 1620 och den 11 januari 1628 (avskrifter bl. a. i *Becchius-Palmcrantz'* juridiska samlingar, RA, vol. 10 a, fol. 9 och 475).

² I detta förslag (tryckt i *Handl. rör. Sveriges historia*, ser. II: 2) påyrkas förbud mot äktenskap mellan en man och hans »skyldfränka närmare än den ena uti tredje och den andra uti fjärde led».

³ Jfr Svea hovrätts resolution 1616 ³/₁₀ på underlagmannen i Norrland Jakob Anderssons frågepunkter (Domboken, RA, 1616, fol. 26): »Om mökränkning eller lönskaläge i någon skyldskapsled, som icke står uttryckligen i det 18 kap. Levitici förbjuden? Svaras, att där sådana fall kunna hända, då skall lagmannen och nämnden hava fördrag med domen, till dess han haver förfrågat sig här uti den konungliga hovrätt och bekommit svar därpå, vad straff de skola vara undergivna».

⁴ Winroth, a. a., s. 192.

⁵ C. J. Wahlberg, *Åtgärder för lagförbättring* (1878), s. 62.

⁶ Wahlberg, a. a., s. 152.

⁷ Winroth, a. a., s. 192.

led jämn sidolinje ej längre ansågs vara av nöden.¹ Till äktenskapliga förbindelsers ingående i andra och tredje led ojämn sidolinje behövdes däremot fortfarande dispens, och att detta ännu under 1660-talet varit regel,² framgår bl. a. därav, att 1665 års lagkommission i sitt förslag till straffordning³ intog samma ståndpunkt, som 1643 års lagkommission framlagt i sitt principbetänkande. Först genom kungliga förordningen den 30 december 1680 upphörde legaliter andra och tredje led ojämn sidolinje att räknas bland de förbjudna leden.

1572 års kyrkoordning hade efter allt att döma förutsatt, att dispensrätten skulle utövas av de kyrkliga myndigheterna. Så skedde också i praxis.⁴ Ännu 1620 resolverade hovrätten i ett visst fall, att frågan rörande närskyldas giftermål skulle avgöras av biskopen och domkapitlet. Men redan under nästföljande decennium befinnes det, att dispensrätten gång efter annan utövats av Kungl. Maj:t,⁵ och detta blir i fortsättningen regel. Förhållandet, att Kungl. Maj:t övertog utövandet av dispensrätten i äktenskapsärenden, fick stor betydelse för utvecklingen och medverkade i sin mån till att de äktenskapshindrande ledens antal väsentligt inskränktes. Att de kyrkliga myndigheterna ej sågo denna utveckling med blida ögon, framgår bl. a. av den omständigheten, att i de 1659 års förslag till kyrkoordning ånyo påyrkade, att fjärde led jämn sidolinje skulle anses såsom det yttersta av de förbjudna leden. Samma ståndpunkt intog f. ö. prästerskapet ännu i 1682 års förslag till kyrkoordning.⁶

Det verkliga tvistefröet mellan de kyrkliga och världsliga myndigheterna gällde emellertid icke tredje och fjärde led, utan frågan, huruvida ett äktenskap i andra led jämn sidolinje eller mellan kusiner kunde tillåtas genom dispens. 1572 års kyrkoordning var på denna punkt ej fullt tydlig och klar, enär den såsom indispensabla blott omnämner de led, som dels äro förbjudna

¹ Ännu 1638 $\frac{3}{4}$ hade emellertid Kungl. Maj:t meddelat dispens i dylika fall. Jfr Becchius-Palmcrantz (RA), vol. 10 a, fol. 477. Inom lagstiftningen kommer förhållandet till synes först i kungl. brevet den 1 mars 1678 (tryckt hos Schmedeman).

² Praxis synes dock redan under 1650-talet varit vacklande. Jfr Becchius-Palmcrantz (RA), vol. 10 a, fol. 453.

³ Wahlberg, a. a., s. 226.

⁴ Se härom Becchius-Palmcrantz (RA), vol. 11, fol. 678.

⁵ I de av prästerskapet 1620 och 1628 avgivna betänkandena hade förutsatts, att kunglig dispens skulle meddelas till ingående av äktenskap i tredje led (jfr Winroth, a. a., s. 192).

⁶ Förslagen till kyrkoordning äro tryckta i Handl. rör. Sveriges historia, ser. II:

i den heliga skrift och dels stå alltför nära den gemensamma stammen. Därvid är att märka, att Mose bok III: 18 icke särskilt omtalar kusiner, och huruvida dessa skulle anses stå alltför nära den gemensamma stammen är uteslutande en tolkningsfråga. Nu är det emellertid troligt, att det senare förbehållet intagits i kyrkoordningen just med syfte att förhindra kusinäkenskap. Åtminstone är man benägen till denna slutsats, då man tagit del av prästerskapets och framför allt ärkebiskopens ställning till detta spörsmål omedelbart före kyrkoordningens publicering. De närmare omständigheterna stå i intimt samband med riksrådet friherre Erik Gustafssons (Stenbock) vida beryktade frieri till sin kusin Malin Sture, för vilket jag nu i korthet skall redogöra.¹

Så snart Malin Stures moder grevinnan Märta under våren 1570 fått underrättelse om Erik Gustafssons giftermålsplaner, vände hon sig till ärkebiskopen Laurentius Petri för att inhämta dennes råd och mening i saken. Ärkebiskopen avstyrkte på det bestämdaste ett giftermål mellan så nära anförvanter. Till yttermera visso lät han under vintern samma år biskoparna på ett möte i Stockholm fatta beslut i vissa frågor angående äktenskaps hinder. Ehuru innehållet i detta beslut numera icke är känt i dess helhet, framgår det dock av ett senare uttalande av ärkebiskopen, att beslutet även omfattat förbud mot kusiners giftermål.² Herr Erik, som icke ansåg förbudet äga någon grund i Guds lag, svarade med att rådfråga utländska auktoriteter och lyckades från konsistoriet i Rostock erhålla en skriftlig bekräftelse på riktigheten av sin uppfattning. Konsistoriets utlåtande, som är daterat den 20 juli 1571,³ innehåller följande skäl: 1) Förbud mot kusiners giftermål nämnes ej uttryckligen i Mose lag. 2) Den romerska rätten tillåter dylikt giftermål. 3) I bibeln finnes flerstädes omtalat, att kusiner tagit varandra till äkta, såsom exempelvis kusinerna Otniel och Aksa i Josua bok 15 kap. 17 vers. 4) Påven har tillåtit giftermål mellan kusiner i flera fall, t. ex. år 1548 mellan kejsar Maximilian II och Maria. 5) De lutherska reformatörerna, såsom t. ex. Luther själv, Filip Melancton och Henrik Bullinger, ha uttalat sitt gillande beträffande kusinäkenskap.

¹ Se härom utförligare C. M. Stenbock, Malin Stures bortrövande (1916).

² Jfr Stenbock, a. a., s. III och V.

³ Avskrift på tyska i UB, sign. K. 23. — En hos Becchius-Palmcrantz (RA), vol. 11, fol. 70, förekommande avskrift utgör endast ett på latin författat sammandrag av de viktigaste skälen.

Ärkebiskopen lät sig emellertid ej påverkas av dessa skäl. Tvärtom sökte han i flera skrifter¹ punkt för punkt vederlägga Rostock-konsistoriets mening. Han erkände till en början, att Mose lag ej uttryckligen förbjöd giftermål mellan kusiner, men då det talas om att en brorson ej får äkta sin faster eller en syster-son ej sin moster, så betydde detta icke allenast, att de ej fingo gifta sig med de särskilt uppräknade personerna utan ej heller med deras avkomma, varav följde, att de ej heller fingo träda i äktenskap med sina kusiner. Denna tolkning syntes ärkebiskopen berättigad med hänsyn till stadgandet i Mose bok III: 18: 6, där det heter: »Ingen skall gå till sin närmaste blodsfränka till att blotta hennes blygd.» I det följande måste emellertid ärkebiskopen medgiva, att åtskilliga teologer på annat sätt tolkat skriftens bud, och ännu svårare hade han att freda sig mot de exempel bibeln omnämner rörande kusiners giftermål, ty här kan han knappast förebära annat än »att Gud såg mycket genom fingrarna med judafolket» och tillstod därför åtskilligt, som nu ej kunde anses för rätt. Under världens första dagar voro f. ö. äktenskap mellan nära fränder nödvändiga, men nu — då kvinnor funnos i överflöd — kunde det på intet sätt vara berättigat att väcka förargelse genom att bryta mot gammal sed. Den katolska kyrkan hade nämligen i alla tider genom olika konciliibeslut ogillat dylika förbindelser, och de förnämsta kyrkofäderna, särskilt Augustinus,² hade ävenledes uttalat i sig i samma riktning. Enligt ärkebiskopens personliga mening kunde därför på ett giftermål mellan kusiner icke följa annat än timlig olycka och evig osalighet.³

Ärkebiskopens argumentation medförde önskad effekt. Flera biskopar hade på hösten 1571 i viss mån låtit påverka sig av Rostock-konsistoriets utlåtande,⁴ men vid det kyrkomöte, som samlades i Uppsala sommaren 1572, lyckades ärkebiskopen genom sina motskäl återställa endräkten. Enhälligt uttalades under mötet, att »evad man uti dessa sakerna disputerar eller handlar, så kunna vi dock aldrig därpå rätteligen försäkrade varda, att giftermål uti andra led, det är syskonbarn emellan, icke är emot naturlig

¹ Skrifterna, som äro daterade den 17 september, den 1 oktober och i november 1571, återfinnas i kopior bl. a. i UB, sign. K. 23.

² Jfr *De civitate Dei*, lib. 15, cap. 16.

³ Jfr *Schück*, a. a., s. 255—56.

⁴ Jfr *Biskop Martinus Gestricius'* i Linköping utlåtande den 15 september 1571; *Biskop Johannes'* i Västerås utlåtande den 19 september 1571; *Biskop Nikolaus'* i Strängnäs utlåtande den 20 september 1571, allt om kusiners giftermål (avskrifter hos *Becchius-Palmcrantz*, RA, vol. 11, fol. 78 ff.).

och Guds beskrivna lag».¹ På detta kyrkomöte antogs också den året förut tryckta kyrkoordningen, som alltså icke gärna kan innehålla någon mot detta uttalande stridande bestämmelse. Det får därför anses, att kyrkoordningen ej velat tillåta dispens beträffande kusiners giftermål.

Vad Erik Gustafsson och Malin Sture beträffar, läto de emellertid icke påverka sig i sina giftermålsplaner av det svenska prästerskapets avvisande hållning. De reste i hemlighet till Danmark och läto där viga sig av en dansk präst. Till straff härför blev herr Erik visserligen efter hemkomsten fängslad och avsatt från alla sina ämbeten och förläningar, men på grund av sina fränders förbön blev han snart benådad och återinsatt i sin forna maktställning. Hans äktenskap betraktades därefter såsom ett laga giftermål.

Vid början av 1610-talet blev frågan om kusinäktenskaps laglighet ånyo aktuell. Det gällde då hertig Johans av Östergötland påtänkta giftermål med sin kusin Maria Elisabeth. Saken gav anledning till ett skarpt meningsutbyte mellan änkedrottning Kristina och prästerskapet på riksdagen i Stockholm 1612, varvid hon icke drog sig för att hävda, att frågor rörande äktenskapshinder hörde under världslig lag, och att motståndarna endast avsågo att ställa till buller och förargelse bland allmogen.² Då prästerna funno, att änkedrottningen ej lät sig hejdas, ingåvo de ett särskilt utlåtande till Kungl. Maj:t, i vilket de uttalade sina betänkligheter mot kusinäktenskapet, vilket vore förbjudet enligt kyrkoordningen, »som man kan se av de skrifter och handlingar, som uti salig konung Johans tid, höglovlig i åminnelse, av trycket anno 1572 äro utgångna och sedan uti Uppsala consilio anno 1593 stadfästa». Då emellertid det påtänkta giftermålet mellan de furst-

¹ Schück, a. a., s. 256, omtalar, att »åtskilliga motskrifter» utkommo, vilka sökte vederlägga ärkebiskopens åsikter rörande kusiners giftermål. Av dessa motskrifter har emellertid blott en enda bevarats åt eftervärlden. Denna är författad av en okänd »fosterlandsvän» och hör enligt Schück »till femtonhundredatalets yppersta avhandlingar.» Förmodligen åsyftar Schück här en viss anonym skrift, som i latinsk översättning finnes tryckt hos Joh. Baazius, *Inventarium Ecclesiae Sueo-Gothorum* (Linköping 1642), s. 325—30. Det är icke omöjligt, att friherre Erik Gustafsson haft att göra med tillkomsten av denna motskrift.

² H. Almqvist, *Svenska folkets historia*, bd 2, s. 367. — Schück, a. a., s. 494, omtalar, att en svensk jurist, vid namn Nicolaus Sabancorus, år 1610 i Jena utgivit en akademisk avhandling under titeln *Tractatus de connubiis*, »en skrift vilken, som det förefaller, var avsedd att utgöra ett juridiskt försvar från den romerska och den gudomliga rättens synpunkt för hertig Johans strax därefter ingångna förlovning med Maria Elisabeth, vilken förbindelse prästerskapet motarbetade på grund av kontrahenternas allt för nära släktskap». Ett studium av Sabancorus' avhandling ger dock föga stöd åt Schücks förmodan, att skriften tillkommit i politiskt syfte.

liga personerna numera enligt prästernas mening vore så nära förestående, att det ej syntes kunna förhindras, begärdes endast, att Kungl. Maj:t skulle låta utgå »sitt interdikt och förbud över hela riket, att ingen härefter må fördrista sig att efterfölja detta exempel, vilket kan allenast dessa furstliga personer emellan för viktiga och höga orsakers skull efterlätas».¹ Prästerskapets begäran synes emellertid icke ha lett till någon påföljd, och redan i november samma år firades bröllopet mellan hertig Johan och Maria Elisabeth. Änkedrottningen fick dock ej mycken glädje av sitt verk, ty äktenskapet blev ganska olyckligt, och vid ett senare tillfälle lär hon ha fällt följande yttrande: »Gud förlåte prästerskapet, som icke togo bladet från munnen och sade nej!» Detta yttrande åberopades sedermera ordagrant av Växjö domkapitel i ett officiellt betänkande 1644² och bidrog förmodligen till att ytterligare befästa det kyrkliga motståndet mot kusinäktenskap.

Även planerna på ett giftermål mellan drottning Kristina och Karl Gustaf motarbetades av prästerskapet, som därvid ånyo åberopade innehållet i Laurentius' Petri skrifter.³

Juristerna intogo i viss mån en annan ställning till frågan. Såväl C l. R å l a m b⁴ som L o c c e n i u s⁵ och S t i e r n h ö ö k⁶ förnekade, att Mose lag borde tolkas såsom innebärande ett förbud mot kusinäktenskap. Såsom skäl för denna uppfattning åberopades bl. a. Mose bok IV: 36: 11, där det omtalas, att Selofhads döttrar gifte sig med sina farbröders söner. Dessutom ansågs det betydelsefullt, att den romerska rätten utan vidare tillät dylika äktenskap.⁷ Varken »Guds ord» eller »världslig lag» kunde således anföras till stöd för förbudet. Juristerna kunde dock icke helt blunda för den omständigheten, att den svenska kyrkoordningen intog en motsatt ståndpunkt, och det gällde därför att teoretiskt motivera denna. R å l a m b uttalar sig härom på följande sätt:

¹ Betänkandet återfinnes bl. a. hos B e c c h i u s - P a l m c r a n t z (RA), vol. 11, fol. 192, ehuru det därstädes åsatts felaktigt årtal.

² Betänkandet återfinnes hos J ö r a n N o r d b e r g, Kirquio Balkar i Sverige, D. 4 ang. consistorialia (mskr. i KB).

³ Jfr Prästerskapets betänkande om syskonbarns giftermål den 25 november 1644 hos N o r d b e r g (a. a.).

⁴ Observationes juris practicæ (förf. 1652, tryckt 1674, andra uppl. 1679).

⁵ Synopsis juris privati (upplagor 1648, 1653 och 1673).

⁶ Kommentar till giftermålsbalken (mskr. i UB, sign. B. 101 c, förf. vid slutet av 1660-talet. Jfr samme författares förklaring över förbjudna led (avskrift hos B e c c h i u s - P a l m c r a n t z, RA, vol. 10 a, fol. 17—31).

⁷ Justiniani Institutiones 1, 10, 4: »Duorum autem fratrum vel sororum liberi vel fratris et sororis jungi possunt.» Jfr E i c h b o r n, a. a., s. 10 ff.

»Dock likväl haver kristlig överhet detta av en kristlig och skälig orsak förändrat och emellan syskonbarn giftermål förbjudit icke till en correction av Guds lag, som uti sig är fullkomlig, eller lika som överheten skulle bättre veta, vilka led till giftermål äro tjänliga än Gud själv; ingalunda är det i den mening skett. Utan[för] att göra Guds befallning uti förbjudna grader så mycket fastare hava de detta ännu där tillagt såsom en vall och ringmur omkring en fast och oöverbinnlig plats och fästning, på det människorna, som av deras onda och Adamitiska art alltid åstunda det som är förbjudet, skulle finna detta till att bräcka och kyla sitt förvet uppå och sålunda icke komma till att bjuda Guds vilja och befallning något motstånd.»¹

Sedd ur historisk synpunkt är emellertid denna förklaring vilseledande. Talet om vissa av Gud icke förbjudna led såsom utgörande »en vall och ringmur» kring de övriga härstammar tydligen från Laurentius Petri, men denne hade använt bilden för att förklara, varför han i kyrkoordningen uppfört tredje och fjärde led såsom äktenskapshinder, men ingalunda för att motivera förbudet gentemot kusinäktenskap, vilka han tvärtom ansåg strida mot Guds lag. Detta misstag kan dock icke uteslutande hänföras till Rålamb, ty det återfinnes redan tidigare i 1643 års lagkommissions principbetänkande.² Det heter nämligen där angående kusiners giftermål: »Emedan vår kristliga framfarna överhet haver täckts samma grad hålla för en bom eller mur, däröver ingen skulle drista sig springa och alltså nalkas de andra närmare av Gud förbjudna leder, synes ock gott, att samma grad än för ett stängsel bevaras.» Dock föreslog 1643 års lagkommission samtidigt, att dispens skulle tillåtas i dylikt fall, eftersom kusinäktenskap var förbjudet varken »i Guds lag» eller »jure civili». Samma synpunkt går igen hos Stiernhöök, då han säger: »Emot Guds lag må ingen kristlig konung dispensera. Emot en världslig lag, den överheten själv stadgat och beviljat haver, kan en världslig överhet dispensera.» Kärnpunkten i problemet var sålunda: Är kusinäktenskapet förbjudet i Mose lag? Men den frågan besvarades olika av jurister och teologer.

Under större delen av 1600-talet synas de borgerliga myndigheterna i regel ej vågat motsätta sig det kyrkliga kravet på att

¹ Rålamb, a. a. (1679), s. 227.

² Ungefär samma bild återfinnes även i Uppsala domkapitels utlåtande 1644 (hos Nordberg, a. a.), där det heter, att kyrkans lärare hade »flera led såsom en skans eller ringmur framför och kringom de närmaste lederna förbjudit».

dispens ej fick meddelas beträffande kusinäkterskap.¹ Prästerna nöjde sig emellertid icke härmed, utan begärde vid upprepade tillfällen, att Kungl. Maj:t skulle utfärda en stadga i ämnet. De önskade, att syskonbarns äkterskap måtte förbjudas, emedan det »Guds församling till en stor förargelse länders», såsom det heter i 1664 års riksdagsbesvär. Kungl. Maj:t utlovade varje gång specialföreskrifter, men det stannade tills vidare vid löften. Först den 1 mars 1678 publicerades ett »öppet brev, huru *vida* skyldskap i äkterskap förbjudas».² Det heter däri, »att efter denna dagen allt giftermål, som är emellan syskonbarn alldeles skall vara förbjudet och ingen tillåtet vara därutinnan något äkterskapsförbund att upprätta». Detta brev berörde emellertid icke dispensfrågan, som i själva verket var den brännande, och brevets innehåll var därför knappast ägnat att klargöra situationen. Vid 1680 års riksdag begärdes därför från alla håll, att Kungl. Maj:t en gång för alla skulle avgöra detta viktiga spörsmål. Så skedde genom kungliga förordningen den 30 december 1680. Häreft fastställdes, att andra led jämn sidolinje skulle bilda det yttersta av de förbjudna leden. Samtidigt förbehöll sig Kungl. Maj:t rätten att »efter omständigheternas noga överbäggande» få dispensera, därest kusiner skulle vilja ingå giftermål med varandra.

I och med tillkomsten av 1680 års förordning borde striden mellan teologer och jurister rörande kusinäkterskapen ha varit definitivt avgjord. Men så blev ingalunda fallet. Härtill bidrog framför allt ärkebiskopen Olof Svebilius' ställning till frågan. Under så gott som hela 1680-talet sökte denne ärkebiskop genom talrika ämbetsskrivelser³ övertyga konungen om kusinäkterskapens skadlighet, synbarligen i avsikt att hindra utöväudet av den kungliga dispensrätten. Men trots att hela den teologiska arsenalen allt ifrån Laurentius' Petri dagar förbrukades med lärda citat från kyrkofäderna och tolkningar av bibeln på grundspråket, invercade detta — såvitt man kan se — icke i något fall på ko-

¹ Kusiner, som önskade gifva sig, pläggade under denna tid låta viga sig utomlands. Det mötte dock i regel stora svårigheter att få dylik förbindelse erkänd i hemlandet såsom laga äkterskap. Se t. ex. Svea hovrätts dom (RA) 1634 ²²/₂ ang. det olaga giftermålet mellan kusinerna Johan Adolf och Anna Stuart. Det heter i domen bl. a., att Johan Adolf Stuart »emot kyrkostadgarnes förbud, mången till förargelse, utrikes inträdd i fullkomligt äkterskap med sitt samborna syskonbarn Anna Stuart, höga överheten, fäderneslandet och det andliga regementet till ingen ringa föräckt och sidvördning». — Drottning Kristinas gunstling frih. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna fick däremot kungl. dispens 1645 ²²/₂ (Riksreg., RA) före giftermålet med sin kusin Brita Kurck.

² Tryckt hos Schmedeman.

³ Flera av dem i avskrift hos Becchius-Palmerantz (RA), vol. 11.

nungens beslut. Som regel beviljades alla ansökningar om dispens, vare sig lägersmål tidigare förekommit mellan kontrahenterna eller icke.¹ Måhända är det ett symptomatiskt tecken på prästerskapets avvoga hållning, att den nya kyrkolagen av år 1686 ej med ett ord omnämmer den kungliga dispensrätten i fråga om kusiners giftermål. Det heter däri endast, att »Vi för god ordning samt andra viktiga skäl äktenskap mellan syskonbarn så hädanefter som härtill för Våra undersåtar hava förbjudit». Ärkebiskop Svebilius drog sig ej heller för att i ett dispensärende från år 1688 åberopa kyrkolagens stadganden i ämnet såsom innebärande, att kusinäktenskap ej legaliter kunde tillåtas. Men Karl XI blev honom ej svaret skyldig. I en kunglig skrivelse av den 11 juni s. å. påvisade sålunda konungen, att orden »så hädanefter som härtill», vilka förekommo i stadgandet, måste tolkas såsom inbegripande dispensrätten. Ty redan »härtill», d. v. s. före kyrkolagens tillkomst, hade konungen brukat meddela dispens rörande kusiners giftermål, varav följde enligt ordalydelsen, att han även »hädanefter» hade samma rätt. Ej ens efter utfärdandet av denna »lagförklaring» var det kyrkliga motståndet mot kusinäktenskap helt brutet. Ännu 1691 måste konungen ingripa, då en präst, som efter dispens gift sig med sin kusin, på grund härav förföljdes av sina ämbetsbröder, vilka funno hans giftermål otillständigt.²

Under 1720-talet började man reagera mot den ofta förekommande oseden, att kusiner, först sedan de haft lägersmål med varandra, ingingo till Kungl. Maj:t med en ansökan att få gifta sig. I kungliga brevet den 4 juni 1725 bestämdes därför, att kusiner, som idkat olovligt umgänge med varandra och därunder avlat barn, skulle anses ha förverkat sin rätt att erhålla dispens för ingående av äktenskap. I alla övriga fall skulle däremot dylik

¹ Kungl. resolutioner 1680 ^{20/8}, 1684 ^{20/8}, 1685 ^{4/8} och ^{14/8}, 1686 ^{22/11}, 1689 ^{4/8} och ^{22/12}, 1691 ^{1/4}, ^{19/8} och ^{21/8}, 1694 ^{21/8}, 1698 ^{18/1} samt 1715 ^{22/11}. Becchius-Palmcrantz (RA), vol. 11, fol. 518 ff.; S. Wilskman, *Swea rikes ecclesiastique werk*, D. 1 (1781), s. 740. — I. Arnell påstår i sin kommentar till stadslagen (1730), att ett adelsintresse legat bakom tillkomsten av 1680 års förordning, och att man därigenom egentligen velat förhindra, att de adliga godsens genom giftermål utom släkten skulle komma i främmande händer. Denna uppfattning kan vara med riktigheten överensstämmande. I varje fall strider den icke mot adelns projekt till kyrkolag 1685, vari dispensrätten uttryckligen omtalas. Men då Arnell vidare omnämner, att ofrälse personer därför ofta förvägrats att gifta sig med kusiner, beror detta otvivelaktigt på ett misstag. Innehållet i ovan anförda kungl. resolutioner utvisa tvärtom, att det i regel varit ofrälse personer utan några jordbesittningar, som kommit i åtnjutande av dispensrätten.

² Becchius-Palmcrantz (RA), vol. 11, fol. 588—632.

dispens ej kunna förvägras kusiner, som därom gjort ansökan i behörig ordning.

1734 års lag utgör beträffande blodsskyldskap såsom äktenskapshinder endast en sammanfattning av de under 1600-talet antagna reglerna. Giftermål fick sålunda icke förekomma mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led, ej heller mellan syskon inbördes, ej heller mellan ett syskon och det andras avkomling och ej heller slutligen mellan kusiner, såvida icke »Konungen giver därtill lov». Under förarbetena till lagen hade föreslagits, att halvsyskons barn utan vidare skulle få taga varandra till äkta,¹ men förmodligen till följd av prästerskapets motstånd kom detta förslag ej att inflyta i den slutliga redaktionen.

Förhållandet, att kunglig dispens ännu i 1734 års lag krävdes för ingående av äktenskap mellan kusiner, erhåller en naturligt förklaring, om det antages, att 1725 års nyss anförda brev fortfarande ansågs tillämpligt i praktiken. Dispensansökningen blev nämligen härigenom icke endast en ren formalitet, då det i varje fall måste konstateras, huruvida lägersmål veterligen förekommit mellan kontrahenterna eller icke. D. N e h r m a n-E h r e n-stråle gör också gällande i sina 1747 tryckta föreläsningar över giftermålsbalken (s. 25), att 1725 års brev ingalunda upphävts genom 1734 års lag, ehuru lägersmålsprincipen icke kommit till uttryck därstädes.² I praxis synes emellertid innehållet i 1725 års brev med tiden ha blivit bortglömt. Ätminstone möter man flerstädes i den juridiska litteraturen³ från senare hälften av 1700-talet den uppgiften, att brevet icke längre var giltigt. Under sådana förhållanden ligger det i sakens natur, att dispensansökningen skulle komma att betraktas som en ren oformlighet i lagstiftningen. L. T e n g w a l l ville i sina Anmärkningar til giftermålsbalken (1794, andra uppl. 1802) ej ens räkna kusinäktenskap såsom dispensfall, eftersom de alltid utan undantag biföllos av Kungl. Maj:t. Sedan såväl lagkommittén som äldre lagberedningen påyrkat, att andra led jämn sidolinje skulle upphöra att vara äktenskapshinder, genomfördes denna reform äntligen⁴ ge-

¹ 1726 års förslag till GB. Jfr Lagkommissionens protokoll 1725 ¹⁸/₁. (W. Sjögren, Förarbetena III: 276 och VI: 16.)

² Riktigheten härav framgår också i viss mån av den omständigheten, att äktenskapsansökningarna under 1700-talet alltid äro åtföljda av pastors intyg rörande kontrahenternas förhållande till varandra. I ett särskilt bihang till Biographica-saml. i RA finnes en mängd dylika ansökningshandlingar bevarade i original.

³ Se t. ex. G. F l y g a r e, De matrimonii prohibiti (Diss. Ups. 1781); L. T e n g w a l l, Anmärkningar til giftermålsbalken (1794), s. 8.

⁴ Såsom övergångsförfattningar i ämnet äro att betrakta kungl. breven 1792

nom kungliga förordningen den 19 maj 1845. Härigenom blev giftermål mellan ett syskon och det andras avkomling det yttersta av de förbjudna leden. Reformen innebar också, att de svenska äktenskapshindren i formellt hänseende bragtes till full överensstämmelse med den romerska rättens motsvarande föreskrifter, ett ideal, som föresvävat de svenska juristerna redan under 1600-talet.

Åtminstone från och med 1800-talets början hade önskemål framställts, som gingo ut på att även göra äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling beroende av kunglig dispens. Motioner hade i detta syfte väckts vid 1809—10, 1834—35 och 1847—48 års riksdagar, men varje gång med negativt resultat. För att undvika 1734 års lags förbud mot äktenskap i första och andra led ojämn sidolinje läto i åtskilliga fall svenska undersåtar tid efter annan viga sig utomlands med eller utan bibehållande av sin svenska nationalitet. De försök, som vederbörande sedermera gjort att utan skedd förändring av medborgarrätten få förbindelsen i hemlandet erkänd såsom laga äktenskap, ha emellertid i regel strandat.¹ Likaledes ha ansökningar om dispens åtminstone i senare tid icke ansetts kunna bifallas av Kungl. Maj:t.² 1734 års lag medgav ju heller icke konungen någon dispensrätt för dylikt fall.

Under påverkan av dansk rättsuppfattning bestämdes äntligen genom lag den 12 november 1915, att tillstånd till äktenskap mellan ett syskon och det andras avkomling kunde givas av Konungen. Samma stadgande ingår numera i Nya Giftermålsbalken

^{17/18} rörande invånarna på St Barthélemy, 1805 ^{30/8}, rörande lappallmogen och 1829 ^{8/9}. I det sistnämnda brevet bestämdes, att kusiner, som ville söka kunglig dispens för att träda i äktenskap med varandra, hädanefter blott behöfve anmäla förhållandet hos kyrkoherden i den kvinnliga kontrahentens församling. Kyrkoherden hade sedermera att vidarebefordra anmälan till konsistoriet, som i sin tur bragte saken till Kungl. Maj:ts kännedom. Hela proceduren avsåg att vara kostnadsfri för kontrahenterna.

¹ Kungl. Maj:ts utslag 1879 ^{22/8} (halvsysters dotter), 1883 ^{8/1} (brorsdotter) och 1898 ^{11/9} (halvsysters dotter). Jfr Lagberedningens förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m. m. (1913), s. 200. — Rörande undantag från regeln, se G. Elgenstierna, Svenska adelns ättartavlor I (1925), s. 134, där ett giftermål mellan svensk man och hans brorsdotter omtalas (vigseln ägde rum i Lübeck 1870 ^{24/7}), och II (1926), s. 11, där ett giftermål mellan svensk man och hans systerdotter omtalas (vigseln ägde rum i Lübeck 1875 ^{19/12}).

² Kungl. Maj:ts utslag 1857 ^{18/5} (halvsysters dotter), 1857 ^{22/8} (faderns halvsyster), 1904 ^{28/2} (brorsdotter), 1907 ^{18/8} (brorsdotter) och 1910 ^{4/2} (systerdotter). Jfr Lagberedningens nyss anf. förslag, s. 200. — Från äldre tid finnas några exempel på giftermål mellan svensk man och hans systerdotter, i vilka fall kunglig dispens utan stöd i lag efter allt att döma måste ha lämnats. Se härom Elgenstierna, a. a., II (1926), s. 598 (vigseln ägde rum på Falkenhagen i Pommern 1802 ^{29/10}) samt IV (1928), s. 705 (vigseln ägde rum i Vänersborg 1809 ^{24/8}). Jfr Bondeståndets protokoll vid 1834—35 årens riksdag, bd 5, s. 5.

av den 11 juni 1920 (2 kap. 8 §). Denna kungliga dispensrätt är emellertid icke att anse som en ren formföreskrift, såsom fallet var rörande kusiners giftermål före 1845, utan förutsätter i själva verket en officiell utredning, huruvida kontrahenterna äro behäftade med ärftliga sjukdomsanlag eller lyten. Är detta händelsen, bör dispensansökningen avslås.¹

Genom de nya förutsättningarna för dispensansökningens beviljande har den rasbiologiska synpunkten, som närmast är en frukt av den moderna ärftlighetsforskningen, i viss mån vunnit insteg på den svenska äktenskapsrättens område. Denna synpunkt har numera i allt större omfattning fått ersätta de ålderdomliga, företrädesvis på Mose lag grundade föreställningarna rörande nödvändigheten att förhindra giftermål mellan närskylda.² Med tillhjälp av ärftlighetsforskningens resultat bör i framtiden en fast grundval kunna skapas för bedömandet av frågan om blodsskyldskap såsom äktenskapshinder.

¹ Jfr Lagberedningens förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m. m. (1913), s. 201.

² Inom svensk juridisk doktrin är C. Lundius den förste, som utförligare sökt förklara grunden till de i Mose lag förekommande äktenskapshindren. Detta skedde i en 1702 utgiven avhandling med titeln: *De gradibus in conjugio contrahendo jure prohibitis*. Lundius har däri uppställt ej mindre än fem olika förklaringar. Dessa olika skäl, som alla äro av etisk art, ha sedermera ända till våra dagar upprepats av senare juridiska författare, varvid än det ena, än det andra skälet tillerkänts ett visst företräde.

Växjö stifts biskopar intill år 1287.

Av Toni Schmid.

För de äldsta biskoparnas i Växjö historia finnas olika källor att tillgå. Tillförlitligast bland dem äro de samtida. Sådana samtida källor äro brev, bevarade antingen i original eller t. ex. i kopieböcker. Till samtida källor räknas även vissa annalnotiser, som hugfästa en biskops dödsår eller märkliga händelser, vilka inträffat under hans ämbets-tid. I andra hand komma längder, krönikor och andra rent berättande källor. Dessa ha i regel skrivits efter den tid, varom de handla. I fråga om de äldsta Växjöbiskoparna har detta skett först århundraden efteråt.

Vid skildringen av Växjö stifts begynnelse och första tid har man länge företrädesvis hållit sig till de sena längderna och berättelserna. Ännu i vår tid har man ej helt och hållet kommit ifrån detta. Man ansluter sig i sin framställning gärna till en sådan berättelses huvudlinjer och söker stödja dessa och även enskildheterna med uppgifter från andra håll.¹

I den följande framställningen har förf. icke anslutit sig till någon av de senare, berättande källorna, utan i stället utgått från de samtida underrättelserna och sökt utifrån dessa bedöma det övriga materialet.

Det ligger i sakens natur, att de uppgifter, som kunna kallas säkra, reduceras ju längre man går tillbaka i tiden. Samtida vittnesbörd bli då sällsynta, tills slutligen endast legend och saga veta att berätta om den äldsta tiden. Dem kan man läsa med nöje och behållning, de kunna innehålla ett från olika synpunkter värderikt material, men intet i dem kan utan prövning utgivas för historia.

¹ Vad beträffar Växjö stifts herdaminne har redan från flera olika håll påpekats, att dess första del (utg. 1921—23 av C. O. Arcadius, J. A. Franzén och E. A. Zetterqvist) i fråga om medeltidspartiet icke är tillfredställande. Jfr t. ex. Y. Brilioth, *Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414* (1925), s. 85, not 5, och PHT 1930, s. 106 f.

En historisk händelse, rörande vilken i eminent mening det senast sagda gäller, är Växjö stifts grundläggning.¹ Denna behandlas i en svensk helgonlegend, Sigfridslegenden. Det omtalas där, hur den rättsinnige svenske konungen Olof sänder bud till England efter kristna lärare och huru Yorks ärkebiskop Sigfrid i egen person kommer som missionär till Olofs hedniska rike. Det är Sigfrid, som i Växjö grundlägger den biskopsstol, vilken står intill denna dag. I överensstämmelse med denna legend uttala sig medeltida längder över de äldsta biskoparna i två svenska stift: Skara och Växjö. I Skaralängden är det en biskop Sigfrid, som kommit från England, som omvänder Varend och begravas i Växjö. Det senare stiftets egen biskopslängd förutsätter honom som den förste styresmannen.

Förf. har för någon tid sedan gjort försök att skärskåda dessa källor.² Det har visat sig, att de efter allt att döma ha uppstått mer än två århundraden efter den tid de skildra. Det har också visat sig, att deras uppgifter om Varendsstiftets äldre öden äro otillförlitliga. Den uppgivne förste biskopen Sigfrid samt hans tre angivna efterträdare Asmund, Sivard och Johannes äro icke historiskt säkerställda såsom stiftsbiskopar i Växjö. Själva stiftet är av yngre datum.

Namnen Varend och Växjö förekomma icke i källor från 1000-talet. Adam av Bremen nämner sålunda intetdera. Den äldsta källa, som här kommer i fråga, är en romersk förteckning över städerna »in provincia Danorum» och öarna i svearnas rike (»insulae de regno Suevorum»). Bland dessa öar upptages *Guarandia*, Varend. Förteckningen härrör från tiden omkr. 1120.³ Någon upplysning om själva stiftet Varend eller Växjö saknas och finnes icke heller i den för Saxo och Knytlingasagan gemensamma berättelsen om Svend Grathes tåg mot Sverige. Berättelsen upplyser om, att Svend

¹ Här är endast fråga om *stiftets* grundläggning, icke om Varends och Smålands kristnande överhuvudtaget. Arkeologiskt material, som icke direkt rör det förre, medtages därför icke. Att den kristna tron måste ha funnit någon resonans i en trakt, innan ett stift där kan inrättas, är självfallet.

² T. Schmid, Växjö stifts tillkomst och äldsta förhållanden, i *Scandia* II (1929), s. 275 ff., och *Den helige Sigfrid* (1931), s. 68 ff. — Under tiden har ett av Collijn omnämnt fragmentariskt Sigfridsofficium i kammararkivet, (obs. endast Söderm. 1596: 12 Arlig ränta), som blivit inordnat i annan samling, återfunnits. Det tillhör ett breviarium från 1200-talets slut som funnits i Toresund. Endast slutet av legenden samt en del av officiet *Celebremus* upptages. Legendens står närmast typen BC. För Sigfrids första framträdande i Södermanland jfr T. Schmid, *Den hel. Sigfrid*, 1931, sid. 69.

³ S. Tunberg, En romersk källa om Norden vid 1100-talets början med Efter-skrift, vari återges en fotografisk bild av förteckningen (i *Språkvetenskapliga sällskapets förhandlingar* 1910—1912).

härjade Finnved och Varend.¹ Ännu hos Saxo själv är Varend en stenig ödemark,² som ännu år 1164 icke utgjort ett stift under Uppsala. Man har ett ovedersägligt bevis härför i påven Alexander III:s konstitutionsbulla för det svenska ärkestiftet, utfärdad nämnda år. Som underlydande stift uppräknas endast Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås, under det att Växjö saknas.³

Sex år senare, 1170, existerar emellertid en Växjöbiskop. Hans namn är bevarat i ett samtida dokument. Denne, den förste fullt tillförlitligt styrkte biskopen därstädes och därför den med vilken biskopslängden här börjar, bär namnet

BALDUINUS (*Balduin*).

Balduin har bevittnat ett gåvobrev till Mariakyrkan i Ringsted, som utfärdats år 1170 av ärkebiskop Eskil i Lund. Eskil överlämnar medelst detta ett kapell i Halland med tillhörande tionde och fiske till kyrkan i Ringsted. Brevet är bevarat i avskrift i Ringstedboken i danska Rigsarkivet. Biskopen kallas *Balduinus Vexohensis episcopus*. Samma år deltar denne också tillsammans med abboten i det lundensiska Allhelgonaklostret och med prosten i Halland i ett av Eskil hållet möte i Lund.⁴ Det bör särskilt observeras, att denne biskop Balduin påträffas i danska källor, att han bevittnar ett den danske ärkebiskopens brev och deltar i ett tydliggen danskt möte. I den bevarade svenska medeltida längden över biskoparna i Växjö ingår ej Balduins namn.

Det dröjer ett helt decennium, innan ett nytt biskopsnamn från Växjö, det andra i längden, påträffas. Namnet är

STENARUS (*Stenar*).

Stenar har den 12 maj 1180 varit i Lund och bevittnat ett där av ärkebiskop Absalon utfärdat brev.⁵ Han har samma år närvarit

¹ Curt Weibull, Saxo, i Hist. Tidskr. för Skåneland, bd 6, h. 1—3 (tr. 1915), s. 193. Saxo, Gesta Danorum, utg. av P. E. Müller och Velschow (1839—58), s. 699 ff. Knytlingasagan, utg. av C. af Petersens och E. Olson (i Sögur Danakonunga, 1910—25), s. 242.

² Saxo, anf. uppl., förordet, s. 12.

³ DS nr 49. Till samma tid återgår ännu en förteckning från omkr. 1225, se A. J. Binterim, Denkwürdigkeiten der Christ-Katholischen Kirche, I: 2 (1838), s. 575; se även Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland 57, s. 458 f.

⁴ Dänische Bibliothek I, s. 138. Avskriften i Ringstedboken har varit mig tillgänglig i avskrift av prof. L. Weibull. Scriptores rerum Danicarum I, s. 278. Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, bd I (1894—95), nr 26. Jfr Scandia II (1929), s. 276, och T. Schmid, Den helige Sigfrid s. 91.

⁵ Diplomatarium Arnemagnæanum, I, s. 263 ff. Observerat av K. B. Westman i Den svenska kyrkans utveckling (1915), s. 174.

vid ett möte i Lund, där Absalon bekräftat den immunitet, frihet, som Knudsbröderna i Odense fått.¹ Tre år senare, 1183, bevittnar Växjöbiskopen Stenar åter två dokument: sin ämbetsbroder Svends i Aarhus testamente och ett privilegium, som Absalon utfärdar den 27 augusti.²

Stenar har hittills liksom företrädaren uppträtt bland uteslutande danska män och vid danska möten. Åtta år senare, den 26 oktober 1191, assisterar han den danske ärkebiskopen vid invigningen av Gumlösa kyrka.³ Detta är emellertid sista gången man ser honom i denna miljö. Samma år, 1191, framträder han i en annan. När den svenske konungen nämnda år utfärdar ett gåvobrev på en del av Älvkarleby för Julita kloster, står Växjöbiskopen Stenars namn bland de representanter för den svenska kyrkan, som bevittna brevet.⁴ Och i slutet av samma år är han mitt uppe i en strid med en av sina svenska kolleger, biskop Kol i Linköping.

I de hittills granskade samtida källorna möter Värends stift och dess biskop tidigast i anslutning till det danska rikets män och den danska kyrkan. Det har förut på annat håll påpekats, att Värends liturgi röjer frändskap med dansk.⁵ Båda premisserna synas medgiva slutsatsen, att Värendsstiftet vid sin begynnelse och under det första skedet av sin tillvaro varit danskt, att det lytt omedelbart under Lund. Ytterligare antaganden kunna göras på grund av den tidpunkt, då stiftet omnämnes första gången. Dess ursprung sammanhänger med politisk kamp och seger och synes vara en frukt av Svend Grathes erövringståg till Finnved och Varend.⁶ Efter erövringen, möjligen icke före ärkebiskop Eskils återkomst 1167 ur den landsflykt, i vilken han under den dåtida stora schismen råkade, har efter allt att döma ett nytt stift inrättats i de trakter, där ärkebiskopen tidigare synes haft personliga förbindelser, eftersom han flydde dit, innan han lämnade sitt land.⁶

Om dessa slutsatser äro riktiga, har Växjö stift vid sin tillkomst varit danskt och förblivit detta i varje fall omkring tjugtu år.

¹ Script. rer. Dan. I, s. 280. Förutom Stenar tillhöra alla närvarande, som uppräknas, danska kyrkan. Hamsfort refererar tydligen själva dokumentet.

² Scriptores minores historiae Danicae medii aevi, utg. av M. Cl. Gertz, vol. II (1918—20), s. 181, 183. Testamenter fra Danmarks Middelalder, udg. af Kr. Erslev (1901), s. 1 f. Båda breven äro bevarade i Øms klostres minnesbok (Exordium monasterii Caræ Insulæ).

³ Script. rer. Dan. V, s. 377 f. C. Arcadius, Gumlösa kyrka (1891), s. 27.

⁴ Jfr Scandia II (1929), s. 275 ff.

⁵ Scandia, anf. ställe.

⁶ Saxo, anf. uppl., s. 770. Om förbindelsen mellan Varend och Lund vittnar en notis om Ulf, »egifer de Wærende» i Liber daticus. Den är införd i början av 1200-talet. Libri memoriales capituli Lundensis, Lunde Domkapitels Gavebøger og Nekrologium, udg. ved C. Weeke (1884—89), s. 252.

Man frågar sig: finnes icke något alldeles påtagligt spår kvar, nämnes stiftet icke någonstädes bland Lunds omedelbara suffraganer? Ett sådant spår har veterligen icke bevarats.¹

Det är redan nämnt, att en förändring i Växjö stifts förhållanden kan konstateras år 1191 och att samma år som Stenar för första gången möter som svensk biskop, är han också mitt uppe i gränsstridigheter med sin granne i det större Linköpingsstiftet. Den 28 december nämnda år får han av påven Celestinus III befallning att lämna biskop Kol i ostörd besittning av vad denne äger och hans företrädare ägt.² Tre dagar senare ger påven uppdrag åt ärkebiskop Peter i Uppsala och biskop Järpulf i Skara att tillsammans med kardinal Cintius avgöra denna gränstvist (DS nr 100).

Vilket var nu det stridiga gränsområdet? Det må redan nu sägas, att det med största sannolikhet var Finnved och Njudung. För gods i dessa trakter hade Linköpingsbiskopen fått ett skyddsbrev av Alexander III år 1178.³ Inom samma område ägde emellertid även Växjö biskopskyrka gods, ehuru man först senare hör talas om dem. Till sakens utredning måste de omständigheter, som särskilt sammanhånga därmed, upptagas till närmare prövning, vartill förf. nedan återkommer.

Ett annat särskilt med Stenar förbundet problem må här beaktas. I ett påvebrev från 1171, och endast i detta, möter en biskop Stenar i Linköping. Det ligger nära till hands att fråga sig, om denne är identisk med Växjöbiskopen Stenar. Påven Alexander III stadfäster i brevet 1171 biskop Kol efter biskop Stenar, som inför ärkebiskop Eskil frivilligt nedlagt sitt ämbete och gått i kloster, föredragande klosterfrid framför biskopsära (DS nr 57). Samma år ålägger påven inbyggarna i Linköpings stift lydnad för biskop Kol. De skola lyda biskop Kol, heter det, så som de förut lytt biskop Gislo (DS nr 61). I det förra brevet nämnes således Stenar som Kols omedelbara företrädare, i det senare Gislo. Till denna uppenbara motsägelse har en gång tidigare sökts en förklaring.

¹ Stiftets namn kan ha medverkat till, att varje spår gått förlorat. Biskopen i Växjö kallas icke endast Vexionensis, utan även Werensis (DS 518). Benämningen efter hela området var ingalunda ovanlig (Finlandensis, Ostgocie, Westgocie). Några årtionden senare fick Lund en annan lyd-biskop, som kallades med ett snarlikt namn, nämligen Wirensis (efter Wierland). En avskrivare på den tiden, då Wierland låg under Lund, kunde sålunda lätt missuppfatta ett Wirensis i en tidigare källa eller, när han fann två varandra i hög grad liknande beteckningar, i sin förlaga utelämna endera.

² »... super hiis que possidet et antecessores sui pacifice possederunt iniurias afficere non presumas...» (DS nr 99).

³ DS nr 74. Godsen uppräknas: Kepstad, Widesryd, Lökaryd, Skoparyd, Kens, Westreuse, Buddatorp.

Stenar är den senare Växjöbiskopen, han har icke erkänts som biskop i Linköping och därför gått i kloster.¹ En granskning av de närmare omständigheterna styrker detta antagande, ehuru det sparsamma och spröda materialet icke medger stringent bevisning.

Det råder en egendomlig parallellism mellan de allmänna danska och de speciellt värendska och östgötska kyrkliga förhållandena. Året 1170 är i Danmarks historia ett uppgörelsens år.² Ärkebiskop Eskil hade återvänt från sin landsflykt, Valdemar och Absalon från det korståg, som de företagit till Rügen. Med kröning samt skrinläggning av Valdemars fader, Knud Lavard, stadfästes försoningen. Detta år nedlägger emellertid också Stenar i Linköping sin biskopliga värdighet i Eskils händer till förmån för Kol.³ Samma år möter Balduin i Växjö. Ärkebiskop Eskil lämnar Lund år 1178 för att som munk tillbringa sina sista år i Clairvaux. Efter det han lämnat Danmark, men ännu innan han är död, möter en Stenar under Absalon och hos Absalon som biskop i Växjö. Man frågar sig, om allt detta skulle vara tillfälligheter. Man skulle i Stenars kandidatur i Linköping vilja se ett försök att sätta dit en man som tillhörde Eskils motståndare, ett försök, som omintetgjorts vid kompromissen med Eskil år 1170. Efter att denne slutgiltigt lämnat den danska skådeplatsen, ännu innan han dött, skulle Stenar ånyo trätt fram under Absalons hägn, denna gång i Växjö, en biskopsstol, som då möjligen blivit ledig — i Linköping satt ju Kol till 1195.⁴ Är detta riktigt uppfattat, så är det icke heller någon tillfällighet, när denne Kol får ett påvligt skyddsbrev för sina gods just år 1178. Han har behövt det, när Sverige fick den man som primas, vars tidigare Linköpingskandidat ersatts av Kol och som snart uppenbarade sig i grannstiftet.

Indicierna äro icke många, men de peka alla i en och samma riktning. En stark sannolikhet talar för det här skisserade sakläget som det verkliga. I så fall har 1100-talets senare del varit en orolig tid för Linköpings och Växjö stift, mest kanske för gränsområdet mellan dem. På detta gränsområde låg Smålands enda dåtida kloster, cisterciensklostret Nydala. Dess nu i Kungl. Biblioteket i Stockholm förvarade kopiebok innehåller ett brev, som vittnar om, att det berörts av oroligheter. Brevet är utfärdat av ärkebiskop Absalon. Det är riktat till alla rättsinniga (*iustis et bonis*) i Njudung, Varend och Finnved. Brevutfärdaren straffar som in-

¹ T. Schmid, *Den helige Sigfrid*, s. 92.

² Jfr Curt Weibull, *Saxo* (1915), s. 252 f.

³ Eskil var frånvarande 1161—1167/8.

⁴ SRS I: 1, s. 24.

nehavare av det andliga svärdet (*gladius spiritualis*) med bannlysning alla orättfärdiga och förvända (*iniqui et perversi homines*), som göra sig skyldiga till förskingringar och rov (*direptiones et rapinas*) i fråga om Nydala kloster och vilka, vad värre är, lägga hand på Guds tjänare. Varken präst, biskop eller ärkebiskop får absolvera sådana, endast påven och brevets utfärdare.¹ Absalons brev är icke daterat. Om Nydala kloster spelat någon större roll i tidens kyrkopolitiska strider, är okänt. Men Absalons sympati för detta kloster är känd; han har dit donerat Siklaberg i Halland (DS nr 119).

Dessa äro tidens egna vittnesbörd. Efter den och i deras ljus skall nu en annan källa betraktas, som redan flera gånger skymtat: längden över de äldsta biskoparna i Växjö. Denna längd omtalar ej Balduin. Men Stenar finnes upptagen och om tiden närmast före och under hans episkopat berättas följande. Biskopssätet var från Växjö flyttat till Skara och sedan till Linköping. Under biskop Kol ger folket i Varend pengar till konung Karl för att få en egen biskop. Konungen utser därtill sin frände, cisterciensmunken Stenar. Denne tvingas emellertid att lämna sitt stift, blir väl mottagen av den danske ärkebiskopen Absalon, men återvänder senare och dör i Varend.

Stenar är den förste biskop i längden, vars egenskap av Växjö-biskop styrkes av samtida källor. Sätillvida är längden riktig. Det sätt, på vilket han införes, väcker däremot genast motsägelse. Dels har före Stenar funnits en *episcopus Vexionensis* bredvid biskopen av Linköping. Dels ha — som redan K. B. Westman påpekat — Kol och Karl icke samtidigt styrt stift och rike. Som framgår av samtida källor, har Växjö stift funnits under Kols tid. Kols samtida var Knut Eriksson. Just i konung Knuts brev från år 1191 förekommer Stenar, som ovan visats, för första gången bland de svenska biskoparna. Berättelsen i övrigt kan med kannedom om det föregående lämnas åt sitt värde.

Det är naturligtvis frestande att icke stanna vid denna punkt. K. B. Westman, som också antar identitet mellan Stenar i Linköping och Stenar i Växjö, söker en förklaring i tronstridigheterna i Sverige, i rivaliteten mellan de Sverkerska och Erikska ätterna. Han utgår från uppgifterna i Växjö biskopslängd, vars otillförlitlighet i fråga om två biskopar ovan klarlagts. Något annat bevis har icke framdragits. I sig själv är konungarnas ingripande eller försök till ingripande givetvis allt annat än otroligt. Tronstriden

¹ DS nr 89.

skulle kunna sammanföras med den ovan skisserade kyrkopolitiska kampen om makten. Frågan växer på detta sätt ut till en nordisk. Men detta blir endast lösa kombinationer.

Sakläget kan med sannolikhet rekonstrueras på följande sätt. Varend har lytt under Linköping. Efter Svend Grathes tåg har det gjorts till självständigt biskopsdöme under Lund. Det har en tid utgjort både kyrklig och rättslig enhet.¹ Under Eskil var Balduin biskop. Efter Eskils resignation blir den med Absalon nära förbundne Stenar, som 1170 måst avstå från Linköping, biskop i Växjö. Liksom stiftets inrättande föranletts av svensk-danska politiska förhållanden, har en uppgörelse gjort, att Varend blev ett svenskt stift. Det senare har synbarligen skett under konung Knut Eriksson och Växjöbiskopen Stenar. Så snart denne Stenar kan konstateras som svensk biskop, försöker han utvidga sitt stift på bekostnad av sin forne rival och nuvarande granne i Linköping. Vissa rättigheter, som Varendsbiskoparna senare åtnjutit i Finnved och Njudung, tala för, att just dessa områden varit omstridda.

Varends danska period slutar i biskop Stenars tid. I det följande möter stiftets styresman, så vitt man kan se, som svensk biskop. Närmast följer

JOHANNES ERENGISLONIS (*Johan Erengislesson*).

Denne biskops namn har enligt Örnhielm stått i ett brev, som utfärdats av konung Karl Sverkersson.² Brevet finnes icke i behåll. Den enda bevarade källan om honom är Växjö biskopslängd. Enligt denna är Johannes släkt med den danske konungen Knud och i hans tid har Vita Sigfridi, levnadsteckningen över Sigfrid, nedskrivits år 1205 eller 1206. Uppgiften om släktskapen kan icke kontrolleras, och längdens allmänna karaktär manar till stor försiktighet. Detta gäller även för Vita Sigfridi. Som på annat ställe utretts,³ torde denna Vita framför allt icke kunna identifieras med den till vår tid bevarade Sigfridslegenden. Vår kunskap om Johannes är sålunda särdeles osäker.

En efterträdare till Johannes förekommer i ett brev, som den 6 maj 1241 utfärdats av ärkebiskop Jarler i Uppsala och hans suffraganbiskopar. Han betecknas här endast med bokstaven G. (DS nr 305). Antagligen är denne G. den

GREGORIUS,

¹ Lagmannen kallas tidigast »legifer Verendie», först senare bredvid detta även Tiohärads lagman. Den förste legifer Verendie möter liksom den förste biskopen i Växjö i en dansk källa, nämligen i Liber daticus (se ovan s. 180, not 6).

² SRS III: 2, s. 130.

³ T. Schmid, Den helige Sigfrid, s. 89 ff.

vilken i biskopslängden uppföres närmast efter Johannes. Mera vet man icke om honom. Icke heller om den näst följande Växjö-biskopen berättat källorna mycket; hans namn var

FORCUNDUS.

Denne Forcundus har tillsammans med sina ämbetskolleger den 6 oktober 1257 i Laglösaköping utfärdat ett avlatsbrev. Detta är bevarat i original och Forcundus' sigill är fäst vid detsamma. Sigillet är det äldsta bevarade sigill av någon Växjöbiskop (DS nr 444). Forcundus kallas i brevet frater, i likhet med den utfärdande ärkebiskop Lars i Uppsala, som var franciskan. Frater står också på Forcundus' sigill. Han torde ha tillhört någon tiggarmunkorden, snarast franciskanerna. I Växjö fanns i varje fall ett franciskankloster.¹ Det är säkert ingen tillfällighet, att snart efter Skänningemötet flera svenska stift ledas av ordensmän. Skulle mötets ryktbara stadga genomföras, så vore dessa lämpligare därtill än män ur sekulärprästerskapet. Skänningemötet har på sätt och vis satt sina spår t. o. m. i biskop Forcundus' sigill. Det är liksom andra en efterbildning av Vilhelms av Sabina.²

Forcundus förekommer i ytterligare ett brev. Han mottar jämte sin granne i Linköping en skrivelse, som ärkebiskopen utfärdat den 13 jan. 1259.³ Biskopslängden uppför namnet utan tillägg.

Det kyrkomöte, som år 1248 hölls i Skänninge, blev i flera avseenden en vändpunkt i Sveriges kyrkliga utveckling. Inför den påvliga legaten Vilhelm av Sabina måste biskoparna i Linköping och Växjö ha företrätt med sina kyrkors anspråk i Finnved och Njudung. Säkert är, att Vilhelm fällt utslag i saken. Påven Innocentius IV har stadfäst detta den 12 jan. 1249.⁴ Trots legatens ut-

¹ Det är ej känt, när detta kloster grundlagts (jfr *Script. min. hist. Daniae*, II, s. 304). Möjligen kan liturgiens utveckling, när den blivit klarlagd, sprida ljus över dessa frågor. Särskilt gäller detta för vissa festers utveckling och införande i svenska stift. Den franciskanska påverkan har hittills alltför litet beaktats. Den är tydligt skönjbar icke endast i stiftsliturgien, utan även i t. ex. flera av Birgittas uppenbarelser. Tills vidare må här endast hänvisas till festum conceptionis beate Marie virginis, som omhuldades av franciskanerna och jämförelsevis tidigt fanns i Sverige. — Jag begagnar tillfället att rätta två uppgifter i »Den helige Sigfrid», s. 168, not 2, och s. 92, not 3. G. Lindbergs uppgift om firandet av Conceptio i Uppsala (domkyrkas kapell) år 1311 är riktig, ehuru det återopade numret i diplomatariet icke stämmer, utan skall vara nr 1792 (28 april). Frater användes även av dominikanbiskopar, så av Egisl i Västerås (DS nr 4000 m. fl.). Jfr G. Lindberg, *Die schwedischen Missalien* (1923), s. 182.

² B. E. Hildebrand, *Svenska sigiller från medeltiden*, nr 2: 8.

³ (DS nr 456).

⁴ DS nr 369: »... super terris de Niutungh et de finwidia fructibus quoque ac pertinenciis...».

slag har man i Linköping icke känt sig trygg, ty biskopen där får efter anhållan ett påvligt skyddsbrev den 19 jan. s. å.¹ Vilhelms dom synes alltså ha varit till Linköpingsbiskopens förmån. Antagligen har dock Växjöbiskopens hållning varit sådan, att man från Linköping vänt sig till kurian. Om det var Forcundus eller möjligen hans företrädare, som den tiden satt på Växjö biskopsstol, vet man icke. De två bevarade breven kasta emellertid ett blyxtljus över tvisten mellan de båda biskopsdömena.

I januari 1259 nämnes Forcundus för sista gången. Knappt två och ett halvt år senare, 1261, omtalas en hans efterträdare, Acerus, eller, som han vanligen kallas,

ASCERUS (*Asker*).²

Denne Asker är den förste, om vilken materialet är rikare och mera olikartat. Han uppträder som vittne i brev, vilka utfärdats av Birger Jarl,³ konungarna Valdemar⁴ och Magnus⁵ samt ärkebiskopen i Uppsala.⁶ Asker meddelar avlat för domkyrkan i Uppsala, för Skokloster och Sigtuna. Asker är med om att kungöra kyrkomötets i Tälje beslut, som år 1279 påbjuder en gärd av kyrkans jord.⁷ Vid detta brev hänger ännu biskop Askers sigill.⁸

Under Askers tid fick stiftet ånyo erfara en gränsprovins' vanliga hårda öde. År 1277 brändes Växjö domkyrka av konung Valdemars trupper, en händelse, som i Erikskrönikan poetiskt utsmyks.⁹

¹ DS nr 368: »... personam tuam et ecclesiam Lincopensem cum omnibus bonis que... possidet...».

² DS nr 473 (1261 ²⁰/₇).

³ DS nr 473 samt nr 518, 1266 ²⁸/₇.

⁴ (1270 ²²/₈), DS nr 546).

⁵ DS nr 670 (1279 ¹²/₈) och 748 (1282 ²¹/₈). Jfr DS nr 671 (1279 ¹²/₈). DS nr 605 (1275 ²⁴/₈) och 612 (1276 ²⁴/₈).

⁶ DS nr 614 (1276 ²⁷/₈). Här står Växjö för första gången framför Åbo.

⁷ DS nr 553 (1271 ⁹/₈), 554 (1271 ⁹/₈), 594 (1275 ²²/₈), 904 (år 1286) och 691 (1279 ¹⁸/₁₀).

⁸ Huruvida den i DS nr 550 omnämnda gränsregleringen 1271 haft att göra med striden mellan Växjö och Linköping, är osäkert.

⁹ »Thz war thera mesta ärende
at the brende i fynuedhe oc j wärende
Han wlte at vexio kyrkia bran
thet bötte han sidhan som en man
Thollagarna gaff han til booth
fore thet han gjorde kyrkionne amoth.»

Erikskrönikan, utg. av Rolf Pipping (1921, SFSS, h. 158), vers 856—861. SRS I: 1, s. 63. Jfr Ingvar Andersson, Källstudier till Sveriges historia 1230—1436 (1928), s. 38.

Tre år efter Växjö domkyrkas brand, knappt fyra månader efter mötet i Tälje, har biskopen råkat i ett svårt läge. Hans ämbetsverksamhet och privatliv hade undersökts av ärkebiskop Jakob i Uppsala och flera andra. Asker hade missbrukat kyrkans medel och haft olovligt umgänge med flera namngivna kvinnor. Någon dom eller något straff omtalar icke det brev, som berör förhållandet.¹ Asker har även sedermera utövat sitt ämbete.² Han dog först 1287.³

Det brev, i vilket biskop Askers försyndelse omtalas, innehåller även upplysningar om Växjö domkapitel. Det omtalas en domprost Uddualus och tre kaniker, Bowo, Petrus och Magnus.⁴ Självfallet har emellertid domkapitlet tidigare inrättats.

Biskop Askers namn avslutar den äldre, kortare längden över biskoparna i Växjö.⁵ Endast själva namnet har införts. Man har sedermera fortsatt längden fram till Ingemar Petri. De första namnen äro BOETHIUS och MAGNUS. Under den senares episkopat sker den definitiva uppgörelsen om Finnved och Njudung.

¹ (DS nr 1716, 1280 1^b/₂).

²

³ SRS I: 1, s. 26. Script. rer. Dan. IV, s. 595. Efterträdaren nämnes den 11 sept. 1288. Jfr »Den helige Sigfrid», s. 93. Intyget om Thorsryd, som DS bestämt till 1292, torde således tillhöra något tidigare år. DS nr 1073.

⁴ Domprosten U. förekommer nästa gång år 1282 (DS nr 741).

⁵ T. Schmid, Den helige Sigfrid, s. 89 ff.

Några anteckningar om Västerås biskopskrönika och biskopslängd.

Av Sture Bolin.

Den vanryktade biografiska skrift, som traditionellt benämnes Peder Svarts Västerås biskopskrönika, har av E. Hildebrand visats vara ett falsifikat från nyare tid.¹ De tvivelsmål härom, som här och där tydligt hysts, ha skingrats av N. Ahnlund, som även kunnat fastställa, att krönikan är att tillskriva Nils Rabenius författar- och förfalskarverksamhet.²

Publicerad första gången 1744 av A. A. von Stiernman efter ett manuskript, som han förvärvat 1740, inbundet i ett Breviarium Arosiense,³ föreligger biskopskrönikan allenast i tre handskrifter. En av dem förvaras i Riksarkivet; skriven med Stiernmans hand har den enligt Hildebrand varit avsedd som tryckmanuskript.⁴ En annan handskrift förvaras i Benzelianska samlingen i Linköping; den utgör allenast ett kortare utdrag ur biskopskrönikan, är skriven med Stiernmans hand och har av honom i början av 1740-talet tillställts E. Benzelius d. y.⁵ Den tredje handskriften förvaras i Uppsala universitetsbibliotek under sign. X 152. Några anteckningar på det sista bladet äro skrivna med Stiernmans hand och ådagalägga alltså, att handskriften en gång tillhört denne. Men eljest är handskriften ej skriven av Stiernman. Dess »format överensstämmer med brevariets; stilen från början av 1700-talet kan vara Rabenius', dock förställd», säger Ahnlund, som tydligt

¹ E. Hildebrand, Om äktheten af den Peder Svart tillskrifna biskopskrönikan för Västerås stift (HT 1881, s. 274 ff.).

² N. Ahnlund, Nils Rabenius (1927), s. 53 ff.

³ Biskopens Petri Andreae Nigri eller Svarts Historia om de forna Westeras Stifts biskopar, ed. A. A. v. Stiernman, s. VII.

⁴ Hildebrand, a. a., s. 274.

⁵ Linköpings stifts- och landsbibliotek. XXXIV. Collectanea historico-ecclesiastica Svecana. Benzeli. saml. Jfr HSH 26, Appendix, s. XXXVII.

misstänker, att vi här ha att göra med den handskrift, som Stiernman förvärvade 1740 och som kanske utgör förfalskarens ursprungliga manuskript.¹

Ahnlunds misstankar — i den mån de röra den förstnämnda frågan — kunna föras vidare och ledas i bevis.

De anteckningar i X 152, som härröra från Stiernman, lyda: »*Observa in vigiliis Sanctorum legendas et lectiones, de S. Kanuto duce fol. 18. S. Henrico 23. S. Anschario 26. S. Sigfrido 41. S. Erico 52. Patronis regni Sueciæ 87. S. Kanuto rege 91.*» De utgöra hänvisningar till *Breviarium Arosiense*, varest på sidor, som motsvara ovanstående tal,² finnas behandlade just de ovan angivna helgonen. Det är tydligt att en gång ett intimt samband bestått mellan X 152 och ett *Breviarium Arosiense*.

Full visshet om arten av detta samband skänker oss ett i Lunds Universitetsbibliotek förvarat exemplar av *Breviarium Arosiense*. Detta är försett med Stiernmans exlibris; på försättsbladet är med hans stil antecknat årtalet 1740 — tydligen året för förvärvet. Det är alltså i detta exemplar av breviariet, som en gång biskopskrönikan varit inhäftat. Då nu de ovan anförda på sista sidan i X 152 förekommande anteckningarna av Stiernmans hand av honom jämväl nedskrivits på breviariets försättsblad, kan det icke vara något tvivel om, att detta *breviarium* och handskriften X 152 en gång i tiden varit sammanbundna och att de ännu varit det, när Stiernman 1740 blev deras ägare, vidare att han först på handskriftens sista blad gjort vissa anteckningar men senare, när han band om breviariet, skilt dem åt och då på breviariets försättsblad avskrivit sina anteckningar. Efter hans död ha så de två skrifterna vandrat skilda vägar.³

Under dessa omständigheter ökas något intresset för stilen i handskriften X 152, men tyvärr lär det inte vara möjligt att nå längre än till Ahnlunds uttalande: stilen *kan* vara Rabenius', dock förställd. Men ett egendomligt sammanträffande må noteras. Det år, 1740, då Stiernman förvärvade breviariet, är just samma år som det, då greve Carl Gustaf Bielke inköpte brorslotten av Nils Rabenius' samling; tidigare hade dennes arvinge vägrat att sälja.⁴ Kanske ligger i detta sammanträffande en antydning om, att just 1740 Rabenius' böcker och handskrifter skingrats och att Stiern-

¹ N. Ahnlund, a. a., s. 69, not 2.

² Några skrivfel förekomma.

³ Rörande A. A. v. Stiernmans bibliotek se C. M. Carlander, Svenska bibliotek och ex-libris, 2, s. 332 ff., 482 f.

⁴ N. Ahnlund, a. a., s. 39.

man då förvärvat brevarium och handskrift direkt ur Rabenius' kvarlåtenskap.

*

Västerås biskopskrönika är ett lärt kompilationsverk, hoparbetat omkring 1700, på grundval av olika källor, vilka tolkats, sammanförts och kombinerats med den mest otyglade fantasi.¹ Krönikan själv är av intet värde för vår kunskap om de medeltida biskoparna i Västerås. Visserligen har »Rabenius till äventyrs vid förfärdigandet av biskopskrönikan på vissa punkter kunnat tillgodogöra sig för oss okända, numera förlorade källor», men möjligheten att han »utöver vad som förefaller kontrollerbart tagit vara på notiser av värde . . . är mycket svag och framför allt omöjlig att kontrollera».²

Emellertid lär oss en granskning av de biskopslängder av Rabenius' hand, på vilka Ahnlund fäst uppmärksamheten³ och som finnas upptecknade i en Uppsala Universitetsbibliotek tillhörig handskrift X 153, att Rabenius bland sina källor här och där citerar »ett gammalt MSS som är en Catalogus på en hop med biskopar i Västerås».⁴ I sig betyder detta emellertid ej, att en sådan längd verkligen existerat, ty Rabenius drar sig visst icke för att citera källor, som aldrig funnits.⁵ Och ej heller det förhållandet, att en med Örnhielms hand nedskriven längd i samma codex visar tydliga överensstämmelser med Rabenius' längder, just där dessa hänvisa till den gamla katalogen,⁶ säkrar dennas existens. Ty förbindelserna mellan Örnhielm och Rabenius ha bevisligen lett därhän, att den förre stundom framträder såsom sagesman för den senares falsarier.⁷

Icke desto mindre ha verkligen både Örnhielm och Rabenius begagnat sig av en dylik gammal längd, och den är bevarad till våra dagar. Densamma eller en dess moder-, syster- eller dotterhandskrift har år 1776 avtryckts i Uppsala Tidningar.⁸ På alla ställen, där Rabenius hänvisar till det gamla manuskriptet, finnas motsvarande uppgifter i denna längd.⁹ Därjämte möta oss ett stort

¹ N. Ahnlund, a. a., s. 58.

² N. Ahnlund, a. a., s. 69.

³ N. Ahnlund, a. a., s. 66 ff.

⁴ Codex X 153 (UUB), s. 401, 402, särskilt s. 459.

⁵ N. Ahnlund, a. a., s. 144.

⁶ X 153, s. 79, 80.

⁷ N. Ahnlund, a. a., s. 44.

⁸ Tidningar utgifne i Uppsala 6 juli 1776, nr 27, s. 209 ff.

⁹ Jfr ovan not 4.

antal av Rabenius' notiser i längden. Vad Örnhielms längd beträffar har den mycket litet, om ens något, att ge utöver den i Upsala Tidningar tryckta.¹

Till denna längd kan emellertid Rabenius icke gärna vara författare. Alla de för förfalskaren Rabenius egenartade uppgifterna — bl. a. de sju första biskoparna — saknas nämligen. Den begynner först med Robert, d. v. s. med den förste biskop, som vi känna genom dokument.²

När är då längden i Upsala Tidningar författad? Den avslutas med Olaus Stephani Bellinus' andra episkopat, vilket varade från 1611 till 1618. Det ligger ju nära till hands att antaga, att längden författats vid sistnämnda tid. Några skäl, som tala till förmån för en senare tid, finnas ej. Att längden skrivits senast under 1600-talets början kan däremot erhålla ett visst stöd däri, att Messenius' år 1611 utgivna *Chronicon episcoporum* icke satt några spår efter sig i längden.³ Men den kan till sina huvuddelar mycket väl vara författad tidigare; de sista biskoparna, som endast kort uppräknas, kunna vara senare tillfogade.

Mera betydelsefull än frågan om tiden för längdens författande är dock frågan om vilka källor dess författare använt. Ätminstone en viktig källgrupp omtalar denne själv.

På ej mindre än fem ställen omtalar han, att han sett eller läst vissa brev. Så om Olof Knop: »hujus collationis litteras de Canonicatu Aros. datas 1438 legi».⁴ Men icke endast där han citerar brev, ligga dylika till grund för hans framställning. Om samme Olof Knop berättar längden vidare, att han »communicavit Eccles. Romfertunensi largas indulgentias» och att han »dedit. literas indulgentias Eccles. Irestadh Anno 1425».

Granskas längden med utgångspunkt från frågan, hur de i densamma brukade breven äro utnyttjade, ger sig svaret tämligen av sig självt. Om längdens fjärde biskop Magnus heter det: »Anno incarnat: D:i nostri Jesu Christi Episcopus quidam nomine Magnus mutavit Osterboda de Sala ad Myckleta circa ann: D:i 1258. Dedit hic indulgentias Ecclesie Myckleta A. 1372. legi. litteras indulgentie...» Två brev, som höra till tvenne sekel, ha här helt enkelt sammanförts utan att till följd därav någon direkt slutsats har dragits att två olika biskopar Magnus funnits.

¹ X 153, s. 75 ff.

² DS nr:is 181, 229.

³ J. Messenius, *Chronicon episcoporum per Sveciam, Gothiam et Finlandiam*,

s. 93.

⁴ Tidningar utgifne i Upsala 1776, s. 210.

Tydiligen är författaren tämligen fantasilös och nöjer sig med att ge ett kort men riktigt referat av sina källor. Hans obenägenhet att sammansmälta olika uppgifter framgår ytterligare av att han i strid med det sist anförda brevets vittnesbörd om biskop Magnus, meddelar, att denne »a. 1369 obiit . . . in villa halstenboda parochia Ferneboda die Quintini martyris».

Trots att det således är säkert, att fel — och ganska grova sådana — finnas i längden, så måste man dock, då författaren tydligt uppfattat sin uppgift blott vara att återge ett antal för honom tillgängliga notiser, tillmätta dessa ett icke obetydligt källvärde, i den mån de gå tillbaka till urkunder. Ej mindre än femton sådana från medeltiden lysa igenom skildringen.

Av dem äro några — fem stycken — tryckta i omedelbart sammanhang med längden, i de närmast föregående numren av Upsala Tidningar.¹ Tydiligen har ett handskriftligt förhållande bestått mellan dessa brev och längden.

Dessa bevarade brev möjliggöra för oss att ytterligare fixera frågan om den åsyftade källans värde. En granskning av dem visar nämligen — efter vad jag kan se — att de sakna alla tecken till att vara förfalskade.² Endast ett av dem är efter avtrycket i Upsala Tidningar återgivet i Svenskt Diplomatarium.³ Ett annat i 1500-talsvidimination avtryckt brev från år 1258 saknas där; icke desto mindre synes det vara äkta, vilket framgår bl. a. av dateringen »datum anno incarnationis D:ni Jesu Christi MCCLVIII. pontificatus nostri XXVI». Just denna inte alltför vanliga formel är i biskopsbrevet från 1250-talet talrikare belagd än både förr och senare.⁴ Vad själva årsuppgiften beträffar, kan den mycket väl vara riktig, enär Magnus blivit biskop mellan 1224⁵ och 1233.⁶ Hans efterträdare nämnes först 1261.⁷

Även de endast kort refererade breven ha goda kriterier på äkthet. Det uppges sålunda, att biskop Israel »a:o 1324 in manerio suo Westlanda dedit quædam privilegia montanis in Norberg &c.» I själva verket var »manerium Westlanda» redan 1312 i

¹ Tidningar utgifne i Upsala 22 och 29 juni 1776, nr:is 25—26, s. 193 f., 199 ff.

² Ett brev av år 1372, utgivet av den 1369 döde biskop Magnus är väl snarast feldaterat.

³ DS nr: 2894.

⁴ DS nr:is 414, 440, 455.

⁵ DS nr: 229.

⁶ DS nr: 281.

⁷ DS nr: 473.

denne Västerås-biskops besittning, då han där utfärdat ett ännu bevarat brev.¹

Men även i sådana punkter, där längdens författare knappast kunnat begagna sig av brev, är han ofta förvånansvärt väl underrättad: han vet, att biskop Magnus dog 1369,² att biskop Egisl var predikarmunk,³ att Hartlev tidigare varit ärkedjåkne i Uppsala⁴ och att han dog 1384,⁵ att Birger Månsson var född i Stockholm och att han tidigare varit domprost i Uppsala⁶ o. s. v. Alla dessa här nämnda uppgifter och flera äro antingen sakligt fullt riktiga eller ligga de innanför de mycket snäva gränser, varinom vi kunna inringa det historiskt faktiska.

Det kan väl knappast vara möjligt, att författaren till vår längd haft möjlighet att hämta dessa ofta mycket konkreta och detaljerade kunskaper annat än ur nära samtida anteckningar. Och under dessa omständigheter tillkommer onekligen ett visst mått av intresse jämväl sådana uppgifter i längden, som inte äro kända från andra håll. De röra biskoparnas härstamning, deras tidigare öden, dödsorterna och dödsorsakerna. I två fall vidga skildringarna sig till klandrande karaktärstiker, nämligen rörande Navne Jensen (Gyrsting) och Birger Månsson.⁷

Å andra sidan har längden — såsom redan är sagt — stora fel; skrivfel tycks det vara gott om i densamma. Men det är ej meningen att här göra den till föremål för en ingående granskning. Avsikten med denna uppsats har i stället varit att fästa den lokal- och personhistoriska forskningens uppmärksamhet på denna skrift samt de bevarade och förlorade källor — urkunder och annat — som ligga bakom och skymta fram ur densamma. Ty säkert ha längdens uppgifter i regel ett helt annat värde än de, som förekomma i Rabenius' mera konstnärligt och lärt utformade biskopskrönika. Och säkert kan ett och annat läsas fram ur den.

¹ DS n:r 1874.

² Jfr Y. Brilioth, *Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt* (1925), s. 45; SRP n:r 883. Längden anger, att Magnus dött 31 oktober 1369; hans död måste enligt de anförda källorna ha inträffat mellan 2 aug. 1369 och 19 dec. 1370.

³ Y. Brilioth, *Den påfliga beskattningen av Sverige* (1915) s. 184. Jfr DS n:r 2645.

⁴ Y. Brilioth, *Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt*, s. 120, 129; SRP n:r 1716.

⁵ Y. Brilioth, a. a., s. 140; SRP n:r 1909, 1921, 2009.

⁶ G. Carlsson, *Hemming Gadh* (1915), s. 11 f.

⁷ Om Birger Månsson jfr G. Carlsson, a. a., s. 11 ff., och Y. Brilioth, *Två svenska biskopsprovisioner på 1460-talet*, *Kyrkohist. Årsskr.* 1918, s. 103 ff.

Engelbrekts släkt.

Nya bidrag.

Meddelade av P. Norberg.

Rörande Engelbrekt Engelbrektssons släkt ha de sparsamma uppgifter, som finnas att tillgå, sammanställts av K. H. Karlsson i Historisk Tidskrift 1891 och av Henrik Schück i hans monografi »Engelbrekt» (1916). Karlsson framhöll, att Engelbrekt Engelbrektsson 1432 var bergsman på Norberg i nuv. Västmanland och hans bror Nils Engelbrektsson 1436 härads hövding i det intill Norberg gränsande Norrbo härad. Då det 1367 nämnes en Engelbrekt i Norberg och 1392 i Västerås en Engelbrekt Englikoson, som i vapnet för bl. a. en halv lilja, är det, som Karlsson visar, av de säregna namnen, tid, ort och vapen tydligt, att denne Engelbrekt måste vara en och densamme samt Engelbrekt och Nils Engelbrektssöners fader.¹ Man känner genom nämnda 1392 års brev även namnet på Engelbrekt Englikosons farfader, som likaledes hette Engelbrekt; av fadersnamnet åter framgår, att rikshövitsmannens farfar hette Englika.

Rörande denne *Englika Engelbrektsson* har man i ovannämnda utredningar icke återoppat något dokument, vari mannen själv förekommit. Och dock synes ett sådant förefinnas, tryckt av K. H. Karlsson själv i Westmanlands fornminnesförenings årskrift III (1884, s. 88). Det är ett av härads hövdingen i Norrbo härad, Holmbo, år 1371 utfärdat fastebrev² å jord i Djupnäs i Västervåla socken, Norbergs bergslag. I detta brev omtalas, att Lars (Lafrens) Birgersson, som säljer jord, därvid medtager även skog, som »*Engligher*» i många goda mäns närvaro överlåtit till hans fader, vilken anges ha dött för sex år sedan, d. v. s. 1365. Det torde icke vara för djärvt att antaga, att den man, som i ett brev rörande Västervåla i Norberg vid tiden före 1365 bär det sällsynta namnet Englika, är identisk med rikshövitsmannens farfar. Karlsson och Schück ha förmodat, att orten Englikobyggning (det nuv. Engelsberg i Västervåla), som omtalas

¹ 1367 och 1392 års brev se SRP nr:ris 756 och 2632.

² Brevet synes ha varit i Nils Rabenius' hand, att döma av att en av fastemännen, givetvis genom förfalskning, bär namnet Karl *Rabbe*.

först 1399,¹ måste ha uppkallats efter en bergsman vid namn Englika, Engelbrekts farfar. I brevet från 1371 påträffar man i nämnda socken just en Englika, efter vilken orten tydligen fått namn. Bland fastarna möter en Salomon i »Englige».

De sällsynta namnen Englika och Engelbrekt påträffas även långt senare i samma trakt. Sålunda nämnes i ett pergamentsbrev av den 22 febr. 1462 (Dipl. Dal. nr 116) bland fastemännen en »*ængleka* j staffbække», d. v. s. Stabäck i Västervåla socken. I landskapshandlingarna i Kammararkivet möter år 1539 även en *Englika* i Stabäck och 1542 nämnes en bergsman *Engelbrekt Englekasson* i Karineböing (Karbennings hytta och by i nuv. Karbennings socken).² År 1548 upptages den senare i längden för »årliga räntan» i Karineböing men i tiondelängden tillsammans med Englika i Stabäck, varför Englika väl kan antagas ha varit hans fader. Engelbrekt i Stabäck finnes kvar där ända t. o. m. 1586, men året därpå står en Tomas Sigfridsson skriven för hemmanet.³ Några år tidigare uppträder i Norberg en *Mickel Engelbrektsson* (i sömliga längder kallad Ingel- eller Engelbjörns-son) i Arneboda (Arnebo i Norbergs socken). Det dopnamn, som ingår i dennes patronymikon, återfinnes vid denna tid i Norbergslagen endast hos Engelbrekt i Stabäck samt hos en *Engelbrekt* i Hesbeck, som också nämnes i Norbergs räntelängd 1558. Mickel Engelbrektsson finnes ännu 1637 upptagen i mantalslängden. I en bänklängd från 1640 träffa vi åter på en *Englika*. Denne bodde då i Västanfors i Västervåla på en utjord vid namn Långgårde, som denna tid blev förvandlad till självständigt jordbruk. Innehavaren hette *Per Engliksson*. En *Englik Persson*, tydligen hans son, fanns där 1671 och nästa *Englik Persson* 1690. Den senare dog 1745 och hans son *Englik Engliksson* 1773. Alla bodde i Långgårde och tidvis hade de del i Englikbennings hytta och nedre hammare.⁴

Förekomsten av de säregna namnen Englika och Engelbrekt dels i samma socken, Västervåla, där Engelsberg (Englikobyggning) ligger, dels i grannsocknarna Norberg och Karbenning, är icke utan intresse. Ehuru dokumentmaterialet icke tillåter bestämda slutsatser, tala ju namn och ort för möjligheten av, att vi i dessa personer ha att se sentida ättlingar av Engelbrekts släkt.

¹ BSH 2, s. 89.

² Dalarna 1539, nr 4, 1540 nr 4, 1542 nr 5, m. fl. landskapshandlingar i Kammararkivet.

³ Dalarna 1558 nr 1, 1586 nr 1 och 1587 nr 13, Kammararkivet.

⁴ Mantalslängder och Västervåla kyrkböcker i Uppsala landsarkiv.

Drottning Kristinas tronavsägelse.

Några randanteckningar.

Av Nils Ahnlund.

Omedelbart efter sin offentliga övergång till katolicismen i Innsbruck på senhösten 1655 tillskrev drottning Kristina sin frände konungen av Sverige och omtalade i all korthet vad som inträffat. Sedan länge, förklarade hon, hade hon ansett sin lycka vara att lyda den helige fadern. Denna ära hade hon föredragit framför att härska över de mäktiga länder, som nu voro underkastade Karl Gustavs herravälde.¹ Man möter här den officiellt romerska tolkningen av bevekelsegrunderna till hennes beslut att nedlägga kronan. Den uttrycker tillika hennes personliga ståndpunkt vid denna tid och under återstoden av hennes liv. Tronavsägelsen står som offret åt ett religiöst krav, oförenligt med hennes ställning som härskarinna över en av protestantismens huvudmakter.

Sådana äro emellertid akterna i målet, att tvivel kunnat uppstå, huruvida hos Kristina abdikationstanken, kungjord första gången 1651 men först 1654 fullbordad, sammanfaller med beslutet att träda över till den romerska kyrkan. Det stora flertalet av dem, som sysslat med hennes historia, ha också dragit sig för att härleda tronavsägelsens idé uteslutande ur trosförändringens. Även en forskare som W. H. Grauert, författare till det alltjämt förnämsta arbetet om Kristina (1837—42), vågade från sina katolska utgångspunkter härvid ej sträcka sig längre än att tillerkänna det religiösa motivet rangen av medverkande faktor. Denne av de flesta förgätne tyske historiker, vars studier dock givit viktiga uppslag åt senare forskning, hävdade med värme äktheten av hennes religiösa tro, men kände sig ej övertygad av hennes utsagor under senare år, att tanken på religionsskiftet utgjort

¹ Brevet senast tryckt (på latin) i Historiskt bibliotek I (1875), s. 319. Om övriga tryck jfr Curt Weibull, Drottning Christina. Studier och forskningar (Sthlm, Bokförlaget Natur och Kultur 1931. 8:o. 256 s., 1 portr.pl., häft. kr. 6:50), s. 131 n.

»den egentliga grunden» till hennes ryktbara handling.¹ Det kan förtjäna framhållas, att det material, varpå han grundade sitt omdöme, sedermera ej mycket utvidgats, vad angår Kristinas närmande till katolicismen.² Längst i sin tilltro till drottningens försäkningar går bland äldre historieskrivare Friedrich Rühls (1810). »Religionen är det huvudskäl», yttrar han, »som förmådde henne att avsäga sig kronan.»³ Till samma historiografiska riktning med avseende på uppfattningen av Kristinas motiv sällar sig senare Martin Weibull genom sin bekanta, ofullbordade undersökning om Mémoires de Chanut i Historisk tidskrift 1887—88.

Kristinas siste skildrare, professor Curt Weibull, ser i abdikationen den enkla konsekvensen av drottningens avfall från landets religion.⁴ Hennes katolska tro går enligt denne författares mening tillbaka till 1650; redan före kröningsakten ha hennes tankar flugit till staden vid Tibern, målet för hennes framtida liv. Förut hade hon till stöd för sin sviktande övertygelse i andliga ting utbildat en rent personlig religionsform. Från denna fördes hon nu, »så mycket intryck utifrån kunnat bidra», över till katolicismen genom umgänget med de två fransmännen Chanut och Descartes, diplomaten och tänkaren, båda hängivna söner av sin kyrka och sällsynt skickade att företräda denna inför den unga, i sitt inre otillfredsställda och sökande furstinnan. Av sammanhanget framgår, att Weibull sätter Kristinas religiösa genombrutt till en tidpunkt ungefär sammanfallande med Descartes' uppehåll i Stockholm kring årsskiftet 1649—50. En fingervisande omständighet har Weibull uppenbarligen funnit däri, att det första vittnesbördet om hennes plan att överlämna makten åt Karl Gustav träffas i en depesch från Chanut från april månad sistnämnda år. »Tanken på tronavsägelsen mognade hos Christina samtidigt med tanken på trosförändringen». Och denna senare, en gång väckt till liv, har enligt Weibulls tankegång inverkat, när Kristina, efter att året förut ha frampressat Karl Gustavs val till

¹ W. H. Grauert, Christina, Königin von Schweden, und ihr Hof I (1837), s. 569—571.

² Några nya bidrag av jesuitisk proveniens, utnyttjade av C. Weibull, föreligga i en 1874 utgiven italiensk publikation: Boero, Conversioni alla fede cattolica di Cristina, regina di Svezia, di Carlo II, re d'Inghilterra, et di Federico Augustino, duca ed elettore di Sassonia. — Det aktstycke, som P. Negri avtryckt 1910 i Archivio della R. Società Romana di storia patria XXXIII under titeln Una lettera inedita del padre Malines sulla conversioni di Cristina di Svezia (s. 249—258), läses redan hos Arckenholtz, Mémoires de Christine, IV, s. 382—386, delvis i ett bättre och fullständigare avtryck.

³ Svea rikets historia IV (1825), s. 421 (ty. uppl. 1810).

⁴ C. Weibull, a. a., s. 77—127; förut tr. i Scandia, I (1928), s. 215—257.

tronföljare, nu på 1650 års riksdag genomdrev hans erkännande som arvfurste. I enlighet med denna sin uppfattning håller alltså Weibull abdikationsmotivet fjärran från de tidigare sammanhang, som röra pfalzgrevens korande till presumtiv tronföljare. Kristina ville därmed trygga arvrikets bestånd, när hon själv ej såg sig i stånd att tillmötesgå ständernas heta önskan, att hon genom giftermål måtte säkerställa tronföljden inom Gustav Adolfs arvslinje. Abdikationstanken åter framstår som utlösningen av kollisionen mellan regentplikten och ett personligt religiöst behov, dess slutliga förverkligande helt och hållet som en yttring av ansvarskänsla. Följaktligen hade Kristina rätt, när hon senare pekade på trosskiftet som grunden och upphovet till avsägelsen av Sveriges krona.

En skör länk i denna rekonstruktion faller desto mera i ögonen, som författaren genom sin egen framställning lämnat nödigt material för en jämförande granskning. När Kristina i förhållande till Karl Gustav 1650 »gick längre» än 1649, ges ingen som helst anledning att tillgripa förklaringen, att mellan dessa år »tanken på trosförändringen vaknat». Hela det föregående förloppet, även såsom det av Weibull framställes i en inledande studie över Kristina och Karl Gustav,¹ visar med all bestämdhet, att hennes program varit så klart företecknat, så målmedvetet fattat i sikte, att nya impulser ej i någon mån behöva antagas. Redan 1648 erbjöd ju Kristina kusinen ställningen som arvfurste till riket, och hade den stora kraftmätningen vid 1649 års riksdag utfallit efter hennes önskan, skulle den utan dröjsmål ha kommit honom till del. Under debatterna i rådet väckte hon först förslaget om hertigens förklarande för riksens arvfurste; hon nödgades väl slå till reträtt, men förbehöll sig att senare återkomma härtill och förordade även successionens överflyttning till hertigens avkomlingar.² Till synes finnes ingen möjlighet att missuppfatta hennes avsikt. Ställningen på 1650 års riksdag beredde henne tillfället att föra planen till seger under omständigheter, för vilka senast Weibull redogjort i sin ovanligt klart accentuerade skildring. Den hemliga trosförändringen, verklig eller icke, synes härvid ej göra mycket till eller från och kan så tillvida lämnas ur räkningen. Även om hon aldrig närmat sig Rom, hade Karl Gustav med överväldigande sannolikhet 1650 korats till arvfurste. Om abdikationstankens rötter i det skede av drottningens liv,

¹ C. Weibull, a. a., s. 9—76; om trosförändringens roll s. 48—49.

² Svenska riksrådets protokoll XIII, s. 347, 348 (26 febr. 1649) och passim.

som ligger före det av Weibull antagna genombrottet i hennes religiösa känsla, finnes i verkligheten mer än ett vittnesbörd. De äro av den vikt, att de förtjäna att beaktas. De stamma från Kristina själv, och de äro under alla förhållanden äldre än de ut-sagor av hennes mun, som kunna tagas till intäkt för uppfattningen, att först mötet med katolicismen låtit planen att ned-lägga kronan vinna insteg hos henne. Weibull har givetvis ej förbisett dessa vittnesbörd, men det förefaller, som om de av ho-nonom väl hastigt avfärdades.

Vid rådssammankomsten den 7 augusti 1651, då Kristina första gången meddelade rådet sin avsikt att överlåta regeringen åt Karl Gustav, lämnade hon upplysningen, att hon »gått med dessa tankar om i fem eller sex år».¹ Räknar man tillbaka, måste förra delen av 1646 te sig som den sannolika utgångspunkten. I full överensstämmelse härmed befinnes hon ha uttalat sig vid av-slutningen av sin regering. Den 28 februari 1654 skriver hon till sin vän och forne förtrogne Chanut: »Vous savez que cette fantaisie m'a duré long-temps, et que ce n'est qu'après y avoir pensé huit ans que je me suis résolue de l'exécuter».² Vi komma även i detta fall tillbaka till 1646; Kristina förutsätter, att faktum förut är bekant för den franske ambassadören. Dessa Kristinas egna uppgifter, som svårligen i båda fallen kunna misstänkas vara lagda tillrätta för något mot sanningen fientligt syftemål,³ visa hän på att abdikationstanken från början i hennes föreställnings-värld varit sammanvävd med planen att tillförsäkra pfalzgreven åtkomsträtt till kronan. Det väckte samtidens undran, att hon tänkte sig den till levnadsåren äldre kusinen som sin efterträdare. Kristina har själv angivit året 1646 som den tidpunkt, då tanken på Karl Gustav som tronföljare hos henne tog fast gestalt. I rådet deklarerade hon den 27 februari 1649, att hon »hade i tre år tänkt häroppå, och ingen dag låtit gå förbi, där H. M:t icke hade betänkt denne saken».⁴ Oberoende härav finnas omständig-heter, vilka förläna hemul åt slutsatsen, att det varit i början av

¹ Svenska riksrådets protokoll XV, s. 83.

² Arckenholtz I, s. 396.

³ C. Weibull diskuterar i största korthet dessa uppgifter ävensom ett par andra utsagor av Kristina, genom vilka hon förlagt sin övergång till katolicismen till 1648: »Ingen av dessa uppgifter äger något vitsord. De ha delvis uppenbarligen tillkommit för att förvilla världen». A. a., s. 118 n. Samtidigt menar Weibull, att Kristina under hela sin svenska tid lyckats bevara sin hemlighet för varje inhemsk man (s. 120). Någon anknytning till de uppgifter drottningen i ett närliggande sammanhang lämnade 1649 göres ej.

⁴ Svenska riksrådets protokoll XIII, s. 357; se även ett överensstämmande ytt-rande s. 359.

1646, som den unga furstinnan gjorde sig förtrogen med Karl Gustavs tronkandidatur¹ — för honom själv i hans roll av trogen tillbedjare en ovälkommen lösning och en osäker utsikt, när därmed ej följde hennes hand. Kongruensen är fullständig. Man har icke någon uppgift av Kristina, som handgripligen sätter i fråga denna tidsbestämning. Veterligen har hon aldrig vid något annat tillfälle så direkt uttalat sig om den tid, då tanken att abdikera först rann upp hos henne. Med påtagligt mindre konsekvens har hon längre fram uttalat sig om tidpunkten för sin hemliga övergång till Roms lära.²

Såsom Weibull konstaterar, förekommer det till tiden äldsta vittnesbördet om Kristinas avsägelsetankar i en depesch från Chanut av april 1650. Formen är obestämd, liksom varskoende: »Man kan t. o. m. tänka sig om Kristina, att det någon gång fallit i hennes tankar att helt överlämna regeringen till Karl Gustav och anförtro honom hela makten.»³ Två månader därefter lämnade Chanut Stockholm. I oktober följande år, sedan Kristina för rådet tillkännagivit sin önskan att träda tillbaka och denna önskan hunnit bli känd inom vida kretsar, yppade han närmare vad han kände om sakens förhistoria. Genom drottningens förtroende hade han varit i tillfälle att se denna tanke födas i hennes sinne, skrev han till Paris; han hade länge bekämpat den, då han helt och hållet ogillade den.⁴ Redan härav måste följa, att Kristina ej först på våren 1650 låtit Chanut ana sin föresats. I verkligheten ha både drottningen och ambassadören yttrat sig angående detta kronologiska spörsmål, som i samband med Weibulls hypotes får en viss betydelse. I sitt förut anförda brev från februari 1654 erinrar sig Kristina, att »åtminstone fem år» förflutit, sedan Chanut erhöll kännedom om hennes beslut.⁵ Och Chanut preciserar i sitt svarsbrev tidsuppgiften till »nära sex år».⁶ Det förtroende från drottningens sida, varom här är fråga, skulle

¹ Birger Lövgren, Ståndsstridens uppkomst, s. 43—47. Viktig synes mig särskilt riksamiralens i januari 1646, alltså omedelbart efter Karl Gustavs återkomst, till drottningen gjorda påminnelse i ämnet. Av många tecken att döma har farbrodern Gyllenhielm på Kristinas tankegång utövat ett visst inflytande; det är sålunda synbarligen han, som bibragt henne övertygelsen, att tronföljaren-arvfursten ej borde utrustas med furstendöme.

² Grauert II, s. 27; C. Weibull, s. 118 n. Dessa yttranden peka på tidrymden 1648—1649.

³ C. Weibull, s. 118. Stället förut cit. av Lövgren, a. a., s. 77 n.

⁴ Chanut till Brienne, Lybeck den 18/28 okt. 1651, anf. av M. Weibull i Hist. tidskr. 1887, s. 175 n.

⁵ »Il y en a pour le moins cinq que je vous ai communiqué cette resolution.»

⁶ »C'est le motif qu'il plut a Votre Majesté de me decouvrir il y a près de six ans.» Chanut till Kristina den 2 (?) mars 1654. Arckenholtz I, s. 399.

alltså ha skänkts fransmannen under loppet av 1648 — ett helt år eller mera före Descartes' ankomst till den nordiska huvudstaden. Den slutledning, enligt vilken den store filosofen avgörande ingripit i Kristinas omvändelsehistoria, behövde visserligen ej härav anses rubbad; men mot slutledningen, att hon under det omedelbara intrycket av hans undervisning kommit på tanken att avstå från krona och rike, står hennes eget och Chanuts förenade vittnesbörd. Viktigare än detta är emellertid, att Kristina i samma skrivelse till fransmannen fasthåller vid 1646 som det år, då idén om abdikationen började sysselsätta henne. Vi befinna oss därmed vid en tidpunkt, då det för Kristinas vidkommande ännu ej kan vara något tal om någon som helst katolsk påverkan.

Är nu detta årtal, 1646, ur inre synpunkt mindre sannolikt? Det förefaller icke så. Det måste ha varit i början av detta år, som Kristina kom till klarhet ifråga om sin rent personliga ställning till Karl Gustav, som hon nyss återsett efter ett långt uppehåll.¹ Vissheten, att dragningen till honom tillhörde de flydda flickåren, var för henne ingen likgiltig upplevelse. Den växte ut till en avräkning med äktenskapet och, så vitt man förstår, med hela det manliga könet. I jordmånen av den för hennes känsla kväljande konflikten med nationens allmänna önskan att snart se henne förmäld mognade beslutet att försörja riket med en tronföljare. Man kan, såsom redan erinrats, leda denna hennes avsikt tillbaka till samma tidpunkt. Och det låter utan varje svårighet tänka sig, att fröet till det beslut, som omsider vann sin fullbordan i Uppsala 1654, redan då börjat att spira. När Kristina icke en utan flera gånger pekar tillbaka på 1646, kan hon svårligen åsyfta annat än det slitande av banden med Karl Gustav, som då ägde rum i hennes känsloliv — upphovet till den för samtiden överraskande men så framgångsrikt genomförda planen att överflytta tronföljden till det pfalziska huset. Man bör ej heller förbise, att alldeles samtidigt ett likartat avgörande inföll. Då strandade definitivt de långvariga och från motsidan med iver bedrivna förhandlingarna om ett giftermål mellan Kristina och kurfursten Fredrik Vilhelm av Brandenburg. Med orätt har den tyske forskare, som skildrat detta förlopp, påbördat den svenska »oligarkien» med rikskanslern i spetsen hela skulden för misslyc-

¹ Jfr H. Rosengren, Karl X Gustaf före tronbestigningen, s. 193 ff. Även C. Weibull sätter här omslaget i förhållandet till Karl Gustav men tolkar sammanhanget annorlunda. Kristina hade fått nya intressen: »Carl Gustaf och alla tankar på giftermål tvingades i bakgrunden». A. a., s. 10—12.

kandet av denna redan av Gustav Adolf åsyftade kombination — liksom om Kristina härvid låtit sig behandla som en docka.¹ Det är ingen slump, att drottningens böjelse för celibatet numera halvofficiellt erkändes. Johan Oxenstierna uttalade sig i Osna-brück klart i denna anda: »Es wäre nun gar in andern Terminis, als es vor diesem gewesen; die Königin in Schweden hätte sich nun anders resolvirt und würde nimmer heiraten.»²

Så länge tronföljdsfrågan ej blivit ordnad, kunde Kristina ej tänka på att verkställa sin abdikation. Före sin kröning ej heller. Mot den har hon ofta blickat fram. Hennes kungliga myndighet måste först fullkomnas. Men Weibull har sannolikt rätt däri, att tanken på en trosförändring vaknat hos Kristina redan före kröningen, som stod i slutet av 1650. För den tankegång, som här utvecklats, ter sig detta icke som ett avgörande, utan som ett förstärkande motiv, verkande i riktning mot abdikationen. Som Sveriges drottning kunde Kristina aldrig bli katolik. I samma mån hon gjorde sig förtrogen med möjligheten att avsäga sig kronan, i samma mån bortföll denna hämning i hennes tankevärld. Det omöjliga tedde sig möjligt.

Att Chanut och Descartes bidragit till att föra Kristina närmare katolicismens åskådningsformer har av många författare ansetts troligt³ och kan ej gärna dragas i tvivelsmål. Den varaktigt bestämmande arten av denna påverkan blir dock ett oklart spörsmål. Vad angår Kristinas intyg om Descartes' inflytande på hennes trosutveckling bör kanske icke alldeles glömmas, att det såg dagen i en situation, som starkt vädjade till hennes ädelmod. Filosofens skrifter voro av påvedömet uppförda på index; det franska prästerskapet tvekade att bevilja hans omsider till hemlandet återbördade stoft en kyrklig vilostad (1666).⁴ Men långt starkare betänkligheter måste resa sig mot Weibulls uppfattning, att Chanut »arbetade målmedvetet på Christinas omvändelse». De yttranden av Chanut från hösten 1651, som anföras till stöd för denna åsikt, tillåta varken genom sin stilisering

¹ Richard Schulze, Das Project der Vermählung Friedrich Wilhelms von Brandenburg mit Christina von Schweden. Hallesche Abhandlungen zur neueren Geschichte XXXVI (1898).

² Relation från Osna-brück den 9 febr. 1646. Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelms von Brandenburg IV, s. 425.

³ Redan Rühs lägger vikt vid denna beröring: »Chanut och Descartes styrkte henne i hennes tänkesätt och undanröjde många tvifvel, som ännu gjorde henne vacklande». A. a., s. 419.

⁴ Jfr Fr. Nielsen, Dronning Christina og Rom, (dansk) Theologisk Tidsskrift I (1899—1900), s. 17.

eller genom det sammanhang, vari de fällas, så vittgående och för Chanut som fransk diplomat så föga smickrande slutsatser. »Jag märkte», säger sålunda Chanut med tanke på sina tidigare samtal med Kristina, »att hon icke var långt ifrån att tro, att katolikerna icke voro på dåliga vägar.»¹ Det är mera apologetiskt intresse än omvändelseiver, som spåras i dessa ord. Och den skrivelse till Kristina från samma tid, varur Weibull anför den uppriktigt klingande tillönskningen om »klarhet att finna den rätta vägen», denna skrivelse formar sig, bör det tilläggas, till en vädjan till henne att ej lämna tronen och var avfattad med tanke på att den även skulle kunna uthärda Karl Gustavs blick. Chanut hade ju enligt sitt eget bedyrande från början ogillat och bekämpat Kristinas abdikationstendenser;² budskapet, att hon nu ämnade göra allvar av sin föresats, kom också högst olägligt för den franska diplomatien och ej minst för de värv, varmed Chanut var sysselsatt. När han erfor, att man lyckats omstämman henne, gav han i översvallande ordalag uttryck åt sin glädje.³ Det är otänkbart, att Chanut *medvetet* kunnat sträva att värva en proselyt för katolicismen i den svenska drottningen och därigenom göra hennes ställning ohållbar. Säkerligen på goda grunder har därför Bildt avvisat antagandet, att Chanut sökt göra sig till redskap för Kristinas omvändelse.⁴ Detta hindrar ju för ingen del, att umgänget med Chanut gjort Kristina mera mottaglig för katolicismen. Men särskilt om man med Weibull betraktar det religiösa momentet som grunden till abdikationsbeslutet, hamnar man i inre motsägelser genom att från Chanuts sida förutsätta varken mer eller mindre än en målmedveten insats i sådan riktning.

Från officiellt romerskt håll auktoriserades efter övergången 1655 under drottningens medverkan en åskådning, som till-

¹ C. Weibull, s. 105.

² »Pour ce que l'honneur que j'ay eu de servir leur Majestés aupres d'elle, luy a donné occasion de prendre quelque confiance en moy et que je peux dire que j'ay vu naistre ce dessein dans son esprit, il me semble, Monsieur, que je suis obligé de vous protester une fois que j'ay combatter longtemps cette résolution et qu'en une si grande affaire je n'ay jamais eu de complaisance pour louer un conseil, que je n'appouvois point en mon âme. Encore aujourd'huy respondant à la lettre qu'il luy a plu m'escrire, je tasche (n'esperant qu'il se puisse obtenir davantage) a luy persuader qu'elle admette le prince en part du gouvernement sans descendre du throne dans une vie privée, et je l'escris en telles termes que si le prince voit ma lettre, il ne s'en tiendra pas offensé.» Chanut till Brienne den 28 okt. 1651. Det av C. Weibull i utdrag citerade brevet till Kristina (s. 105 n. 2) är av samma dag.

³ »Je trouve le monde plus beau et je suis plus content d'y estre depuis que je suis asseuré que vostre merveilleuse Maistresse y veut bien regner encore.» Chanut till M. G. De la Gardie den 9 dec. 1651, anf. av G. Jacobson, Sverige och Frankrike 1648—1652, s. 138 n. 2.

⁴ C. Bildt, Christine de Suède et le cardinal Azzolino, s. 24.

erkände den portugisiska jesuitpatern Antonio Macedo äran av att först ha knutit bandet mellan henne och Rom. Säkert är, att Macedo som drottningens utsände åstadkommit den första hemliga förbindelsen mellan henne och påvekyrkan, och fråga kan vara, om ej denne föga kände jesuit för Kristinas personliga närmande till katolicismen dock spelat väl så stor roll som någon annan. En märklig omständighet har framdragits av Bildt: Macedo var nära lierad med en av seklets mest beryktade svenska konvertiter, residenten i Lissabon Lars Skytte, vilken 1647 övergått till den romerska religionen för att viga sina återstående dagar åt munklivet. Han blev slutligen Kristinas bikt-fader.¹ Man skulle kunna misstänka ett sammanhang. Även Bengt Skytte, helt nyss drottningens gunstling, troddes hysa aktiva katolska sympatier.² Det var på sommaren 1650, som Macedo uppträdde i Stockholm, under masken av kavaljer i den portugisiska ministerns följe. Ingenting hindrar, att han mycket snart lyckats komma i beröring med Kristina — helst om han till henne medbragte meddelanden från Lars Skytte —, och att konferenserna med honom hunnit bära frukt, när drottningen i slutet av september i råds-kretsen fällde ett par egendomliga yttranden, vilka sannolikt få fattas som anspelningar på en trosförändring.³ Om Macedo, såsom flera omständigheter synas utvisa, ej lyckats bevara sitt incognito i Stockholm,⁴ kan måhända detta fattas som en bidragande orsak till det egendomliga förhållandet, att Kristinas nya religiösa orientering

¹ C. Bildt, S. Birgittas hospital och den svenska kolonien i Rom under 1600-talet, Hist. tidskr. 1895, s. 403, 405.

² Ett rykte, att Bengt Skytte »gjort sig papist och capucin», omtalas av Peder Juel i brev till Charisius Stockholm den 30 aug. 1651: Danske Magazin III, s. 71. Man trodde vid denna tidpunkt, att han ämnade sig slå ned i Spanien, vilket hos hans motståndare väckte enbart tillfredsställelse. Åke Axelsson (Natt och Dag) till Axel Oxenstierna, Göksholm den 2 sept. 1652. Oxenstiernska samlingen, Riksarkivet. Skytte berörde följande år inför rådet talet om hans »munkeväsander: Svenska riksrådets protokoll XV, s. 356. Axel Oxenstierna beskyllde honom för »ogudaktighet»: ib. s. 350.

³ C. Weibull, s. 76 och n. 4. Från samma rådssammanträde den 24 sept. finnes ett annat yttrande av drottningen, som går i samma stil: »Måste det bekiänna och hafver inthet schy att sejatt det H. M:t inthet kan förstå till giftermålet, uthan hafver så goda schiäl der till, hvilka fuller H. M:t inthet alla kan seja, men håppas för Gudz domstol inthet ronna derföre.» Svenska riksrådets protokoll XIV, s. 304—305.

⁴ Weibull förutsätter, att Macedo ej blivit röjd. »Ingen katolsk munk, och minst av allt en jesuit, kunde i dessa tider öppet visa sig i Sverige» (s. 109). I nyss anförda brev av den 30 aug. berättar P. Juel, att den portugisiska ambassadörens *präst* — d. v. s. Macedo — rymt från Stockholm, »med sig förendis sin herris chartec och negotiationsschrieffter». En portugisisk jesuitkrönikör, Antonio Franco, vet berättat, att Macedo, misstänkt för att vara jesuit, ådragit sig kattarnas hat: stället anf. av Arckenholtz I, s. 469 n. Pater Malines inför samma motiv i en redogörelse för drottningens förhandling med ambassadören: »con avviso segreto, che si lasciasse fugire per non esser constretta (diceva ella) a far tagliare il capo ad un huomo col quale aveva trattato alcune et l'era parsa una buona persona.»

mot slutet av 1651 visar sig ha varit känd flerstädes i den romersk-katolska världen och både på franskt och spanskt håll givit näring åt det fromma nitet.¹

Macedo lämnade Stockholm i Kristinas uppdrag i augusti 1651, samtidigt med att hon i rådet avgav sin första abdikationsförklaring. Rådsherrarna ådagalade därvid den största bestörtning. Men att beslutet för dem kommit som »en fullständig överraskning» (C. Weibull), kan betvivlas. Ty det har även funnits en svensk krets, invigd i härskarinnans avsikter. Så framkom det under förhören med Messenierna, att Bengt Skytte före den självsvåldiga utlandsresa, som han vid midsommartid anträtt, för en så underordnad och därtill för tystlåtenhet så föga vitsordad person som Arnold Johan Messenius yppat drottningens föresats att nedlägga regementet. Denna bekännelse har, av protokollet att döma, knappast väckt den uppmärksamhet man dock hade anledning att vänta.² Per Brahe, som alltid så hårt lade sig emot drottningens avgång, har enligt sin egen antydan redan 1650 varit hennes plan på spåren.³ Till dem som hört ordas därom, utan att tro på allvaret i hennes avsikt, hörde Åke Axelsson (Natt och Dag).⁴ Vad beträffar Karl Gustav, veta vi, att han vid en sammankomst i Nyköping i juni, vid vilken också Magnus Gabriel De la Gardie varit närvarande, av drottningen själv underrättats om hennes beramade abdikation. Det framlyser, att han förut kände till »det underliga förslaget». Men Karl Gustav, liksom greve Magnus, visste mera än detta. Båda ägde kännedom om »plus des particularités que j'ai horreur d'entendre, moins encore pouvois mentioner», skriver tronföljaren till sin fader.⁵ Vad döljer sig under detta tal om förskräckliga biomständigheter, för-

¹ Se härom senast C. Weibull, s. 115 n.

² Svenska riksrådets protokoll XV, 243: »Her Bencht Schytte hade, för än han drogh uth, uptäkt för Messenio att Drottninghen ville qvittere regimentet» (16 dec. 1651).

³ »Wichtige saker, som aldrig har waritt för, uthan kan skee mig ante i fiord, törre wara på färde.» Till Axel Oxenstierna, Åbo den 21 aug. 1651. Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling II, 3, s. 555.

⁴ »Om den importante och wichtige sak som nu förehafues ähr mig så mykit weterligt, att dän ähr Rådet proponerat och att där upå ähr skrifteligän swarat . . . Så wida som iagh dän mädh mitt ringa förstånd kan afsee, ähr dän så stoor och wichtig, att iagh aldrigh hafuer kunat migh inbilla, att där mädh skulle haffua warit någätt alfwar.» Till Axel Oxenstierna, Göksholm den 2 sept. 1651. Oxenstiernska samlingen, Riksarkivet.

⁵ Karl Gustav till Johan Kasimir den 23 juni 1651, Stegeborgssamlingen, Riksarkivet. Brevet i översättning anført av F. F. Carlson, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset I, s. 146—147 n. — Hur Karl Gustav vid denna tid i verkligheten ställde sig till uppslaget må lämnas öppet. Redan 1650 hade Schlippenbach utvecklat nyttan för hertigen av en sådan lösning, jfr s. 214, n. 1.

knippade med drottningens abdikationsplan? Med en hög grad av sannolikhet ingenting annat än vissheten om Kristinas allt starkare dragning till Rom. Karl Gustavs personliga ställning till Kristina under hennes återstående regeringstid förblir ett okänt blad i hans historia. Ett och annat talar emellertid för att han i ganska stor omfattning åtnjutit hennes förtroende även i ömtåliga ting. Om den närmare arten av den hemlighetsfulla förhandling hertigen 1652 genom Bourdelot sökte inleda hos henne vet man ingenting.¹ Däremot har man hennes egen uppgift, att ärkebiskop Lenæus, Karl Gustavs gamle vän och förtrogne, i strid med rådets ståndpunkt tillstyrkt abdikationen.²

Riksrådet lyckades under loppet av hösten 1651 övervinna Kristinas motvilja mot att kvarstå vid regeringen, visserligen utan säkerhet för hennes framtida handlingssätt. Från de dagar, då denna första kraftmätning var att anse som avgjord, har man av drottningens hand ett par dokument, som i hennes religiösa historia kräva en plats. Ur båda tyckes en anda tala, som minst av allt kan misstänkas för att luta till Rom och dess väsen. Det ligger förvisso nära att tolka de samtidiga möt katolicismen skäligen snävt avvisande breven till Chanut och hans landsman biskop Godeau³ som försök från drottningens sida att sopa igen spåren, att blanda bort korten. Helt uteslutet är dock ingalunda, att hon vid denna tidpunkt på allvar vacklat i sitt beslut att bli katolik. Och det vill förefalla rätt säkert, att hon åtminstone på våren 1652 brottades med föresatsen att vända sin håg från tanken på ett trosskifte. Det är överhövan svårt att annorlunda uppfatta det märkliga handbrev, som hon då skrev till Karl Gustavs svåger, lantgreve Fredrik av Hessen-Eschwege, vilken umgicks med planer att träda över till katolicismen. Den iver, varmed hon i detta redan av Arckenholtz tryckta⁴ men av Weibull förbigångna brev avstyrker övergången såsom stridande mot furstens heder, ljuder icke mindre äkta, där-

¹ M. Weibull i *Historisk tidskrift* 1888, s. 159—160; jfr Chanut till Brienne den 9 mars 1652, Wahrenbergs avskrifter, Riksarkivet. — M. Weibulls hypotes, att Bourdelot vid sin avresa sommaren 1653 haft i uppdrag att inviga kardinal Mazarin i drottningens beslut om sin övergång (*Historisk tidskrift* 1887, s. 191), motsäges av Malines' relation: «senza però scuoprirli ponto della religione.» Det förblir alltså osäkert om det åt Bourdelot givna uppdraget visar hans egenskap av »god katolik».

² Enligt Per Brahes berättelse i rådet den 21 juli 1668. *Handlingar rör. Skandinavien historia XXVIII*, s. 127. — Ännu i dec. 1651 har Lenæus sökt verka för Kristinas förmälning med Karl Gustav. Adels riksdagsprotokoll IV, 2, s. 578.

³ Båda dat. den 28 okt. 1651. Brevet till Godeau tryckt av Arckenholtz I, s. 215; det till Chanut omnämnt av C. Weibull, a. a., s. 110 n.

⁴ I, s. 217—219. Finnes i egenhändig avskrift av drottningens bifogat hennes brev till Karl Gustav av samma dag, den 10 mars 1651, i Riksarkivet. Särskilt brevet till Karl Gustav företer i Arckenholtz avtryck många formella avvikelser från originalet.

för att hon undviker alla teologiska tankegångar. Hon ser med förakt ned på konfessionernas split; hon tillhör en tredje menighet och kan därför tala som neutral.¹ Brevet har aldrig varit avsett att läsas av andra än mottagaren och hans trängsta frändrekrets. Och Kristina hade med största lätthet, om hon önskat, kunnat underlåta att taga till orda i frågan. Man får ovillkorligen ett intryck av att hon lika mycket söker övertyga sig själv som lantgrevnen. Så har också Ranke uppfattat detta brev i sin »Digression über Königin Christine von Schweden» i *Römische Pabste*. »Men så småningom», tillägger han, »verkade dessa betraktelser icke mera på henne själv.»

Enligt den efter övergången fastslagna romerska läsarten har Kristina slutgiltigt vunnits för katolicismen genom de två italienska jesuiter, Casati och Malines, vilka tidigt på våren 1652 i världslig förklädnad ankommo till den svenska huvudstaden. Utan att förklena den strävan till sanning, som uttalar sig i dessa intellektuellt högststående mäns relationer, har man dock rätt att konstatera, att deras kunskap är starkt begränsad. Om det sista och måhända avgörande skedet av Kristinas tid i Sverige veta de i själva verket föga. Forskningen har ej förmått skingra det dunkel, som vilar över drottningens genom Pimentel inledda förbindelser med Spanien i syfte att jämna vägen för sitt mottagande i det katolska Europa. Vi känna icke, i vad mån rådvillhet och kastningar i hennes stämningar kunna ha bidragit till den uppenbart tröga och oregelmsässiga gången av dessa visserligen i sig själva mycket riskabla negociationer. De papistiska klerker och ordensbröder, som dvaldes i hennes närhet, undfingo endast sporadiskt hennes förtroende. Pimentels biktfather, pater Mannerschied, fick väl taga in på slottet,² men enligt vad han själv uppgiver hösten 1653, hade han trots livlig åstundan ännu ej lyckats inleda något

¹ »Je laisse à ceux qui font profession de traiter les controverses à se gorger la dessus, selon leur fou plaisir. Il seroit peu séant à moy de vous parler des choses si éloignées de nostre profession, c'est pourquoy ie veux mettre à part les disputes que vos docteurs ont avec ceux de l'église Romaine, et puisque ie suis d'une troisième qui ayant trouvé la vérité s'est esloignée de leurs opinions quelle a reietté comme fausse, il est iuste que ie vous parle comme une personne neutre, qui ne vous touche qu'un seul point qui vous doit estre tres sensible, et c'est celluy de l'honneur que ie vous veux représenter.» Cit. efter Kristinas ovannämnda avskrift.

² »Pimentellis Præst logerer tilligemed sin Herre paa Slottet her. Dronningen caresserer ham meget og kalder ham altid mon Père.» Juel till Charisius den 12 nov. 1653. (Dansk) Historisk Tidsskrift V (1844), s. 360. Jfr B. Whitelocke, *A Journal of the swedish embassy 1653 and 1654 I* (ed. 1855), s. 253—254, och utdrag ur Beuningens despesch den 21. nov. 1653 i Fryxell, *Handlingar rörande Sverges historia IV*, s. 286.

samtal med drottningen om religionen.¹ I pater Malines' redogörelse kan läsas mellan raderna, såsom redan Grauert observerat, att det ännu vid slutet av denna händelseutveckling funnits perioder, då man nere vid jesuitcentralen i Rom hyste oro för att den nordiska drottningen ej skulle förmå sig till att skänka den allena saliggörande kyrkan dess åträdde erövring.² Malines hade drottningens befallning att först efter hennes uttryckliga order överlämna det brev hon skrivit till påven i sina trosangelägenheter. I stället för denna väntade order fick han nu i uppdrag att hålla sig beredd att möta Kristina i Flandern. Ordensgeneralen förbjöd honom att resa.³

Fullt klart är i varje fall, att Kristina, så länge hon befann sig i Sverige, gent emot Rom undvek att taga något avgörande steg. Andra spelöppningar funnos tilläventyrs. I januari 1654 föreslog hon det engelska sändebudet Whitelocke, att parlamentets flotta skulle bemäktiga sig Själland, där hon sedan skulle taga sitt säte under brittiskt protektorat, efter att ha nedlagt svenska kronan. Som hennes förtroendeman i denna förhandling, som fördes bakom Oxenstiernas och rådets rygg, framträder i fortsättningen den landsflyktige Corfitz Ulfeldt. Whitelockes ljumhet och än mer den kort därpå ingångna freden mellan England och Holland gjorde slut på det hela, men i det sista visade sig Kristina angelägen om att utverka en försäkran av Cromwell att vid tillfälle — även mot Sverige — bevaka hennes personliga fördel.⁴ Det sällsamma mellanspelet må bedömas på olika sätt. Men uppslaget karaktäriserar Kristina.

Hela detta förlopp, ofullständigt känt i viktiga stycken, har även en annan sida. Den vetter mot Sverige. Det är Weibulls me-

¹ «Unum deest huic optimæ Reginæ vera religio, et ego quanquam frequenter admodum cum illa egerim, tamen de religione agere non possum. Obstant leges regni, quo privaretur, qui religionem mutaret; ago interim cum alio quodam sacerdote Gallo, hic cum Catholicis, quorum hic multi, sed omnes exteri ajunt: si quis Suecus religionem mutaret, is capite plectitur.» Relatio epist. de Christina, Stockholm den 10 okt. 1653. Arckenholtz II, App. s. 97. Här alluderas så oförtäckt på förhoppningarna att vinna Kristina för katolicismen, att det blir svårt att tänka sig, att författaren velat föra eventuella läsare bakom ljuset genom att framställa sig såsom mera oinvigd än han i verkligheten varit. Fram på året 1654 tillhörde Mannerschied de i saken invigda.

² Grauert II, s. 49 n.

³ Arckenholtz IV, s. 386.

⁴ Whitelocke, Journal I, s. 288—290, 349, 355—357, II, s. 91—96, 119—121, 122—124, 145, 178, 184, 191, 243, 270, 277. Om Ulfeldts privata uppslag jfr Fridericia, Adelsväldens sidste Dage, Kildehænvísninger s. XXV. Öresunds erövring av en av de stridande makterna hade i Sverige uppfattats som en närliggande fara, icke minst av drottningen. Frågan om ett anfall på Danmark diskuterades som bekant i december 1654 i riksrådet. — Kristina lät i april Whitelocke förstå, att hon ämnade slå sig ned i Pommern (Journal II, s. 98). Hon erbjöd upprepade gånger engelsmannen att träda i hennes tjänst.

ning, att ingen svensk man kände eller visste, vad drottningen i grunden syftade till. Omständigheter ha redan anförts, som göra sannolikt, att hennes omvändelseplaner på ett tidigt stadium varit kända för Karl Gustav och även andra. Och inom en bredare krets sänkades ingalunda föraningar, misstankar, farhågor. Det var uteslutet, att Kristinas växande katolska sympatier kunde förbli en hemlighet. Under hela århundradet åtnjöto katolikerna aldrig en så utsträckt religionsfrihet som under hennes senare regeringsår. Rätten att till de främmande legationspersonalernas behov hålla enskilda gudstjänster vidgades med hennes tysta samtycke verksamt. Den dragning, som den svenska huvudstaden utövade på katolicismens missionärer, var heller icke förborgad. Stockholms konsistorieprotokoll förvara i båda dessa avseenden en rad vittnesbörd, som näppeligen tillåta missförstånd. Hösten 1652 meddelades i konsistoriet, att jesuiterna »hopetals» sökte sig till nordn. Våren 1653 konstaterades, att numera både tyska och franska jesuiterna höllo offentliga gudstjänster i staden. Följande höst erinrades vid given anledning om »det nit, som man nu bör draga emot den papistiska läran, som nu här i staden tager nästan överhanden».¹ Vädjanden till Hennes Majestät synas efterhand ha befunnits lönlösa. Under hovets vistelse i Uppsala omkring årsskiftet 1653—1654 fick man bevittna, hur en jesuitpater som Mannerschied rörde sig i kungaborgen, som om han där varit hemma, vördnadsfullt tilltalad av drottningen.² Med Karl Gustavs regeringstillträde är allting förbytt. Ingen djärvdes längre utmana det kärnlutherska Sverige i dess invanda fördomar. Den papistiska vågen sjönk tillbaka, när Kristina lämnade landet. Ett studium av de jesuitrelationer, som ha hennes omvändelse till medelpunkt, låter förstå, att mer än ett avslöjande skett. Andra källor bestyrka slutsatsen.³ Allt detta samverkade till att skapa en växande misstro mot Kristina. Dess viktigaste yttring blev prästerskapets försök vid abdikationsriksdagen att av henne erhålla en förbindelse att stå fast vid rikets religion. Hon strök ett streck över den föreslagna formuleringen och undanbad sig ogrundade suspensioner; att hon lyckades undandraga sig förpliktelsen är dock ganska

¹ Stockholms konsistorii protokoll den 13 okt. 1652, 9 mars 1653, 3 sept. 1653; jfr den 24 nov. och 24 dec. 1652. Stockholms stadsarkiv. Från prästerligt håll anfördes på riksdagen 1654 livliga klagomål i ämnet. Axel Oxenstierna vitsordade, att »stort missbruk» ägt rum. Adelsprotokoll V, 1, s. 202. Detta är bakgrunden till § 3 i Karl X Gustavs konungaförsäkran.

² Whitelocke uppfattade jesuiten som prior. Journal I, s. 253.

³ Enligt uppgift av Pierre Huet i brev den 1 maj 1653 skall Malines till sist ej ha bekymrat sig om att dölja sin rätta karaktär: Arckenholtz I, s. 471 n.

märkligt och väcker misstanken, att hon härutinnan ägt Karl Gustavs stöd. Vid hennes besök i Sverige 1660 uttalade ett prästerligt utskott sina bekymmer över hennes avfall till Roms lära. Kristina ställde sig överraskad. Hade man då ej av hennes uppträdande kunnat sluta sig till »vad hon i sinnet hade»? Hon erinrade i det sammanhanget även om episoden vid Uppsalariksdagen.¹

Om man i handlingar och brev från Kristinas sista regeringstid icke finner direkta reflexer av den misstroagna stämning, som i själva avskedsögonblicket utlöste sig i prästerskapets aktion, så har detta sin mycket enkla förklaring. Dylikt anförtroddes icke åt papperet. Men i förtroliga lag har mycket talats om drottningens religiösa ståndpunkt och framtida avsikter. Tidens svenske hovkrönikör, den muntre och fitalige Johan Ekeblad, personligen drottningens lojale beundrare, har i sina många brev icke ens spelat på dessa rykten och förmodanden. Men att han alltför väl kände dem, visar det upprörda brev, som han vid underrättelsen om Kristinas offentliga övergång till katolicismen från London avlät till sin fader. »Jag hade för skams skull», heter det, »så när intet kunnat komma mig till att låta min käre farkär veta en ting, som jag aldrig hade trott i min dagar, och vilket jag alltid så ivrigt disputerade emot i min käre farkärs närvaro, nämligen att drottning Kristina aldrig skulle falla till den katolska religionen. Men, Gud bättre, jag är bedragen, och det är mer än alltför visst, att hon offentligen har försakat vår och emottagit den påviska religionen. Jag må bekänna, att jag förr trott himmelens fall, men jag ser fulle, att det är ovisst att judicera om det tillkommande av det närvarande. Skulle jag ha kunnat trott det av henne, sedan jag av hennes mun så ofta hört hade, att en människas ära är så hårt ihop knuten med den religionen, en människa är född uti, att det är omöjligt, hon kan byta om den ena, att hon ju mistar den andra.»² De yttranden av Kristina den unge Ekeblad återkallar i minnet leda omedelbart tanken till hennes brev till lantgreve Fredrik 1652. Är det dubbelspel helt enkelt, avsett att vilseleda omgivningen? Eller är det ett uttryck för hennes verk-

¹ Riksrådsprotokoll den 8 okt. 1660, Riksarkivet. Bexell, Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia II, s. 54. Riksdagsakterna 1654 innehålla ingen upplysning i saken.

² Johan Ekeblad till Kristoffer Ekeblad, London den 16 nov. 1655. Johan Ekeblads bref, utg. av N. Sjöberg, I s. 430. »Det säges för visst, och är apparencé nog till, att hon redan för fem år sedan har skrifvit den påfven till, som då var, och gett honom tillkänna, hvad hon i sinnet hade om denna ombytelsen», tillägger han i ett senare brev (a. a., s. 433). — En förklaring till Ekeblads tidigare förbehållsamhet i ämnet har man i brevet till fadern den 28 jan. 1652; vari han direkt hänvisar till den »varnagels Messeniska processen inneburit (s. 109).

liga övertygelse i ögonblick, då hennes innersta uppreste sig mot tanken att avsvärja sin faders tro? De som gjort liknande erfarenheter som Ekeblad hade alltnog förlorat varje tillit till Kristinas ord. »Hennes M:t må försäkra oss så starkt som hon vill, att hon intet skall utsprida den påviske religionen», yttrade biskop Terserus hösten 1660 i rådskammaren, »så tro vi Hennes M:t ändå intet, efter hon är *bilinguis*.»¹

icke få samtida, både protestanter och katoliker, tvivlade på allvaret i Kristinas religiösa tro. Med hennes otvungna individualitet var också risken stor för missförstånd. Tidens ängsliga omsorg om yttre former förklarar mycket om ej allt. Redan i Stockholm reagerade mången mot hennes sätt att vara och uttrycka sig. En för Kristina särskilt förklenande men av flera äldre författare med förkärlek nyttjad källa, Mémoires de Picques, åtnjuter efter Martin Weibulls granskning ett dåligt rykte, som väl också i det mesta må anses välförtjänt. Men det kan anmärkas, att påståendet om Kristinas religionsförakt vid en tidpunkt, då hon redan knutit an till Rom, icke helt och hållet vilar på utsagor i dessa memoarer.² En fransk adelsman, Philippe Bourdon de la Salle, som 1653 en tid tillhörde hennes svit, stöttes av hennes brist på känsla för det religiösa och ej minst av hennes frivola tal om påvedömet, »disant souvent que les papes ont été les plus grands politiques du monde, ayant établi une monarchie soutenue par ceux-mêmes qui la devoient détruire». Även denne sagesmans uppgifter kunna dock misstänkas vara färgade av animositet mot drottningens politik; hans anteckningar föreligga också utgivna i ofullständig och otillfredsställande form.³

Drottning Kristina omfattade på äldre dagar övertygelsen, att hon från begynnelsen varit bestämd till katolik. I sin Gud tillägna-

¹ Riksrådsprotokoll den 6. okt. 1660.

² Jfr M. Weibull i Hist. tidskr. 1887, s. 191.

³ Comte de Baillon, La Suède en 1653. La reine Christine à Stockholm. Souvenirs inédits de l'un de ses gentilshommes de la Chambre. Le Correspondant 1878, s. 239—256, 463—478, 654—667. — De la Salles erinringar ge flera personliga interiörer. Så besökte författaren Descartes' grav på kalvinisternas kyrkogård och erinrade sig med vemod den tid, då Kristina stod under hans inflytande: »C'était le temps où elle n'avait pas l'esprit gâté». Enligt de la Salle fann Chanut vid sitt besök i Stockholm 1653 drottningen mycket förändrad till sin nackdel »quant à son esprit adonné à la bagatelle, à ses mœurs corrompues et gâtées, et quant aux véritables intérêts de son royaume». Skildringen av hennes otro är utförd med starka färger (s. 464—465). Liksom i Mémoires de Picques tillskrives läkaren Bourdelot ett dåligt inflytande på drottningen. Författaren menar, att Pimentel sökte göra henne till katolik och förmåla henne med romerske konungen; före sin abdikation borde hon därför försäkra sig om Pommern. Uppenbarligen återgå dessa memoarer delvis på samtidiga anteckningar. Särskilt bristen på upplysningar om arbetets avfattningstid synes betänklig. De la Salles Mémoires sur la Fronde (utg. 1870) åtnjuta emellertid anseende som en anmärkningsvärt opartisk källskrift.

de självbiografi avlägger hon på flera ställen vittnesbörd om denna sin tro. »Den lutherska präst som döpte mig», berättar hon, »gav mig på ansiktet korstecknet med dopvattnet och inskrev mig, utan att veta vad han gjorde, till Din tjänst alltifrån den lyckliga stunden. Ty visst är, att vad han gjorde stred mot det lutherska kyrkobruket, och man ställde honom till svars därför, liksom om han gjort sig skyldig till vidskepelse, varemot han försvarade sig, så gott han kunde.»¹ Kristinas skildring av denna episod, vari hon inlägger en så djup symbolisk innebörd, ger icke det enda exemplet på det fjärmande från verkligheten, varav hennes uppfattning av lutherdomen och sin egen tidigare ställning till denna med åren kom att kännetecknas. Vid tiden för hennes födelse och långt senare var bruket av korstecknet vid döpelsen allmänt inom den svenska kyrkan, ehuru utan att äga karaktären av tvång. Mot denna och andra som oevangeliska och halvpapistiska uppfattade kyrkoseder gick Johannes Matthiæ till strids och fann därvid understöd hos sin unga lärjunge på tronen, medan han såg sig isolerad från det svenska prästerskapets stora majoritet.² Så förvändes, så omfärgades sammanhangen från fordom i Kristinas hågkomst, sedan hon vänt sig bort från den kyrka, i vilken hon fostrats, och av vilken hon dock torde ägt även andra minnen än av odrägliga, tröttande predikningar. Ännu från början av 1650 bevara rådsprotokollen yttranden av henne, som kanske få anses vitsorda ett personligt intresse för protestantisk teologi. Hon ämnade då grunda en akademi i Verden med uppgift att bidraga till en utjämning av schismerna »inter nostræ religionis theologos». Det heter i protokollet, att drottningen härav tog sig anledning att hålla en lärd diskurs för de lyssnande rådsherrarna.³

Katoliken Kristina har ej förmått att göra rättvisa åt protestanten Kristina. Allt överskuggades av tvivlets minne. Den åldrande Kristina har formulerat satser, som naket tolkade skulle innebära, att hon ej erkände tillvaron av trosföreställningar, gemensamma för lutherdomen och katolicismen. Den ekumeniska åder i hennes religiösa åskådning, åt vilken Johannes Matthiæ's undervisning givit näring, sinade ut i katolsk omgivning; hon kunde i andra avseenden visa sig oavhängig nog — så lät hon i Sverige

¹ Vie, dédiée à Dieu. Arckenholtz III, s. 23; jfr I, s. 6—7.

² Om bruket av korstecken inom 1600-talets svenska kyrka och Johannes Matthiæ's opposition däremot se Th. Norlin, Svenska kyrkans historia efter reformationen I, I, s. 324, I, 2, s. 201—202.

³ Svenska riksrådets protokoll XIV, s. 61 (den 24 febr. 1650); jfr Arckenholtz I, s. 227, Grauert I, 525.

1660 förstå, att hon numera ansåg alla jesuiter som ett pack¹ — men förblev i det huvudstycket en trogen dotter av Rom, att hon drog gränsen mot heresien skarp. Med accepterandet av den romerska auktoriteten synes hon ha trott sig kunna förena möjligheten att i högre grad vara sig själv. Och Rom blev för henne, vågar man sluta, bryggan till den allmänna gudstro, som med märkbart undanskjutande av de specifikt kristliga tros-elementer sig som grundvalen för hennes åskådning under senare år, sådan den framträder i brev, självbekännelser och tankelekar.

När Kristina 1651 delgav herrarna i rådet sin avsikt att lämna styrelsen åt Karl Gustav, hänvisade hon främst till det skälet, att riket behövde en herre, som kunde sitta till häst och strida i spetsen för sin här. Hennes långa och konsekventa strävan att framställa sin abdikation som lösningen av kollisionen mellan religionens krav och regentplikten har i själva verket ej hindrat henne att i eftertankens stunder återkomma till samma motiv. I den 1681 författade självbiografien uppställer hon och försvarar med iver satsen, att kvinnor äro obekväma att förestå ett lands regering. »Könets fel» är det största av alla fel.² Man vet av hennes historia, att hon ej heller efter tronavsägelsen ville hylla denna regel; under propagandan för sin kandidatur till Polens krona förklarade hon sig t. o. m. villig att vid behov tåga i fält. Men under alla omständigheter äger detta vittnesbörd väl så stor vikt som något annat från samma tid av hennes levnad. Grundsatsen om kvinnans mindre lämplighet att styra ett rike visade sig Kristina för övrigt som regerande drottning trogen, när hon endast tänkte sig arvsrätt till tronen för Karl Gustavs manliga avkomlingar. Man har därför knappast anledning att betvivla hennes försäkran i självbiografien, att hon, om hon gift sig och fått döttrar, skulle ha ställt dem utanför successionen. Mycket synes mig också tala för, att vi i brytningen mellan Kristinas politiska begåvning och hennes osäkerhet om sin förmåga att fylla tronens plikter ha att söka den djupaste förklaringsgrunden till abdikationen. Såsom förut torde ha visats, gives skäl att antaga denna tankes upprinnelse vid samma tidpunkt, då hon förstod, att hon

¹ »Därtill medh kenne*r* iagh det folket bättre, och är försigtigare än at iagh skulle hafva dem när migh. Ingen ärligh achtar det canaille.» Kristinas yttrande enligt brev från Lorens von der Linde till K. Maj:t, Halmstad den 20 sept. 1660. Handlingar rörande drottning Kristina d. y., 4, Riksarkivet. — Appelman, drottningens förtroendeman, utsprid samma höst i Stockholm, att hon i Rom ansågs vara dålig katolik. Bexell II, s. 46.

² Arckenholtz I, s. 67. — L. M. Bååth har i en recension i Hist. tidskr. 1900 (Översikter och granskningar s. 56) framhållit vikten av detta Kristinas vittnesbörd.

självmant ej skulle skänka Karl Gustav sin hand. Bedraga ej tecknen, gjorde hon sig redan då fullt förtrogen med föreställningen, att hennes regering skulle bli kortare än hennes levnad. Ganska tidigt kalkylerade också de skarpsyntaste med möjligheten, att hon i tidens fullbordan, mätt på ära och namnkunnighet, skulle frivilligt nedlägga spiran.¹ Att en dylik måttstock ej varit henne främmande antydes av yttranden, som hon fällt på äldre dagar.² Så grodde hos henne »cette fantaisie»: tanken på en stundande abdikation. Först efteråt tillkom idén om trosförändringen — som ett sekundärt motiv. Och måhända har hennes väg till Innsbrucks slottskyrka varit mindre rak och tveklös än vad som blir intrycket av Curt Weibulls skildring, kanske blott alltför klar och skarp i sin linje men utförd med fängslande historisk konst.

¹ Schlippenbachs *Etzliche politische Discurs* (1649), Strödda historiska handlingar 26, Riksarkivet; jfr Lövgren, *Ståndsstridens uppkomst*, s. 79. Schlippenbach visar på Karl V:s exempel: denne gick i kloster, icke av fromhet, utan för att få se sin broder på den kejslerliga och sin son på den spanska tronen.

² Jfr Bååth, a. a., s. 57.

Peder Månsson Blix och hans släkt.

Av **Harald J. Heyman.**

I.

Peder Månsson Blix, landsskrivare i Ångermanland (f. 14 maj 1542, begr. 14 augusti 1632), och hans avkomlingar ha redan tidigare varit föremål för en liten studie av J. Nordlander.¹ Tyvärr har författaren icke alls använt de Palmskiöldska samlingarna, vilka ju särskilt i vol. 195, som jag redan nämnt i mitt företal till Blixencrons almanacksanteckningar,² innehålla en hel del rörande Blixsläktens genealogi. De där förekommande anteckningarna äro av tre slag. Det första slaget utgöres av Palmskiölds egna anteckningar efter olika handlingar i riksarkivet. Originalen till de flesta av dessa anteckningar återfinnas i riksarkivets Biographicasamling och Palmskiölds kopior visa sig vara synnerligen omsorgsfullt gjorda. Det andra slaget av anteckningar hänför sig till de upplysningar, som Palmskiöld inhämtat av kyrkoherden i Råneå, Gulich Blix, från vilken finnas två brev i original, och möjligen andra Blix-släktingar. Det tredje slaget grundar sig på Blixencrons koncept till personalier över sina bröder Salomon och Peder Blix samt Palmskiölds avskrifter av genealogier, vilka säkerligen återgå på de original, skrivna av Blixencron, vilka Palmskiöld omtalar i sina koncept till brev till Gulich Blix.

Bland Palmskiölds egna anteckningar träffar man på personer, som icke ha något känt samband med den svenska släkten Blix. Här märkas från 1600-talet *Oluf Blix*³ gift med Anna Dyker, *Christer Hansson Blix*, fogde på Frötuna 1630, och *Hans Andersson Blix*, som blev tagen till fånga i danska feijden och bortförd från sitt hemvist Medstugan i Undersåkers (Åre) socken,

¹ C. G. Colleen, *Beskrifning öfver Styrnäs socken i Ångermanland, jämte anmärkningar och tillägg* [av J. Nordlander], 1909. (Norrländ III: 3.)

² Se PHT 1929, s. 37 ff.

³ Se Den introducerade svenska adelns ättartavlor, utg. av G. Elgenstierna, bd 2 (1926), s. 374.

Jämtland. Enligt benäget meddelande från sekretær H. Sollied, Oslo, var den sistnämnde son till kyrkoherden i Rödön *Anders Henriksson* och hans hustru *Inger Lauritzdotter Blix*. Hans Andersson Blix var troligen kronobetjänt 1648 och 1653. Den även i Sverige påvisbara seden att cognater upptagit släktnamnet, försvårar, såsom sekretær H. Sollied påpekat, i hög grad utredandet av Blixsläktens genealogi.¹

Peder Månsson Blix' gren av Blix-släkten ansågs under sexton- och sjuttonhundratalet som den förnämsta; inom denna funnos ju även ett par adlade personer. Det är därför naturligt, att mera avlägsna och okända släktgrenar skulle söka räkna sitt ursprung från Peder Månsson, som ju med sina tjugubarn borde kunna vara stamfader åt åtskilliga av Blix-släkten. Ett exempel på detta sätt att göra genealogier utgöres av stamträdet för västgötasläkten Blix,² som härstammar från *Samuel Blix*, kyrkoherde i Ottersta, död 1683. Enligt släktlegenden skulle denne Samuel Blix vara son till en officer Olof Pedersson Blix, f. 1601, gift 1627 med Brita Lindersdotter. Samuel Blix' farfader skulle vidare vara Peder Månsson. Bland de 20 nyss omtalade barnen finnes dock tyvärr ingen Olof och ingen född 1601, enligt vad som senare skall visas. Troligtvis är Setterdahls förmodan³ riktig, att Samuel Blix är identisk med den *Samuel Samuelis Blix*, som 1661 inskrevs i ångermanländska nationen i Uppsala, och som var son till kyrkoherden i Arnäs, *Samuel Benedicti Blix*. I nationens album nämnes han som »Concionator aulicus», och Samuel Blix i Ottersta kom till Västergötland från Uppland, säkerligen som Magnus Gabriel De la Gardies hovpredikant; till Uppland återvändande Blix' änka efter hans död.

Simon Olofsson Blix, som omtalas i not 61 till Blixencrons almanacksanteckningar (se PHT 1929, s. 94), hör väl till den närmare släkten, som där angives. Hans gravsten i gamla Möckleby kyrka på Öland hade följande inskrift:⁴ »Härunder hwilas Erebock Wälbet. Simon Olofson Blix fordom Befaldningsman öfwer Öland, hwilken i Herranom afsomnade på Bröttorp den 22 Febr. 1655 sampt k. hustru Dygderik Matrona H. Maria Hansd. Langlitz, som dödde den 23 Sept. 1658, hwars Sjelar Gud ewinnerligen

¹ Jfr H. Sollied, Blix'erne av Jemtland (Norsk Slektshistorisk Tidsskrift, Bd 3, 1931, s. 60—103. Om denna viktiga undersökning jfr anmälan nedan å rec.- och meddelandeavdelningen, s. 263.

² Jfr bl. a. Svenska släktkalendern 1915—16, 1919, utg. av G. Elgenstierna.

³ A. Setterdahl, Östgöta nation i Lund 1668—1913 (1913), s. 469.

⁴ A. Ahlquist, Ölands historia, D. 2: 2, 1827, s. 14.

frogde ok forlen kroppane en frogdeful upstandelse.» Om deras son *Simon Simonsson Blix*¹ har jag funnit ytterligare en del upplysningar, för vilka jag — liksom för en del data om i denna uppsats förekommande ämbetsmän — huvudsakligen har att tacka arkivrådet Joh. Ax. Almquist, som välvilligt ställt några av sina handskrivna anteckningar till mitt förfogande. Simon Simonsson Blix blev skrivare i kammarkollegii 2:a avräkningskontor 1646, journalist i generalbokhålleriet 1650 ²/₈, landsbokhållare på Gotland 1651 ⁹/₈, bokhållare i generalbokhålleriet 1653 ¹⁶/₁₂, tjänstelös vid dettas indragning 1657 ¹⁸/₈; 1658 var han i Strassburg (Preussen). Bland Palmiskiölds anteckningar finnes ett odaterat brev i vidimerad avskrift från konung Karl X Gustaf till kommandanten Per Fleming, varigenom Simon Blix erhåller en kontrollörstjänst. Han har antagligen efter sin första hustrus, Cecilia Wahles, död gift om sig, ty enligt Palmiskiöld var han åren 1662—71 gift med Magdalena Haraldsdotter (dotter till Harald Olai Thunæmontanus²), som var änka efter befallningsmannen på Stockholms slott, Anders Scheder.³ En dotter till Simon Olofsson Blix var gift med borgmästaren i Kalmar och häradshövdingen på Öland, Johan Eriksson Rosenlund.⁴

Huruvida Simon Olofsson Blix var son till laxfogden Olof Månsson Blix och således brorson till Peder Månsson Blix kan synas tvekelaktigt, då Gulich Blix uppger, att hans farfar och dennes syskon, som han uppger vara barn till laxfogden Olof Månsson Blix, ej voro annat än bondfolk. Den gode kyrkoherden i Råneå visar sig emellertid vara synnerligen dåligt underrättad om de äldre leden av Blix-släkten. Om dessa säger han sig ha fått underrättelser av kyrkoherden i Undersåker Petrus Nicolai Berg-hem (död 1677), men vad han inhämtat är både ofullständigt och felaktigt. Han känner endast två bröder till Peder Månsson i Sverige, nämligen Olof och Zander; med den senare menas kyrkoherden i Gudmundrå Sander Erici (trol. död 1625), som Gulich Blix' sagesman väl förblandat med företrädaren, Bengt Månsson Blix. Om sin farfar och far vet däremot Gulich Blix tydligen bättre besked. Hans berättelse om faderns ungdom är så typisk att den förtjänar att anföras: »Min faarfader heeth *Simon Olofsson*, hwilken war een fattig bonde och geemeen snickare och swarf-

¹ PHT 1929, s. 94.

² J. F. Sacklén, Sveriges läkarehistoria, Nytt suppl., 1853, s. 377 och där anf. litt.

³ Biographiskt lexicon, bd 13, 1846, s. 367.

⁴ C. V. Sylvander, Kalmar slotts och stads historia, Afd. 2: 2 (1865), s. 653.

ware. Hans älste son war min H. fader hwilken i unga åhren hade stoor lust at studera. För den skull begärte träget af sijna föräldrar lof därtill; men alltid wägrade thee honom det, förberändes sin oförmögenheet att hålla honom i Scholan. När han tå een gång gick i wall med sijna föräldrars boskap grep han till den resolution, att han lemnade boskapen i skogen och lopp sin wäg föräldrarna owitterl. Och stälte sin koosa åth Giäfle, därest han genom siungande för hwars mans dör fick ett fattigt uppehälle, där med han sig nöjde och drögde, till dess han absoluerede thee studier, som på den tiden i Giäfle woro öflige. Där ifrån reste han till Upsala och studerade thär, till dess han blef godkiänder till präst, warandes och hans namn Hr *Måns Blix*, hwilken effter långl. tjänster blef avancerat till Thuna pastorat i Medelpad, därest han doch allenast lefde uti 3 åhr, ändandes sijne dagar A:o 1664 på sitt ålders 54:de åhr.»

Innan jag går att redogöra för Peder Månssons barn, vill jag nämna något om den berömdaste av dessa. Docenten Johan Nordström har för mig påpekat befintligheten av ett odaterat horoskop för *Mårten Blixencron*, ställt av ingen mindre än Georg Stiernhielm. Det finnes liksom det väsentliga av Stiernhielms handskrifter i Kungl. Biblioteket, där det ingår i handskriftsbunten »Ur F. d. 4». Ett horoskop är icke, som man vanligen föreställer sig, enbart en samling spådomar, utan utgör som regel en redogörelse för en persons själsliga och kroppsliga konstitution. Man kan nära nog rubricera Stiernhielms karakteristik av Blixencron som ett vänporträtt. Horoskopet avtryckes här.

1) Effter det Gudh hafuer täckts allt här till i lijfuet vppeholla den iagh hermedh meenar, det och ännu igenom Gudz nådige willia och disposition, hwilcken all annor tekn öfuergåår, och till skam gör, länge kan skee, synes fåfengt wara wijdhare af stiernernes positur effterletha, om han skulle wara lijfachtig eller ej. Alleenast der frågan är om den tijdh, som komma skall, kan man icke neeka godh tekn wara till ett temmerligit långt lijf, och godh helssa, derom wijdhlyfftigare skall taalt bliffua emoot endan.

Temperamentet eller complexionen betreffande, är han torr, af kallachtigheet och wärma tempererat, doch mehr warm än kall. Effter som af rösternas taal her hoosz är till at see. Och effter een sådana complexion icke tillåther en krop komma till någon anseelig stoorleek, för feel skuld opå wätzka, åhr han till den medelmåttige statur och corpulentz kommen, som han är, det och *vågen* i uppgången innebähr. Huilcket, effter det är ett lufftisch tekn, och dess förutan *solen* jempte *Mars* och *Merkurius* i uppgången, och *Venus* något öfuer uppgången herbergerar, deszlijkes gifuer een täckeligh färga, deyeligh skapnad, och

wel-proportionerad ledhemoter. Solen och fleer Planetæ masculini i uppgången göre honom likar fadren än modren.

2) Huadh förstånd, sinne, och sedher widkommer, ähr han deruthinnan af Gudh och naturen intet förglömbder. *Merkurius*, såsom förnembste skaffare dertill förordnat, fins temmelighen mild innan sijne egne gräntzer. *Saturni* förföijelse, i uppgången eller förste himmels huset i *Vågens* teckn som är *Veneris* palatz, uthi een partil sammanföjning medh *opposition* medh *Jupiter* och *trigonal* med *månen*, huilcket alt gifuer argument till gott förstånd, till ehrligheet och liberalitet, till gudfruchtigheet, och en sådan som skall hafua lust till philosophij, geometrij, theologij, music, weltaligheet, skriff-, målar och reknekonst, och den som skall förlusta sigh i mångahanda tanckar. Men ther *Mars*, med huilken han och är sammanfogad, wore uthi sijne digniteter, såsom han uthi ingen är, hade han blifwidt fördierf, illfundigh, och den som hade wahrit benägen till osanning och laster.

Then andre sinnegijfuaren ähr *månen*, huilcken stadder i *Tvillingarna* gör en behändigh till allehanda wetenskap och förehafuande, doch orådigh och obetäncksam. *Saturnus kvadratur med Månen* bewerkar och till odygd och förirrat sinne. Men twert emoot hielper *Jupiters trigonal med månen* medh ährligheet och fromheet. *Månens trigonal med Mars* gör räknemästare. *Månens trigonal med Venus* betygha kyskheet i ächteskapet.

Then 3. sinneförlahnaren är teknet i uppgången. Tillhielparene äre teknen deruthi *Merkurius* och *månen* äre stadde. Uppgångs teknet *Vågen*, deruthi och *Merkurius* är, och *Tvillingarna* der i *månen* är, gifua weltaligheet och reknekonst, sachtmodigheet, fridligheet, doch icke uthan någon ostadigheet. Och thill det ytterste, ju flere planeter som finnas i desse teknen *Vågen*, *Tvillingarna*, *Vattumannen*, ju ädlare förstånd och ingenium.

4) Om föräldrarna fins inthet annadt än gott, derforre är onödigt mehr derom at skriffua.

Till ledning för den som önskar kontrollera Stiernhielms astrologiska kunskaper, kan meddelas, att Martinus Petri Blix enligt horoskopet föddes A:o 1596 Mense Octobris Die 2 Hora 7.20 A. M. Horoskopet, som upptager 6 hopfästade blad, är, som nyss nämndes, odaterat, men på blad 3 finnes en anteckning av annan hand: »Raptim Revaliæ II Novembris A^o 1633 O Salvator mundi salua nos Bugisl. Rosen...»¹ Vid denna tidpunkt befunno sig dock Stiernhielm och Blixencron med säkerhet i Stockholm, som framgår av den senares almanacksanteckningar.

Blixencrons förhållande till sina bröder Salomon och Peder var synnerligen hjärtligt, såsom synes av almanacksanteckningarna och av de bevarade personalierna. Den yngste brodern

¹ Den bekante storköpmannen Bogislaus von Rosen, naturaliserad von R. (1580—1659), ståthållare på Jama och Koporie. Jfr PHT 1929, s. 107.

Måns förekommer däremot påfallande sparsamt bland de senare årens anteckningar. Hans hustru förekommer icke alls efter 1645, ehuru hon överlevde sin man. I riksarkivets samling av brev till Magnus Gabriel De la Gardie finnes ett brev, daterat den 7 maj 1656, från Måns Blix, som verkligen ej skräder orden, när han talar om sin broder. Först omtalar han, att han gärna sin plikt likmätigt velat efterkomma hans excellens och nådes befallning att resa till Riga med handlingarna rörande arvskiftet efter Magnus Gabriels De la Gardies fader Jacob: »Män», fortsätter han, »såsom Satan genom sitt redskap, Commissarien Mårten Pedherson Blixencron, som är min kiöztlighe brodher, hafwer E. H. G. Excel:s och Nådhes migh gifne befallning förhindrat: altså är iagh igenom hans omilda, ja ochristelighe ahngifwande för höghwälborne herrarne uthi Kongl. Cammar Collegio, præsenten och Richzcammarråd, föregifwandes det Kongl. Admiralit[etets] Böcker som iagh för 9. år ifrån Anno 1632 til Anno 1642 giordt och inlagdt hafwer, intet wore så godha och richtighe, som de wara bordt, och detta ahngifwande alt för Blixencrons eghennyttigheet skuld, och ickie af sitt ähmbetz nijt, til Cronones nytta och bästa; uthan sigh til hielpredha willia förhindra migh execution på min på honom laghwundne dom, at han skule betala migh 720 ducater; alderföre uthwerkade han, af wälb:e Kongl. Cammar Collegio den 4. Aprilis en arrest opå min person och fattigha ringa eghendom, som uthgafz til stothollaren wälb:gh Jesper Krusbiörn om långfredhdagen, och altså, för Blixencrons ochristelighe ahngifwande skuld, är migh intet wardet lofgifwit at effterkomma E. H. G. Excel:s och Nådhes skrifftelighe befallning...». Måns bedyrar slutligen sin oskuld och anropar sin mäktige beskyddare om hjälp. Pengarna slapp nog Blixencron betala, ty i ett brev utan datum till Magnus Gabriel De la Gardie påminner han denne, att han redan i december 1661 erhållit muntlig resolution, varigenom han befriades från att betala någon ränta till Måns Pederssons änka. Skulle henne »något interesse beståes, skulle det af Cronan erläggias och icke af migh», skriver han vidare. Han utbeder sig protokollsutdrag av resolutionen, »at jagh således måtte få niuta rätten till godho, och blifwa ifrån wijdere enckians öfwerfallande förskont och befrijat».

Blixencron framstår otvivelaktigt i dessa brev i en annan dager än i likpredikan och sina egna almanacksanteckningar, där dock transaktionerna ^{10—22}/₁₂ 1659 förefalla något mystiska.

Med avseende på Blixencrons almanacksanteckningar har det

med tillhjälp av ett par nyligen utkomna arbeten¹ varit mig möjligt att identifiera ytterligare några där nämnda personer. Så var Olof Olsson Gavelius (1645 $\frac{14}{8}$, $\frac{17}{7}$; 1659 $\frac{29}{7}$) notarie i krigskollegium och dog 1659. Peder Jönsson (1643 $\frac{16}{7}$) är möjligen identisk med en person med detta namn, som var handlingsskrivare i samma kollegium 1637—39. Johan Kristoffer-son (1643 $\frac{24}{9}$ (?); 1645 $\frac{23}{8}$; 1649 $\frac{8}{9}$) var aktuarie i krigskollegium och kronofogde först i Jämtland (1645—47) och sedan i Härjedalen och dog 1663 eller början av 1664. Nils Persson, adlad Silfvergren, (1633 $\frac{14}{7}$, $\frac{15}{9}$, $\frac{25}{9}$, $\frac{28}{9}$, $\frac{29}{9}$, $\frac{24}{11}$; 1643 $\frac{8}{2}$, $\frac{24}{9}$; 1645 $\frac{7}{2}$, $\frac{11}{8}$, $\frac{23}{11}$; 1649 $\frac{8}{9}$) var sekreterare i krigskollegium och häradshövding i Färentuna härad, död i slutet av 1652 eller början av 1653, g. m. Ingel Påfvelsdotter (1659 $\frac{19}{11}$?). Valentin Tremper (1645 $\frac{8}{7}$, $\frac{16}{10}$) var trädgårdsmästare och dog $\frac{15}{8}$ 1655 efter att ha tjänat svenska hovet i över 34 år; möjligen är Jöns Fallentinsson (1649 $\frac{15}{1}$, $\frac{5}{5}$, $\frac{6}{12}$, $\frac{23}{12}$) hans son. Den i not 187 nämnde Abraham Hansson Kempe var 1630 sekreterare i krigskollegium och tjänstgjorde senare även i riksarkivet och Johan Carlsson (not 94) är identisk med Johan Carlsson Rechards, 1630 kamrerare i krigskollegium, och fader till den i not 297 nämnde Z. Rechards. Av de numera icke identifierade personerna i Blixencrons almanacksanteckningar äro endast fem stycken nämnda mer än tre gånger, nämligen Staffan Hansson (1643 $\frac{7}{7}$, $\frac{1}{11}$, $\frac{20}{11}$; 1645 $\frac{20}{4}$, $\frac{25}{8}$, möjligen två olika personer); Lars Hindrichsson (1643 $\frac{26}{3}$, $\frac{20}{7}$, $\frac{5}{9}$, $\frac{30}{11}$; 1649 $\frac{23}{2}$, $\frac{29}{8}$, $\frac{3}{5}$, $\frac{15}{5}$, $\frac{15}{7}$, $\frac{25}{11}$; 1651 $\frac{25}{7}$), som kanske är den kamrerare, som ägde huset Stora Nygatan 11 och $\frac{20}{8}$ 1637 gifte sig med hustru Malin Jönsdotter, väl identisk med den i not 207 omtalade Lars Henriksson Landzberg; Mårten Jacobsson (1633 $\frac{14}{7}$, $\frac{16}{12}$, $\frac{28}{12}$), som möjligen var slottssekreterare och gifte sig $\frac{20}{7}$ 1628²; Olof Mattson (1645 $\frac{23}{4}$, $\frac{30}{4}$, $\frac{18}{5}$, $\frac{13}{6}$) och slutligen Schiltbärger (1651 $\frac{23}{4}$, $\frac{23}{4}$, $\frac{30}{4}$, $\frac{13}{5}$).

Jag går nu att i huvudsaklig anslutning till Palmiskiölds anteckningar (vol. 195) i tabellform redogöra för Peder Månsson Blix och hans ättlingar.

¹ S. Karling, Trädgårdskonstens historia i Sverige intill Le Nötrestilens genombrött, 1931; J. Kleberg, Krigskollegii historia, biografiska anteckningar 1636—1865 (1930).

² En son i detta äktenskap, döpt 1631 $\frac{30}{3}$, är kanske identisk med den Jakob Mårtensson, som var anställd i krigskollegium och gift med Kempenskiölds systerdotter.

II.

Släkttabeller.

Tab. 1.

PEDER MÅNSSON BLIX, f. 1542 $\frac{14}{8}$, begravnen i Styrnäs kyrka i Ångermanland 1632 $\frac{14}{8}$ (enligt likpredikan¹; en teckning av gravstenen² har 29 juli 1631); landsskrivare över Norrlanden. Beköm ett hemman i Solette (Sollefteå) och en äng genom konung Johans brev, dat. Stockholm 1581 $\frac{1}{8}$, 1584 $\frac{12}{2}$; »Konungskier» m. m. genom brev, dat. 1582 $\frac{20}{6}$; togs i konungens hägn och fick frihet från utskrivning genom brev dat. Kalmar 1586 $\frac{5}{8}$ och Stockholm 1594 $\frac{11}{8}$ samt tillerkändes bördsrätten till Styrnäs 1594 $\frac{13}{6}$. G. 1) m. ELISABETHA HANSDOTTER (FLUUR), † 1586 eller 1587, dotter av fogden Hans Andersson i Ångermanland, som dog 1586 (hans änka levde ännu 1589); 2) m. ANNA JOENSDOTTER (NORTMAN), f. 1565 »något för S. Erici tijd» (enl. Svenska adelns ättartavlor: 1564) i Nordvik, Nora sn, Ångermanland, begr. (enl. nyssnämnda teckning av gravstenen) 1634 $\frac{10}{4}$.

Barn:

1. MÅNS PEDERSSON d. ä., f. 1576 $\frac{7}{8}$.
1. HANS PEDERSSON, f. 1577 $\frac{27}{8}$.
1. CARL PEDERSSON, f. 1579 $\frac{17}{8}$.
1. INGRID PEDERSDOTTER, f. 1581. Se Tab. 2.
1. ANDERS PEDERSSON, f. 1583 $\frac{2}{6}$.
1. AUGUSTINUS PEDERSSON, f. 1585 $\frac{24}{4}$.
1. ELIN PEDERSDOTTER, f. 1586 $\frac{19}{11}$.
2. ELISABETH PEDERSDOTTER, f. 1588. Se Tab. 3.
2. ELIAS PEDERSSON, f. 1589 $\frac{28}{8}$.
2. SOPHIA PEDERSDOTTER, f. 1590 $\frac{24}{10}$. G. m. JOEN PÅLSON. »1647 hafwer bodt i Sköfwde (?).»
2. MARIA PEDERSDOTTER, f. 1592 $\frac{2}{4}$.
2. SAMUEL PEDERSSON, f. 1593 $\frac{3}{10}$.
2. JOEN PEDERSSON, f. 1595. Se Tab. 4.
2. MÅRTEN PEDERSSON, adlad Blixencron, f. 1596 $\frac{2}{10}$ (enl. Svenska adelns ättartavlor: $\frac{20}{8}$) i Ångermanland, † 1667 $\frac{28}{4}$. Jfr

¹ UUB., handskr., Palmiskiöld 423.

² Se s. 215, not 1.

PHT 1929, s. 37 ff. Giftermål och efterkommande se: Den introducerade svenska adelns ättartavlor.

2. KARIN, f. 1598 »in Aug.».

2. SALOMON PEDERSSON BLIX, f. 1599 ²⁰/₁₀ i Ångermanland, † 1643 ²⁸/₁₂ i Stockholm (jfr Blixencrons almanacksanteckningar, not 57); kom till Stockholm 1615, varest han trädde i Johan Skyttes tjänst; 1623 kom han i kronans tjänst i k. kammarkollegium; 1625 handlingsskrivare i Svea hovrätt, 1628 återkallad från hovrätten och ²⁸/₅ referendarie i kammarkollegium; under riksdagarna har han »af höghe Öfwerheeten... warit betrodd och pålagdt, til at handla och tractera, medh den försambladhe Rikzens Almogha om dess åtskillighe saker». G. 1) 1627 ⁵/₈ i Stockholm m. KARIN OLOFSDOTTER (jfr Blixencrons almanacksanteckningar, not 264), † nov. 1640, dotter till sekreteraren i kammarkollegium Olof Eriksson (ibid., not 124); 2) 1641 ²⁰/₈ m. KARIN ERIKSDOTTER (ibid., not 121), dotter av inspektoren och tullnären vid Kopparberget Erik Eriksson och Elsa Johansdotter; omgift 1652 med Johan Loverus, adlad Palmgren, i hans andra gifte. I första äktenskapet hade Salomon Blix fyra barn, tre söner (en, Salomon, † 1633²⁸/₄, jfr Blixencrons almanacksant., not 58) och en dotter, vilka dock alla dogo i späad ålder.

2. PEDER PEDERSSON BLIX, f. 1602, landskamrerare, † 1645. Se Tab. 5.

2. ANNA PEDERSDOTTER, f. 1604 ⁸/₆.

2. SARA PEDERSDOTTER, f. 1605. Se Tab. 6.

2. MÅNS PEDERSSON BLIX d. y., f. 1607, bokhållare i amiralitetskollegium, † 1658. Se Tab. 7.

Av barnen Elias, Maria, Samuel, Karin och Anna ha tre stycken dött före fadern.¹

Tab. 2.

INGRID PEDERSDOTTER [BLIX] (dotter av Peder Månsson Blix, tab. 1), f. 1581 ¹⁷/₁₀. »Bodde uppå Brommart. på Svartsjölandet, 1647.» Samma år hade hon en dotter gift med Johan Hartman. Troligen var kammarnotarien, sedermera hovkansliregistratör *Simon Persson Blix*,² som 1635 innehade Brommarétorpet, en son till henne. Enl. Blixencrons almanacksant. 1651 ¹⁸/₉ hade hon dessutom en son vid namn Erik (jfr Blixencrons almanacksant., not 49).

¹ UUB., handskr., Palmiskiöld 423.

² Joh. A. X. Almqvist, Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, d. 1: 2 (1931).

Tab. 3.

ELISABETH PEDERSDOTTER [BLIX] (dotter av Peder Månsson Blix, tab. 1), f. 1588 $\frac{3}{8}$ (jfr Blixencrons almanacksant., not. 46).
G. m. ABRAHAM PEDERSSON [GENE?] i Björnö, som levde 1647.

B a r n :

JONAS ABRAHAMSSON (jfr *ibid.*, not. 1), † 1653 (före $\frac{10}{8}$); antagen i kronans tjänst 1632, bokhållare i generalbokhållarieriet 1637—40, inträdde i riksmarskens tjänst 1641, ånyo i kammarkollegii tjänst 1646, 1648 $\frac{21}{7}$ förordnad till guvernementskamrerare i Västergötland, häktades i Stockholm 1652 $\frac{21}{7}$. Efterlämnade änka, BRITA STAFFÄNSDOTTER, och flera minderåriga barn.

BARBRO.

?OLOF.

Tab. 4.

JOEN PEDERSSON [BLIX] (son av Peder Månsson Blix, tab. 1), f. 1595 $\frac{24}{4}$ i Styrnäs (se Svenska adelns ättartavlor, ätten Blix).
— G. m. ANNA NILSDOTTER i Frök.

B a r n (ordningen osäker):

MAGNUS JOENSSON BLIX, adlad BLIX, f. 1635 $\frac{20}{9}$ (se Svenska adelns ättartavlor).

BARBRO. G. m. ERICUS ERICI DJUPÆDIUS,¹ kyrkoherde i Grundsunda, Härnösands stift.

ANNA. G. m. befallningsmannen N. N. över Lorenz von der Lindes gods Blackstad.

?ELISABETH. G. m. regementsprästen DANIEL HUTH (?).

Tab. 5.

PEDER PEDERSSON BLIX (son av Peder Månsson Blix, tab. 1), jfr Blixencrons almanacksant., not 55), f. 1602 $\frac{4}{1}$ i Ångermanland, † 1645 $\frac{20}{10}$ kl. 6 om morgonen (enl. kammarkollegii protokoll före $\frac{20}{5}$, begr. i S:t Jakobs kyrka i Stockholm s. å. $\frac{24}{10}$; 1620 antagen till kammarskrivare i räkningekammaren, 1632 $\frac{11}{9}$ landsbokhållare över Uppland. Hans själasörjare, »så wäl som många andre gudhfruktige människior, som honom bekänt hafwa», gävo honom ett gott lovord, »oachtendes någhre passionerade ord hwem kan göra alla till nöyes?» Ägde hus i Gråmunkegränd och fyra

¹ L. Bygdén, Härnösands stifts herdaminne, d. 1 (1923), s. 260.

hemman i förläning av kronan. G. 1626 ¹⁹/₁₁ m. sin svägerska MARGARETA OLOFSDOTTER (jfr Blixencrons almanacksant., not 265), † 1643 natten mot den ¹⁹/₈, begr. i S:t Jakobs kyrka i Stockholm s. å. ²⁴/₈, dotter till sekreteraren i kammarkollegium Olof Eriksson (jfr *ibid.*, not 124).

Barn:

PETTER BLIX (jfr *ibid.*, not 56).

OLAUS PEDERSSON, kanslist uti stora kansliet, dog ogift i Warschau 1656 om sommaren.

MAGNUS PEDERSSON BLIX, kanslist i k. hovkansliet, landssekreterare i Uppland. G. 1668 ¹/₁₀ m. ELISABETH HASSEL¹ i hennes första gifte, † 1697 ¹/₆. Han tyckes ha haft en dotter *Margaretha*, † 1671 ¹²/₁₀.

MARGARETHA PEDERSDOTTER BLIX¹ (jfr Blixencrons almanacksant., not 51), f. 1636 ¹⁴/₈, † 1706. G. 1) 1653 ²⁰/₈ m. rådmannen i Stockholm JOHAN ERIKSSON (FURUBOM)¹ i hans tredje gifte; 2) 1669 m. rådmannen i Stockholm PEDER OLOFSSON CARLING¹ i hans tredje gifte.

ANNA PEDERSDOTTER BLIX (jfr Blixencrons almanacksant., not 45), f. 1633 ¹⁹/₁₀, † 1709. G. 1) 1655 ²⁰/₁₁ m. BALZAR ROKUS² (eller ROKES) i hans andra gifte. † 1657 ⁷/₁₁ i pesten (begr. ²⁹/₁₁ i Maria kyrka i Stockholm). Han tjänstgjorde i kammarkollegium sedan 1649, bokhållare i generalbokhålleriet 1653, tjänstelös vid dettas indragning 1657. Palmiskiöld antecknar om hennes son i detta gifte »*Peter Rochus* för begånget mandräp år [1684] . . . dömd till döden», han blev kapten vid fortifikationen³ 1697 ¹²/₁₂. Anna Pedersdotter Blix blev g. 2) m. husgerådsmästaren SAMUEL NILSSON till Bråttby,⁴ † 1670 och 3) 1672 ¹⁴/₁ m. bryggareldermannen JOACHIM WARNICK VON AHLSTEDT⁵ († 1681), Palmiskiöld har förväxlat ordningen mellan hennes två första äktenskap.

HELENA PEDERSDOTTER BLIX (jfr Blixencrons almanacksant., not 48), g. 1657 »12 Cal: Maij» m. PEDER IVARSSON EDHELIUS (jfr *ibid.*, not 114), aktuarie i K. Maj:ts kansli. Han var son till kyrkoherden i Ed, Ivarus Olai.

¹ Stockholms rådhus och råd, d. 2 (1915).

² S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, 1 (1894), s. 67.

³ L. W:son Munthe, Kungl. fortifikationens historia, d. 6: 2, 1919, s. 349.

⁴ Joh. Ax. Almqvist, Frälsegödsen i Sverige under storhetstiden, d. 1: 2 (1931). Om Annas och Samuel Nilssons dotter Margareta se nedan s. 263.

⁵ [V. Örnberg] Svenska ättartal, årg. 8 (1892), s. 65—66.

ELISABETH (LISKEN) PEDERSDOTTER BLIX (jfr *ibid.*, not 47), g. 1659 ⁴/₉ m. ZACHARIAS JOHANSSON RECHARTS (jfr *ibid.*, not 297), landsbokhållare över Viborgs, Nyslotts och Kymmene län, avsatt 1665 ¹⁰/₈, hade sedermera samma tjänst i Västerbotten 1669 ²⁸/₂—1690.

SARA. G. m. »en polack».

KARIN, f. 1643 ⁹/₅, † 1645 ²⁰/₁₀.

Son, † före fadern.

Tab. 6.

SARA PEDERSDOTTER [BLIX], (dotter av Peder Månsson Blix, tab. 1), f. 1605 ¹⁸/₁₀. G. 1634 ¹⁸/₅ i Stockholm m. LARS ERIKSSON WELT¹ i hans andra gifte. Utom en son, stamfader för ätterna *Stierncrona*, hade hon sonen *Svante Larsson Welt* (skrev sig själv Wällt), häradsfogde i Ly- och Sjuhundra 1675 (avsked 1685), som hade sonen *Lars*, gift med *Charlotta von Strokirch* (av adl. ätten nr 1233).

Tab. 7.

MÅNS PEDERSSON BLIX D. Y., (son av Peder Månsson Blix, tab. 1; jfr Blixencrons almanacksant., not. 52), f. 1607 ¹⁴/₁₁, † 1658; bokhållare vid amiralitetet 1632; bokhållare i amiralitetskollegium 1634, avskedad 1642 (före ³⁰/₃) på grund av arbetsbalans; kvitterade så sent som 1649 i aug. arvode för fullgörande av sitt arbete med böckerna.² G. m. BRITA ANTHELIA³ (jfr *ibid.*, not 12), dotter till kyrkoherden i Gävle, Johan Anthelius och Margareta Andersdotter Grubb. (Enl. Anreps nyss anförda arbete var Måns Pedersson Blix gift två gånger, men Palmiskiöld känner endast till ett gifte.)

B a r n (ordningen oviss):

PETRUS MÅNSSON BLIX (jfr Blixencrons almanacksant., not 56), f. 1648 ²⁸/₂, † 1689; inskr. vid Uppsala univ. febr. 1659; fil. mag. (ultimus; enl. annan uppgift⁴ hade han 25. rummet och nekade därför att taga graden) 1668, konrektor i Gävle skola 1672—79, lektor i grekiska 1679. G. 1) 1676 m. ANNA⁵ (enl. Palmiskiöld: CATHARINA) BRODIN; 2) m. *en dotter*⁵ till prosten Olaus

¹ Svenska adelns ättartavlor, ätten Lilliecreutz.

² Benägna upplysningar av kapten Johan Kleberg, Stockholm.

³ G. Anrep, Svenska släktboken, bd 1 (1871), s. 423.

⁴ UUB., handskr. U 500 c.

⁵ UUB., handskr. U 501 a.

Christophori AURIVILLIUS¹ i Gävle och Barbara Pedersdotter Cassiopæa.

OLAUS MÅNSSON BLIX. Inskriften samtidigt med brodern vid Uppsala universitet.

JOHANNES MÅNSSON BLIX. Inskriften samtidigt med bröderna vid Uppsala universitet.

MARGARETA MÅNSDOTTER BLIX,¹ † 1690 ²⁶/₈. G. 1667 m. professor PETRUS AURIVILLIUS.

ANNA¹ MÅNSDOTTER BLIX (ej hos Palmiskiöld), g. m. kyrkoherden i Älvkarleby OLAUS AURIVILLIUS.

Dotter, dödfödd 1643 ¹¹/₁₀.

Son, † 1651 ²⁸/₄.

BRITA, † 1651 ⁶/₇.

¹ G. Anrep, Svenska släktboken, bd 1 (1871), s. 423, 431.

August Blanches föräldrar.

Av August Gynther.

Sedan länge är det allmänt bekant, att August Blanche var son till en prästman vid namn Bergwall — så skrev han själv sitt namn — och en tjänstflicka, som hette Catharina Hedberg. Likaledes är det bekant, att Bergwall gifte sig med en förmögen änka och med tiden blev kyrkoherde i Ladugårdslands (Hedvig Eleonora) församling i Stockholm samt att Catharina Hedberg blev gift med en hovslagare vid namn Blanck.

I biografiska uppslagsböcker finner man åtskilliga data rörande Bergwall, men uppgifterna om hans levnadsförhållanden äro relativt knapphändiga. Detta gäller ännu mera om uppgifterna rörande Catharina Hedbergs levnadsöden, särskilt under hennes ungdomstid. Ett visst dunkel vilar över de verkliga förhållandena vid den tid, då Bergwall knöt sin förbindelse med henne, och man har t. ex. icke vetat, vilket år hon blev gift med Blanck; den stundom i tryck synliga uppgiften, att hon ingick äktenskap med honom år 1811, är uppenbarligen oriktig.

De i det följande lämnade uppgifterna rörande August Blanches föräldrar äro avsedda att komplettera de redan befintliga; de äro till allra största delen hämtade ur otryckta källor, särskilt att nämna kyrkoböcker, mantalslängder och taxeringslängder.

År 1806 anlände till Stockholm filosofie magistrern Mårten Christopher Bergwall. Han var född i Värnamo den 30 mars 1782; föräldrarna voro komministern, sedermera kyrkoherden och prosten Bengt Bergwall och Anna Christina Rubin.¹ Bengt Bergwall, som hade tretton barn, var son till arrendatorn av Ingelstads kvarn i Berga socken, sydvästra Småland, Mårten Bergwall och hans hustru Helena Lindqvist.² Namnet Bergwall var uppenbarligen taget efter socknen.

¹ Dotter till komministern Christopher Rubin och Anna Ulrica Unnerus.

² Albin Hildebrand, Clerus Holmiensis (handskr. i K. Biblioteket).

Vid ankomsten till Stockholm tillträdde magister Bergwall befattningen såsom informator för räntmästaren Isaac Ouchterlonys äldsta söner. Räntmästaren bebodde eget hus, kvarteret Hammaren n:r 5 och 6; på dess tomt reser sig nu huset n:r 63 vid Regeeringsgatan.

På våren 1807 reste Bergwall till Växjö för att bliva prästvigd, varpå han återvände till huvudstaden och blev pastorsadjunkt. Befattningen i Ouchterlonyska hemmet bibehöll han emellertid till år 1809, då han antogs till vikarierande apologist vid Stockholms katedralskola, avflyttade från Ouchterlonyska huset och inflyttade i hovkamreraren Isaac Sauers fastighet kvarteret Svalan n:r 15—17; på dess tomt är Stockholms-Tidningens hus Vattugatan n:r 12 nu beläget.

År 1810 blev Bergwall e. o. skvadronspredikant vid Livgardet till häst; det följande året avlade han pastoralexamen i Växjö och befordrades till skvadronspredikant samt utnämndes år 1812 till regementspastor vid det nämnda livgardet.

Vi övergå nu till en redogörelse för Catharina Hedbergs härkomst och levnadsöden intill tidpunkten för hennes giftermål med hovslagaren Blanck.

I Sandva soldattorp, beläget i Skinnskattebergs socken, Västmanland, föddes den 29 november 1786 ett flickebarn, som i dopet erhöll namnen Catharina Christina och kallades Catharina. Föräldrarna voro soldaten Carl Daniel Frisk och hans hustru Maja Stina Andersdotter. Fyra barn — två söner och två döttrar — växte upp i soldattorpet.¹

På hösten 1804 anlände Catharina Frisk till Stockholm och erhöll då plats såsom barnpiga i räntmästaren Ouchterlonys familj. Hon gjorde sig där omtyckt på grund av sitt glada, hurtiga och vänliga väsen. År 1805 tog hon sig namnet *Hedberg* — förmodligen efter moderns födelsesocken Hed i Västmanland.² I Ouchterlonyska familjen sammanträffade hon för första gången med Bergwall.

Emellertid lämnade hon denna familj år 1807 och erhöll då plats såsom »jungfru» hos revisor L. Hökenbäck, vilken med hustru och fosterson bodde i kvarteret Åskslaget n:r 46 och 47³; på dess tomt reser sig nu huset n:r 17 vid Norra Smedjegatan. En »jung-

¹ Skinnskattebergs församlings husförhörslängder för åren 1796—1805 och 1806—1815 (Landsarkivet i Uppsala).

² Jakobs församlings husförhörslängder för åren 1804—1806 (Stadsarkivets avdelning i Rådhuset, Stockholm).

³ Ibid. för år 1807.

fru» hade ju större anseende och större lön än en »piga». Redan det följande året lämnade hon dock familjen Hökenbäck och flyttade till en i samma hus boende vaktmästarefamilj Hagborg. I Jakobs församlings kommunionlängd för år 1808 (⁸⁰/₁₀) uppgives hon vara »jungfru» hos Hagborg, men denna uppgift är oriktig. Ty varken i denna församlings husförhörslängd för det nämnda året eller i taxeringslängden över samma församling för år 1809¹ är hon antecknad såsom varande i den nästan utfattige Hagborgs tjänst, icke ens såsom boende i den ifrågavarande fastigheten. Catharina synes alltså hava mot betalning bott i det Hagborgska hemmet och det utan att mantalsskriva sig.

Den 1 juli 1809 uppenbarade hon sig i Jakobs församlings pastorsexpedition och anhöll om prästbetyg under uppgift, att hon skulle flytta till Skareda i Småland. Skareda var en liten, i Lommaryds socken belägen herrgård, som tillhörde friherre F. W. von Ehrenheim, vilken i mars samma år erhållit avsked från kanslipresidentsämbetet. Även Catharinas ifrågavarande uppgift har visat sig vara oriktig. Forskningar i Lommaryds kyrkoböcker och mantalslängder hava nämligen ådagalagt, att hon icke haft plats eller ens vistats å Skareda under den tid, som här åsyftas.

Söndagen den 1 juli 1810 infann hon sig i Skeppsholmskyrkan² samt anhöll att få gå till nattvarden och att bliva inskriven i Skeppsholmsförsamlingen; hon uppvisade därvid det betyg, som komministern i Jakobs församling, hovpredikanten P. I. Renström utfärdat ett år tidigare.³ Hennes anhållan beviljades.

Varför vände hon sig till Skeppsholmsförsamlingen? Uppenbarligen av den anledning, att hon icke hade »klara papper». Å hennes prästbetyg var antecknat, att hon skulle flytta till Skareda, men ingen anteckning av kyrkoherden i Lommaryd rörande inflyttning i och utflyttning ur denna församling fanns å detsamma. Hon inskrev sig därför i en församling, som icke hade inflyttninglängd och om vars summariska kyrkobokföring hon tydligen erhållit kännedom: Skeppsholmsförsamlingen. När hon inskrev sig

¹ Denna taxeringslängd — förvarad i Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen — är byggd på mantalslängden för samma år, som i sin ordning upprättats på grund av de på senhösten 1808 avlämnade mantalsuppgifterna. Ifrågavarande mantalslängd finnes ej i behåll; jämte en ofantlig mängd andra oersättliga och oskattbara mantalslängder över Stockholm såldes den år 1877 — på föranstaltande av uppbördskontrollören J. R. Sjögreen — såsom makulatur till ett belgiskt pappersbruk.

² Skeppsholmskyrkan (»Holmskyrkan») låg då på Kyrkholmen, d. v. s. den plats, där Nationalmuseum numera är uppfört. Den nedbrann år 1822.

³ Detta betyg förvaras bland Jakobs församlings lysningshandlingar för år 1813 under n:r 15 (Stadsarkivets avdelning i Rådhuset).

i den, behövde hon ej befara några obehagliga frågor, huru det egentligen förhållit sig med hennes Skaredaresa.

Rörande Catharina Hedberg finner man alltså följande: 1) vid anmälan till kommunion i Jakobs kyrka den 30 oktober 1808 lämnade hon den oriktiga uppgiften, att hon hade plats såsom »jungfru» hos vaktmästaren Hagborg; 2) i Jakobs församlings pastors-expedition lämnade hon den 1 juli 1809 den ävenledes oriktiga uppgiften, att hon skulle flytta till herrgården Skareda; 3) hennes sysselsättning under tiden oktober 1808—juni 1810 är obekant; 4) hennes vistelseort under tiden juli 1809—juni 1810 är likaledes obekant. På grund av det anförda känner man sig onekligen benägen för misstankar i en viss riktning.

År 1810 — sannolikt vid början av juli månad — erhöll hon plats såsom hushållerska i jungfru J. M. Garlings spiskvarter i kvarteret Hippomenes n:r 6, nya tomtnumret 4, d. v. s. hörnet av Storkyrkobrinken och Trångsund.¹ Det måste väcka en viss förvåning, att hon antog en dylik plats, ty spiskvarteret var ju föga bättre än en krog; dessutom är att märka, att jungfru Garling hade blott henne i sin tjänst. Men såsom hushållerska i ett spiskvarter hade hon naturligtvis mycket större frihet än såsom jungfru i en familj. Och av den friheten begagnade hon sig. På hösten år 1810 knöt hon en kärleksförbindelse med magister Bergwall — omöjligt är ju för övrigt icke, att denna förbindelse började redan på den tid, då hon bodde hos vaktmästaren Hagborg. Om det förhållit sig så, får man en förklaring över anledningen till hemlighetsmakeriet och de oriktiga uppgifterna: de hade sin grund i Bergwalls fruktan, att hans liaison med Catharina skulle upptäckas — en upptäckt, som kunde lägga hinder i vägen för hans karriär såsom präst.

På sommaren 1811 måste Catharina lämna sin plats hos jungfru Garling. Sannolikt blev hon i början av juli på Bergwalls bekostnad inackorderad hos barnmorskan Christina Charlotta Lindstedt, vilken bodde i kvarteret Ulysses n:r 6, alltså ej långt från spiskvarteret. Den 17 september samma år gav hon livet åt ett gossebarn, som vid dopet två dagar därefter erhöll namnen August Theodor och kallades August. Ehuru modern var kyrkoskriven i Skeppsholmsförsamlingen, lät hon döpa barnet i Storkyrkoförsamlingen, såsom framgår av följande anteckning i den sistnämnda församlingens dopbok för år 1811 under september månad: »August

¹ Taxeringslängden över Stadens inre del för år 1811 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen). Av förut nämnd anledning saknas mantalslängderna för detta år.

Theodor Född d. 17, Döpt d. 19 af Ortman — Modren 22 år gl. förlöst af B. m.¹ Lindstedt.» C. F. Ortman var hovpredikant. Alderssuppgiften är oriktig; Catharina var då 24 år gammal.

Av dopanteckningen framgår, att endast barnmorskan Lindstedt var närvarande vid dopet; detta visar, att barnets födelse omgivits med den största hemlighetsfullhet. Och då barnmorskan två dagar efter dess födelse bar det till dopet, måste man antaga, att modern då befann sig i hennes hem och att barnet alltså därstädes kommit till världen. Härav följer den ovan framhållna sannolikheten, att Catharina redan på sommaren 1811 inackorderades hos madam Lindstedt.

Med en till visshet gränsande sannolikhet kan man alltså påstå, att gossebarnet August Theodor — sedermera *August Blanche* — föddes i kvarteret Ulysses n:r 6; detta hus erhöll sedermera adressnumret 32 vid Västerlånggatan. Huset ombyggdes år 1905.²

En omständighet, som i det följande skall anföras, synes visa, att ett gott, för att icke säga hjärtligt förhållande rådde mellan Catharina och barnmorskan Lindstedt. Det förefaller på den grund ganska sannolikt, att den förra kvarstannade hos den senare under en ganska lång tid, nämligen till den tidpunkt — senast på hösten — år 1812, då hon blev hushållerska hos hovslagaren Johan Jacob Blanck. Denne bodde i kvarteret Stormhatten n:r 5, som nu motsvaras av Regeringsgatan n:r 51. På senhösten 1812 hade han i sin tjänst — förutom Catharina — en gesäll, tre lärningar och en piga.³

I mars 1813 uttogs lysning mellan Blanck och hans hushållerska, och den 10 därpå följande april sammanvigdes de av hovpredikanten Renström.

Johan (Jan) Jacob Blanck var född den 24 december 1784 i Ununge socken, östra Uppland. Föräldrarna voro skraddaren vid Schebo bruk Jan Blanck och hans hustru Greta Tillman. Sex barn — fyra söner och två döttrar — uppväxte i Blanckska hemmet.⁴

År 1801 flyttade Johan Jacob, som då var hovslagarlärning, till Stockholm. I mantalslängden över Ladugårdslands församlings nedre del för år 1810 är han under namnet »Plank» upptagen såsom gesäll hos hovslagaren Anton Tillman, kvarteret Blasie-

¹ D. v. s. barnmorskan.

² R. Josephson, *Borgarhus i gamla Stockholm* (1916), s. 320.

³ Taxeringslängden över Jakobs församling för år 1813 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen).

⁴ Ununge församlings husförhörslängder för åren 1793—1799 och 1800—1807 (Landsarkivet i Uppsala), kompletterade av taxeringslängderna över Clara församlings i Stockholm nedre del för åren 1815—1817 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen).

holmen n:r 104.¹ Om man följer honom tillbaka i taxeringslängderna för åren 1806—1809 (i dem är han upptagen under sitt riktiga namn), finner man, att han år 1806 kom i Tillmans tjänst. Han blev hovslagaremästare år 1812, och den 23 mars 1813 — alltså knappt 3 veckor före sitt giftermål — erhöll han burskap såsom borgare.²

Det måste väcka förvåning, att en nybliven hantverksmästare och borgare gifte sig med en kvinna, som hade ett oäkta barn och som dessutom icke längre var i sin första ungdom. Av allt att döma torde förklaringen vara följande.

Bergwall fruktade, att hans kärleksförbindelse med Catharina skulle bliva känd. På den grund beslöt han att söka efter en man, som vore villig att omedelbart anställa henne såsom hushållerska, påtaga sig faderskapet för hennes barn och därpå snarast möjligt gifta sig med henne. Blanck befanns vara villig härtill. I gengäld erhöll han av Bergwall de penningar, som han behövde för uppsättandet av verkstaden år 1812. När Catharina blev hans hushållerska, medförde hon August, vilken uppgavs vara son till henne och Blanck i en förbindelse, som snart skulle genom äkten-skap befastas.

I Svenska Ättartal 11 uppgives, att Victor Leonard Blanck, född år 1812, var son till Catharina och hennes man. Denne Victor Leonard, som föddes en av de första dagarna av oktober det nämnda året, blev icke hovslagare, såsom uppgives i Ättartalen, utan endast hovslagaregesäll. Han uppgives i mantalslängden för år 1820 vara hovslagaren Blancks »Fosterson», medan August förklaras vara hovslagarens »Son». Först vid tio års ålder inrangerades Victor Leonard bland de äkta barnen. Det förefaller högst sannolikt, att han var son till Blanck och en kvinna, vilkens namn är obekant. Då Blanck påtagit sig faderskapet för August, som Catharina födde i september 1811, har han tydligen funnit det genant att omedelbart erkänna faderskapet för en son, som en annan kvinna fött åt honom i oktober 1812. Därför fick Victor Leonard vänta tio år, innan han erkändes. Då Blanck hade en kärleksförbindelse i början av år 1812, måste man antaga, att den åsyftade överenskommelsen mellan Bergwall och honom ingåtts först på våren eller på sommaren detta år. Kanske hade Bergwall lärt

¹ Benäget meddelat av professor Martin Lamm. Kvarteret Blasieholmen n:r 104 var den forna Pechlinska fastigheten; på dess tomt uppfördes sedermera det nu rivna norska ministerhotellet.

² Borgare, som vunnit burskap i Stockholm 1750—1829 (Stadsarkivets avdelning i Rådhuset).

känna Blanck vid något tillfälle, då den senare såsom hovslägaregesäll haft arbete vid Livgardet till häst.

Under en lång följd av år från den tidpunkt, då Catharina blev bekant med Blanck, minskade hon sin ålder med tre år: hon uppgav sig nämligen vara född år 1789. Detta framgår av en mängd ställen i kyrkoböcker, mantalslängder, taxeringslängder och mantalsuppgifter. Avsikten med denna oriktiga uppgift synes hava varit att lättare förmå Blanck att gifta sig med henne. Han fick tydligen aldrig veta sin hustrus verkliga ålder.

Såsom redan nämnts, blev Bergwall år 1812 regementspastor vid Livgardet till häst. Han bodde då fortfarande i Sauerska huset. Hovkamreraren Sauer hade emellertid avlidit i juli 1810, efterlämnande en betydlig förmögenhet åt sin hustru Helena Christina, född Fornander. Makarna Sauers äktenskap var barnlöst, men de hade en fosterdotter, Charlotta Lovisa Lund, född år 1801.

Den 11 mars 1813 — alltså knappt en månad före Catharinas bröllop — gifte sig Bergwall med änkefru Sauer, som var aderton år äldre än han själv.

Hovkamreraren Sauers förmögenhet var placerad i fastigheter. Den efter honom upprättade bouppteckningen¹ visar en behållning av 18,883 riksdaler 24 skillingar i runstycke banko. År 1810 var 1 riksdaler banko lika med 2: 43 kr.² — icke 1: 50 kr., såsom vanligen uppgives. Men penningvärdet då förhöll sig till penningvärdet år 1925 såsom 103 till 55³; härav framgår, att 1 riksdaler banko år 1810 motsvarade cirka 4: 60 kr. enligt 1925 års myntvärde. Den förmögenhet, som Bergwall erhöll med sin hustru, skulle alltså hava motsvarat ungefär 86,860 kr. enligt nutida myntvärde. På grund av de låga bouppteckningsvärdena torde man emellertid kunna uppskatta den till minst 150,000 kr.

År 1822 utnämndes han till kyrkoherde i Ladugårdslands församling och flyttade till församlingens vid Storgatan belägna pastorsboställe; vid adressnumrens införande år 1832 erhöll det adressnumret 2 vid den nämnda gatan. Fullmäktig i Riksbanken blev han år 1823; dessutom var han ledamot av prästeståndet vid riksdagarna 1834—1835, 1840—1841, 1844—1845 och 1847—1848. I yngre dagar synes han hava varit en tämligen egoistisk streber, men

¹ Stadsarkivets avdelning i Rådhuset.

² K. A. Wallroth, Kursförhållandena inom det svenska penningväsendet sedan början av 1800-talet (1917), s. 7.

³ Myntdirektörens berättelse för år 1921, s. 94, samt av myntdirektör Wallroth benäget lämnad uppgift för år 1925.

vid tilltagande ålder blev han en blid och fryntlig man. Under riksdagarna brukade han varje 1 maj giva en splendid middag för det högvördiga ståndets ledamöter. Vid middagarna under de två sistnämnda riksdagarna var August — som år 1829 ändrat sitt namn Blanck till *Blanche* — närvarande och fungerade såsom en glad och underhållande vice värd.¹ År 1842 avled Bergwalls hustru; äktenskapet var barnlöst.

När August Blanche år 1850 reste till Paris, erhöll han av Bergwall 500 riksdaler banko såsom förstärkning av reskassan. Detta framgår av ett brev, som han den 18 september det nämnda året från Paris sände sin svåger notarien Carlstedt och som är publicerat.² Av det ifrågavarande brevet framgår även, att Blanche ansåg sig ha berett sin far betydande bekymmer.

Vid återkomsten från Paris år 1851 inflyttade Blanche i pastorsbostället och bodde där vid den tidpunkt — den 21 oktober s. å. — då Bergwall upprättade sitt testamente; i detta gjordes Blanche till huvudarvinge. Kort efter testamentets upprättande reste Bergwall i sin sons sällskap till Paris för att söka bot för sitt bröstlidande. Men hans tillstånd försämrades, och den 5 mars 1852 avled han i den franska huvudstaden. Han begrovs på Montmartrekyrkogården; för att visa honom den sista tjänsten infunno sig — förutom Blanche — svenske ministern greve G. Löwenhielm, greve A. Gyldenstolpe, presidenten P. Westerstrand, bildhuggaren C. G. Qvarnström, tonsättaren I. Dannström m. fl.

Av ett brev, som Blanche dagen efter dödsfallet sände Carlstedt, framgår, att han visste, att han genom faderns bortgång blivit ekonomiskt oberoende.³

Den 15 maj 1852 ägde bouppteckningen rum. Bergwalls förmögenhet var till större delen placerad i fastigheter och aktier; återstoden utgjordes av fordringar hos enskilda personer. Behållningen var 58,971 riksdaler 45 skillingar banko; härav synes, att Bergwall i betydlig grad förkovrat den med hustrun bekomna förmögenheten.

Enligt det förut nämnda testamentet erhöilo hans släktingar tillsammans 20,000 riksdaler riksgälds (lika med 13,333 riksdaler 16 skillingar banko). För hushållerskan Märtha Sophia Solanders underhåll avsattes 4,500 riksdaler riksgälds (lika med 3,000 riksdaler banko), varå hon varje kvartal skulle uppbära 5 procent.

¹ J. C. Hellberg, Ur minnet och dagboken, VI (1871), s. 183 f.

² Conny Burman, Minnen (1904), s. 240 f.

³ Detta brev tillhör redaktör Thore Blanche. En avskrift av detsamma har professor Martin Lamm haft godheten att delgiva förf. av denna uppsats.

Boutredningsmännen, kamreraren P. Lundbergh och Blanches sväger notarien C. J. Carlstedt, erhöilo vardera cirka 5,440 riksdaler banko — onekligen ett frikostigt arvode. Största delen av Bergwalls förmögenhet, cirka 31,000 riksdaler banko, tillföll vice auditören August Blanche. År 1852 var 1 riksdaler banko lika med 1:50 kr. Men penningvärdet då förhöll sig till penningvärdet år 1925 såsom 111 till 55; 1 riksdaler banko år 1852 motsvarade alltså omkr. 3 kr. enligt 1925 års myntvärde. Den förmögenhet, som Blanche ärvde, skulle således hava motsvarat ungefär 93,000 kr. enligt nutida myntvärde. I betraktande av de låga bouppteckningsvärdena och med kännedom om det levnadssätt, som han kunde föra efter faderns död, torde man emellertid kunna uppskatta denna förmögenhet till minst 150,000 kr.

Det återstår nu att fortsätta skildringen av Catharina Blancks levnadsöden.

Under den tid, då makarna Blanck bodde i det förut nämnda, vid Regeringsgatan belägna huset, föddes deras son Carl Johan; han kom till världen år 1814. Bland hans faddrar voro »Revisor Hökenbäck och dess Fru» samt »M^d Lindstedt». Denna »Madam Lindstedt» var uppenbarligen identisk med barnmorskan från år 1811; härav framgår det ovan antydda goda förhållande, som tydligen existerat mellan Catharina och henne. År 1814 flyttade familjen Blanck till Sporrongska gården vid Clara Västra Kyrkogata, kvarteret Snäckan n:r 1.¹ På östra delen av dess tomt resa sig nu fastigheterna n:r 3 A och 3 B vid den nämnda gatan. Under den tid, då makarna Blanck bodde här, fingo de fem barn: Jacob, Augusta Catharina, Ernst Wilhelm, Charlotta Cornelia och Axel Alexander, födda respektive år 1815, 1816, 1818, 1820 och 1823. Jacob dog vid spääd ålder.

Det sistnämnda året flyttade familjen Blanck till den i västra hörnet av Oxtorgsgatan och Stora Badstugatan belägna Ekströmska gården, kvarteret Hästhuvudet n:r 8.² Den vackra trädgård, som tillhörde denna egendom, har Blanche skildrat i en berättelse, benämnd »Ekströms paradis». I denna gård föddes makarna Blancks yngsta barn, Hilda Cecilia, år 1825.

¹ Taxeringslängden över Clara församlings nedre del för år 1815 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen).

² Taxeringslängden över Clara församlings övre del för år 1824 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen). Den i N. Erdmanns »August Blanche och hans samtid» förekommande uppgiften (s. 27), att flyttningen skedde år 1825, är oriktig. Gårdens ägare var Anders Ekström, f. d. kontrollör vid Stadens Viktualievåg.

Sex år bodde familjen i Ekströmska gården; år 1829 flyttade den nämligen till kvarteret Fyrmörsaren n:r 8.¹ Denna fastighet låg i hörnet av Malmskillnadsgatan och Styckgjutaregrändan, numera kallad Hamngatan; den kvarstår ännu, ehuru bottenvåningen delvis blivit ändrad, och har nu adressnumren 3 A och 3 B vid Malmskillnadsgatan samt 17 vid Hamngatan. Blancks tid i den nya bostaden blev icke lång, ty redan den 24 april 1830 avled han, endast 45 år gammal; dödsorsaken var lungdot. Vid hans bortgång fanns August ej längre i hemmet; denne vistades nämligen fr. o. m. höstterminen 1829 t. o. m. höstterminen 1832 vid Uppsala universitet, av allt att döma på Bergwalls bekostnad. Även Victor Leonard hade lämnat hemmet.

Den efter Blanck upprättade bouppteckningen gör ett beklämmande intryck, ty av densamma framgår, att familjen var rent av utfattig. De kontanta medlen utgjordes av 70 riksdaler banko, som influtit från två begravningskassor. Intet föremål av guld fanns i hemmet, ej heller fanns där någon silversak. För måltiderna funnos 24 tallrikar, 12 järnknivar, 12 järngafflar och 6 tekoppar med fat — men inga skedar. Alltså blott 6 koppar för 15 personer! Ty under de sista månaderna av Blancks levnad bestod hushållet av så många personer — tre gesäller, tre lärlingar och en piga inberäknade. Endast fyra böcker äro upptagna i bouppteckningen; de värderades till sammanlagt blott 16 skillingar banko. Tillgångarna, inklusive verkstaden, utgjorde 581 riksdaler 29 skillingar, men skulderna uppgingo till 1,653 riksdaler 46 skillingar 6 runstycken — alltså ett underskott av omkr. 1,070 riksdaler banko. Bland skulderna märkas 75 riksdaler för obetald hyra under ett kvartal, 375 riksdaler till exekutionsbetjänten Högbergs sterbhus och 90 riksdaler till exekutionsbetjänten Haglund, allt banko.

Det var alltså en mycket svår situation för en änka med sex oförsörjda barn. Man har stora skäl att antaga, att Bergwall lämnade henne en kraftig ekonomisk hjälp i hennes nödställda belägenhet vid Blancks bortgång och att han även under de närmast följande åren bistod henne. Emellertid fortsatte hon den av hennes man bedrivna hovslagerirörelsen. År 1833 återflyttade hon till Sporrongska gården²; hon lämnade den år 1836 och in-

¹ Mantalslängden över Clara församlings övre del för år 1830 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen).

² Detta och följande meddelanden rörande de tidpunkter, då Catharina Blanck flyttat, äro hämtade ur respektive mantalslängder eller mantalsuppgifter, vilka förvaras i Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen.

flyttade då änyo i det ovannämnda huset vid Malmskillnads-gatan.

Vid slutet av vårterminen 1838 återkom August Blanche — såsom juris utriusque kandidat — från sin andra vistelse i Uppsala. Han blev samma år vice auditor vid Svea Artilleriregemente¹ och tog sin bostad hos modern i det nyssnämnda huset. Vid hans återkomst var Catharinas ekonomiska ställning undergrävd. Under åren 1836 och 1837 samt den gångna delen av år 1838 hade hon mot skuldebrev upplånat åtskilliga belopp, vilka sammanlagt uppgingo till en för hennes förhållanden högst betydlig summa. Under ett enda år, nämligen 1837, hade hon upplånat icke mindre än 3,020 riksdaler banko. Den 15 december 1838 inlämnade hon till Rådhusrätten sin konkursansökning; de förklaringar, som hon däri lämnade rörande orsaken till den stora skuldsättningen, verka icke övertygande.

Borgenärerna hördes den 22 december samma år. Vid detta tillfälle kompletterade Catharina de förut lämnade uppgifterna å tillgångar och skulder. Efter denna komplettering uppgingo — enligt hennes förteckning — de förra till 1,444 riksdaler 26 skillingar 10 runstycken banko, de senare till 4,641 riksdaler 22 skillingar 8 runstycken banko, en borgensförbindelse inberäknad. August Blanche, som var en av borgenärerna, utsågs till deras gode man. Han hade infriat två av moderns skuldförbindelser: den ena av den 8 maj 1837 till Rikets Ständers Bankodiskontverk eller ordres å 700 riksdaler banko (med borgen av änkan Christina Hagström, tillförordnade kontorsskrivaren i Postverket J. Hagström och honom själv), den andra av den 14 februari 1838 till J. J. Westerling² eller ordres å 292 riksdaler 38 skillingar riksgälds.³

Inställedagen var den 1 juli 1839, då hovslagareåldermanen A. Norstedt förordnades till syssloman. Efter skriftväxling och förhör avkunnade Rådhusrätten sin dom den 16 december samma år.

Tre fordringsanspråk ogillades. Ett av dessa förtjänar ett närmare omnämnande. På inställedagen efter kl. 12, men me-

¹ I Svenskt Biografiskt Lexikon uppgives, att han var vice auditor åren 1839—1853. Att han erhöll den nämnda befattningen redan år 1838, framgår emellertid av hans den 6 nov. detta år daterade mantalsuppgift för år 1839 (Stadsarkivets avdelning på Riddarholmen).

² Sannolikt identisk med lärftskramhandlaren J. J. Westerling, som bodde i huset n:r 42 vid Drottninggatan.

³ Vid ifrågavarande tid var 1 riksdaler riksgälds lika med $\frac{2}{3}$ av 1 riksdaler banko.

dan uppropet av borgenärerna ännu pågick, infann sig kryddkramhandelsbetjänten P. E. A. Lönnberg och ingav en skrift, vari han anmälde och bevakade en fordran å 320 riksdaler banko med ränta på grund av änkan Blancks den 1 december 1837 till honom utgivna skuldebrev å 400 riksdaler banko, vilket belopp hon erhållit av det lån, som han bekommit i Rikets Ständers Bankodiskontverk den 23 november samma år. Å reversens baksida var antecknat, att 80 riksdaler banko jämte ränta avbetalts den 23 juli 1838. Änkan Blanck och sysslomannen hemställde, huruvida Lönnbergs fordran kunde anses vara lagligen bevakad eller ej, varpå Rådhusrätten resolverade, att hans fordringsanspråk skulle lämnas utan avseende.

Åt fyra fordringar — två av dem framställda av uppbörds-kommissarier på grund av obetalda utskylder — beviljades för-månsrätt; därpå skulle utdelning från konkursmassan ske för de oprioriterade fordringarna. Änkan Blancks anhållan att bliva befriad från framtida krav av sina borgenärer avlogs, enär hon icke uppgivit, ännu mindre styrkt, att hon drabbats av sådana missöden och olyckor, vilka skulle kunna berättiga henne till en dylik förmån.¹

Den 1 april 1839 hade August Blanche, hans mor och hans halvsyskon Cornelia, Axel Alexander och Hilda inflyttat i en av den förstnämnde hyrd lägenhet i grevinnan Sophie Horns fastighet Arsenalsgatan n:r 2; Catharina lämnade då — ehuru, såsom av det följande framgår, ej definitivt — hovslagerirörelsen. I Arsenalsgatan n:r 2 bodde hon till år 1841, då hon ånyo började idka hovslagerirörelse, denna gång i huset n:r 20 vid Smålandsgränd; dit medföljde Axel Alexander och Hilda, medan Cornelia kvarstannade hos August. Redan det följande året upphörde hon emellertid med rörelsen, denna gång för alltid, och återflyttade till Arsenalsgatan, varifrån hon år 1843 med Cornelia och Hilda flyttade till Smala gränd — sedermera kallad Grevturegatan — n:r 6.

Det finnes stora skäl att antaga, att Bergwall under detta år och de följande intill sin död lämnade Catharina och hennes barn — August inberäknad — en betydande ekonomisk hjälp. Man finner även, att Blanche i det förut nämnda brev, som han dagen efter Bergwalls död skrev till Carlstedt, kallar den förre »vår gemensamme välgörare och vän».

¹ Protokoll och domar i konkurs- och hyresmål 1839, bd 3 (Stadsarkivets avdelning i Rådhuset).

I F. U. Wrangels »Blasieholmen och dess inbyggare» (2:a uppl. 1914, s. 42) uppgives rörande Arsenalsgatan n:r 2, att August Blanche »bodde här åren 1839—40, men flyttade sedan mitt över gatan till det Dardelska, då Retziusska huset, där han ej heller stannade länge». I samma arbete (sid. 52) nämnes bland hyresgästerna i Blasieholmstorg n:r 14: »August Blanche (1843), som sannolikt här skrev skådespelet 'En trappa upp och på nedra botten' — — —.» Dessa uppgifter äro delvis oriktiga. Blanche bodde i Arsenalsgatan n:r 2 från år 1839 till år 1843. I det mitt emot belägna huset, Blasieholmstorg n:r 14, har han icke bott; där bodde hans halvbror aktören Carl Blanck (Blanche). Sannolikt flyttade August Blanche från Arsenalsgatan n:r 2 på våren 1843; i sådant fall torde han hava bott i Bergwalls malmgård till hösten, då han reste till Härnösand för att tjänstgöra hos häradshövdingen i Södra Ångermanlands domsaga C. M. Schönmeyr. Bergwalls malmgård låg i kvarteret Brandröret större och hade adressnumret 9 vid Ladugårdslands Tullgata; han ägde hela kvarteret. När Blanche återkom i början av år 1844, inflyttade han i malmgården.¹

År 1845 tog Catharina jämte dottern Hilda sin bostad i Nya Quartersgatan — sedermera kallad Linnégatan — n:r 19, varifrån hon dock redan det följande året flyttade till Nybrogatan n:r 1. Där bodde hos henne »Aktriseleven Mathilda Ebeling», längre fram bekant såsom sångerska och föremål för August Blanches varma känslor. Under förra hälften av 1840-talet började Catharina och hennes söner i äktenskapet med Blanck — likaledes hennes ogifta döttrar — att kalla sig *Blanche*. I mitten av 1840-talet började hon även att i mantalsuppgifterna angiva sitt verkliga födelseår: 1786. Såsom i det föregående nämnts, hade hon från den tidpunkt, då hon blev bekant med Blanck, i regel angivit 1789 såsom sitt födelseår. I de flesta fall har hon såsom sin födelsedag angivit någon dag i december — upprepade gånger den 29 december — i stället för den 29 november. Å mantalsuppgiften för år 1843 — daterad den 1 december 1842 — har August Blanche själv angivit den 29 december 1789 såsom moderns födelsedag.

År 1848 hyrde Blanche en lägenhet i Grevgatan n:r 42 och ditflyttade från Bergwalls malmgård; i samma lägenhet inflyttade samtidigt hans mor, hans syster Hilda och hans sväger Isberg med hustru och barn. I denna gård bodde Blanche till som-

¹ Den i Svenskt Biografiskt Lexikon förekommande uppgiften, att Bergwall låtit Blanche bo i malmgården »från 1842», är alltså ej riktig.

maren 1850, då han reste utrikes, men var under tiden mantals-skriven i malmgården. Hans andre svåger, Carlstedt, inflyttade år 1849 med sin familj i Grevgatan n:r 42; Blanche och hans släktingar hyrde då hela byggnaden, som synes hava varit ett gammaldags trähus.

Därifrån flyttade Catharina år 1853 till den ovannämnda malmgården, som August Blanche ärvt efter fadern och som på den grund fick namnet »Blanches Malmgård»; hennes dotter Hilda hade ditflyttat det föregående året. Omhuldad av sina barn — i en alldeles särskild grad av August — tillbragte hon där de sista fem åren av sin levnad och avled den 12 december 1858; dödsorsaken finnes icke angiven i Ladugårdslands församlings död- och begravningsbok, som i detta avseende är mycket bristfälligt förd.

Hon efterlämnade — förutom August Blanche — fem barn: Augusta, aktris och gift med aktören, sedermera cigarrfabrikören, slutligen tullinspektoren i Stockholm J. Isberg; Ernst Wilhelm, färgare i Stockholm; Cornelia, gift med notarien i Riksbanken C. J. Carlstedt; Axel Alexander, kyrkoherde i Vaxholm; samt Hilda, ogift.

Sitt sista vilorum fick Catharina i den på Norra Kyrkogården belägna grav, som tio år därefter skulle mottaga stoftet av hennes frejdade son.

Recensioner och smärre meddelanden.

— Walfrid Holst, *Carl Gustaf Tessin under rese-, riksdagsman- och de tidigare beskickningsåren*. Ett bidrag till hans ungdomshistoria och politiska biografi. Akad. avh., Lund, Borelius' förlag, 1931. 8:o. xxvii, 463 s., 4 pl.-portr. Häft. kr. 12: 50.

Namnet Tessins rangställning i Sveriges hävder har på sista tiden framträtt i ny och rikare belysning genom två betydande arbeten. Det första har till föremål Nicodemus d. y., den store arkitekten, vars levnadshistoria mästerligt klarlagts i den under år 1930 utkomna biografiska delen av professor Ragnar Josephsons stort anlagda Tessinverk. Det andra är den här ovan angivna akademiska avhandling, som gäller Nicodemus' lysande son och siste bäraren av hans namn, Carl Gustaf Tessin.

Avhandlingens författare har dock icke avsett att i den giva någon uttömmande biografi över den mångsidiga personlighet, som han ägnat sitt studium. Dels har han tills vidare begränsat sitt arbete till tiden före Tessins inträde i rådet, som dock utgjorde förutsättningen för hans betydelsefullaste insats i Sveriges öden, dels har han mera i förbigående uppehållit sig vid Tessins kulturella betydelse för att koncentrera sig på att ge, vad han själv kallar ett bidrag till hans politiska biografi. Endast första avdelningen, som behandlar Tessins uppväxt och studieresor, är inställd på en allsidig belysning av personligheten.

Det är mycket tacknämligt att här för första gång ha fått en sammanhängande och väl dokumenterad framställning av Tessins ungdomshistoria. Möjligen skulle berättelsen om hans tidigaste år, med utnyttjande av en och annan anteckning i Åkerödaboken, som ger en reflex av glada barndomsminnen, ha kunnat göras något fylligare, men det är en bisak. Det egentligen viktiga, de inflytanden som bestämde hans utveckling, har omsorgsfullt klarlagts. Det är faderns mäktiga gestalt, som här framför allt dominerar, och att träda i hans fotspår blir den framtidsdröm, som hägrar för den unge gossen.

Carl Gustafs studieresor, i detalj planerade och förberedda av hans far, har förf. skildrat på grundvalen av brev och anteckningar i ett par innehållsrika, fängslande och välskrivna kapitel. Den atmosfär, som omger den unge svensken i régence's Paris, den virvel av nöjen och débauche, som rycker honom med, är åskådligt antydd. En liten anmärkning alldeles i förbigående. Det pittoreska uttrycket (s. 36): »Han njöt sin glittrande ungdom», skulle fått ökad relief, om

förf. talat om, att de sista orden äro Tessins egna. Han använder dem vid en återblick på sitt liv i Åkerödagboken 21 jan. 1759.

På tal om det stränga brev, som Nicodemus Tessin skrev till sin son i december 1717, då han av guvernören fått veta, att den unge Carl Gustaf fört ett lössläppt liv i Rom och ådragit sig stora spelkulder, berör förf. (s. 368, not 174) ett uttalande i Ehrenheims »Tessin och Tessiniana» (s. 13), som han finner stå i strid med greve Nicodemus' bevarade brev. Uppgiften i »Tessin och Tessiniana» går tillbaka på en anteckning i Åkerödagboken av 27 juli 1767, som har följande lydelse: *De mäst bitande ord min Sal. Fader emot mig brukade, woro dessa: Så framt jag hör vidare något ondt om dig, så skall jag, så sant som Gud lefwer, wara den förste, som skall skrifwa Konungen till, att du är Hans och Rikets tjenst owärdig.* Vid den tid då Carl Gustaf Tessin gör den citerade anteckningen, är han upptagen av att i dagboken avskriwa aktstycken ur sin fars arkiv, dock ej breven till sonen. Enligt av dr Holst meddelade citat voro dessa f. ö. avfattade på franska. En förklaring till de kärva svenska orden, som Tessin införde utan någon datering, vore att betrakta dem som ett eko av det nyss nämnda bannbrevet, ett eko som i sonens minne fått hårdare klang än den ursprungliga. Det kan ju också tänkas att varningen framförts muntligen till aderton—nittonåringen vid något tillfälle före hans utresa.

Då Tessin återkom till Sverige, var kung Carl, som långt ifrån att låta honom röna någon onåd tvärt om utnämnt honom till hovintendent och givit honom medel att ännu ett år utöver de av hans far beräknade fortsätta sina studier i Paris, sedan flera månader ej längre i livet. Det var med ingången av en ny tid, som den tjugufyraårige Carl Gustaf Tessin debuterade på den bana, som skulle bli hans egentliga, den politiska.

Doktor Holst har givit en övertygande framställning av de omständigheter, som drogo Tessin över från den bana hans far från början utstakat för honom till statsmannens. Nicodemus Tessin hade själv under sonens sista år utomlands lett hans studier i den riktningen, och Carl Gustafs väl tillvaratagna erfarenheter från olika europeiska hov hade redan vid hans första offentliga framträdande hemma gjort honom skickad för diplomatiska värv. Djupaste orsaken är dock att söka i arten av hans begåvning. Han är ingen skapande konstnärnatur, hans inställning till konsten är den finbildade, för minsta skiftning känslige konnässörens. Hovintendentens verksamhet kan ej i längden vara honom nog, men för hans fosterländska eld, hans våltalighet, hans makt över människor öppnar det politiska livet, framför allt under frihetstidens riksdagar, de stora möjligheternas värld.

Det kan naturligtvis inte komma ifråga att här redogöra för alla de nya bidrag till Tessins historia, som doktor Holsts avhandling ger, såväl då det gäller fakta som belysning. Några antydningar om hans framställning av den unge politikerns förhållande till Arvid Horn, den begynnande frihetstidens främste statsman, torde dock ge någon föreställning om arbetet.

Arvid Horn uppmärksammade på ett tidigt stadium åt vilket håll Carl Gustaf Tessins anlag pekade och banade väg för honom till sitt

eget ämbetsverk, kansliet. Ett par år senare fick Tessin en första diplomatisk mission av vikt sig anförtrodd, beskickningen till Wien år 1725, men den slutade som bekant med en betänklig divergens mellan honom och kanslipresidenten. Då Tessin efter många om och men lyckats slutföra den underhandling, som blivit honom uppdragen om kejsarens accession till det svensk-ryska fördraget, fick han nämligen av Horn mottaga insinuationer om att han överskridit sin befogenhet. Dr Holst har gentemot Malmström hävdadt, att Tessin formellt hade full rätt att handla som han gjorde, men erkänner att den unge diplomaten inte kunde vara okunnig om att han därmed motverkat Horns nya politik. Spelet var farligt för hans egen framtid, och då vid den följande riksdagen holsteinska partiet störtades, kom denna riksdag att beteckna »ett kraftigt avbrott i C. G. Tessins politiska karriär». Då hans far ett halvår efter riksdagens slut avled, utsågs sonen till hans efterträdare som överintendent, men avlägsnades samtidigt ur kanslikollegium. Man ville därmed hänvisa honom till en annan karriär.

»Viljan till makt» levde dock okuvlig inom Tessin även under en skenbart sorglös tid, och redan vid 1734 års riksdag framträder han i ledande ställning, särskilt på det utrikespolitiska området, i fråga om det närmande till Frankrike som nu var aktuellt. Han sluter sig emellertid ej till oppositionen mot Horn utan gör sig gällande som besinningsfull medlare. Doktor Holst har dock övertygande uppvisat, att Tessin från och med det att Horns politik kort efter riksdagens slut leder till brytning med Frankrike, övergår till hans motståndare, något som förklarar Tessins ställning från början av 1738 års riksdag.

Hela förloppet av den stormiga riksdagen, provostenen för Tessins förmåga som ledande politisk personlighet, är ingående och livfullt skildrat. Av största intresse är en anteckning av Tessin från hösten 1738, några hastigt nedkastade punkter riktade mot hetspörrarna inom hans eget parti, ett dokument som dr Holst framdragit och publicerat. Tessin betonar där i vältaliga ord faran av att gå alltför bröstgänges till väga mot de misshagliga riksråden och därigenom tända en eld, som kanske blir svår att släcka.¹ Varningen är uppsatt innan Tessin ännu lyckats förmå Arvid Horn att självmant nedlägga sina ämbeten och ställer i ny belysning den yngre politikerns på en gång statskloka och ridderliga uppträdande gent emot den grånade statsman, som tidigare varit hans gynnare och nu stod inför sitt fall.

Framställningen av Tessins beskickning till Paris efter riksdagen är kanske det parti av boken, som tydligast bär vittne om författarens ingående studier. Han har t. ex. så väl i svenska riksarkivet som i franska utrikesministeriets arkiv genomgått ej blott vad som rör Sveriges och Frankrikes inbördes förhållande utan också i stor utsträckning vartdera landets övriga ministerkorrespondens under de betydelsefulla år, som den tessinska beskickningen omfattar. Han har genom en sådan orientering fått fram bakgrunden för, vad Tessin som underhandlare gjort och underlåtit, och därmed skapat möjligheten att bedöma hans insats rättvisare, än som hittills skett.

¹ »parvient à l'étendre» (s. 195 o. 351) måste vara felskrivning eller felläsning för »parvient à l'étendre».

Här skall endast framdragas ett exempel på den nya belysning, vari dr Holsts inträngande forskning ställt Tessin som svenskt sändebud i Paris. Malmström har åberopat franske utrikesministern Amelots klagomål över svårigheten att få besked av Tessin som bevis för, att han försummat sitt diplomatiska uppdrag för sina andra intressen. Dr Holst påpekar att Tessin, då Amelots skrivelse avgick, ännu ej fått de instruktioner han väntade från Stockholm och därför med flit undvek att träffa utrikesministern. Han fick dem dagen efter och satte sig då omedelbart i aktion.

Av ovan givna antydningar torde framgå att resultatet av dr Holsts på samma gång noggrant dokumenterade och med levande förståelse för den rikt facetterade personligheten utförda undersökning i mångt och mycket blivit en rehabilitering av Tessins anseende som politiker. Framställningen är långt ifrån något äreminne, karaktärens svaga sidor få sin belysning, även de, men slutintrycket av avhandlingen blir dock, att den Tessin, som står färdig att lämna Paris för att hemma i Stockholm bära sin del av ansvaret för det olyckliga finska kriget, ej är någon man av små mått.

Hur olika Tessin under tidernas lopp blivit bedömd, därav får man en god och orienterande överblick genom författarens inledning. Det är först hans samtidas mer eller mindre kritiska omdömen, riksrådet Gustaf Bondes med partimotståndarens ögon sedda porträtt och det danska sändebudet Lynars skickligt gjorda teckning, om vilken dock det samma kan sägas. Kanske borde här även ha nämnts Axel Fersens karakteristik av Tessin (Hist. Skrifter, III, s. 7—8), som visserligen härrör från en partivän, men vars underkännande av Tessin som statsman kan förklaras dels med författarens kritiska läggning i det hela, dels med att han, som tillhörde en yngre generation, kom i personlig beröring med Tessin först när denne som f. d. kanslipresident hade sin egentliga statsmannagärning bakom sig.

I annan tonart äro naturligtvis minnestalen efter Tessins död stämda, och deras panegyrik återupptages i biografiens eller det biografiska utkastets form i början av adertonhundratalet av två författare, som ivrigt studerat Tessins stora Åkerödagbok och publicerat utdrag ur den, F. V. von Ehrenheim och Gustaf Montgomery.¹ Dr Holst ger en intressant redogörelse för den roll som Ehrenheims arbete, »Tessin och Tessiniana», spelat i den fortgående diskussionen om hans omstridda personlighet.

För en uppfattning motsatt Ehrenheims lade Geijer sitt tungt vägande ord i vågskålen, och det har, som dr Holst påvisar, starkt influerat på den hållning, som Malmström i sitt stora arbete om frihetstiden intager gent emot Tessin. Det är först med J. R. Danielsons [-Kalmari] och framför allt L. Stavenows undersökningar som historieforskningen nått fram till en rättvisare uppskattning av Tessin som statsman.

Dr Holsts avhandling har emellertid i sin egenskap av monografi

¹ Förf. kallar honom Åkerös ägare — en förväxling med kusinen, Fabian Montgomery, som till följd av sitt gifte med en dotter till Fredrik Sparre ägde Åkerö. Även F. M. har visat sitt intresse för dagboken genom de handskrivna register, med vilka han försett banden.

en särställning gent emot de närmaste föregångarna. Hans ur denna synpunkt orienterade vittomfattande och inträngande källstudier ha satt honom i stånd att steg för steg följa Tessins insatser i det politiska spelet, såväl hemma i Sverige som utomlands, och resultatet har blivit, att hans utvecklingsgång och hans stigande bana framträda klarare och konsekventare än förr. Den mera utförda bakgrunden och den nya belysningen låta statsmannen Tessin framstå i högre relief. Såsom förf. begränsat sitt ämne har han, såsom redan framhållits, icke kunnat ägna större uppmärksamhet åt Tessin som kulturpersonlighet, men han har hela arbetet igenom varit angelägen att runda av bilden genom att låta även den sidan i viss mån framträda, och han har lyckats ge ett starkt intryck av den fascinerande mångsidighet och vitalitet, som var utmärkande för Tessin.

Författaren ställer i utsikt en fortsättning av sina Tessinstudier. Det vore mycket önskvärt, att denna fortsättning ej låte alltför länge vänta på sig. Stoff för behandlingen av Tessins fortsatta politiska bana finns det rikligt av, och den nu föreliggande avhandlingen borgar för att en bearbetning av samma hand skulle bli av mycket stort intresse. Med en sådan fortsättning vore ett det viktigaste grundläggande arbete undångjort för en allsidig Tessinbiografi.

Noterna till avhandlingen, som uppgå till halvt annat tusental och mer,¹ vittna om hur omsorgsfullt dokumenterad den är. Däremot skulle man ha önskat, att uppgifterna i personregistret, vars förekomst ä ett arbete som detta i och för sig är ovärderlig, varit fylligare. Utstyrelsen är förstklassig, och goda reproduktioner av de bästa Tessinporträtten från hans yngre år förstärka det intryck av hans livfulla och fängslande personlighet, som texten meddelar.

Sigrid Leijonhufvud.

— Den nye ledamoten av Svenska akademien, justitierådet Birger Wedberg, som förstått att ur justitierevisionens protokoll draga stoffet till litterära segrar och därvid banat sig väg till en plats i den vittra areopagen, har visserligen knappast någon föregångare i sin egen konstart, men detta hindrar ej, att domarens värv understundom även i gångna tider förljuvats av umgänget med musernas värld. Utom Blom och C. G. Strandberg, vilka båda tillhörde såväl Högsta domstolens som de odödligas krets, har det sålunda under det gångna seklet funnits flera justitieråd, som odlat eller gynnat skalkonsten utan att likväl hinna parnassens topp. Att även dessa dii minores skolat tillvinna sig den nye akademikerns sympatiska intresse, när han möter deras namn under deras mindre poesifyllda vota på

¹ Att i denna mängd till allra största delen oklanderliga hänvisningar utpeka ett par ofullständiga skulle ej kommit ifråga, om ej undertecknad varit i tillfälle att till eventuellt gagn, när det gäller Åkerödagbokens tjugotusen sidor, komplettera dem. S. 365, not 123 citeras en anteckning av Tessin från 1759. Den är skriven 27 aug. (s. 1797). S. 360, not 8 avser Åkerödagboken 1761: 1620—21 (s. Tessin och Tessiniana, s. 18, not).

dombokens gulnade blad, är rätt naturligt. Man förstår också gott den glada överraskning, som tändes i forskarens själ, när han vid ett bläddrande i »De la Gardiska Archivet» hittade en anteckning om en outnyttjad självbiografi av den som Kellgrens vän bekante *Jan Eric Nibelius-Palmsvärd*, själv mindre känd som en ej föraktlig »latinsk poet». När efter åtskilliga mödor denna levernesbeskrivning slutligen hittades i ett allmogehem i Närke, befanns visserligen innehållet i någon mån svika förväntningarna på några mera uppseendeväckande avslöjanden från den Kellgrenska kretsen, men var till gengäld »ett i flera avseenden intressant mänskligt dokument, som kunde förtjäna att i allt väsentligt offentliggöras». Den bok, som med anledning härav kom till stånd (*Jan Eric Palmsvärd, justitieråd och vitterlekare, 1745—1821*. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1931. 8:o. 122, (1) s., 2 pl. Häft. kr. 4:75), fick titeln av Palmsvärds eget opus, men »med tillägg och uteslutningar» av utgivaren. Huru många uteslutningarna äro, vet ej recensenten, men tilläggen äro lyckligtvis tillräckligt talrika både i form av inserat och noter för att göra arbetet genuint Wedbergskt med allt vad detta betyder av lärdom, älskvärt gemyt samt här och var en nypa attiskt salt. Icke ens de ofrånkomliga utdragen ur högsta domstolens protokoll (som prov på Palmsvärds juridiska stil och på hans uppfattning rörande skilda rättsfall) kunna därför hindra, att resultatet blivit en högst läsvärd essay, som gör föremålet full rättvisa och därmed efter hundraårig glömska skänker oss åter bilden av en sympatisk kulturpersonlighet, men också på samma gång en fullödlig tidsskildring av rang. Man får här veta hur en fattig juris studiosus på 1760-talet examinerades i Svea hovrätt till auskultant, utan att hans kassa förslog ens till sedvanlig diskretion åt det examinerande hovrättsrådet; hur han se'n under snart sagt ofattbara försakelser och glatt, men sparsamt kamratliv, information för presidentens son och allehanda privatjuridiskt sysslände arbetade sig fram till hovrättens bord för att, sedan han några år varit revisionssekreterare och underståthållare, omsider år 1798 hamna i kommerskollegium som vice president med välordnad ekonomi och vidsträckt boutredarepraktik samt till sist bliva justitieråd och adelsman. Allt detta, som utgör den yttre ramen för en även i övrigt harmonisk levnad, kan måhända sägas ej alltför mycket skilja sig från många andra karriärer av liknande förlopp, om än vissa detaljer onekligen på ett fördelaktigt sätt sticka av mot den gängse föreställningen beträffande de yngre tjänstemännens levnadssätt i Stockholm under den gustavianska epoken. Men härtill kommer, att den miljö, i vilken den unge Nibelius framlevde sitt liv, får sin särskilda bouquet genom det nära umgänget med Kellgren, som kvitterat den smula hemliv han åtnjöt i vännens familj med de dikter, som han ägnat *Christina* och *Fredrika*, vilka voro den uppåsträvande ämbetsmannens hustru och svägerska. Den sistnämnda kan för övrigt skryta med att på äldre dagar hava kommit även Leopolds strängar att ljuda i ett kvickt litet versbrev, som här är avtryckt. Att icke heller Nibelius själv var ett ovärdigt föremål för den svenske Horatius' vänskap, har den förre visat genom det skaldskap han själv utövat, ehuru detta

gärna kläddes i romarspråkets dräkt. Det utvisar för övrigt, om ej annat, den djupa klassiska bildning, som var den dåvarande uppfostrens arvedel, även när edukationen ej sträckt sig stort över gymnasiet grundläggande studier. De prov, som Wedberg givit av Nibelii poetiska förmåga, har han tacknämligt nog för sena tiders barn av ett mindre lärt kynne låtit åtföljas av klingande översättningar i originalets versmått. Men icke endast skalderna skymta i berättelsen. Det nya statskicket efter 1809 förde bland annat med sig en omorganisation av högsta domstolen, vars ställning samtidigt väsentligen stärktes. Utgivaren har begagnat tillfället att framföra sitt ämbetsverks historia ännu ett litet stycke och skildrar genom flera roande episoder dess nybildning och första verksamhet, som ju även var Nibelii arbetsfält. Tidstypisk är orsaken till dennes nobilisering. Från den gamla tiden kvarstod bestämmelsen om det lika antalet frälse och ofrälse ledamöter i domstolen. När det emellertid 1812 uppstod svårigheter att fylla en lucka i de förras led, men utnämningen av en icke-adelsman skulle förryckt den lagstadgade proportionen, hjälpte man sig ur förlägenheten genom att adla den äldste bisittaren på den ofrälse sidan, varigenom vakans uppstod i det läger, som för tillfället var lättast att rekrytera. Det var icke första gången och icke heller den sista, då beförden uppnått mindre på grund av vederbörandes egna förtjänster (som ju dock ej här saknades) än av opportunitetsskäl och intresse för andras därigenom lättade fortkomst. Den nya adliga ätten blev för övrigt icke långlivad. Den utslöcknade nio år därefter med den barnlöse stiftaren själv.

Aqui.

— Karl Otto Bonnier, *Bonniers. En bokhandlarefamilj*. Anteckningar ur gamla papper och ur minnet. IV. Albert Bonnier, mannen och förlagsfirman under 1880- och 1890-talen. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1931. 8:o. (1), 277 s., 9 pl., 4 facs., 1 ill. Häft. kr. 10:—.

Det fjärde och sista bandet av Karl Otto Bonniers familje- och firmahistoria har nu utkommit, och därmed är ett för vår förlagshistoria liksom för vår litteraturhistoria mycket betydelsefullt arbete avslutat.

Den nya delen erbjuder ännu mera intressant material än de föregående — naturligt nog, då de båda årtionden, 1880- och 1890-talen, som denna volym omfattar, litterärt sett voro så mycket rikare än de föregående och memoarförfattaren för denna tid icke blott haft skrivena och tryckta källor till sitt förfogande utan också under hela perioden var aktivt verksam i förlagets tjänst, sedan 1886 som delägare i firman, och därför med skäl skulle kunna säga om firmans utveckling: *quorum magna pars fui*. Den monografiska skildringen av firman Albert Bonnier under dessa år har också vidgats till en ingående teckning av de allmänna kulturförhållandena, i den mån de bestämt litteraturens villkor.

Efter en kort inledning om sina lärjungeår i Sverige och utlandet börjar Bonnier sin skildring av 80-talet med en översikt av den

inhemska nya skönlitteratur, som firman då utgav. Den är icke bländande: Per Thomasson och Marie Sophie Schwartz stå i främsta ledet. F. A. Dahlgren, Snoilsky, Wirsén, Edvard Bäckström m. fl. tillhörde andra förlag. 1873 hade Bonnier, då sjuutton år gammal, på det nordiska bokhandlarmötet i Kristiania hört Björnstjerne Björnson i ett lysande tal tacka Frederik Hegel, Gyldendalske förlags chef, för att han gett de unga norska författarna — Björnson själv, Ibsen och Jonas Lie — luft under vingarna. Den unge mannen kände redan till, vilken betydande omfattning Gyldendal hade, och i en plötslig anstorm av svensknationell hänförelse beslöt han att bli Sveriges Hegel. Det avgörande i att en ung, framflytande litteratur får möjligheter att över huvud taget appellera till allmänheten genom att bli utgiven stod kanske icke omedelbart klart för honom, men impulsen till handling i rätt riktning var så stark och Karl Otto Bonniers ambitiösa ut hållighet så energisk, att ynglingens beslut stod fast och vart utgångspunkten för mennans beslutsamhet att genomföra det — malgré tout.

Svårigheterna voro nämligen långt större än han kunde föreställa sig. I första hand bestodo de i att Sverige vid 80-talets början varken hade någon Björnson, någon Ibsen eller någon Lie. För det andra hade Sveriges allmänhet ingen inre drivkraft av samma styrka som Norge i den sent omsider uppflammande nationella hänförelsen, då redan utvecklad till glödande chauvinism, och Danmark i den värkande smärtan efter nederlaget i striden mot Tyskland och Österrike. Svenskarna sutto i den idylliska trevnad, som innebär misstro och avoghet mot nyheter, förändringar, kritik. Man ville absolut inte sätta problem under debatt. Den avgjort förnämste av de nya författarna, August Strindberg, lyckades Bonnier emellertid vinna för sitt förlag och även ett par av de yngre, men det dröjde med de övriga, och publiken förblev på det hela taget mycket kallsinnig. Under många år förblev den unga, inhemska vitterheten liket i lasten; böckerna gingo med förlust, och endast tack vare vinsten på andra förlagsartiklar kunde firman fortsätta med att omhulda det »unga Sverige». Situationens vanskligheter ökades i allra högsta grad av att August Strindberg, den unga litteraturens produktivaste och mest omstridda kraft, beredde förlaget ständiga svårigheter. Hans lynne, alltifrån barndomen överkänsligt och motsatsfullt, hade genom misräkningar och motstånd, inre och yttre slitningar, icke minst ständigt ekonomiskt trassel, blivit oberäkneligt. Förhållandet mellan Bonniers och honom är av Karl Otto Bonnier skildrat med föredömlig objektivitet. Den ursprungliga beundran, som denne hyste för Strindberg, lyser igenom men har icke framkallat någon självplågarlust att tillskriva förlaget skulden för de brytningar, som då och då icke kunde undvikas. Med rik dokumentering genom anförande av de båda parternas brev har minnestecknaren i detalj klarlagt förbindelsen mellan författare och förläggare; en väsentlig del av boken ägnas åt Strindbergs förlagsförhållanden, och resultatet synes mig odisputabelt bli, att förlaget Bonnier åtog sig farligare risker, bar Strindbergs oresonlighet med större fördragsamhet och blundade för hans gemenheter i långt större utsträckning än något annat. Förtjänsten härför var framförallt Karl Otto Bonniers, ty

hans fader var föga tilltalad av Strindbergs beteende, ehuru han med fasthet vidhöll och försvarade den en gång intagna ståndpunkten.

Detta var så mycket mera manligt som anloppen mot Albert Bonnier för Strindbergs skull tidtals syntes bli synnerligen vådliga. Flera författare, på vilka Bonnier både privat och som förläggare satte det största värde, i främsta rummet Zakarias Topelius, hotade att överge honom, om han ej avstod från att förlägga Strindberg och annan »smutslitteratur». Med en moralisk indignation, som utan tvivel var äkta men lika säkert förmäldes med en icke ringa portion konkurrens-avund, sökte ett antal förläggare under ledning av den illiterate och despotiske häradsförvaltare G. B. A. Holm, P. A. Norstedt & Söners chef, att tränga det uppstigande Bonnierska förlaget tillbaka genom att offentligt stämpla det som omoraliskt. Holm åvågabrakte 1887 en utbrytning ur Bokförläggarföreningen av ett antal förlag, vilken vållade, att Sverige under 25 år hade två förläggarsammanslutningar. Det dråpslag mot Bonnier, som därmed åsyftades, drabbade likväl icke. Tvärtom vart det snarare början till Bonniers hastigare stigande uppåtkurva. När nästa släktled av svenska författare med Verner von Heidenstam i spetsen 1888 gjorde sitt inträde i vår litteratur, vände det sig nästan uteslutande till Bonniers, vars hegemoni som förlag för den samtida levande litteraturen redan vid nittitalets mitt var obestridd. Albert Bonnier hade vid en ytterst kritisk tidpunkt räddat vitterhetens yttrandefrihet — det är en förtjänst, vilken för vår litterära utveckling har varit av nästan omätlig vikt.

Endast sötebrödsdagar blevo naturligtvis icke det Bonnierska förlagets belöning. De moraliska angreppen forcerades även efter 1887, våldsammast 1896, då Gustaf Frödings förnämsta diktsamling, Stänk och flikar, framkallade ett våldsamt utbrott av moralism, vilket i lika hög grad riktade sig mot förläggaren som mot författaren, men som rann ut i sanden. Den svenska religiösa och sedlighetsivrande censurkrigföreningen har icke varit intelligent ledd och icke haft framgång: angreppen mot Geijers »Thorild», Almquists »Det går an», Palmærs »Yttersta domen i Kråkvinkel», Strindbergs »Tjenstevinnans son» och Frödings »Stänk och flikar» ha alla lett till nederlag.

Det är här icke utrymme för en utförligare redogörelse för det rika innehållet i detta memoarverk, vilket ingalunda är inskränkt till endast de största författarnas verk och insatser. Tack vare en skicklig komposition har författaren lyckats få rum för en överväldigande rikedom på uppgifter och notiser; boken är en outtömlig källskrift för tidens historiker. Personregistret omfattar nära 2,000 namn, vilket utgör en mätare på arbetets stora omfattning. Det förenar nykter saktighet och human kritik med dramatisk spänning, okonstlad uppriktighet med trygg självkänsla. Karl Otto Bonnier har näppeligen förlagt någon memoarbok, som i vederhäftighet, sakrikedom på sitt gebit och allmänt intresse kan jämföras med den han själv skrivit. Det torde vara ett mycket sällsynt fall bland förläggare.

Ruben G:son Berg.

— *Hantverksskrån och fabriksväsen i Nyköping från äldre tider* av A. E. Falck, Nyköping 1928. 468, (6) s., 23 pl.-bl. Kr. 15:—.

Skall inom en ej alltför avlägsen framtid — som man så gärna ville hoppas — en sammanfattande historisk framställning fyllande moderna anspråk kunna skrivas om det svenska näringslivet, fordras att det myckna olikartade källmaterialet från de lokala arbetscentra blir tillgängligt och bearbetat. Det är därför en glädje att kunna omnämna, att för ej länge sedan över Nyköpings hantverk och industri utgivits den samvetsgranna och vederhäftiga historik, vars titel läses här ovan. Arbetet har på uppdrag av stadens fabriks- och hantverksförenings styrelse samt huvudsakligen efter källor i stadens arkiv författats av redaktör A. E. Falck. Denne är redan tidigare väl känd som författare till lokalhistoriska arbeten rörande samma stads näringsliv, såsom »Nyköpings handelssocietet. Några anteckningar om handel och handelsmän i Nyköping genom tiderna» (1926) och fabriksmonografien »Perioden, pappersbruk-bomullsspinneri 1762—1872—1924. Aktiebolaget Periodens femtioårsskrift» (1924). Härigenom har ett värdefullt tillskott skett till litteraturen om Nyköpings näringsidkare, där man förut haft att tillgå H. O. Indebetous välkända »Nyköpings minnen» (1874) samt arbeten av L. M. V. Örnberg och K. af Schmidt.

Skråna eller hantverksämbetena i Nyköping hava givetvis sina anor från medeltiden, men kunna i stadens egna handlingar ej påvisas förrän långt senare. Så kan man följa skomakareämbetet från år 1577 och skräddareämbetet från 1587. Nu kända skråordningar för bagare- och sämskmakareämbetena äro från 1669 resp. 1676, och först senare hava dylika kunnat uppsparas för sadelmakare-, gördelmakare- och tunnbindareämbetena, bryggaresamhället samt hattmakare- och karduansmakareämbetena. Redaktör Falcks redogörelse för dessa hantverksskrån innehåller mycket nytt.

Hantverkarna i Nyköping synas att döma av namnen i allmänhet varit infödda svenskar. Där utländska namn förekomma, äro de vanligast tyska; av tyskt ursprung äro t. ex. bagarsläkterna Hoffler och Thöle. Utövändet av hantverksyrkena försiggick mera traditionsbundet än fabriksrörelserna, som ju ofta uppträdde som nyheter inom den produktiva verksamheten. Men hantverksmästarna följde nog också med utvecklingen inom sina specialiteter och måste rätta sig efter de nya tidernas fordringar. Så t. ex. fick mästaren av vällovlige skräddareämbetet Erik Holm år 1735 hos Kungl. Maj:ts och rikets höglovlige kommerskollegium sätta sig in i det genom kungl. förordningen den 26 juni s. å. fastställda modet å manskläder. Den synnerligen livfulla och ingående historiken över skräddareämbetet visar, huru detta beflitade sig om att göra god »skyrd» eller »skörd» (tillskäring av kläder), sörja för lämplig rekrytering samt strängt hålla efter bönhasar m. m. dyl.

I Nyköping som annorstädes i allmänhet är fabriksväsendet yngre än hantverket. Sin äldsta upprinnelse hade det i några mjölkvarnar, »sägkvarnar» samt hammare i Nyköpingsåns fall alltifrån medeltidens slut (Storhuskvarnen, S:t Annæ kvarn m. fl.). Redan tidigt var den kände Nyköpingsborgmästaren J. Danckwardt intresserad i flera sörm-

ländska järnbruk, vilkas tillverkningar han utskeppade över Nyköping på sina egna fartyg. Han anlade där ett eget tegelbruk 1633. Vid samma tid drevs i Nyköping tillverkning av manufaktursmiden av familjen De Besche. Den äldsta verkligt betydande anläggning, som förtjänar namnet fabrik, torde dock vara det mässingsbruk, på vars inrättande den från Aachen härstammande köpmannen och industriidkaren Welam Momma och dennes måg Matthias Römer erhöle de första privilegierna 1646 och 1647. Efter Mommas död 1681 övergick mässingsbruket till mågen David Klöker Ehrenstrahl, vårt barockmåleris store mästare. Vi finna här ett nytt biografiskt bidrag rörande denne, vilken väl som brukspatron var skäligen oerfaren. Han utkämpade ett långvarigt tvistigt mellanhavande med brukspatronen Mårten Svensson vid Hargs stångjärnshammare rörande bl. a. de båda verkens träkolstillförsel. Engelska stenkol användes jämväl redan under 1600-talet för mässingsbrukets drift, och under den andre innehavaren efter Ehrenstrahl (närmast efter honom följde mågen Johan Wattrang) pastor primarius Mathias Iser (stamfader för ätten Iserhielm) tillfördes bruket en gång, 1710, en fartygslast från Newcastle om ej mindre än 1,190 tunnor stenkol. Senare innehades mässingsbruket bl. a. av köpmännen i Stockholm Paul Heublein och Claës Wittmack samt av köpmännen Olof Sjöberg och Govert In de Betou, den sistnämnde medlem av en ursprungligen från Dordrecht till Sverige inflyttad släkt, som gjort sig berömd i Nyköpings historia. Hans son Carl Gustaf Indebetou var en av delägarna under tiden 1754—90.

Genom frihetstidens industriella nydaningsarbete tillkommo nya fabriker och yrken under hallrätten (hallrätt inrättades i Nyköping först år 1743 eller hela fyra år efter hallordningens utfärdande). Govert In de Betous systerson Govert Keyser flyttade 1741 en stor klädesfabrik från Stockholm till Nyköping. Vid denna funnos nämnda år många fackutbildade utlänningar, däribland tyskarna vävmästaren Johan Breuer, som sedermera startade ett självständigt väveri, spinnmästaren Johan Kihl och överskäraren Wilhelm Schade. Stödd genom upprepade lån hos riksens ständers manufakturkontor växte fabriken raskt och utökades med ett stoftväveri. Fabriken drevs senare av den framstående fabriksläkten Lenning: Johan Gustaf L. (1777—1802) och dennes son riksdagsmannen Gustaf L. († 1832).

Tre pappersbruk funnos under 1700-talet i Nyköping, däribland det av handelsmannen Carl Magnus Nyström år 1763 startade pappersbruket Perioden, senare bomullsspinneri (jfr Falcks ovan nämnda monogr. häröver). Petter Eeks tobaksspinneri, grundat 1705, skall hava varit ett av landets största. Banbrytande inom sin industrigren var vidare fabrikören Christoffer Eichhorn, som 1737 erhöle privilegium på en saffiansfabrik — om honom har även kommerskollegii specialundersökning om läder-, hår- och gummiindustrien ett och annat att berätta. Åtskilliga andra medlemmar av riksbekanta släkter möta, såsom Carl Urban Hjärke (en son till den store läkaren), vilken vid 1700-talets mitt här ägde en strumpfabrik, o. s. v.

Bland märkliga under förra seklet grundade fabriksföretag kunna exempelvis nämnas den korderojfabrik för kvalitetstillverkningar, som

den kände stockholmske sidenfabrikören K. A. Almgren tillsammans med sin kusin S. O. Indebetou igångsatte 1837, och Aktiebolaget Fors ullspinneri, en fortsättning av den Lenningska fabriken.

Vidare meddelas i arbetet en exposé över den nutida Nyköpings-industrin med sifferuppgifter, hänförande sig till årsskiftet 1927/28, däri man bland de nytillkomna fabriksföretagen särskilt lägger märke till A.-B. Nordiska kompaniets verkstäder, anlagda 1904 och syssel-sättande närmare ett halvt tusental arbetare. Slutligen följer en framställning rörande stadens fabriks- och hantverksförening. En äldre sådan inrättades 1847 i anledning av fabriks- och hantverksordningen av närmast föregående år (då hallrätt och skräföreningar upphävdes). Dess huvudsakliga uppgift blev att utfärda gesällbrev; föreningen upphörde i och med utfärdandet av 1864 års näringsfrihetsförordning. Den nuvarande fabriks- och hantverksföreningen konstituerades 1892.

Här hava ju endast kunnat göras några kortfattade antydningar om innehållet av det digra arbetet, som omfattar ett halvt tusental trycksidor och dessutom illustreras med över ett tjugotal planschblad. Kanske förefaller det då något obilligt, att man helst velat se det ännu något utökad, nämligen med ett register över det omfattande namnförrådet, med förklaringar över i texten förekommande mera sällsynta ord och något rikligare hänvisningar till den tryckta litteraturen på området. Framställningssättet är sakligt och korrekt, väl lämpat efter ämnets art.

Erik Vennberg.

— Erik Hornborg, *Finlands hävder*. Del 2. Stormakten Sverige-Finland, tiden 1523—1697. Del 3. Det svenska väldets upplösning, tiden 1697—1809. Hförs, Holger Schildts förlag, 1931. 8:o. 512, 537 s., ill. Pris pr del häft. fmk 120: —, helklotbd fmk 150: —.

För ett närmare studium av svensk personhistoria äro rikshistoriska kunskaper i hög grad av nöden, något som klart framgår även genom de brister, som i detta hänseende alltför mycket komma till synes i svensk personhistorisk litteratur. Det räcker emellertid härvidlag icke alltid med kännedom om i egentlig mening svensk historia, även historien om grannlänternas utveckling är ofta oungänglig. Man kan t. ex. givetvis icke behandla skånska personalia utan att taga del av Danmarks öden, icke bohuslänska eller jämtländska utan motsvarande insikt rörande Norge. Men framför allt kan man för svensk biografi och genealogi icke undvara en ingående orientering i fråga om det land, som under århundraden var det svenska väldets östra huvuddel, Finland.

Sistnämnda fråga är emellertid komplicerad. Anmälaren har i PHT 1927, s. 170, haft tillfälle antyda det stora problem, som ligger i, att det svåra finska språket, av lätt insedda skäl, föga odlas i Sverige, varigenom den alltmer svällande historiska litteraturen på detta språk från rikssvensk synpunkt ej sällan blir dött gods. Men även i de fall, där finska historiska arbeten översättas, fortfara vissa besvärligheter. Det kan icke nekas, att den finsk-finska historieskrivningens ofta rent nationalistiska prägel för rikssvenskar icke blott föga

inbjuder till närmare bekantskap genom sin ohöljda svenskfientlighet, utan också och framför allt förlorar i objektivt vetenskapligt värde genom snedvridna, ohistoriska och anakronistiska synpunkter. Kjell Kumlien har i *Hist. Tidskr.* 1931, s. 285, med rätta påtalat en dylik begreppsförvirring, exemplifierad genom en så framstående historiker som Danielson-Kalmaris barocka reflexioner om Gustaf Philip Creutz. Den ohistoriska synen på Finland som ett av Sverige ständigt förtryckt lydland, som först 1918 blivit fritt, är ju för övrigt föga smickrande för finländarna själva. En kraftig protest mot en dylik uppfattning kan man även finna hos t. ex. en svensk finländare som fil. dr Hugo Ekholm (pseud. Hugo Ekhammar) i hans 1926 utgivna bok »Genom svenska land». »Vi skola», skriver han i första kapitlet där, »ha en löjligt lillgammal frihet, den skulle ha fyllt 7 eller 8 år. Åtta år och går på det nionde, som barn bruka säga. Nej då, låt inte lura dej, du östsvenska viking! Vi ha varit fria i evig tid utom de tre gånger då ryssen varit här, två gånger på 1700-talet och en gång på 1800-talet, så länge att det räckte in på det här århundradet.»

I rektor Eirik Hornborg har finländsk historieskrivning en man, som med stark insikt om utvecklingens verkliga karaktär och varm kärlek till Sverige förenar en omutlig historisk rättrådighet. Så mycket större tyngd ha för rikssvenskar hans ord i de fall, där han anser sig nödgad att kritiskt skärpa uttrycken för sin åskådning. Hornborgs självständigt präglade uppfattning och friska blick, hans bestämda men behärskade framhållande av den finländska riksdelens betydelse göra hans pågående, nu i tre delar föreliggande verk om Finlands hävder till en ny och stor tillgång även för rikssvensk historia.

De tvenne senaste delarna av Hornborgs arbete (rörande del 1 se PHT 1930, s. 111 f., och *Hist. tidskr. för Finland* 1930, s. 25—34) äro icke mycket personhistoriskt lagda. De skola därför här ej närmare analyseras, blott i ett par huvuddrag belysas med hänsyn till vad som ovan inledningsvis sades. Redan delrubrikerna »Stormakten Sverige-Finland» för tiden 1523—1697 och »Det svenska väldets upplösning» för perioden 1697—1809 angiva något av förf:s historiska åskådning. I Stora ofreden ser han, väl med rätta, den djupa, aldrig helt läkta skåra, som slutligen ledde till väldets sprängning. Hans syn på Karl XII blir med hänsyn till dennes omvårdnad om Östsvrige starkt kritisk, liksom förf. i andra delen med icke vanlig skärpa uttalar sig om Gustav Vasa. Hornborg för emellertid alltid fram en utförlig motivering, så att läsaren själv skall kunna döma, och han målar aldrig tendentiöst grått i grått. Det rikshistoriska antydes endast i den mån det blir bakgrund för eller del av den rent finländska utvecklingen, vars drag klart och intressant framläggas. En blick på förf:s litteraturförteckning i del 2 (bibliografien till del 3 kommer först i fjärde delen) visar, i hur hög grad man kan räkna med att genom Hornborg bli delaktig av de nya resultat, som den finskspråkiga forskningen vunnit. Stor vikt lägges vid den militärt organisatoriska och krigshistoriska framställningen, där förf. är särskilt hemma. Att han på detta område gör självständiga insatser ses bl. a. av

hans kritiskt kompletterande redogörelse för slaget vid Storkyro (Napo) 1713, som han diskuterade i *Hist. Tidskr. för Finland* 1930, s. 78 f. (jfr G. Reins art. om R. J. de la Barre i *Sv. Biogr. Lex.*, bd 10, det nyss utkomna h. 49, 1931). Förf. är själv angelägen att betona, att en så omfattande framställning, som den han ger i »Finlands hävder», i hög grad måste bygga på litteratur och ej på direkta källstudier. Författarens självständighet framgår emellertid också av t. ex. hans bestämda avståndstagande från teorien om lönnmord å Karl XII (del 3, s. 144, motivering i not 1). Professor Fredrik Wulff skrev en gång en studie »Om några blundrar i Goethes jambiska tiostavingar». Nämnda indisposition, för vilken ju även Homeros var utsatt, kan naturligtvis också möta hos Hornborg. Sålunda hade vi exempelvis näppeligen några »imperieella» pastorat (del 3, s. 298) i Sverige under Gustav III, men väl regala. Och uttrycket »År 1784 invigdes i Stockholm den första katolska kyrkan i Sverige» (bd 3, s. 297) är kanske litet väl korthugget med hänsyn till vad som skedde under århundradena närmast före reformationen. Hornborgs stil är flärdlös och klar, den fångslar utan att vara bländande; på vissa ställen höjer den sig genom uttrycksfull gruppering och levande patos till en gripande verkan. Hans svenska åter är stundom starkt finländskt färgad, som naturligt är, någon enstaka gång t. o. m. på ett sätt, som verkar en smula obegripligt för en rikssvensk.

Vi äro rektor Hornborg stor tack skyldiga för den gåva till vårt folk, som hans bok är. Icke minst fattas man av denna känsla vid läsningen av förf:s viktiga framställning av Anjalaperioden — en sällsynt lidelsefri, redbar och klarläggande historisk skildring. Hornborgs »Finlands hävder» är i sin helhet för oss rikssvenskar en hjälp i vår syn på det finländska broderfolk, vars ansikte han lyfter i ljuset. Den hjälper oss att icke förgäta, att detta folk av svensk och finsk tunga varit, är och, mänskligt att se, alltid kommer att förbliva ett starkt utsatt värn även för Sveriges, för Nordens och för hela Väst-europas urgamla odling.

B. H—d.

— Tessinlitteraturen sväller. Sigfrid Leijonhufvud har ovan omnämnt tillvaron av den Josephsonska monografien över Nicodemus d. y. och utförligt redogjort för dr Holsts betydande bidrag till Carl Gustaf Tessins historia. Även Nicodemus d. å:s biografi har nyligen utökats — han figurerar nämligen i Sten Karlings digra avhandling om »Trädgårdskonstens historia i Sverige intill Le Nötrestilens genombrott» (1931).

Den, som både tidigare i böcker och uppsatser och nu senast i ett nytt arbete låtit allmänheten få se Tessinläktens siste, lysande medlem på nära håll, är emellertid Sigrid Leijonhufvud själv. Åren 1917—18 utkommo de båda delarna av »Omkring Carl Gustaf Tessin», hans dagbok 1748—52 utgavs 1915 och dokument rörande honom och Lovisa Ulrika 1920. I Vår tid 1919 presenterade fröken Leijonhufvud Tessin som brevkonstnär, i samma publikation 1931 skildras hans inställning till Voltaire och Rousseau. I Ord och Bild

för 1931 ingår en uppsats om Tessins fésaga, Faunillane; ett bidrag med titeln »Modernt på 1760-talet» finnes i Nordiska museets och Skansens årsbok 1931.

De smärre studierna äro upptakten till Sigrid Leijonhufvuds nya verk *Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets*, vars första, nu utkomna del fått undertiteln »I krigstid» (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1931. 8:o. 216 s., 8 pl. Häft. kr. 6:75). Det är i Pommerska krigets dagar och man får följa Tessin från 1756, tiden efter det misslyckade revolutionsförsöket, till 1760 och hans avsked från riksrådsämbetet.

Åkerö och lantlivet voro den åldrandes tröst och glädje: »menlöshet, lätta tankar, flyktiga fåglar, små fjärilar, välluktande blommor, ett dun, ett lappri, ett intet. — — — Statsaker, politiska journaler, gräl och bekymmer ligga inom lås och nyckel i mitt kabinet i Stockholm.» Ungdomens heta äregirighet hade svalnat, sangviniska storhetsdrömmar efterträts av skeptisk blick och oro. »Vårt skepp är krassligt» — dessa Tessins ord uttrycka ganska väl hans inställning till tidens politiska läge och problem. Man får i boken följa honom även som politiker, men han är ej längre detta med liv och själ. »Att jag en gång i min listid haft sälla dagar», är Tessins svar på frågan, vad han gjort på landet.

Det utomordentliga material som Åkerödagboken tydligen är, jämte andra författarinns huvudkällor (brev och Fredrik Sparres dagbok) hava tillåtit en verkligt ingående skildring. Scen efter scen står upp från denna krets, där Tessin med sina egenskaper icke kunde vara annat än huvudpersonen. Glädje och fest, sorg och bekymmer, kärlek och död — människolivets uttröttligt återkommande besökare — gästa också här. Som en snäll och fin gammal farbror skriver Tessin fabler och vers åt flickorna Sparre och leker »slå natthugg» med ungdomen. Men bakom interiörernas utsökta rokokoidyller smyger det ekonomiska obeståndets tärande oro. Obotlig i affärer, oförmögen att här förutse, vad andra sågo med nykter blick, fick Tessin gång efter annan med grämlse tömma de beska drycker, som räckas den ruinerade slösaren. Men var han hopplös ekonom, så var han ändå dock hejdlös samlare. Säljer han väl sitt bibliotek för att få in pengar, så är han omedelbart färdig för nästa hobby, han blir »disputations-samlare — — —, min sidste lek». Vid hans lördagsgillen i Hessensteinska huset i huvudstaden dominerar den lärda och konstnärliga kretsen, en samling av det förnämsta tiden bjuder, med bl. a. pastellens Lundberg. Och man gästar Åkerö med Linné och följer greve Carl Gustaf till Swedenborg på Söder. Med alla sina svagheter, som Sigrid Leijonhufvud visst icke försöker släta över, förblir Tessin likväl en charmör för samtid och eftervärld. Det synes ej vara svårt att förstå, att directuren Claes Grill »så fryntligt» lånar honom under hans bekymmers tid sitt vackra Svindersvik. Och man ser Tessin mot fonden av de målade kinesiska papperstapeterna, som ännu i dag pryda väggarna i salongen på Härlemans lilla slott, inbäddat och bevarat av den skylande grönskan på sidan av allfarvägen vid Nacka.

Tyngre stunder kunde Tessin ha än de, som politik och affärer vållade. »Många böljor hava mig övergått», skriver han, då man fått underrättelsen, att hans nära frände, den unge Sparre, blivit skjuten i kriget men ännu lever. Nästa postdag heter det — och man förnimmer ännu handens darrning: »Sigge Sparre är död. Ack min Gud!»

Tessin's reflexion hos bokbindaren, »huru människan som boken måtte pressas och klämmas, innan hon tillredd varder», visar icke blott hans ålders tankar. Man ser här också som på så många andra ställen i Sigrid Leijonhufvuds väldokumenterade bok, Tessin som prosastilist. Han kan sin konst och gång på gång blir man slagen av det originella, det pregnanta och det vackra i hans uttryckssätt. Han är i vårt statsmannagalleri en kulturmänniska som få. Vad som är ganska pikant, är Tessins uttalanden om ungdomens nöjeslystnad. »Jag tadlar och ratar intet ungt folks nöje», säger han, men han ogillar, att picknickerna hållas på krog och källare och att »vårt fruentimber låta kavaljerer betala för sig».

Sigrid Leijonhufvuds bok är ämnet värdig. »Hittlycklig i ord», för att åter citera Tessin, ser hon allt och ger det vidare i cisererad form. Miljön lever under hennes hand och inför läsarens glada ögon. I vår personhistoriska litteratur, som verkligen tyvärr alltför ofta har att framvisa en besynnerlig samling av olika slarvigt klädda och rufsiga teiningar, är det en lisa att gripa till Sigrid Leijonhufvuds böcker, ej minst den senaste: tekniskt oanfäktbar, med utförliga källhänvisningar (register kommer i nästa del)¹; illustrerad med förtjusande planscher; fullt historiskt allmänorienterad, grundad på nytt och intressant material, lättläst utan att vara ytlig, verkligt njutbar till form och innehåll — en bok, som man med glädje kan läsa om igen.

B. H—d.

— Carl Larsson, *Jag*. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1931. 8:o. 364 s., ill., många pl. Häft. kr. 12:—.

Carl Larssons memoarer stå i en särklass, som onekligen motiverar den starkt subjektiva titeln. Man skall i dem förgäves söka någon genomförd komposition eller polerad stil. Förf:s uttryck på ett ställe: »Detta blev kanske en onödig utvikning från ämnet, men eftersom det nu är nedskrivet så må det stå», ger en ganska god bild av hans syn på saken. Minnena återgiva för övrigt snarast ett starkt temperamentsfullt och impulsivt talspråk, som har föga gemensamt med vanlig normalprosa. Med kronologien är det, som förf. själv erkänner, både si och så. Men med allt detta är boken ett verkligt *document humain* av ovanligt slag. Den är genom sin omedelbarhet och hänsynslösa uppriktighet rörande förf. själv ej sällan starkt sugestiv. De ljusa svenska hem- och barnbildernas skapare vandrade

¹ Anmälarer har endast konstaterat en liten saklig lapsus. Det s. 45 nämnda dåvarande von Krassowska, numera von Essenska Falkenhagen, ligger ej på Rügen, utan på pommerska fastlandet, i trakten av Stralsund.

en lång och törnbeströdd stig på livets skuggsida, innan äntligen hans verkliga talang bröt fram i sin fulla och oemotståndliga kraft. Han döljer icke allt det bittra, men han skriver sig fri från det och sammansmålar det med de ljusa sidorna, så att man ändock får ett harmoniskt slutresultat. Men även sedan han var erkänd och berömd fick Carl Larsson röna motgångar, som gingo honom djupt till sinnes. Ett särskilt kapitel etsar sig in med verkligt mörk ton: det, som rör August Strindbergs förföljelse, där dennes patologiska drag trädde starkt fram för läsaren. Detta angrepp vållade Carl Larsson ett par års upprivenhet, innan han kunde övervinna det. Persongalleriet i boken är rikt, men hänför sig givetvis mest till konstnärskretsar. Dessa minnen ha, om man så vill, i mycket en prägel av naivitet. Men det är en rörande och fin naivitet och boken är en starkt kännande mänsklig bekännelse. Och så är ju författaren Carl Larsson, behöver man egentligen säga mer? Blott en sak skall tilläggas. Förf. gör säkerligen icke anspråk på intellektuell reda eller systematiskt tänkande. Egendomligt nog har han likväl otvivelaktigt en genomförd livsåskådning, ibland epigrammatiskt utformad på ett sätt som, säkerligen alldeles omedvetet, starkt erinrar om t. ex. romantikerna Novalis' och Atterboms filosofiska mystik.

På sista sidan skriver Carl Larsson: »Det goda har städse fyllt mig med hänförelse och det onda med namnlös fasa och avsky.» Två dagar efter det han slutat dessa rader, nedlade han för alltid penna och pensel.

B. H—d.

— Ragnar Lindstam, *Abboter i Nydala kloster; dens., Series pastorum i Njudungen och Finveden under medeltiden* (i Kyrkohist. årsskrift 1930, s. 93—99, 100—138).

Ett försök som detta, att på grund av framför allt primärkällor åstadkomma tillförlitliga abbots- och prästlängder, kan påräkna intresse i vida kretsar. Det är nödvändigt för varje medeltidsforskare att söka få dessa linjer klarlagda. Detta gäller i synnerhet om den äldre tiden, för vilken vi till stor del äro hänvisade till föräldrade eller otillräckliga uppslagsböcker.

Studiet av primärkällor erbjuder emellertid svårigheter. Ett första försök kräver därför ofta rättelser och komplettering. Några exempel må visa, att detta även här är fallet.

Förf. nämner i abbotslängden å s. 98 mellan två Petrus en abbot Benedictus i Nydala kloster och hänvisar för uppgiften om honom till ett brev (DS nr 4049), som finns bevarat i original i Riksarkivet. Brevet rör Nydala kloster, men dess abbot namngives icke. Emellertid förekommer verkligen i urkunden en abbot Benedictus, men hans namn står i dateringen. Brevet har nämligen utfärdats på den helige abboten Benedictus' av Nursia dag eller den 21 mars. Via dateringen har detta helgon, som dog år 543, hos Lindstam glidit in i längden över det småländska cistercienserklostrets styresmän. En abbot Petrus har styrt klostret icke blott, såsom uppgives, åren 1344, 1345 och 1353 (det sista årtalet hänför sig till DS nr 4935, ej 3928), utan

även år 1349 (DS nr 4424). Det finnes ingen anledning att betvivla, att det här är fråga om en och samma person.

Om i sistnämnda exempel flera personer kunnat reduceras till en, så möter ett motsatt förhållande på ett annat ställe. Å s. 121 uppföres bland präster och prostar i Forsheda i Västbo som nr 4 en Ericus. Denne prost Ericus i Västbo har förf. funnit i ett brev från år 1389 (SRP nr 2384). Han identifieras med en kyrkoherde Ericus, som omkring tjugufem år senare möter i Forsheda (SD nr 2166 och 2167). Att samme Ericus skulle gått ned från prost till blott kyrkoherde förvånar. Så synes icke heller ha varit fallet. Om man slår upp Vadstenaklostrets diarium och läser dödsnotisen över birgittinermunken Ericus Gudmundi Buza (död d. 24 maj 1402), så anges där, att denne innan han gick i kloster var prost i Finnveden, där han även var född. Och bläddrar man tillbaka till år 1390, så finner man, att han den 26 mars detta år vigts till munk. Identiteten mellan prosten i Västbo, som har sitt »rätta fäderne» i Odensjö, och munken, som varit prost i Finnveden och fötts där, har all sannolikhet för sig. Men i så fall har prosten Erik, död 1402, intet att göra med den 1415 nämnde kyrkoherden i Forsheda.

Redan dessa två stickprov visa, att det vore önskvärt, om förf. ville underkasta sitt material en förnyad granskning och utvidga det. Granskningen måste framför allt vara kritisk. Återgives en sigillomskrift som S'MATHEI PRESBIRGERI (s. 113), bör det sägas, att den enbart härrör från Lars Sparres kopiebok. Är saken så enkel som här, kunde den riktiga formen (genitiv av *presbyter*) ha vidfogats. Varifrån förf. har fått årtalet 1352 för samme Matheus framgår icke av de angivna källorna.

På herr Pauls i Myresjö sigill (s. 105) synes enligt Lindstam en fågel med ett barn i klorna. Ett sådant sigill, nu försvunnet, uppgives en gång varit fäst vid ett ännu bevarat brev från år 1328 (ej 1314, DS nr 2648). Pauls otvetydiga sigill finns emellertid kvar, fäst vid ett brev från år 1314 (DS 2596). Det visar en gående fågel och har korrekt beskrivits i diplomatiet. Dyligt borde nämnas.

Vid en förnyad granskning skulle även hänvisningarna kunna bli fylligare och konsekvent genomförda. När vi ändå veta så litet om dessa män, saknar det icke intresse, att t. ex. prosten Magnus i Västbo var död den 20 juni 1338 och att Almesåkra kan visas ha haft en präst år 1342 (DS nr 3365 och 3614). Man söker förgäves efter källa till förf:s uppgift om prosten i Hestra år 1297. Mera än vad som skett måste källornas trovärdighet markeras. Använder man Rhyzelius i den utsträckning som förf. gjort, är detta särskilt behövt.

Kyrkoherden i Sandsjö, kaniken Håkan Torstensson kallas av förf. »Haquinus Oxenstjerna». Han tillhörde visserligen sistnämnda släkt, men då namnet Oxenstierna är belagt först långt senare (jfr t. ex. Språk och stil 1915, s. 111), hade det varit lämpligare här ange Håkan med fadersnamnet, som ju är känt, och släktnamnet inom parentes.

Slutligen må ytterligare två punkter beröras: transskribering och

citat efter tryckta upplagor. Förf. avtrycker s. 101 ett brev från 1246. Redan en jämförelse med det av honom ofta begagnade diplomatariet kunde visat, hur detta borde ha gjorts. Bl. a. äro hos Lindstam förkortningarna icke upplösta och det säges ej ens uttryckligt, varifrån brevet tagits. Om handskrifter citeras efter tryckta upplagor, böra främst goda moderna sådana komma i fråga. Lindstam citerar s. 96 sina äldsta lundensiska källor efter *Scriptores rerum Danicarum*. Man borde numera icke behöva påpeka, att *Necrologium Lundense* utgivits 1923 av Lauritz Weibull, *Liber daticus* 1884—1889 av C. Weeke.

Toni Schmid.

— Harald Schiller, *I kalesch genom Sverige*. Sthlm, Wahlström & Widstrands förlag, 1931. 8:o. 211 s., ill. Häft. kr. 5:75). Att resa — kan man tänka sig något mer genuint svenskt! Det är en kardinaldygd hos oss, det har varit det hos våra förfäder. Men sätten att färdas ha växlat, och landskap och människor te sig något annorlunda från en bil med hastighetsmätaren på 90 än från en landå, framdragen med bara två hästkrafter. Det är en smak- och temperamentssak vilket man föredrar, och det vore tämligen fruktlöst att öppna diskussion i den frågan. Harald Schiller hör emellertid till dem, som med all aktning för automobilen och expressen lägga ett litet ord i vågskålen för det gammaldags ekipaget, och i den starkt personligt givna inledningssessyen till sin nya bok »I kalesch genom Sverige» drar han en smula blankt för den landsvägens romantik, som nutida hets och jäkt tyvärr sopat bort i ett dammoln.

Och efter dessa reflexioner, som nog kunde komma oss litet vär att anställa vissa jämförelser, lämnar han ordet åt några svenska färde-män, vilkas resedagböcker från anno dazumal han i föreliggande volym presenterar i sympatisk och njutbar form.

Den som först får ordet är kommerserådet *Berndt Gustaf Westberg* (1760—1835), intim vän till skalden Carl Gustaf af Leopold. Westberg var gift (andra gången) med Johanna Lovisa Roos, syster till Frans Michael Franzéns första hustru och en av de berömda »nio rosorna», till vilka rådmannen Anders Roos i Gamla Karleby, Finland, var lyckosam fader. Med sin hustru och några andra företog det litterärt intresserade kommerserådet en pingstresa, närmare bestämt i maj 1817, längs Mälarens södra stränder, och samvetsgrant antecknade resenären, vad sig under resan tilldrog. Resans olika vèdermödor komma oss stundom att dra på smilbandet, och det blir ofta underhållande läsning. Men framför allt ger dagboken i sin nyktra saklighet vissa tidsbilder, som onekligen äro både av värde och intresse.

Resebeskrivningen nummer två är betitlad »Dagbok hållen af några svänske under theras Resa till Kjöpenhamn 1753». Resans utgångspunkt var Kristianstad och den långa vägen ett helt företag för sin tid. Schiller framställer på goda grunder den förmodan, att författaren var sedermera hovmarskalken, friherre *Carl Philip Sack* (1726—1797) till Örtofta, som med dessa små utgjutelser i dagboksform velat uppvakta sin fästmö, Margareta Magdalena Barnekow, dot-

ter till landshövdingen friherre Christian Barnekow. Örtoftaherrens illustrerade och välgjorda teckningar till resans hugfästade lämna måhända största behållningen för eftervärlden.

Iakttagelserna äro betydelsefullare i tredje resan. Den härrör från protokollssekreteraren *Knut Strokirk* (1790—1816). Han räknade sexton vårar, då han gjorde sin resa från fädernegården Ölsboda i Närke, där fadern Elias Strokirk residerade som allmänt aktad brukspatron. Färden gick genom Dalarna och Norrland och därefter över Finland till Åbo, varifrån återresan anträdde till hemmet via Stockholm. Strokirk var en pojke, som tydligen både såg och hörde och inte heller glömde en enda detalj av vad han upplevt, då han satte sig med pennan i handen. I vissa detaljer nästan löjligt pedantiska lämna hans anteckningar dock ett material, som otvivelaktigt är tidshistoriskt mycket värdefullt på en mängd olika områden.

Den siste i raden, som Schiller letat fram, är den bekante samlaren av böcker, konstverk, mynt och medaljer, vinhandlaren *Daniel Georg Nescher* (1753—1827), länge den ledande i sällskapet *Par Bricole*. Utom sitt samlarnit hade Nescher i osedvanligt hög grad den omtalade åktsvenska resepassionen, och hans färdevägar gingo bl. a. i Södermanland, Västergötland och på Västkusten. Känsloträngar anslås i hans journaler, både i de högre rymderna och kring de festligt övergödda bord, där den jovialiske vinskänken kände sig angenämt berörd, samlarintresset får sin väl tillmätta del och överhuvudtaget trivs man mycket väl i herr överinspektorens sällskap. Det är småtrevligt, roande och även intressant att resa genom svensk landsbygd med Daniel Georg Nescher.

Naturligtvis finns det hos Nescher lika väl som hos de andra resekrönikörerna saker och ting, som spårlöst gå förbi. Men de uppvägas väl av mycket annat, som man är tacksam att få ta del av. Schiller är värd allt erkännande för sitt arbete, och man får en levande känsla av hans förtrogenhet med de berättare, som han nu bevarat åt eftervärlden. Här liksom i sina tidigare böcker visar Harald Schiller sin förmåga av personkaraktistik och sin ingående känedom om intressanta människor från dagar, då det åktes kalesch genom Sverige.

Bertil Lundquister.

— *Skånska Privatbanken*. Minnesskrift på uppdrag av Skandinaviska Kreditaktiebolaget utarbetad av Karin Kock. Sthlm 1931. 8:o. 240 s., många pl. o. facs.

Den 1 april 1831 började i Ystad Skånska Privatbanken — och därmed de svenska privatbankerna — sin verksamhet. Härigenom lades grunden till sedermera Skånes enskilda bank, som 1910 sammanslogs med Skandinaviska Kreditaktiebolaget. Sistnämnda institution har förtjänstfullt ihågkommit sekelminnet genom utgivande av ovannämnda monografi, författad av fil. dr Karin Kock.

Arbetet i fråga utgör ett beaktansvärt tillskott till litteraturen om såväl vårt bankväsende som om Skåne och Ystad. Även de personhistoriska synpunkterna äro väl tillgodosedda. Med nöje och be-

hållning tager man del av dr Kocks skildring av de med banken nära förbundna fyra stora handelshus, som under förra delen av 1800-talet behärskade Ystad och gjorde en stor insats i hela Skånes ekonomiska liv, nämligen familjerna *Berghman*, *Hemberg*, *Hagerman* och *Lundgren*. Den mäktigaste av dessas representanter var kommerserådet *Carl Martin Lundgren*. På det i boken reproducerade porträtt, som finnes hos S:t Knuts gille i Ystad, står den mäktige köpmansfurstens avbildad på hamnpipe, med vänstra handen stödd på en pollare samt med havet och de seglande fartygen som fond. Den soignerade dräkten med Nordstjärnan och Vasaordens kommendörband omsluter en lång, rak gestalt. Under det lockiga håret lyser det magra, skarpa ansiktet med bestämda drag och sluga ögon. Vid en meningsskiljaktighet 1849 fordrade Lundgren ett direktionsuttalande av banken, huruvida han gjort sig förtjänt av att kallas »despot», som en direktionsmedlem uttryckt sig. Direktionen svarade skyndsamt med många vackra ord om Lundgrens »despotism»! Med rätta yttrade prosten Lovén vid hans bortgång 1852, att Lundgren kunnat säga: »Banken, det är jag.» Ystad är icke längre det ekonomiska centrum, som bl. a. kontinentalsystemsperioden gjorde det till. De stora handelshusen varade i ungefär två generationer. Sen vandrade förmögenheterna genom giften delvis över till skånsk adel och kapitalet drogs bort från staden. Men kommerseråden Jeuns (sic) Peter Hembergs och Lundgrens samt handlanden Gustaf Hagermans hus, det sistnämnda rymligt tilltaget med lönnrum för smuggelvarorna, vittna ännu om den forna glansen. Lundgrens förmögenhet gick sedan till hans måg, lagman Sylvan, vars dotter var gift med kammarherre Holger Rosencrantz. Då de Sylvanska dotterbarnen inom sistnämnda ätt år 1924 som gåva till svenska staten överlämnade Glimminge fasta, vittberömda stenhus, låg bakom denna handling ett långt stycke intressant skånsk adels- och borgarhistoria.

Dr Kocks skildring går från den första Skånska Privatbankens stiftande 1831 till den tredje bankens med samma namn övergång 1857 till Skånes enskilda bank. Hon lämnar emellertid både en ingående redogörelse för den ekonomiska situation i Skåne, varur bankväsendet uppväxte, och en kort slutöversikt fram till våra dagar. I hennes bok figurerar även de skånska »bankprostarna», t. ex. Lars Grönwall i Sövestad och Nils Lovén, den berömda Nicolovius. Ur Anders Österlings briljanta biografi över den senare (1925) skulle författarinnan ha kunnat hämta ett och annat personligt drag, som levandegjort gestalterna. Det var Grönwall, om vilken traditionen förmäler, att han varje morgon egenhändigt borstade sina döda föräldrars stövlar och skor för att med denna rituella handling hedra deras minne och inpränta fjärde budet. Om en annan av bankprostarna, Christian Gissel Berlin i Balkåkra, berättar Österling, att denne under sina tätta ombudsresor genom byarna lät framduka måltid å ett bord i själva kaleschen, »varvid han på öppen landsväg erbjöd en vida synlig symbol av landskapets välmåga». Att denna välmåga fanns, framgår även av dr Kocks bok. Samtidigt ger hennes dramatiska skildring

av t. ex. den stora krisen 1857 ett starkt intryck av de problem, med vilka icke blott det begynnande bankväsendet har att arbeta.

B. H—d.

— H. Sollied, *Blix'erne av Jemtland. En norsk-svensk storslegt.* (Norsk slekthistorisk Tidsskrift, Bd 3, 1931, s. 61—103). — B. Hasselberg, *Blixar och Drakar i Jämtland och Härjedalen* (Jämten, årg. 24, 1930, s. 86—92) och *Till Jämtlands och Härjedalens herdaminne* (Fornvårdaren, Bd 4, Festskrift till Carl J. E. Hasselberg, 1931, s. 73—208).

Enligt en släkttradition utrotades hela släkten Blix så när som på en enda man av Kristian Tyrann. Hela den äldre forskningen i släktens historia är behärskad av denna idé och önskar alltså härleda alla grenar från ett enda ursprung. Ett sådant antagande är alldeles felaktigt. Man kan för äldre tid icke på samma sätt som nu tala om fasta släktnamn. Visserligen gick namnet Blix i arv (genom uppkallelse), men man har naturligtvis ingen garanti för, att icke »adoptioner» (t. ex. av styvbarn) förekommit. I varje fall kan det uppvisas, att cognater ofta antagit namnet, varpå exempel finnas i både Sverige och Norge. Ett sådant är av ganska sent datum: den i min uppsats ovan s. 225 nämnda Anna Pedersdotter Blix hade i sitt gifte med husgeråds-mästaren Samuel Nilsson en dotter Margareta, gift i sitt andra gifte med Johan Herman (von) Ahlstedt och icke död förrän år 1741, som kallade sig Margareta Samuelsdotter Blix. Det är således intet lätt arbete som sekretär i Utenriksdepartementet, jur. kand. Henning Sollied, Oslo, har företagit sig, när han i sin avhandling *Blix'erne av Jemtland* med vissa undantag tänkt sig att utreda sammanhanget mellan alla Blixar till år 1700. Det måste genast sägas, att författaren presterat ett synnerligen värdefullt arbete och kommit mycket längre än sina föregångare. För den äldsta tiden — namnet Blix förekommer första gången år 1410 — är Diplomatarium Norvegicum en förvånande rikt flödande källa, som Sollied utnyttjar så fullständigt som det låter sig göra, senare tillkomma fogderäkenskaper, riksregistratur m. m. Stamfadern för de flesta av ämbetsmannasläktarna B. i Sverige och Norge under 1600- och 1700-talen var *Mogens Karlsson Blix*, född i Kluxåsen i Näs socken omkring år 1500. Med hjälp av diplomatariet kan Sollied i första delen av sin undersökning göra upp en stamtavla för Kluxåsens ägare, som går tillbaka till åtminstone år 1428. Det märkliga är nu, att denna släkt av allt att döma icke är någon ursprunglig Blix-släkt. Där förekomma visserligen några av Jämtlands på sin tid myndigaste män såsom till exempel Laurens Sveinsson men ingen enda Mogens, vilket namn nästan kan betraktas som »ledfossil» i släkten Blix. Sollied drar härav den slutsatsen att Blixnamnet inkommit i släkten genom Mogens Karlssons moder.

Den ännu i Sverige florerande »äldre» släkten Blix från Grenås i Jämtland och en del Blixsläkter i Norge, som tidigare icke kunnat föras längre upp än till kyrkoherden *Erik Eriksson* i Hammerdal, död på 1640-talet, har Sollied lyckats föra en generation längre upp, i det han anser det vara säkert, att Erik Eriksson var son till *Erik Mogens-*

son, kyrkoherde i Oviken och prost i Jämtland, död 1611. Av A. Setterdahls stamtavla över släkten Blix i »Östgöta nation i Lund» (1913) synes framgå, att i ett pergamentsbrev av år 1593 angående Mogens Karlssons fädernearv dennes barn uppräknas; bland dessa upptager Setterdahl även prosten Erik Mogensson. Sollied följer här Setterdahl, med det enda undantaget att han icke anser Erik Mogensson vara son till Mogens Karlsson, väl av den orsaken att Erik Mogensson har en bror eller möjligen svåger, kyrkoherden *Laurits Mogensson [Blix]* i Rödön, vilken väl knappast kan ha varit barn till Mogens Karlsson, som ju har en välbekant son med detta namn. Man får med författaren hoppas, att vidare undersökningar kanske skola kunna klarlägga dessa frågor. Erik Mogensson i Oviken har i sitt sigill år 1566 den blixstråle, som senare de i Sverige adlade ätterna upptogo i sitt vapen. I F. de Bruns »Svenska Studenter» (1926) förekommer från 1592 till 1699 namnet Blix icke mindre än 23 gånger, ett gott bevis på släktens kulturbetydelse. Av dessa har Sollied lyckats identifiera alla så när som på två: *Ericus Blixius*, inskr. vid Köpenhamns univ. 1678 ^{6/9} och *Johannes Johannis Blixius*, inskr. ibid. 1647 ^{18/12}. Då avhandlingen upptager bortåt 400 namn, är det ju ej alldeles omöjligt, att man även skulle kunna identifiera dessa två, ehuru det icke har lyckats för anmälarer. Bertil Hasselbergs arbeten äro båda av mindre betydelse för Blixarnas genealogi. I de båda senare delarna av Härnösands stifts herdaminnen har Bygdén tyvärr kommit att taga med en del äldre och osäkra uppgifter, som han i de tidigare kritiskt utmönstrat. Man gör då varken forskningen eller Bygdéns minne någon tjänst genom att harmonisera hans framställning. Bygdén anger sålunda icke Erik Mogensson Blix' fader i huvudbiografien (Oviken), men denna uppgift förekommer (efter Setterdahl) i Mogens Karlssons biografi (Undersåker). Erik Eriksson Blix' första hustru anges i huvudbiografien (Hammerdal) uttryckligen som okänd, men säges i biografien Hans Nielsen Berg (Ragunda) vara dotter till denne, vilket ju nära nog är orimligt, då hon levde gift redan 1622 och Berg erhöi sin första kaplansbeställning 1619. Av Sollieds framställning ser man att en förväxling mellan två Ragundapräster ägt rum. Hasselbergs konstruktioner visa sig genom de här påpekade bristerna i flera fall sakna grund. En del värdefulla notiser om avkomlingar till *Hans Blix* i Mässlingen äro dock att finna i uppsatsen i Jämten.

H. J. Heyman.

— Genom de många olika hembygdsföreningarnas publikationsverksamhet kommer ett mycket värdefullt material i dagen även ur personhistorisk synpunkt. Givetvis fordras emellertid i dylika fall, att vederbörande förf. äro tillräckligt skolade för behandling av det ämne, de giva sig in på. Ett avskräckande exempel på motsatsen föreligger i den i *Solna Hembygdsförenings Årsskrift* 1930—31 intagna uppsatsen av A. Tydén med titeln »Solnum pastorum». Med detta rubrikens kökslatin avser förf. Series pastorum för Solna. Förf. uppger sin uppsats vara »bearbetad eft. olika anteckningar och skrifter». Huvudsakligen synes det vara Fant-Låstboms Årkestiftets herdaminne och

Welinders Series pastorum i Stockholms kyrkor, Storkyrkan, som förf. öst ur och ibland ordagrant avskrivit, utan vetskap om, att Herdaminnets uppgifter just vad beträffar Solna äro mer än vanligt felaktiga. Vad förf. sedan ur egen fatatur tillägger eller ändrar är till stor del så barockt, att en ingående kritik är fullkomligt onödig. Endast en del exempel må anföras.

Förf. har ingen aning om, att Stockholm uppkommit i Solna socken, men förmodar att Solna 1285 varit »annex till någon församling i Stockholm». Tyvärr får man ingen förklaring till denna förf:s hypotes, att det vid nämnda tid funnits flera församlingar i Stockholm.

Såsom Solnas förste evangeliske kyrkoherde möter man hos förf. Michael Langerben. Att prof. Gottfrid Carlsson redan 1922 visat, att Stockholms — och därmed sannolikt även Solnas — förste evangeliske kyrkoherde hette Nicolaus Stecher och att undertecknad 1927 visat, att Langerben var präst vid Hospitalet är för förf. obekant.¹

Petrus Paulinus avsattes ej vid Uppsala möte 1594 (sic). Han blev avsatt från sin tjänst redan 1590, men miste vid Uppsala möte 1593 prästämbetet. Hans efterträdare var ej »Carolus Hedemoriensis», utan Ericus Schepperus, som valdes 1593 ²¹/₂ i Stockholm och utnämndes av regeringen 1593 ¹⁵/₈. Då Schepperus, som säkerligen är den näst Olaus Petri Phase mest betydande av Stockholms och Solnas gemensamma kyrkoherdar, omnämnes både hos Fant-Låstbom och Welinder är det förvånansvärt, att förf. utmönstrat honom ur kyrkoherdelängden. Först efter Schepperi avsättning 1599 blev penitentiarius i Stockholm Carolus Petri år 1600 kyrkoherde i Stockholm och Solna, men dog redan 1603.

Johannes Raumannus blev kyrkoherde efter Carolus Petri 1604, ej 1609, som förf. av obekant anledning uppgiver.

Elimæus lämnade ej sin befattning 1618 utan först 1619, då Johannes Marci Bullernæsius ²¹/₈ blev vice pastor. Wallius torde aldrig ha tjänstgjort. Enligt Stockholms Tänkebok beslöts 1621 ³/₁ enhälligt att till kyrkoherde föreslå Doct. Laurentius Wallius, men redan s. å. ²⁷/₂ blev han professor i Uppsala.

Zebråzynthius uppgives av förf. ha varit den siste pastor primarius, som tillika var kyrkoherde i Solna. Då ju även Rudbeckius förenade bägge befattningarna, är detta förf:s påstående oriktigt. Det hade varit bättre om förf. påpekat, att Solna från reformationen till 1634, då Zebråzynthius fick Lovö i stället för Solna till prebende, varit annex till Stockholms Storkyrka.

Solanus är felaktigt för Salanus. Rörande Hagelsten nämner förf. ej alls, vilka år han varit kyrkoherde i Solna. Enligt Herdaminnet var han här endast 1663—64, men säkert fanns han kvar ännu 1665 ¹³/₇, då han tillika var teologie lektor vid Stockholms gymnasium.²

Rudbeckius blev ej kyrkoherde i Solna 1664. Hans företrädare, Abel Kock, dog 1668 och först detta år fick Rudbeckius såsom pastor primarius i Stockholm Solna till annex.

¹ Se Kyrkohist. Årsskr. 1922 och 1927.

² Stadskonsistoriets handl., Stockholms stadsarkiv.

Förf. låter Lille efterträdas av Ljungberg år 1700. Lille dog emellertid 1685 och efter honom har Herdaminnet Bengt Perelius, som av förf. på ej angivna skäl överhoppats. Ljungberg blev för övrigt kyrkoherde redan tidigare än 1700. Han utnämndes 1694 ¹⁵/₁₂ och tillträdde 1695 ¹/₆.¹

Det anförda må vara nog för att visa uppsatsens värde. Då det gäller museala angelägenheter, kunna Upplands hembygdsföreningar i och för råd och hjälp vända sig till Upplands Fornminnesförenings konsulent. Det visar sig tydligen vara av behovet påkallat, att de även i fråga om sina publikationer kunde erhålla råd av sakkunnig person. Hembygdsforskningen är icke betjänt med publikationer av den art, som herr Tydén's opus tillhör.

Gunnar Hellström.

— *Sveriges kyrkor: Dalsland*. Bd 1, h. 1. *Sundals härad* av S. Gunnäs och B. Waldén. Sthlm 1931. 8:o. 143 s., ill. Häft. kr. 10:—.

Den av S. Curman och J. Roosval sedan 1912 utgivna monumentala serien *Sveriges kyrkor* (jfr PHT 1930, s. 227 ff.) har nu nått även till Dalsland. Rektorn fil. lic. S. P. Gunnäs hade vid sin död 1924 påbörjat beskrivningen över Sundals och Nordals härader. Hans manuskript har omarbetats och kompletterats för Sundal av intendenten fil. lic. Bertil Waldén.

Waldén har redan i Hembygden 1929 (jfr PHT 1929, s. 261) under rubriken »Ur Dalslands kyrkoinventarium» givit några synpunkter på och lämnat upplysningar om ämnet. Avsides läge, blodiga gränsejder och brännbart byggnadsmaterial ha medfört, att man icke här kan vänta lika rik kyrkokonst som mångenstädes eljest i svensk bygd. Häftet av *Sveriges kyrkor* är emellertid intressant nog och innehåller som vanligt personalia i form av t. ex. inskrifter å epitafier, huvudbaner och gravstenar, donatorsuppgifter m. m. Anmälnaren är i tillfälle att beträffande dopfatet i *Gestad* lämna en kompletterande identifiering. Enligt uppgift (s. 58) ur inventarium 1775 är det skänkt av generallöjtnanten frih. Axel Erik Roos, den bekante karolinen, Tegnérs »Axel». Denne ägde Lövås i socknen och dog där samt begrovs i Gestads kyrka. Dopfatet har två vapensköldar, av utg. avbildade s. 64 (D), under initialerna EH och AR. Dessa vapen äro de skånsk-danska adelssläkterna Hardenbergs och Rönnows, vilket ytterligare bekräftas av initialerna. Härigenom klarlägges dopfatets proveniens. Axel Roos äktade i sitt andra gifte 1722 på Svaneholm i Skåne grevinnan Hedvig Charlotta Cronhielm, änka efter frih. Axel Julius Coyet. Den senares morfar Erik Hardenberg Gyldenstierne, svensk adelsman 1664 under namnet Gyllenstierna af Svaneholm, var sonson till Mette Hardenberg. I hennes föräldrar, danska riksrådet Erik Hardenberg (omkr. 1529—1604) och Anne Rönnow har man att se de ursprungliga ägarna eller donatorerna av dopfatet, som tydligen efter Hedvig Charlotta Cronhielms omgifte fått göra den långa resan

¹ Anteckningar av Ljungberg i Solna kyrkoarkiv LI: 2.

från Svaneholm och givits till Gestads kyrka. Beträffande den s. 80, not 1, diskuterade guldsmeden Bengt Bränning i Vänersborg kan hänvisas till Bertel Hallbergs ovan s. 147 omnämnda studie. Det vore fördelaktigt, om av Styffes »Skandinavien under unionstiden» framdeles användes 3:e, och ej, som här skett, 2:a upplagan. I sin helhet har utg. presterat ett intresseväckande och vackert arbete. De rikliga käll- och litteraturhänvisningarna göra ett gott intryck och äro av stort värde. Personregister kommer att följa längre fram.

B. H—d.

— Tor Andræ, *Nathan Söderblom*. Upps., J. A. Lindblads förl., 1931. 8:o. 334 s., ill., 1 portr.-pl. Häft. kr. 6: 50.

Hågkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor. Tofte saml. Till minnet av Erik Axel Karlfeldt och Nathan Söderblom. 2:a uppl. Upps., J. A. Lindblads förl., 1931. 8:o. 416 s. [s. 141—416 röra Söderblom], ill. Häft. kr. 7: 50.

Olle Nystedt, *Nathan Söderblom*. Kort levnadsteckning. 7:e uppl. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförlag, 1931. 8:o. 238 s., ill. Häft. kr. 3: 50.

Nathan Söderblom in memoriam. Red. av Nils Karlström, ärkebiskop Söderbloms sekreterare. Med förord av Einar Billing. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförlag, 1931. 8:o. 461 s., 10 pl. Häft. kr. 9: 75.

Eivind Berggrav, *Nathan Söderblom. Geni og karakter*. Annet oplag. Oslo, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1931. 8:o. 89 s., 1 portr. Häft. kr. 2: 50.

En dansk kyrkohistoriker och numera biskop sade en gång till den, som skriver dessa rader, om Nathan Söderblom: »Han er saa mangfoldig, at man kan slet ikke forstaa, hvordan han kan holde det hele sammen». Det var en sida av Söderbloms storhet, att han kunde det.

Anmälarén anser sig icke kompetent och här är icke heller platsen att uttala sig om det, som utgjorde kärnan i Söderbloms personlighet, hans livs djupaste patos. Men skulle någon till äventyrs tvivla på, att detta var det religiösa, så bör han studera t. ex. professor Andræ's monografi: där finnes svar nog. Tiden tillåter icke heller en noggrann granskning av den nyttkomna Söderblomlitteraturen. Endast några antydningar må här lämnas.

Det på Diakonistyrelsens bokförlag under titeln *Nathan Söderblom in memoriam* utgivna förnämliga samlingsverket ger ett intryck av ärkebiskopens mångsidighet redan genom innehållsförteckningen. Arbetet behandlar Söderblom som religionshistoriker (av prof. T. Andræ), som teolog (av prof. G. Aulén), som stiftschef (av domprosten G. Lizell), hans förhållande till församlingarna (av teol. lic. B. Jonzon), S. som kyrkans primas (av dr Manfred Björkquist), S. och missionen (av teol. lic. G. Dahlquist), S:s ekumeniska gärning (av domprosten Y. Brilioth) och lärjungeintryck av S. (av dr E. Liedgren) samt meddelar till sist en värdefull, i möjligaste mån fullständig, imponerande bibliografi (av bibliotekarien S. Ågren) över Söder-

bloms skrifter, upptagande 669 nummer. Det är förunderligt, hur lätt man för övrigt skulle kunnat variera temat ytterligare, t. ex. med: Söderblom och musiken, S. och konsten, S. som humorist, S. som stilist, S. som talare o. s. v., men någon begränsning måste ju göras och boken går ändå på bortåt 500 sidor. En klargörande, anonym inledning av biografisk natur samt ett titel-, sak- och personregister höja bokens värde och användbarhet.

Av de båda förlagens samlingsvolymerna är Diakonistyrelsens den, som väger tyngst från vetenskaplig synpunkt. Redan bibliografien kommer att göra den till en uppslagsbok även för framtiden. Lindbladiska förlagets *Hågkomster och livsinytryck* åter omfattar en mängd bidrag av annan, kompletterande art, av mera personlig prägel. Ibland bidragsgivarna äro professorerna K. B. Westman, K. G. Westman, G. Aulén och G. Lizell, dr Lydia Wahlström, dr M. Åmark, fru Emilia Fogelklou Norlind, fröken Märta Lindqvist (*Quelqu'une*), pastor Algot Anderberg, o. s. v.

Det gäller naturligtvis om alla de nytänkta böckerna, vad prof. Andræ säger i inledningen till sin: länge kommer att dröja, innan en verklig biografi kan skrivas över Söderblom. Tiden står honom ännu för nära och materialet, det väldiga materialet, kan ju först småningom bearbetas. I någon mån präglas även den nya litteraturen av den brådskan under vilken den tillkommit. En och annan smärre oegentlighet i uppgifter kan uppletas i såväl N. S. in memoriam som i Andræ och Nystedts levnadsteckningar.

Av de två sistnämnda är Nystedts monografi mera populärt lagd och kortfattad, men även den friskt och självständigt skriven. Ett större värde har emellertid professor Tor Andræ's utförliga, mera djupplöjande biografi, ett till såväl form som innehåll mycket förtjänstfullt och givande arbete. Starkt gripen av sitt ämne, är förf. likväl måttfull i tonen. Det är icke en helgonlegend han ger, men en levande och klar bild. Från personhistorisk synpunkt är man tacksam för mängden av exakta biografiska uppgifter samt anförda brev- och dagboksutdrag. Särskilt rörande Söderbloms tidigare, mindre kända utveckling lämnar förf. med avsikt en bredare skildring.

De utländska vittnesbörden om Nathan Söderbloms betydelse ha börjat längst i norr med Tromsöbiskopen Eivind Berggravs lilla bok. Titeln, »Nathan Söderblom. Geni og karakter», anger dess art. Den giver en utmärkt snabbteckning av Söderbloms rörliga gestalt med många belysande smådrag och stark förståelse för hans personlighet och verk. Vilken lysande glimt får man ej i t. ex. följande rader: »I kirken var han [N. S.] ikke bare erkebiskop, men ofte også kirketjener; ingen norsk kirketjener har i sitt liv skaffet så mange mennesker sitteplass som erkebiskopen.»

Folke Palmgren nämner i sina intressanta minnen (i *Hågkomster och livsinytryck*) från tiden som sekreterare hos Söderblom, att denne som ärkebiskop dagligen emottog ett trettiotal brev, vilka vanligen också dagligen besvarades. Bland hans korrespondenter voro furstar och presidenter, statsmän, lärde och kyrkomän o. s. v. Brev-

växlingen är ett av de drag, som vittna om Söderbloms arbetsbörda. Men Palmgrens upplysningar, särskilt sammanställda med meddelanden i Brilioths uppsats om S. som ekumen och i Andræns biografi, giva även vid handen en annan sak. Den dag torde komma, då den svenske ärkebiskopens brevsamling skall visa sig vara en av de viktigare källorna till världskrigsepokens och vår tids historia.

Sverige ligger i en avkrok av vår världsdel, det kan icke förnekas. Nathan Söderblom var en av dem, som visste att slå upp fönstren på vid gavel ej blott utåt Europa, utan med än längre sikt. Han var kosmopolit i ordet vidaste mening. Och dock förlorade han aldrig föttest: hembygdskänsla och nationell kultur präglade lika hög grad hans gärning. Den nyutkomna litteraturen vittnar om hans personlighets »fire and music». Oaktat sin övermänskliga arbetsbörda, som han nedlade först i döden, behöll Söderblom huvudet klart, viljan fast, hjärtat varmt och glimten i ögat. »Faire aisément ce que est difficile aux autres, voilà le talent», skrev Amiel en gång i sin dagbok. Och han tillade: »Faire ce que est impossible au talent, voilà le génie».

B. H—d.

— De svenska lärda akademiernas publikationer äro viktiga fyndgruvor för biografisk forskning. Visserligen förminskas värdet av den äldre tidens levnadsteckningar väsentligt genom den äreminnesstil, som, då den var som värst, medvetet sökte utplåna det individuella för att i stället utmynna i allmänna betraktelser och retorisk svada. Sedan länge har emellertid en annan, värdefullare biograferingsmetod kommit till användning.

Kungl. Vetenskapsakademien publicerade tidigare biografier dels i sina Handlingar, dels såsom separata Åminnelsetal. År 1869 påbörjades emellertid den intressanta svit, som i sina fyra första band har övertiteln *Levnadsteckningar öfver Kongl. Svenska Vetenskapsakademien* efter år 1854 aflidna ledamöter och numera, fr. o. m. bd 5, *Levnadsteckningar öfver K. Svenska Vetenskapsakademien* ledamöter. Från år 1903 intagas därjämte i akademiens *Årsbok* biografier öfver nyligen avlidna ledamöter, öfver personer som, utan att vara ledamöter, varit knutna till akademien såsom t. ex. stipendiater samt öfver äldre naturforskare från tiden före akademiens instiftande. Särskilda publikationer har akademien slutligen utgivit öfver Berzelius och Klingstierna.

Av Vetenskapsakademien på senare tid utgivna biografier utgör H. O. Juels teckning av botanisten *Adam Afzelius* (1750—1837) nr 102 i serien *Levnadsteckningar* (bd 6). Av de i Årsboken ingående biografierna från senaste åren står utan tvekan främst den, som prof. Nils von Hofsten, Uppsala, 1929 ägnat zoologen prof. *Theodor Odhner* (1879—1928). Förf. giver i denna särdeles välskrivna skildring en sällsynt levande och klar bild av den nyss bortgångne vetenskapsmannen. Dennes forskningsarbeten rörde ett så speciellt område som inälvsmaskarna; vid sidan härav var Odhner emellertid i hög grad en polyhistor och encyklopedist. »Hans personlighet hade många strängar, alla hårt spända», skriver förf. »Hans intelligens

brann med en klart lysande och gnistrande låga; i hans ungdom hade man ej sällan ett litet ängslande intryck, att han blåste under elden så starkt, att den måste brinna ned alltför snabbt. Den brann ej ned, men den dämpades; under senare år fick han mera stillhet och ro.» Många sågo hos Teodor Odhner främst skärpan och kylan. Men »för denne intellektualist och skeptiker», säger von Hofsten, »var de etiska värdenas supremati självklar, — — den allvarligaste domen grundades på de moraliska egenskapernas halt». I Årsboken för 1930 ingå biografier över dr *Gustaf Ekman* (1852—1930) av E. Hubendick och botanisten prof. *Bengt Jönsson* (1849—1911). I Årsboken för 1931 har Axel Hägerström biograferat den klassiske filologen *Per Persson* (1857—1929), Klas Sondén industriidkaren och politiker *Robert Almström* (1834—1911), Ludwig Ramberg kemisten *Oskar Widman* (1852—1930) och Gunnar Samuelsson akademiens stipendiat, botanisten *Erik Leonard Ekman* (1883—1931).

Av stort allmänintresse är den även i Vetenskapsakademiens årsbok för 1931 (s. 401—504) intagna utförliga biografien över astronomen *Anders Spole* (1630—1699), professor i Lund och Uppsala, författad av fil. dr N. V. E. Nordenmark. Den utgör en i mycket på ottryckt material grundad skildring, ett beaktansvärt bidrag till svensk lärdomshistoria. Särskilda kapitel behandla bl. a. Spoles bibliotek, kättarprocessen mot hans lärjunge Nils Celsius, Spole och Erik Dahlberg, S:s expedition till Torneå, Spole som almanacksutgivare och hans förhållande till 1700 års kalenderreform. Ett intressant brev av Spole 1684 (tr. av Martin Weibull i Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, 1870, s. 1—3) angående hans befattning under krigstiden med Lunds domkapitels arkiv synes icke vara uppmärksammat av förf. Samtliga nu nämnda, nyligen utgivna levnadsteckningar äro försedda med planschporträtt av de biograferade.

B. H—d.

— Närke sammanslutningen *Föreningen Örebro läns museum* (jfr ovan s. 144 ff.) har utgivit en *Festskrift 1931* (186 s.) till 75-årsminnet av stiftandet av Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen 1856, red. av intendenten fil. lic. Bertil Waldén. Utg. inleder densamma med en innehållsrik föreningshistorik med många roande glimtar. Därest man ställer sig något tveksam inför publicerandet av Nils Gabriel Djurklous mycket föråldrade reseanteckningar från Närke 1849, så bör man lägga märke till efterskriften. De ha nämligen medtagits blott som en hyllningsgärd åt minnet av föreningens grundare men uppgifterna som sådana böra givetvis tagas med all reservation. Gösta Berg skriver om Djurklou och den tyske etnologen Wilhelm Mannhardt. Ett herdaminnesbidrag har festskriften i viss mån i Gustav Löws »Närkes präster och den liturgiska striden. Några handlingar från 1587» (se särskilt för Örebro s. 71). Hilding Wibling avhandlar Bernhard Elis Malmström och Gustaf Wilhelm Gumælius, Waldemar Carlsson meddelar personalia ur Örebro läns museiarkiv.

Särskild uppmärksamhet förtjänar lektor K. G. Grandinsons bidrag »Äldre pergamentsbrev i Örebro läns museums arkiv». Ett

antal av 54 handlingar från tiden 1505—1700 redovisas där i regestform. Denna sammanställning är både intressant och värdefull men störes av talrika, onödiga tryckfel (»Kartzell» i st. f. Kurtzell, »Francisens» i st. f. Franciscus, »Tangel» i st. f. Tungel, »förh.» i st. f. frih., o. s. v.). Förkortningen A.-E. = Anrep-Elgenstierna för den nya upplagan av ättartavlorna är olycklig och ägnad att förvilla. Utg. har i allmänhet identifierat de i breven nämnda personerna. I brev nr 4, Stockholm 1533 ¹¹/₈ (måndag efter Lars) omtalas hustru Barbro, Jöns Vargs efterleverska. Denne, för vilken utgivaren i kommentaren gör hänvisning till Gustav Vasas registratur 1526, är den bekante Stockholmsborgaren, som samarbetade med Peder Fredag, se professor Nils Ahnlunds »Oljoberget och Ladugårdsgärde», 1924, s. 203—210. Ahnlund meddelar där efter Erik XIV:s dombok (Hist. handl., del 13: 1, s. 174) namnet Karin på Jöns Vargs hustru. Där-est domboksuppgiften är riktig, har Jöns Varg tydligen varit gift två gånger, då hans änka enligt Grandinsons regest hette Barbro. Jöns Varg omtalas i många av tidens handlingar, bl. a. i de stockholmska tänkeböckerna. Den senast utkomna (se nedan s. 283) giver (s. 193) hans fadersnamn, Larsson, och under den 18 febr. 1512 (s. 234) en liten glad biografisk notis: Niclis Finne och Jens Wargh dömdes båda »for thet buller, slag och okvädens ord the gjorde och brukade i Sancte Gertrudis gillestue». Om Jöns Vargs dödsår, 1526, se prof. Gottfrid Carlssons uppgift ovan s. 82. I festskriften har Grandinson å s. 83, nr 11, icke identifierat Palne Eriksson (Rosenstråle) och Erik Jönsson (Lillie). Beträffande nr 15 kan i förbigående nämnas, att en finskspråkig uppsats av L. Wennervirta om Henrik Fleming († 1650) och hans maka Ebba Bååt ingår i festskriften till Alvar Renqvist (Juhlajulkaisu toimitusjohtaja Alvar Renqvistin 1928), s. 168—175. Där finnas även porträtt av Fleming och planscher med bilder av gravmonumentet över honom och Ebba Bååt i Mynämä kyrka (även exteriör av kyrkan), Flemings rustning i Finlands nationalmuseum och portalen med Flemingvapnet å Jakobs kyrka i Stockholm.

Festskriften prydes av helsidesporträtt av N. G. Djurklou, Gustaf Wilhelm Gumælius, Herman Hofberg, Alfred Wikström och Eugène Lewenhaupt.

Även en annan värdefull Närkespublikation har 1931 sett dagen, nämligen den ståtliga *Risebergaboken* (Sthlm 1931. 8:o., 6, 336 s., många pl. Häft. kr. 25:—), till vilken red. hoppas få återkomma.

B. H—d.

— Claes Annerstedts för svensk universitets- och lärdomshistoria så viktiga monumentalverk *Upsala universitets historia* (del I—III, 1477—1792, jämte bihang I—V, tr. 1877—1914) har länge saknat register. Denna väsentliga brist har äntligen blivit afhjälpt genom ett av andre bibliotekarien E. lof Collia n d e r, Uppsala, utarbetat *Register* (Almqvist & Wiksell, Upps. o. Sthlm, tr. Upps. 1931. 8:o. 133 s. Häft. kr. 4:50), till stor bättnad för forsk-

ningen på lighthörande områden. Registret är uppdelat på ett person- samt ett sak- och ortregister. Vad personregistret beträffar kan naturligtvis en och annan inadvartens uppsparas. Det är t. ex. ovissat om 1300-talsbiskopen Karl i Linköping tillhörde den senare ätten Båat; ren väpenbeteckning [båt] hade därför varit att föredraga vid hans namn. Biskop Sigge Uddson i Skara kunde varit släktidentifierad (Vinstorpaätten). Strängnäsprelats Sigge Ulfsson skulle givetvis haft klammer om Sparre, då så skett med övriga medeltids-Sparrar (även i flera andra liknande fall saknas klammer); lika väl som denne m. fl. kunde herr Karl Ulfsson till Tofta satts på Sparre och ej på Karl. Gregers Mattson har vid hänvisningen Lillja, som är meningslöst och kanske blott ett feltryck, men på släkten [Lilja], vilket såsom väpenbeteckning är försvarligt, ehuru [Lillie] varit att föredraga för att antyda, att släkten återfinnes i Adelsn ättartavlor. Adelstitlar äro konsekvent utelämnade. Dessa smärre brister vålla emellertid föga besvär. I det hela synes registret vara omsorgsfullt utarbetat och särdeles utförligt uppställt, med talrika, välkomna uppgifter om, i vilket sammanhang man möter vederbörande på de olika ställena.

B. H—d.

— Av såväl kultur- som personhistoriskt intresse för svensk medeltidsforskning är den av professor Fritz Ask, Lund, författade studien *Zur ältesten Geschichte der Brille in Schweden* (separat ur *Acta Ophthalmologica*, vol. 10, 1931. 15 s., ill.). Glasögon förekomma i Sverige avbildade å vissa senmedeltida kyrkomålningar, där t. ex. evangelisterna försetts med dessa respektingivande attribut. I »Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt» (1925, s. 283 f., noten) påvisade emellertid Y. Brilioth en notis i codex C 6 i Uppsala univ.-bibl., varav framgår, att den kände Vadstenamunken Johannes Hildebrandi i brev till biskop Knut Bosson (Natt och Dag) i Linköping talar om glasögon. Professor Ask har nu upptagit även denna notis till behandling från oftalmologisk synpunkt i en på en gång intresseväckande och mycket underhållande utredning. Vad herr Knut Bossons glasögon angår, så funnos vid denna tid icke dylika med konkavlinser mot närsynthet. Det har således, förklarar prof. Ask, varit konvexglas, ägnade till bruk vid ålderssynthet, som Linköpingsbiskopen begagnat. Troligen har broder Johannes Hildebrandi på en av sina många utlandsresor medfört ett litet förråd av glasögon till Vadstenaklostret. Han erbjuder sig nämligen att sända biskopen nya, när de, som han förut lämnat denne, gått sönder. Broder Johannes' brev kan i varje fall dateras till tiden mellan 1415, då han blev munk, och 1436, då herr Knut dog. Till denna period hör alltså det första kända exemplet på glasögons bruk i Sverige.

B. H—d.

— VIKTOR BALCKS *Minnen*. II. Mannaåren. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1931. 8:o. 224 s. + rättelser och personreg. Häft. kr. 9:50.

Andra delen av Balcks minnen skildrar hans trägna, entusiastiska, sällsynt fruktbärande arbete för gymnastik och idrott i Sverige och

utlandet. Det allra mesta är skrivet de sista åren Balck levde, men vissa partier byggå på tidigare uppsatser och föredrag. Denna del har samma goda egenskaper som den första (se PHT 1930, s. 109); bl. a. fäster man sig vid författarens milda behandling av inbördesstriderna i Gymnastiska centralinstitutet. Stilen är hurtig och flärdfri, men många av de skildrade händelserna, t. ex. maratonlöpnigen i Aten 1896, äro givna med stor bravur. På slutet ägnas några sidor åt Balcks omfattande skriftställarverksamhet.

Artur Almhult.

— Förste provinsialläkaren dr Kurt Bergström har under rubriken *Apotekare i Visby på 1600- och början av 1700-talet* (separat ur Gotlands Allehanda nr 6, 1932. 8 s.) meddelat en apotekarlängd, vars tvenne äldsta namn, brandenburgaren Joachim Andreas Peltzer († 1692) och Adolf Hinrich Christian Zverg († 1710) icke finnas upptagna i den hittillsvarande apotekarlitteraturen.

— *Svend Dahls Bibliotekshandbok*, översatt, bearbetad och med bidrag av svenska fackmän utg. av Samuel E. Bring. Bd 2, Bibliotekshistoria, bibliografi. Sthlm (tr. Upps.), Hugo Gebers förlag, 1931. 8:o. 497 s. Häft. kr. 20:—, i klotbd kr. 25:—.

År 1924 utkom första bandet av den svenska bearbetningen av Överbibliotekar Svend Dahls danska Bibliotekshaandbog, omfattande bokhistoria och bokframställning. Om redan nämnda del var särdeles välkommen för svenska historiska forskare, gäller detta i än högre grad om det nu utkomna andra bandet, med vilket det värdefulla arbetet föreligger komplett. Den särskilda bibliografiska avdelningen är en utmärkt vägledning men framför allt är att märka förste bibliotekarien dr Otto Waldes, Uppsala, utförliga översikt (s. 37—252) av *De svenska bibliotekens historia*. Hans studie omfattar dels tre allmänna, inledande avdelningar om medeltidens samt reformations- och stormaktstidens bibliotek i Sverige, dels redogörelse för de lokala biblioteksbestånden i Kungl. Biblioteket, universitetsbiblioteken, akademiernas bibliotek, stifts- och landsbiblioteken o. s. v. fram till vår tid. Det finnes inom svensk litteratur få arbeten, som äro så överflödande rika som dr Waldes studie på det slags personuppgifter, som forskare på biografens område behöva såsom arbetsmedel. Hans framställning inskränker sig nämligen ingalunda till en uppräknig av svenska boksamlare eller allmänna antydningar om de offentliga bibliotekens utveckling och omfattning. Redogörelsen för de svenska boksamlarnas verksamhet sväller i stället till ett stycke viktig svensk lärdoms- och litteraturhistoria av även betydande biografiskt värde, varjämte upplysningar om biblioteksstaben genom tiderna meddelas. För personhistorikern mest givande är emellertid, att Walde med särskild utförlighet dröjer vid det i bibliotekens handskriftsavdelningar förvarade, oerhört omfattande och viktiga dokumentmaterialet. Särskilda bibliografier föröka värdet av förf:s meddelanden och giva läsaren möjlighet att själv söka sig vidare. Waldes arbete blir i själva verket en biografisk handskriftsbibliografi rörande de svenska biblio-

tekens viktigare arkivalier. Det myller av personuppgifter, som här möter, är medelst bokens register lätt åtkomligt i sina enskildheter. Från personhistorisk synpunkt betecknar dr Waldes biblioteksöversikt tillkomsten av ett nytt, utmärkt och outhärligt hjälpmedel för varje intresserad forskare på området. I Bibliotekshandboken lämna andra fackmän översikter av bibliotekens ursprung och uppgifter, av de danska, norska och finländska bibliotekens historia, av viktigare andra utländska bibliotek samt av folkbiblioteken.

B. H—d.

— *Marie Charlottes dagbok. Bilder från en värmländsk småstad*, tecknade av Lotten Dahlgren. Sthlm, Wahlström & Widstrand, 1931. 8:o. 203 s., 8 ill. Häft. kr. 6: 50, bd kr. 14: —.

Till Nordenfeltarnas värmländska släktkrönika, som Lotten Dahlgren i ett par tidigare volymer levandegjort, sluter sig även historien om Marie Charlotte Nordenfelt och hennes krets. Den har med författarinnans lätta handlag och utsökta förmåga att fånga stämningen av en gången tid trollats fram ur det tröga stoffet av sexton bastanta volymer dagboksnotiser.

Ramen kring det hela är Kristinehamn, den värmländska småstaden, där de stora evenemangen voro Fastingsmarknaden och de kungliga besöken före järnvägarnas tid, då Karl Johan och Oskar I måste färdas till sin norska huvudstad i vagn, skjutshåll efter skjutshåll. Från det att Nordenfeltska familjen, då dagboksförfattarinnan var aderton år, flyttade in i »Stenhuset», blev hon ända till sin död långt fram i åttiårsåldern Kristinehamnsbo.

Det är först och främst familjens öden som upprullas i hennes anteckningar, historien om de fem vackra systrarnas giften, små romaner, som tilltrasslas genom ingripande av den moderliga eller broderliga myndigheten, men efter många tårar och bekymmer reda ut sig. Marie Charlottes egen roman, blott antydd i hennes dagbok, får sin svärmiskt melankoliska belysning mot bakgrunden av ett ständaktigt avvisat giftermål utan kärlek. Även hennes öde synes ha dirigerats av bror Enars maktspråk, som väl negativt kunde undgås, men ej överträdas. Kanske var det en sådan erfarenhet, som på äldre dar väckte hennes intresse för frågan om kvinnans myndighet, då den genom Fredrika Bremers Hertha bragtes på tal.

Av systrarnas hem synes Johanna v. Hofstens på Valåsen ha övat största dragningskraften på Marie Charlotte. Hon beskriver gärna den vackra gården och julnöjena där, och hon deltagar både i glädje och sorg: äldsta dotterns förtidiga död, den andras långvariga sjukdom. Hon upplevde, att Valåsen gick ur slakten, men hon upplevde också, att systerdottern, den yngre Johanna, vann allmän uppskattning som ungdomsförfattarinna.

Det är dock långt ifrån endast familjen, som Marie Charlotte intresserar sig för. Besök hos slakten i Östergötland och Sörmland vidga hennes bekantskapskrets, och en gång i fyrtiårsåldern tillbringar hon en hel vecka i Stockholm på väg till vattendoktorn i Söderköping. Men hur roligt det än kan vara för en tid att se nya trakter och råka nya

människor, det bästa av allt är dock att komma tillbaka till Kristinehamn. »Fröjd att träffa de gamla vännerna!» heter det jublande i dagboken, och intet som rör dem undgår hennes vakna blick eller är hennes deltagande hjärta främmande.

Marie Charlotte själv, hennes omgivning i småstaden eller på de värmländska bruket och släktherrgårdarna, hennes stillsamt framflytande levnadslopp — allt är skildrat med en fin förståelse och en humoristisk glimt i ögat, som äro oemotståndliga. Om Lotten Dahlgren haft någon syftning på sin egen produktion, då hon, på tal om Marie Charlottes beslut att nedlägga pennan vid ingången i sitt ättionde år, tillägger: »Och häri måste man ge henne rätt», så protesterar läsaren energiskt. Häri kan man *icke* ge författarinnan rätt, sedan man tagit del av boken om Marie Charlotte.

S. Lhd.

— Gustaf Adolf Donner, *Striden om arvet efter köpmannen Jakob Frese, 1455—1510*. Helsingfors (tr. i Åbo), Holger Schildts förlag, 1930. 8:o. 285 s., pl. o. ill.

Ett ovanligt dramatiskt stoff har dr G. A. Donner tagit under behandling i denna bok och förf:s framställning har verkligen icke fördärvat detsamma. Den halvsekellånga striden efter Aboborgmästaren Jakob Freses död 1455 böljar fram och åter mellan hans arvingar (Frese, Meideborg, van dem Felde, van Asken) och staden Reval samt mellan arvingarna inbördes. Medeltidens oeffterrättliga processuella förhållanden framtråda i all sin glans. Frånvaron av fast instansordning, av begrepp som res judicata och särskilt bristen på all verklig exekution voro omständigheter, som bjödo de tvistande medeltidsmänniskorna oanade möjligheter. Vad skulle en stackars part göra, när han äntligen fått rätt och kom med dombrev i hand och motparten sedan gladeligt »gjorde en konst däri», som de gamle sade. I Freseprocessen vädjas friskt till höger och vänster, till konungar, till kejsare och påve, allt efter som det passar sig för vederbörandes intressen. Som i en brännpunkt samlar denna historia dragen av 1400-talets länder kring Östersjön med deras politiska och kulturella förhållanden. Herr Ivar Axelssons (Tott) fribytarröll har redan tidigare berörts (se ovan s. 118). Jens Holgersen (Ulfstand), Knut Posse och andra potentater upptråda på arenan. Ett högst aktningstjudande arbete på vitt skilda områden ligger bakom dr Donners skickligt sammangjutna framställning. Politisk och ekonomisk historia, person-, rätts- och språkhistoria — alla kunna med fördel ösa ur hans vetenskapligt värdefulla bok. Den har vidlyftig och intressant notapparat och 53 aktbilagor. Det torde emellertid icke minska läsarnas antal, om man därtill fogar, att den är rolig och spännande som den bästa äventyrsbok. Det enda man saknar är ett personregister, som skulle varit välbehöfligt, då det som här gäller en tättbefolkad skådeplats, där dramats personer — svenskar, finländare, danskar, bälter och hanseater, hoppfulla, ironiska, bedrövade och ilska — trängas om varandra i brokigt vimmel.

B. H—d.

— *Släkten Donner, III. På Gotland.* Av Kai Donner, Helsingfors 1931. 40 s.

I *Gotländska Släkter* har August Kinberg behandlat släkten Donner från Lybeck och även Emil Nyberg har i *Gotländsk Släktbok* meddelat en del uppgifter om densamma. I Finland utgav år 1891 den 1909 avlidne senator Otto Donner »*Släkten Donner i Finland*» och hade haft för avsikt att utge en ny och tillökad upplaga av släktboken. Denna avsikt har nu förverkligats av sonen, docenten fil. dr Kai Donner på ett synnerligen förtjänstfullt sätt. Arkivforskningar hava anställts på flera ställen i Tyskland. Handelshuset Donners arkiv, som omspanner en tidrymd av över etthundra år och börjar med böcker från år 1746 samt förvaras i Visby högre allmänna läroverks arkiv, har även i någon mån utnyttjats. De vackra bilder av ättemedlemmar och deras hus på Gotland, som nu reproduceras, visa till fullo den betydande roll släkten spelat i Gotlands handels- och kulturhistoria.

I del II har förf. för avsikt att ge en översikt av övriga släkter Donner i Sverige och Finland. Del I är avsedd att innehålla en skildring av släktens ursprung och öden i Lybeck med omgivningar samt i Tyskland för övrigt.

G. I.

— Av den svenska genealogiska litteraturens viktigaste samlingsverk, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* med tillägg och rättelser utg. av Gustaf Elgenstierna, har en ny omfattande del, den sjätte i ordningen, utkommit, omfattande släktgruppen *Posse—von Scheven* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1931. 8:o. x, 777 s. Häft. kr. 60:—).

— *Genealogia Gothica, utg.* av Erik C:son Swartz. H. 4. Sthlm 1931, s. 255—342. (Uppges på annat ställe även ingå i en serie, kallad »*Diplomatarium foederationis interuniversitatis nobilium academicorum*»!)

I *Historisk Tidskrift* 1931, s. 281—285, har undertecknad anmält häftena 1—3 av ovannämnda publikation med särskilt avseende å de däri förekommande genealogierna över svenska konungaätter. Granskningen ledde till det omdömet, att den svenska genealogiska litteraturen verkligen icke på länge kunnat uppvisa något alster, som på så häpnadsväckande sätt förenat jämmerlig okunnighet med ogenerad bluff.

Ehuru hr Swartz' publikation icke insänts till *Personhistorisk Tidskrift*, finner sig anmälaren likväl böra med några ord omnämna det senast utkomna fjärde häftet. Av dess 87 sidor upptagas 54, alltså nära $\frac{2}{3}$, av en åt huset Oldenburg ägnad, ofullbordad släktutredning. Det bör då vara av intresse se, vilken valuta, som här bjudes verkets abonnenter.

Det skall genast sägas ifrån, att hr Swartz i fråga om huset Oldenburg, för att citera hans egna ord, »följer den beträdda vägen». Den fullständiga frånvaron av respekt för fakta, den fabulerande konstruktionslusten, det väl ömma intresset för illegitima ättlingar, allt återfinnes i överflöd och, måste man tillägga, till leda. Hr Swartz' Oldenburgska släktöversikt är värdelös. Det enda, som möjliggör ge-

nomgången av detta virrvarr, är den omedvetna humorn. Utg:s fortsatta försök att, sans comparaison för övrigt, i likhet med Mr. Pickwick uppträda som »an observer of human nature» ha även här gestaltat de mest komiska personkaraktistiker. Man får dock hoppas, att den tab. 182, där man skulle möta »den svenske konungen Gustaf III Friedrichsson v. Oldenburg», måtte alldeles torka in.

Den inkompetens hr Swartz ådagalagt i sina furstegenealogier giver tyvärr all anledning att även i övrigt misstro honom som utgivare. Häfte 4 innehåller blott tvenne borgerliga släktöversikter, rörande familjerna *Jeansson* (från Karlskrona) och *Moberg* (från Oster-Lövsta i Uppland). Om dessa artiklar se någorlunda hyggliga ut, måste det bero på, att de äro utarbetade av andra personer än utgivaren. Men man har ju ingen garanti för i vad mån eller på vad sätt, som utg. »bearbetat» materialet. Det synes emellertid icke falla honom in att till kontroll använda ens så lätt tillgänglig litteratur som Statskalendern eller universitetsmatriklarna. Sålunda uppges t. ex. på tabellen över konsul Johan Jeansson i Kalmar, vilken icke heter Johansson, att han fortfarande skulle vara led. av riksdagens första kammare, ehuru han avgått därifrån redan 1927. Man får också veta på tab. om professor Axel Moberg, vilken icke heter Wilhelmsson, att denne skulle promoverats till fil. dr 1902, ehuru det skedde 1903. Exempelen anföras blott som stickprov, men det må vara nog härmed. Vänner av svensk släktforskning kunna icke annat än rekommenderas att snarast möjligt upphöra med understöd av en verksamhet, som visat sig så föga förtroendeingivande eller fruktbärande som utgivarens av *Genealogia Gothica*.
B. H.—d.

— I nära anslutning till sitt välkända matrikelarbete »Bergshögskolans elever under dess första hundraårsperiod» (1919) har direktör Govert Indebetou nu publicerat *Bergsskolans i Filipstad elever 1830—1930*. Biografisk matrikel (Sthlm 1931. 8:o. 307 s. Häft. kr. 8:50). Arbetet innehåller en fullständig förteckning på alla elever såväl i bergsskolans högre avdelning som vid dess lägre kurser (skjutareskolan, lägre avdelningen och gruvsrögskolan). För samtliga elever i högre avdelningen och enstaka elever vid de lägre klasserna meddelas biografiska data, upptagande befordringar och senare verksamhet samt viktigare allmänna och enskilda uppdrag. Särskild omsorg har, som ju av utgivaren kunnat förväntas, nedlagts på de specifikt personhistoriska uppgifterna, födelse- och dödsår, föräldrar, giftermål och barn. Många av bergsskolans elever ha uppnått en framskjuten ställning inom den näringsgren, undervisningsanstalten närmast avser att tjäna. Man lägger även märke till talrika representanter för vissa utpräglade bruksägarläkter samt elever från grannländerna, särskilt Finland. Boken erbjuder sålunda en ur många synpunkter intressant och belysande översikt över en viktig grupp svenska näringsidkare och sluter sig samtidigt värdigt till de beprövade personhistoriska arbeten, för vilka vi redan stå i tacksamhets-skuld till den förtjänte utgivaren.

B. B.—s.

— I Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning nr 187 (¹⁵/₈), 1931, har bibliotekarien, fil. lic. C. Vilh. Jacobowsky, Östersund, skrivit en längre artikel om *Svenska ostindiefarare före Ostindiska Kompaniet*. Sammanställningen, som äger mer än dagsvärde, berör bl. a. följande resenärer: amiralen Johan Olofsson Berg, adl. Bergensstierna (ointr.; † 1676), Nils Mattsson Kiöping, Olof Eriksson Willmann, Johan Schedler, Fredrik Coyet, läkaren Herman Niclas Grim, Anders Toresson († 1709), Hubert De Besche, Arnold Wilhelm von Wert, Johan Gustafsson Hjulhammar, Carl Gustaf Hjulhammar, Peter Hupenfelt och Lorentz Lange.

— I *Västmanlands-Dala nations skriftserie*, III (1931), har fil. dr Lydia Wahlström bidragit med en studie över *Hans Järta och Västmanlands-Dala nation* (25 s.), delvis med ledning av Järtas brev till sonen Carl Thomas. Porträtt av dessa två samt av nationens inspectores Benjamin Höijer, Lars Georg Rabenius, Johan Henrik Schröder, Carl Wilhelm Böttiger och Christian Erik Fahlcrantz äro bifogade.

— Med den under hösten utkomna tredje delen (1835—1840, 198 s.) av *Hans Järtas och B. v. Beskows brevväxling* (Ur Svenska akademiens arkiv, i Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886, del 41, 1930, tr. Sthlm, P. A. Norstedt & Söner, 1931. Häft. kr. 9:50) har denna högintressanta aktpublikation nått det skede, då de båda konservativa vännerna inledde sin målmedvetna, vittförgrenade tidningsfejd mot de liberala »packbladen» med Aftonbladet i tätén. Brevén lämna åtskilliga värdefulla upplysningar om författarskapet till uppmärksammade stötar och parader i den samtida konservativa pressen. Utgivaren, fil. dr Carl Santesson, skänker i en mönstergill notapparat säkra ledtrådar genom brevens ofta labyrinthiskt utkastade anspelningar.

Av värde är även att följa epistolärerna, när de avhandla ämnen från Akademiens värld, varibland frågan om Akademiens ordbok, vilken Järta bedömde minst sagt kallsinnigt. Ett alldeles särskilt intresse äga de tvenne brev från febr. 1836, där Järta kommenterar Beskows honom tillsända koncept till äreminne över den två år tidigare avlidne, av Järta sedan gammalt missaktade A. Fr. Skjöldebrand och Beskow svarar i anledning av granskningen. Saken rör nämligen Fersenska mordet 1810, och Järta vänder sig polemiskt mot Beskows teckning av Skjöldebrands verksamhet som överståthållare denna tid. Järta uppgiver sig hava kännedom om upploppets verkliga tillställare — men underlåter, dess värre, att ens med en antydning lyfta på slöjan. Beskows svar är ovanligt positivt, även i formen, då han ger uttryck åt den av flera samtida tämligen oförtäckt uttalade meningen, att de skyldiga vore i sista hand att söka bland vissa det nya statsskickets spetsar. Replikväxlingen är utomordentligt betecknande.

Järtas sista brev i denna samling, daterat den 27 dec. 1840, uttalar ett frankt löfte att efter förmåga fortsätta med bidrag i pennstriden mot den liberala »packaktigheten». Man har all anledning att

förväntansfullt bida sluteditionen av denna högeligen givande korrespondens.

E. F.

— Den redogörelse för sin härstamning, som notarien i järnvägsstyrelsen C. A. Landberg utgivit under titeln »*En bergsmanssläkt från Värmland. En gren av den Landbergiska släkten*». Genealogiska och biografiska anteckningar med illustrationer» (Sthlm 1931. 8:o. 91, (8) s.) är, för att begagna förf:s egna ord, hållen i en »familjär stil», som skulle vunnit på större ans beträffande såväl det reella som det formella innehållet. Det är mycket möjligt, att boken kan hava intresse för de närmast intresserade, men detta hade säkerligen icke minskats, om de språk- och tryckfel, av vilka häftet vimlar, kunnat undvikas. Släkten härstammar från en konstsmed vid Nordmarks bruk vid namn Magnus Landberg, som dog 1760. Om hans son upplyses, på en och samma sida, att han var född dels den 7 juli, dels den 21 december 1702 utan att det av sammanhanget framgår, huruvida förf. finner den ena eller andra notisen mest sannolik eller att han ens märkt någon skillnad. Om de äldre leden av släkten äro lämnade uppgifter jämförelsevis magra, ty såsom förf. uttrycker sig »de mer detaljerade händelserna har naturligtvis först kunnat ske (sic) från och med min farfars tid». Sedan bliva de emellertid så mycket mera överflödande, och ingenting, hur obetydligt det än kan förefalla, tyckes hava ratats för att framställa, »huru livet fordomdags i helg och söcken passerade i dessa trakter». Illustrationerna förete den vanliga blandningen av porträtt och ortsbilder. Beträffande de senare kan anmärkas, att det förefaller skäligen överflödigt medtaga sådana från ställen, som varken ägts eller bebotts av några släktmedlemmar, blott därför att vederbörande kunnat hava en underordnad befattning i ägarnas tjänst.

Aqui.

— Ellen Lundberg-Nyblom, *Från Fyrisån till Capris klippor*. Sthlm, Hugo Gebers förlag, 1931. 8:o. 320 s., 16 portr.-pl. Häft. kr. 10:—.

Den, som ger sig i lag med fru Ellen Lundbergs ovannämnda skildring, beträder därmed icke någon mark med djupfyndigheter, men boken är ledigt och trevligt skriven, underhållande och älskvärd. Estetikprofessorn Carl Rupert och författarinnan Helena Nybloms dotter hade redan i sin ungdoms Uppsala en central utsiktspunkt. Det är människorna från 70- och 80-talens Fyrisstad, som passera revy. Ibsen lagerkrönes vid jubelfesten 77, landshövding Hamiltons residera på slottet, Björnstjerne Björnson kommer på visit, prins Eugen studerar i Uppsala och beslutar sig för konstnärshanan, Anders Zorn — en tunn, gänglig och blyg 20-åring — har begynt sin strålande väg som porträttör, o. s. v. Även utomuppsaliensiska exteriörer förekomma, t. ex. besök hos Limnells på Lyran, dit Snoilskys anlända på middag efter återkomsten från Italien. Att Hugo Hamilton, sedermera landshövdingen och talmannen, redan som ung hade temperament visar ett brevcitat, härrörande från en tidpunkt, då hans föräldrar voro i Södern: »Genuabrevet fyllde mitt kvalda hjärta med en sådan res- och

livslust», skriver han, »att jag måste lätta min själ genom att sparka Sveriges Lag kring rummet; ett förfarande som kanske var orätt, då jag ju är vigd vid det odjuret för livet. — — — Men hade vi ej varit förenade i åtta år, så skulle jag min själ söka skilsmässa för 'missämja i levernet!'» Från den Annerstedtska Geijersgården har författarinnan många interiörer. Claes Annerstedts historiska entusiasm var större än hans humor. En dag vid middagsbordet, då talet föll på Karl XII, sade Knut Nyblom (»Manasse») par ironie: »Jaså, han som stupade i slaget vid Lützen!» Yttrandet hade all önskvärd effekt, ty Annerstedt vart rasande, skrek: »Ut! Bort från bordet!», och Manasse fick lämna lokalen för den gången. Till de dräpligare skildringarna hör för övrigt den, som lämnas av en bal hos den solide bryggare Berlin i Qvarngränd, där priffe, punsch, toddy och en inväntande flod av mat bildade bakgrunden till de tunga valstakerna. Bokens första hälft är givetvis av mest intresse från svensk personhistorisk synpunkt; till Uppsalagestalterna höra bl. a. Carl Laurin och Knut Kjellberg. Men även de medryckande Paris- och Italienturnéerna bjuda på delvis nordiskt sällskap: prins Eugen, konstnären Gunnar G:son Wennerberg, dr Axel Munthe m. fl. Den sistnämnde var redan då »il dottore» på Capri, men det berömda San Michele existerade ännu icke.

B. H—d.

— *Askagsläkten. En värmländsk bergsmanssläkts historia av Karl Löfström, Sthlm 1931, 235 s., 8 pl.-bl., IV släkttavlor. Kr. 10:—.*

Med förestående arbete har Filipstads bergslags personhistoria riktats med ett värdefullt bidrag. Förf. lämnar först en skildring av Askagshyttan, som byggdes 1560 och där sista blåsningen ägde rum 1860. Han redogör därvid för de tvister, som dess delägare mot bakgrund av äldre tiders rättsåskådning funno sig tvingade att draga inför tinget för att skydda sitt eget anseende — utslag av en processlystnad, som vi ofta numera se på med ett medlidsamt löje. Askagsläkten fick så småningom fixerade familjenamn och i samband med gårdsnamnen igenkännas lätt de olika ättlingarna som Eriksson på Yngshyttan, Torskebäcken och Nyhyttan, Carlsson på Stadra, Lervik, Nordmarkshyttan och Storbron, Jansson på Hennickehammar, Jansson på Saxån och Taberg m. fl. Men även många andra släkter komma här genom ingiften att mer eller mindre beröras, t. ex. Brattström, Schen-son, Rosenström, Dahlström, Österberg, Bellander, Flygelholm, Gyllander, Hedberg, Wallquist, Scheutz, Becker, Dahlgren, Söderman och Vrang. Anmälnaren gör denna uppräknings, då arbetet saknar register och en antydning om släktnamnen kan vara av intresse för släktforskaren. De karakteristiska bilderna av såväl bruk som bruksherrar jämte anekdoterna om de senare göra, att man med nöje studerar arbetet, även om man i några enstaka fall skulle vilja korrigera eller komplettera författarens framställning. Som något efterföljansvärt må framhållas, att de arkivaliska avskriften och annat källmaterial för arbetet överlämnats till Riksarkivet och där inordnats i serien Biographica.

G. I.

— Litteraturen om Karlfeldt har utöver dr Torsten Fogelqvists biografi (1931) utökats med flera arbeten och uppsatser. Redaktör Carl Mangård's *En bok om Karlfeldt. Drag ur hans liv* (Upps., J. A. Lindblads förl., 1931. 8:o. 226 s., ill. Häft. kr. 5:75) innehåller bl. a. ett kapitel om »Karlfeldts ättartal». Detta meddelar uppgifter om skaldens förfäder inom fädernesläkten från 1600-talets slut samt utförligare upplysningar om mödernesläkten, också från 1600-talet fram till vår tid. Såsom själv Folkarebo har Mangård även kunnat lämna nya och intressanta uppgifter om bl. a. Karlfeldts hembygdsmiljö. I *Hågkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor*, saml. 12 (Upps., Lindblads förl., 1931) är partiet s. 1—140 ägnat åt minnet av Karlfeldt (det övriga åt Söderblom). Bland bidragsgivarna äro prof. A. Hahr, rådman Karl Trotzig, dr Fredrik Vetterlund, dr Ruben G:son Berg, Gustaf Ankarcrona, Wilhelm Peterson-Berger, dr Gerda Boëthius och dr Torsten Fogelqvist. Även i *Dalarnas Hembygdsbok 1931* ingå bidrag om Karlfeldt.

B. H—d.

— *Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1929* (Sthlm 1931. 8:o. 4. 178 s.) har utkommit. Utom årsberättelsen innehåller volymen bl. a. handlingar angående det svensk-danska arkivalieutbytet (jfr PHT 1929, s. 167) och Handlingar till belysning av det svenska kansliväsendets historia, I (s. 114—164). Avdelningen Fynd och meddelanden omfattar anteckningar om det s. k. Sturearkivet av förste arkivarien L. M. Bååth, Elias Palmiskiölds reseräkning 1709—14 samt meddelanden om en i ett herrgårdsarkiv funnen räkenskapsbok, som använts för handelsmannen Peter Reincke († 1752) i Stockholm och hans kompanjon Welam Keilhoff († 1721) samt den förres son, kramhandlanden Peter Reincke d. y. († 1767).

Riksarkivet har i år även startat en ny serie, *Skrifter utgivna av svenska riksarkivet*. Som första nummer i denna serie har utkommit arkivrådet Joh. Ax. Almquist's *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden* med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning, del I, bd 1—2, omfattande Stockholms och Uppsala län (Sthlm 1931. 8:o. xxviii, 532 s., † s. 533—1028. Häft. tills. kr. 24:—). Red. hoppas få återkomma med utförligare omnämnande av de ståtliga volymerna.

B. H—d.

— I Acta Academiae Aboensis (Humaniora VIII) har professor Ernst Newman, Åbo, publicerat en intressant avhandling om »Hedbergianismen» i Sverige (Hfors 1931. 8:o. 220 s. Häft. fmk. 25:—). Hedbergianismen är uppkallad efter Fredrik Gabriel Hedberg (1811—93), den prästerlige upphovsmannen till den »evangeliska» fromhetsriktningen i Finland. Denna kom att öva icke ringa, inflytande även på den rikssvenska folkväckelse, vars förgrundsgestalt var Carl Olof Rosenius (jfr för övrigt prof. Newmans klaggörande artikel Nyevangalism i Nordisk Familjeboks tredje uppl., bd 14, 1931). I Norrland, särskilt i Hälsingland, fick Hedbergianismen stor utbred-

ning. Av Newmans publikation, som enligt förf. blott är ämnad att ge en första orienterande överblick, utgör texten 68 sidor, varvid städse rikhaltiga biografiska notiser lämnas om de behandlade personerna. De återstående sid. 69—215 äro Bilagor, som utgöras av brev till Hedberg från Oscar Ahnfelt, Anders Wiberg, Gustaf och Per Palmqvist m. fl. rikssvenska korrespondenter. Boken avslutas med personregister, upptagande omkr. 250 namn.

B. H—d.

— År 1923 utgav herr Per Persson i Mällgård en bok med titel »*Refsunds socken i Jämtlands län. Historiska och geografiska anteckningar samt dokumentavskrifter*» (Östersund 1923. 8:o. 158 s. + 1 karta), och sedan dess hava i tämligen rask följd av samme förf. utarbetats liknande monografier över *Sundsjö* (Östersund 1925. 8:o. 176 s.), *Bräcke* (ibid. 1927. 8:o. 156 s.), *Lockne* (Uppsala 1930, 8:o. 176 s.) och *Bodsjö* (Östersund 1931, 8:o. 156 s.), vilka sålunda tillsammans bilda en till plan och utstyrelse enhetlig beskrivning över vid pass en tiondel av alla Jämtlands socknar. Då samtliga arbeten följa samma schema, lämnar en redogörelse för innehållet i någotdera också tillräcklig upplysning om de övriga. Sedan socknens namn, geografi och botanik berörts, följa som huvudavdelningar dess borgerliga historia (med underrubriker som tala för sig själva: Krigsminnen, seder och bruk, näringar o. s. v.) och dess kyrkliga historia med längder över präster och lärare m. fl. Enligt ammalarens mening bildas emellertid det bästa inslaget av de därefter följande ingående historikerna över de olika byarna, som upptaga en väsentlig del av samtliga volymer. De få sin prägel av vederhäftighet genom de utdrag ur kammararkivets jordeböcker beträffande de utförliga ägarelängder, som meddelas, och genom de talrika medeltida eller nyare urkunder, som i sin helhet avtryckas. Till en del äro de sistnämnda väl förut offentliggjorda (särskilt i *Diplomatarium Norvegicum* och *Jämtlands fornminnesförenings tidskrift*), men ett förvånande stort antal har hämtats från original och avskrifter i de lokala arkiven eller ur den bekante Ekdahls samlingar. Sammanförandet av ett dylikt material är givetvis en stor förtjänst och ger åt dessa sockenbeskrivningar ett bestående värde.

Aqut.

— Över *Nya Elementarskolans studenter våren 1906* i Stockholm har kapten Carl A. Salmanson utgivit en liten minnesskrift till tjugofemårsjubileet (Sthlm, Ahlberg & Lundquist, 1931, tr. i 50 numr. ex. 8:o. 19 s. Ett fåtal ex. kunna ännu rekvireras hos utg. till kr. 15:— pr st.). Den innehåller jämte en kort inledning ett helsidesporträtt av rektor Hugo Hernlund (1848—1914) samt korta biografier över de 30 studenterna i fråga med uppgifter även om föräldrar, hustrur och hustrurs föräldrar samt barn. Till varje biografi äro fogade tvenne vederbörandes porträtt, nämligen av åren 1906 och 1931. Den lilla unika minnesskriften är särdeles värdad utstyrd och tydligt gjord med omsorg och intresse.

B. H—d.

— Doktor Toni Schmid har utgivit *Den helige Sigfrid*, I (Lund, A.-B. Gleerupska univ.-bokhandeln, 1931. Akad. avh. 8:o. 189 s., 3 pl. Häft. kr. 6: 50), en undersökning av den utveckling, som biskop Sigfrids historia genomgått under medeltiden.

— Publicerandet av *Stockholms stads tänkeböcker* har fortskridit med en del för åren 1504—1514, utg. av Kungl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd av Stockholms stad och Samfundet Sankt Erik genom Joh. A. x. Almqvist. Volymen, som omfattar x + 466 sidor, är utgiven i två häften (jfr ovan s. 136) till ett sammanlagt pris av kr. 25:—.
B. H.—d.

— Hedvig Svedenborgs *Glimtar ur stockholmskt privatliv på 1890-talet*, Andra saml. (Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1931. 8:o. 345 s., ill. Häft. kr. 9: 50) innehåller fladdrande minnen från huvudstadens societetsliv, ovanligt anspråkslösa till form och innehåll.
A. Aht.

— Till hufvästande av femhundraårsminnet 1935 av svenska riksdagens tillvaro beslöt riksdagen 1926 att utgiva en serie historiska och statsvetenskapliga monografier under övertiteln *Sveriges riksdag*. Av dess förra avdelning, behandlande riksdagens historia intill 1865, har 1931 utkommit bd 1: *Riksdagens uppkomst och utveckling intill medeltidens slut* (stor 8:o. Sthlm 1931. 8, 224 s. Häft. kr. 6: 50), förf. av professor Sven Tunberg. Arbetet innehåller givetvis mycket av värde även för svensk medeltida personhistoria.

— Universitetens nationsmatriklar utgöra en icke obetydlig biografisk uppslagslitteratur; i Ågrens bibliografi upptaga de n:ris 1670—1697 och 1721—1789. Rörande Stockholms nation i Uppsala finnas uppgifter för tiden 1649—1718 tryckta redan i »Nytta och nöje», h. 1, 1793. En 1882 utkommen matrikel behandlade nationsmedlemmarna 1800—1881. Senare ha utkommit en matrikel 1907 samt porträtalbum 1903 och 1920. En femte publikation har nu sett dagen: *Stockholms nation H. T. 1920—H. T. 1930* (Upps. 1931. 8:o. 221 s., portr.-ill. Häft. kr. 17:—, bunden kr. 20:—), red. av fil. mag. O. von Feilitzen, med biträde av en redaktionskommitté. Matrikeln, försedd med väl reproducerade porträtt av förste hedersledamöterna (kronprinsen och prins Eugen), av inspectores professorerna E. Staaff, L. Stavenow och Hj. Psilander, av hedersledamöter samt de flesta av de biograferade studenterna, meddelar om dessa ganska utförliga data. Sålunda angivas födelseår, -dag och -ort, föräldrars namn, examina och uppnådda tjänster samt vigselår och namn på hustrur respektive män. Rörande sistnämnda kategori har det införda systemet väl konsekvent iakttagits. Sålunda får man ej veta, därest vederbörande maka (make) avlidit, ej heller om skilsmässa inträtt, vilket onekligen i vissa fall verkar förvillande. En del landsmän äro födda i t. ex. Nederländska Indien, Kina, Betlehem, Moskva, Galizien o. s. v., vilket

ger nationen ett något kosmopolitiskt drag. Den värdefulla matrikelns register omfattar över 700 namn. I registret äro emellertid icke upptagna namn på föräldrar och ingifta.

B. H—d.

— En vacker nationsmatrikel är utgiven över *Ystads nation 1915—1930* vid Lunds universitet (Lund 1931, tr. i 400 numr. ex. 8:0. 130 s. Häft. kr. 10:—), red. av amanuensen fil. mag. Tage Larsson med biträde av bl. a. amanuensen Nils Ludvig Rasmusson. Albumet utgör fortsättning av ett tidigare utkommet, för åren 1890—1914. Omslaget prydes av nationens vapen i färger. Efter en kort historisk och statistisk inledning följa helsidesporträtt av nationens inspectores professorerna C. G. Björling, Karl A. Grönwall och Emil Olson samt därpå mindre porträtt, också dessa väl reproducerade, av hedersledamöter och vanliga dödliga. Biografierna omfatta bl. a. uppgifter om föräldrar, examina, nationsuppdrag och senare öden samt titel å eventuell gradualavhandling. Studentskornas makar ha hedrats med omnämnande, under det de manliga nationsmedlemmarnas makor icke fått komma med, vilket anmälaren finner oartigt. Den eljest välredigerade matrikeln avslutas med personregister, upptagande över 400 namn.

B. H—d.

— Birger Wedberg, *Nils Wilh. Marks von Würtemberg*. En justitierådsprofil från förra seklets början. (Sthlm 1931. Särtr. ur festskrift tillägnad presidenten frih. E. Marks von Würtemberg, s. 639—666.)

På presidenten frih. Marks' sjuttioårsdag den 11 maj 1931 överlämnade nordiska jurister en festskrift om icke mindre än 675 sidor (utförlig redogörelse för innehållet av B. W. i Svensk Juristtidning 1931, s. 416—422). Högsta domstolens hävdtecknare, justitierådet Wedberg, fick osökt anledning att härvidlag bidra med en biografi över en av domstolens ledamöter, nämligen frih. Marks' frände *Nils Wilhelm Marks von Würtemberg* (1743—1817), tillhörande släktens adliga gren. Denne blev 1777 revisionssekreterare och 1793 led. av Allmänna beredningen men först 1810, vid 67 års ålder, justitieråd. Porträttet är gjort con amore och till förnöjelse icke blott för festskriftens föremål, utan även för en vidare krets. Man får följa Nils Wilhelm från ungdomsåren, då han kamperade ihop med Mennander-Fredenheim och Adlerbeth och säkerligen följde den förre till »Gumman Noach» vid Österlånggatan, där man åt »rätt väl med fem å sex rätter och ett par glas rött vin». Vedergällningens gudinna vakade och Marks fick som äldre podager. Hans förtroliga umgänge med Schröderheim hade förmodligen bidragit till samma resultat. Intressant är Wedbergs karakteristik av Marks' vota i Högsta domstolen. I brottmål hade han stränga krav på förutsättningarna för fällande dom. Då gördelmakaren Jonas Rydberg i Kalmar å Gårdsryds marknad den 5 sept. 1809 utfarit i eder och svordomar, med smådeord överfallit v. kronfogden Deurell, som ville uppbära planpengar av R.

enligt k. brevet d. 6 mars 1801 samt fällt en högst förgripelig och vanvördelig utlåtelse om K. M:ts berörda nådiga brev, var Marks den ende, som ville fria R., av den orsak, att vittnesmålen voro särdeles stridiga. Även i mål, där erotiken spelade in, var Marks, »själv fri från äktenskapets bojor, benägen att låta billigheten tala», skriver förf. Roligast är ett votum, av vilket det framgår, att det för den inbitne stockholmsbon Marks syntes vara en bagatell att sitta i fängelse (i Vaxholm) mot att över huvud nödgas ha sin tillvaro i Vaxholm!

Wedberg citerar från Louis Ameen uttrycket, att varje justitieråd har en »poetisk baksida». Marks för sin del var biografisk och genealogisk samlare. Som riddarhusdirektör fick M. anledning att även officiellt syssla med genealogi. Han är helt enkelt upphovsmannen till de nuvarande riddarhusingenealogierna (se Elgenstiernas ättartavlor, I, 1925, s. VI). Att M. även var intressad av heraldik, ses av ett av Wedberg citerat brev från 1793, vari omtalas, att Calonius lämnat några av Porthan översända vapen till M., som »roas oändel. av undersökningar i den vägen». M. var även en akademisk vältalare i gammal stil, som med glans tog inträde i Vitterhetsakademien 1808. Att han opponerade mot Gråbergs af Hemsö avhandling »Sur l'arrivée de Sigge Fridulfsson, sous le nom d'Odin, dans la Scandinavie», skulle vittnat om mera framsynhet, därest icke även det hedervärda justitierådet varit övertygad om Odins verkliga existens. För svensk personhistoria har Marks betytt icke så litet, enär han vid utarbetandet av riddarhusstamtavlorna även nedlade ett omfattande och självständigt eget arbete.

B. H—d.

Insända böcker.¹

- Alm, Henrik, Drottning Ragnhild och hennes gravskrift i Tälje. (Särtr. ur Sörmlandsbygden 1931.)
- Beckman, Nat., Vår skolas historia. I—II. (Skaradjäknarnas förening.) Gtbg 1926, 1931.
- Bolin, Sture, Om Nordens äldsta historieforskning. Studier över dess metodik och källvärde. (Lunds univ:s årsskr., N. F., avd. 1, bd 27, nr 3.) Lund 1931.
- Cederbom, L. A., Skara stifts herdaminne 1850—1930, h. 4. Sthlm, Diakonistyr., 1931.
- Dardel, Fritz von, Minnen från senare år. Sthlm, Norstedt, 1931.
- Davidson, David, Riksbanken 1834—1860. Sthlm 1931.
- Eberstein, Gösta, Om rätt till namn. (Särtr. ur Svensk juristtidning 1929, h. 4.)
- Från gamla prästhem i Södermanland och Närke, utg. av Carl Lönnroth o. Wilh. Zetterstedt. Lund, Gleerupska univ.-bokh., 1931.

¹ Av kostnadsskäl måste flera recensioner samt så gott som hela tidskrifts- och årsboksöversikten överstå till nästa häfte.

- Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. Hrsg. v. den Verbänden des livländischen, estländischen und kurländischen Stammadels. Verl. C. A. Starcke, Görlitz, 1929 ff.
- Hahr, August, Uppsala forna ärkebiskopsborg. (Uppl. fornminnesfören:s tidskr., 43, bil.) Upps. 1929.
- Hartman, K. J., Äländska kongressen och dess historia, V: 2. (Acta Academiae Aboensis, Humaniora VIII.) Åbo 1931.
- Horn, Vivi, De sista Sturarne. Sthlm, Hökerberg, 1931.
- Karling, Sten, Trädgårdskonstens historia i Sverige intill Le Nötrestilens genömbrott. Sthlm, Bonnier, 1931.
- Laurin, Carl G., Minnen 1898—1908. Sthlm, Norstedt, 1931.
- Lehman, Mathias, Kungasånger i Marstrand. Sthlm, Fritzes bokförl., 1931.
- Munthe, L. W:son, o. Munthe, A. W:son, Släkten Munthe i Sverige. Professor Arnold Hansson Munthes ättlingar. Genealogiska och biografiska anteckningar. Växjö 1931.
- Nisser, Wilhelm, Konst och hantverk i Visingsborgs grevskap på Per Brahe d. y:s tid. Del 1—2. Sthlm 1931.
- Nyberg, Paul, Sibbo sockens historia, I. Intill början av 1700-talet. Hfors 1931.
- Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling. Utg. av K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Senare avd., bd 12. Brev från andlige och lärde, del 1. Red. av Nils Ahnlund. Sthlm, Norstedt, 1930.
- Pettersson, Alfred, Abraham Bäck. (Levnadsteckningar över K. Svenska Vetenskapsakademiens ledamöter 103.) Sthlm 1932.
- Publikationen des Estnischen staatlichen Zentralarchivs, nr 1. N. Treumuth u. O. Liiv, Polonica im Estnischen staatlichen Zentralarchiv. Tartu (Dorpat) 1931.
- Risebergaboken, utg. av Risebergastiftelsen. Sthlm 1931.
- Rosman, H., Skepparegillet i Visby under 250 år. Bilder ur Gotlands sjöfartshistoria. Sthlm 1932.
- Rudbecksstudier. Festschrift vid Uppsala universitets minnesfest till högtidlighållande av 300-årsminnet av Olof Rudbeck d. ä:s födelse. (Uppl. fornminnesfören:s tidskr., 44, bil.) Upps. 1930.
- Sondén, Per, Biskop Anders Fredrik Beckman. Sthlm, Diakonistyr., 1931.
- Svenska Akademiens handlingar ifrån år 1886, del 41, 1930. Sthlm 1931.
- Svenska telegrafverket. Historisk framställning, bd 1. Det statliga telefonväsendet 1881—1902 av Hans Heimbürger. Gtbg 1931.
- Sveriges läkarehistoria, fjärde följden, red. av A. Widstrand, del 1—2. Sthlm 1931—32.
- Sylwan, Vivi, o. Geijer, Agnes, Siden och brokåder. Sidenväveriets och tygmönstrens utveckling. Sthlm, Natur och kultur, 1931.
- Söderberg, Tom, Stora Kopparberget under medeltiden och Gustav Vasa. Akad. avh. Sthlm 1931.
- Söderhjelm, Alma, Min värld, del 3. Sthlm, Bonnier, 1931.

- Thermænius, Edvard, Svensk bondepolitik. Memoarer och brev från ståndstidens slut och lantmannapartiets tidigare år. Sthlm, Geber, 1931.
- Thermænius, Edvard; Gamla brev. Några ord i en kulturminnesfråga. Lund, Gleerupska univ.-bokh., 1932.
- Thomle, C. S., Norsk Navneret. Utgit av Norsk slektshistorisk forening. Oslo 1931.
- Ur Karlstads högre allmänna läroverks hävder, I. Under medverkan av Axel Dahlman och C. V. Bromander utg. av Ernst P. Ander. Karlstad 1931.
- Wetterfors, Paul, Fridtjof Nansen. Upps., Lindblad, 1931.
- Virdestam, Gotthard, Växjö stifts herdaminne, V. Västbo och Östbo. Växjö, Carl Svanberg, 1931.
- Wählin, Hans, Scania antiqua. Bilder från det forna Skåne. Malmö, John Kroon, 1931.
- Acta Wrangeliana, 1931, nr 1—2.
- Archives Héraldiques Suisses. Schweizer Archiv für Heraldik, årg. 45, 1931, nr 1—4.
- Arctos. Acta historica philologica philosophica Fennica. Vol. 2, 1931, fasc. 1.
- Arkiv för nordisk filologi, bd 47, 3:e följden, bd 3, h. 1—4, 1931.
- Dalarnas hembygdsbok 1931.
- Festskrift till Carl J. E. Hasselberg. (Heimbygdas tidskr., Fornvårdaren IV.) Östersund 1931.
- Fornvännen 1931, h. 1—6.
- Från Gästrikland 1930.
- Föreningen Gamla Halmstads årsbok, årg. 7 o. 8, 1930 o. 1931.
- Genos, utg. av Genealogiska samfundet i Finland, årg. 2, 1931, nr 1—3.
- Hembygden 1931, utg. av Dalslands fornminnes- o. hembygdsförbund.
- Historisk tidskrift 1931, h. 1—4.
- Historisk tidskrift för Finland 1931, h. 1—4.
- Hyltén Cavallius-föreningens årsbok 1931.
- Jahrbuch des Deutschen Vereines für Familienkunde für die Tschechoslowakische Republik, årg. 1, 1930.
- Jämten (Heimbygdas tidskr. II), årg. 25, 1931.
- Jämtländska studier, festskrift till Eric Festin. (Heimbygdas tidskr.: Fornvårdaren II: 2—3.) Östersund 1928.
- Karolinska förbundets årsbok 1930. Lund 1931.
- Kyrkohistorisk årsskrift, årg. 30, 1930. Upps. 1931.
- Maandblad van het Genealogisch-Heraldisch Genootschap »De Nederlandsche Leeuw», Haag, årg. 49, 1931.
- Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1931.
- Med hammare och fackla, 3, 1931, utg. av Sancte Örens gille.
- Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, årg. 18, 1930, h. 2—5.
- Nordiska museets och Skansens årsbok. Fataburen. 1931. Sthlm 1931.

- Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1931, nr 1—4.
 Norra Allbo hembygdsförenings årsbok 1931.
 Norsk Slegtshistorisk Tidsskrift, bd 3, h. 1—2. Oslo 1931.
 Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning, årg. II, 1931, h. 1—4.
 Personhistorisk Tidsskrift 1931 (9. Række, 4. Bind), h. 1—4. Kbhvn 1931.
 Samfundet S:t Eriks årsbok 1931.
 Scandia. Tidskrift för historisk forskning, bd 4, 1931, h. 1—2.
 Svenska Linnésällskapets årsskrift, årg. 14, 1931.
 Svensk tidskrift, årg. 21, 1931.
 Upplands fornminnesförenings tidskrift, nr 42—43, 1929—31.
 Västergötlands fornminnesförenings tidskrift, del 4, h. 2 (nr 32, 1927) o. 3—4 (nr 33—34, 1930).
 Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte, Hamburg, årg. 13, 1931.

Frågor.

1) Enligt uppgift i Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok för 1803 erhöill grevinnan Hedvig Armfelt, då hon detta år lämnade sin tjänst som hovmästarinna hos de kungliga barnen, de båda äldstas porträtt i gåva av Gustav IV Adolf. Undertecknad vore synnerligen tacksam för eventuell upplysning om, var dessa porträtt nu finnas.

Cecilia af Klercker,
 född Lewenhaupt,
 adr.: Cathrineborg, Vadsbro.

2) I en biografi över teol. lektorn *Samuel Alnander* (1731—1772), skriven av Hans Bergström och tryckt i Tidningar utg. i Lund 1773 nr 13—15 förekommer följande notis: »Ännu finnes af Lector Alnander ett Manuscript, som innehåller characterer och beskrifningar öfver alla de Menniskor, med hwilka han umgåtts, och haft något i ett eller annat mål att beställa». Detta manuskript har förgäves eftersökts i universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund, i Kungl. Biblioteket och i stadsbiblioteket i Göteborg. Eventuella upplysningar om detsamma torde benäget delgivas undertecknad.

Nils Afzelius,
 andre bibliotekarie,
 adr.: Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Notiser.

Personhistoriska Samfundets årsmöte ägde rum i Vitterhetsakademiens lokal tisdagen den 26 maj 1931. På revisorernas förslag beviljades styrelsen full och tacksam ansvarsfrihet för 1930 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes arkivrådet Joh. Ax. Almquist, överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, direktören Govert Indebetou, professor Sven Tunberg och redaktionssekreteraren i Nordisk Familjeboks redaktion Bengt Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet omvaldes arkivrådet Almquist, stadsarkivarien professor Bertil Boëthius, intendenten frih. Rudolf Cederström, postkontrollören Gustaf Elgenstierna och sekreteraren Bengt Hildebrand. Till revisorer omvaldes bankdirektören A. Dandenell och nyvaldes, efter framlidne hovrättsrådet F. Grönwall, kamrer C. Schram med direktören Bo Löfgren som suppleant.

Vid därpå hållet styrelsesammanträde konstituerade sig styrelsen med arkivrådet Almquist som ordf., direktören Indebetou som skattmästare och sekreteraren Hildebrand som samfundets sekr. och red. för Personhistorisk Tidskrift.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1930:

Debet.

<i>Behållning</i> från år 1929	2,813: 20
<i>Inkomster</i> år 1930:	
Årsavgifter	3,832: 50
En ständig ledamotsavgift	150: —
Tidskriftsförsäljning	596: 40
Räntor	151: 83
Statsanslag för 1930	1,000: —
	<u>5,730: 73</u>
	Summa kr. 8,543: 93

Kredit.

<i>Utgifter</i> år 1930:	
Trycknings- och illustrationskostnader	3,459: 94
Uppbörds- och distributionskostnader	463: 99
Arvodet	1,362: 50
	<u>5,286: 43</u>
<i>Behållning</i> till år 1931	3,257: 50
	<u>8,543: 93</u>
	Summa kr. 8,543: 93

PERSONREGISTER.¹

- Aabye, Th., dansk rektor, 151.
 Aaröe, dansk kapten, 55 ff.
 Abelin, G. R., generallöjtnant, 60, 62 f.
 Abraham Pedersson [Gene?], 224.
 Absalon, ärkebiskop i Lund, 179 ff.
 Acrelius, I., kyrkoherde, 122.
 Adlerbeth, G. J., frih., skald, 284.
 Adlercreutz, A. G., justitiestatsminister, 64.
 Afzelius, A., prof., 269.
 (von) Ahlstedt, J. H., 263.
 von Ahlstedt, J. W., bryggareälderman, 225.
 von Aken, ätt, 15.
 Akrell, C. F., kartograf, 103.
 Alexander I, kejsare av Ryssland, 149.
 — III, påve, 160, 179, 181.
 Ali Pascha, se Kuyl.
 Almgren, K. A., sidenfabrikör, 253.
 Almström, R., industriidkare, 270.
 Anckarsvärd, C. H., greve, öfverste, 32 ff.
 (And), Ramborg Israelsdotter, 96.
 Anders Hansson, myntmästare, 85.
 — Henriksson, borgmäst. i Sthlm, 82.
 — Henriksson, kyrkoherde, 216.
 Andersson, Albert, kammarråd, 64.
 Andersson-Meijerhelm, K. A., skriftställare, 145.
 Angerstein, R. G., 147.
 Anna Göstafsdotter, se Snedbjälke.
 Annerstedt, C., univ.-bibliotekarie, 280.
 Anthella, Brita, g. m. M. P. Blix d. y., 226.
 Anthelius, J., kyrkoherde, 226.
 Appelman, P. A., generalintendent, 213.
 Arfwidsson, N., protokollsekr., 34.
 Armfelt, G. M., greve, 91—93, 148.
 Armlod, Johan Mårtensson, 144.
 Ascerus, se Asker.
 van Asken, medeltidssläkt, 275.
 Asker, biskop i Växjö, 186 f.
 Aurivillius, O., kyrkoherde, 227.
 — O. Chr., prost, 226 f.
 — P., prof., 227.
 Bagge, Christina, g. m. J. E. Palmsvärd, 247.
 — Fredrika, 247.
 — J., boktryckare, 33.
 Balck, V., generalmajor, 117, 272.
 Balduin, biskop i Växjö, 179, 182, 184.
 Banér, ätt, 97.
 Banér, Axel, riksråd, 96.
 Barfred, dansk släkt, 155.
 Barnekow, Chr., frih., landshövd., 261.
 — Margareta Magdalena, 260.
 Becker, släkt, 280.
 Beierlin, J. U., bildhuggarmästare, 71.
 Bellander, släkt, 280.
 Bellinus, O. S., biskop, 191.
 Bellman, C. M., skald, 116.
 Benedictsson, Victoria, författarinna, 146.
 Bengt Eriksson, se Bielke.
 — (Eriksson) Skrivare, fogde, 145 f.
 Bengta Torstensdotter, se Oxenstierna.
 Benkestok, norsk ätt, 151.
 Benzelius, E., d. y., ärkebiskop, 188.
 von Berckentin, C. A., dansk minister, 90.
 Berg, Hans Nielsen, kyrkoherde, 264.
 — J. O., se Bergenstierna.
 — Maria, 8.
 — Mårten, musketerare, 138.
 — R. G:son, fil. dr, 127.
 Bergenstierna, J. O., amiral, 278.
 Berggren, E. V., byggmäst., 135.
 Berghem, P. N., kyrkoherde, 217.
 Berghman, släkt, 262.
 Bergius, O. E., ämbetsman i Västindien, 123.
 Berglund, Christina Helena, 123.
 Bergman, polismästare, 33.
 — C. J., skriftställ., 125.
 Bergmark, Maria, lärarinna, 130.
 Bergwall, Bengt, prost, 228.
 — Mårten, arrendator, 228.
 — M. Chr., kyrkoherde, 228—241.
 Berlin, Chr. G., prost, 262.
 Bertram, bildsnidare o. målare, 131.
 Bese, ätt, 14.
 von Beskow, B., frih., förf., 278.
 Bielke, svensk ätt, 97.
 — dansk ätt, 98.
 — Bengt Eriksson, 82.
 — Carl Gustaf, greve, 189.
 — Erik Johansson, 134.
 — Hogenskild, frih., riksråd, 89.
 (—), Peder Turesson, rid-dare, 83.

¹ Utarbetat av S. T.

- (Bielke), Sten Stensson, rid-
dare, 139.
(—), Sten Thuresson, riks-
råd, 132.
— Svante, frih., rikskansler,
134.
— Thure Gabriel, greve,
riksråd, 136.
Bielkenstierna, Clas, amiral,
98.
Bille, Henrik, 96.
Birger Nilsson, se Grip.
Birgitta Birgersdotter (Fin-
staätt), helgon, 152.
Bildt, C., frih., diplomat,
203 f.
— D. A. G., frih., riksmar-
skalk, 40.
Birger Jarl, 186.
— Månsson, biskop i Väster-
ås, 193.
Birgerus Erici, kyrkoher-
de, 4.
von Bismarck, O., tysk stats-
man, 42.
Björck, A. W., rådman, 43 f.
— O., konstnär, 136.
Björkman, släkt, 144.
Björling, C. G., prof., 284.
Björnram (Biörnram), ätt,
1—10.
Björnson, Björnstjerne,
norsk förf., 54, 57, 279.
Björnstierna, J. M., statsråd,
general, 50, 52.
Björnsthäl, J. J., prof., 122.
Blanche, Aug., förf., 33 ff.,
228—241.
Blanc, släkt, 228—241.
Blix, släkt, 215—227, 263 f.
Blixencron, M. P., kommis-
sarie, 94, 215 ff.
Blume, dansk-svensk släkt,
155, 157 f.
— L. R., provinsialläk., 155,
157 f.
Blåpanna, Esbjörn, väpnare,
142.
Bobrikoff, N. I., rysk gene-
ralguvernör, 128.
Boethius, biskop i Växjö,
187.
Bohm, N., 94.
Boman, Lars, soldat, 7.
Bonde, Axel, frih., 74.
— Carl, greve, k. råd, 74.
— Carl, greve, kammar-
herre, 20.
— Clas, greve, riksråd, 15,
19 ff.
— Erik, frih., 74.
Bonde, Fredric Lorentz,
greve, kammarherre, 21.
— Gustaf, frih., riksskatt-
mäst., 69, 74.
— Gustaf, greve, riksråd,
245.
Bonnier, släkt, 248 ff.
— K. O., bokförläggare,
248 ff.
Boström, H. J., kansliråd,
77—79.
— K. J., häradsh., 77.
Bourdelot, P. M., fransk läk.,
206, 211.
Bourdon de la Salle, Ph.,
211.
Bow, kanik i Växjö, 187.
Brahe, ätt, 116.
— Per, d. y., greve, riks-
drots, 205.
Branting, Agnes, textilkonst-
närinna, 131.
Brattström, släkt, 280.
Braunerhjelm, frih., över-
hovstallmästare, 39.
Breuer, J., tysk vävmästare,
252.
Broderzonius, S., 112.
Brodin, Anna (Catharina),
g. m. P. M. Blix, 226.
Broms, C. G., kommerseråd,
145.
Broström, Jens, ärkebiskop,
98.
Bruce, J. V., rysk general,
100.
Bruun, Chr., norsk skolman,
präst, 57.
Bränning, Bengt, guldsmed,
147, 267.
Bullinger, Henrik, schweizisk
reformator, 167.
Burea, Margareta, 129, 139.
Buza, Ericus Gudmundi,
prost i Västbo, 259.
Bååt, ätt, 97, 143.
— Ebba, g. m. H. Fleming,
271.
— Nils, generalmajor, 99.
Bååth, L. M., förste arkiva-
rie, 213.
Böttiger, C. W., skald, prof.,
278.
Cabiljau, A., 94.
Calmeyer, norsk släkt, 152.
Carlberg, B. W., arkitekt,
103.
— C. W., arkitekt, 103.
— J. E., arkitekt, 103.
Carlén, J. G., förf., 33.
Carling, P. O., rådman,
225.
Carlsen, H., dansk politiker,
45.
Carlson, F. F., historiker,
39 f.
Carlstedt, C. J., notarie,
235 f., 241.
Carolus Petri, kyrkoherde,
265.
Carpelan, W., frih., general-
löjtnant, 149.
Casati, italiensk jesuit, 207.
Cassiopæa, Barbara Peders-
dotter, g. m. O. Chr.
Aurivillius, 227.
Cedercrantz, J., lagman, 98.
Cederschiöld, G., konstnär,
förf., 133.
Cederström, M., frih., krigs-
president, 144.
— Carl, frih., flygare, 127.
Celestinus III, påve, 181.
Chanut, P. H., fransk diplo-
mat, 197, 199, 211.
af Chapman, H. F., amiral,
132.
Christian IV, konung av
Danmark och Norge, 89.
Christopher Andersson, läns-
man, 6.
Cintius, kardinal, 181.
Claus, kyrkoherde i Vendel,
132.
Clausnigk, Hans, bildsnidare,
69.
Colbiørnsen, norsk släkt,
151.
Collin, N., kyrkoherde, 122.
Cortmejer, A., handl., 136.
Coyet, A. J., frih., 266.
— Fr., holl. ståt. på For-
mosa, 278.
Cramér, R., 125.
Creutz, G. Ph., greve, skald,
diplomat, 254.
Cronhielm, Hedvig Charlot-
ta, g. m. 1) A. J. Coyet,
2) A. E. Roos, 266.
Cronsköld, Brynte (von Ens,
adl.), kammarråd, 21,
24 f.
Cronstrand, släkt, 127.
Crusebjörn, J., landshövding,
67.
Crusenstolpe, M. J., förf.,
127.
Czartoryski, K., polsk furste,
43 f.

- Dahl, Wendla, se Ling.
 Dahlbergh, Erik, greve, generalguvernör, 62, 64, 103, 120.
 Dahlgren, släkt, 280.
 Dahlström, släkt, 280.
 von Dalin, O., skald, 91.
 Dalman, W. F. A., publicist, 41.
 Danckwardt, J., borgmäst., 251.
 Danneskiöld-Samsøe, dansk ätt, 159.
 De Besche, ätt, 252.
 — H., 278.
 de Brun, F., lektor, 114 f.
 — Margaretha, fröken, 115.
 De Geer, Louis, frih., justitiestatsminister, 35 ff.
 — Louis, köpman, 89.
 Dehn, H. C., arkitekt, 103.
 De la Barre, R. J., generallöjtnant, 255.
 De la Gardie, Jacob, greve, riksråd, 220.
 — M. G., greve, rikskansler, 216, 220.
 Descartes, R., fransk filosof, 197, 201 f.
 Dickson, O., frih., 132.
 — R., landshöv., överståth., 147.
 Djupadus, E. E., kyrkoherde, 224.
 Djurklou, N. G., frih., kammarherre, 144 f., 270 f.
 Djäkn, Ingevald, se Vinkelhakar, två.
 Donner, släkt, 125, 276.
 Drake, släkt, 263 f.
 — A., trävaruhandl., 91.
 Dubbe, J., affärsman, 125.
 Due, norsk släkt, 152.
 Dücker, C. G., greve, riksråd, 88.
 (Dyre), Mätta Ivarsdotter, 84.
 Ebbe, A., skulptör, skald, 146.
 Ebeling, Mathilda, skådespelerska, sångerska, 240.
 Eberstein, släkt, 15.
 Edgren, J. G., prof., 141.
 Edhelius, P. I., aktuarie, 225.
 Edinger, dansk släkt, 151.
 Eek, P., fabrikör, 252.
 Egisl Birgersson, biskop i Västerås, 185, 193.
 Ehinger, B. I., 125.
 Ehrenborg, Anna Beata, g. m. C. J. Raab, 29, 46.
 von Ehrenheim, F. W., frih., kanslipresident, 230, 245.
 Ehrensteen, Edv., diplomat, 144.
 Ehrenstrahl, D. K., målare, 252.
 Ehrensträhle, D. (Nehrman), prof., 174.
 Eichorn, Chr., fabrikör, 252.
 Eisenbletter, J. J., konstsnickare, 132.
 Ek, Fredrik, 8.
 Ekeblad, ätt, 97.
 — Johan, diplomat, 210 f. (ekeblad), Karin Palnedotter, g. m. Bengt (Eriksson) Skrivare, 145 f.
 (—), Palne Jönsson, 145.
 af Ekenstam, ätt, 132.
 Ekenstam, T. R., hovpred., 46.
 Ekman, C. E., bruksäg., 65.
 — E. L., botanist, 270.
 — G., fil. dr, 270.
 Elbfas, J. H., konterfejare, 72.
 Elimæus, kyrkoherde, 265.
 Enequist, L. N., konsul, 125.
 Engelbrekt Engelbrectsson, rikshövitsman, 194 f.
 — Englekasson, bergsman, 195.
 — i Hesbeck, 195.
 Engeström, Chr., 125.
 Englik Engliksson, jordbr., 195.
 — Persson, jordbr., 195.
 Englika Engelbrectsson, bergsman, 194 f.
 — i Stabäck, 195.
 von Ens, Brynte, se Cronsköld.
 Ericus Gudmundi, se Buza.
 Erik Bengtsson, se Oxpanna.
 — Eriksson, inspektor, tullnär, 223.
 — Gustafsson, se Stenbock.
 — Jönsson, se Lillie.
 — Svensson, dekan, 84.
 Erland Laurensen, se Snedbjälke.
 Erskine, A., 132.
 Erskine, jakobitisk agent, 100.
 Erslev, K., dansk historiker, 131.
 Eskil, ärkebiskop i Lund, 179, 182, 184.
 — Mikaelis, kammarmäst., 84.
 Eskillus Philippi, kaplan i Helga lekamens gille, 84.
 Eugen, svensk prins, 279 f., 283.
 Fahlcrantz, Chr. E., biskop, 278.
 Falkenberg, ätter, 120.
 Falster, Josef Andersen, 98.
 Faltz, R., medaljgravör, 131.
 van dem Felde, medeltidssläkt, 275.
 von Fersen, Axel, d. ä., greve, fältmarskalk, 122, 245.
 — Axel, d. y., greve, riksmarskalk, 278.
 Fick, Heinrich, 86—88.
 Filippa, svensk drottning, 131.
 Finne, Niclis, 271.
 Fleetwood, Caroline Charlotte, g. m. 1) Emil Key, 2) A. Chr. Raab, 33.
 Fleming, Anna Catharina, g. m. 1) A. B. Hastfer, 2) B. Cronsköld, 21.
 — Catharina Charlotta, g. m. F. C. Wrede, 22.
 — Erik, riksråd, 98.
 — Göran, frih., riksråd, 21.
 — H., viceamiral, 271.
 — Jakob, landshövding, 99.
 — J. C., frih., kammarråd, 22.
 (Fluur), Elisabetha Hansdotter, g. m. P. M. Blix, 222.
 Flygelholm, släkt, 280.
 Fock, Carl, 148.
 Folkungäätten, 133.
 Forcundus, biskop i Växjö, 185 f.
 Fornander, Helena Christina, g. m. 1) I. Sauer, 2) M. Chr. Bergwall, 234 f.
 Forssell, H., president, 61 f.
 Franzén, F. M., skald, biskop, 260.
 Fraser, Daniel, 132.
 Fredenheim, C. F. (Mennander), överintendent, 284.
 Fredrik I, konung av Sverige, 100, 132.
 — av Hessen-Eschwege, lantgreve, 206.
 — Vilhelm, kurfurste av Brandenburg, 201 f.
 Frenckell och von Frenckell, släkt, 121.
 Frese, medeltidssläkt, 275.
 — J., borgmäst. i Åbo, 275.

- Friberg, C. O., kyrkoherde, 119.
 Frille, ätt, 133.
 Frisk, Carl Daniel, soldat, 229.
 — Catharina, se Hedberg.
 From, dansk släkt, 155.
 Fryxell, And., prof., 38.
 — Olof, hovpred., prost, 7.
 Fröding, Gustaf, skald, 250.
 (Furubom), Johan Eriksson, rådmän, 225.
- G**altung, Clara Maria, 108.
 Gardell, L. J., 125.
 Garp, Catharina, g. m. J. Lütkenchwager, 75.
 Gathe, släkt, 97.
 Gathenhielm, Lars, 97.
 Gavelius, Olof Olsson, notarie, 221.
 Geijer, E. G., skald, historiker, 99.
 Genberg, P., biskop, 33.
 Gene, se Abraham Pederson.
 Georgius Olai, Gustav Vasas kamrerare, 82, 84.
 Gera, ätt, 97.
 Gere, dansk ätt, 98.
 Gertrud, Jönsdotter, se Hjorthorn.
 Gillberg, C. G., tecknare, 103.
 — J. A., miniatyrmålare, 103.
 — J., d. ä., kopparstickare, 103.
 Gilljam, G. Fr., univ.-kansler, 117.
 Gislö, biskop i Linköping, 181.
 Gjörwell, C. Chr., publicist, 122.
 Gottberg, Jacob, amiral, 133 ff.
 Graaf, M. J., regementskvartermäst., 106.
 Grauert, W. H., tysk historiker, 196 f.
 Gravia, Sara, g. m. A. P. Biörnram, 3 ff.
 Gravius, Josua, rektor, 4.
 Gregersson, Ebba, lärarinna, 130.
 Gregorius, biskop i Växjö, 184 f.
 Grill, C., köpman, 256.
 Grim, H. N., läkare, 278.
 (Grip), Birger Nilsson, riksråd, 98.
- Gripenstedt, J. A., frih., statsråd, 45.
 Groth, O. A., prost, 141.
 Grubb, Margareta Andersdotter, g. m. J. Antheilius, 226.
 Grum, dansk släkt, 151.
 Grundell, Catharina, 135.
 Grundis, Knut (Bertilsson), 143.
 Grüner, G., dansk minister, 90.
 Gråberg af Hemsö, J., greve, skriftställare, 285.
 Grönhagen, ätt, 144.
 Gröning, Catharina, g. m. 1) J. Waldau, 2) H. Schutz, 71.
 Grönwall, J., guldsmed, 147.
 — L., prost, 262.
 — K. A., prof., 284.
 Gumælius, G. W., 270 f.
 Gurko, I. V., rysk general, 67.
 Guse, Niklis Niklison (el. Guse Niklison), 143.
 Gustav Vasa, konung av Sverige, 254.
 — II Adolf, konung av Sverige, 88 f.
 — Adolf, kronprins av Sverige, 283.
 Gustafsson, Per, i Benestad, riksdagsman, 144.
 Gyldenstjerne, se Gyllenstierna af Svaneholm.
 Gyllander, släkt, 280.
 Gyllenhielm, Carl Carlsson, frih., riksamiral, 134, 200.
 Gyllenhorn, ätt, 14.
 — Christina, g. m. Johan Gyllenstierna, 21.
 — Josua, 21.
 Gyllenkrok, ätt, 144.
 Gyllenskiepp, Wilhelm, 148 f.
 Gyllenstierna, ätt, 97.
 — Johan, frih., kammarherre, 27 f.
 — Sigrid, g. m. 1) Göran Fleming, 2) Jacob Johan Hastfer, 21.
 — af Svaneholm, E. H., 266.
 Gyllensvaan, F. L., överste, 106.
 Gyllenällon, Nils Arweds-son, befallningsman, 2.
 Gylta, ätt, 97.
 — Jakob, 97.
 — Jöran, riksråd, 132.
 Gyrsting, se Navne Jensen.
- Göran Larsson, lagläsare, 2.
 von Görtz, G. H., frih., minister, 100.
- H**agelsten, kyrkoherde, 265.
 Hagerman, släkt, 262.
 — G., handl., 262.
 Halleberg, O., konstnär, 141.
 Hallenberg, J., historiker, 89.
 Hallendorff, C., prof., 138.
 Haller, tysk-svensk släkt, 147.
 — J., tysk prof., 147.
 Hamilton, Henning, greve, lantmarskalk, 28 ff.
 — Hugo, greve, landshövding, 279.
 Hammer, Chr., juvelerare, samlare, 152.
 Hand, ätt, 97.
 Hans, svensk-dansk-norsk konung, 152.
 — Andersson, fogde, 222.
 — Hansson till Monikkala, finländsk frälseman, 89.
 Hansson, Ola, förf., 146.
 Hardenberg, E., danskt riksråd, 266.
 — Mette, 266.
 Harder, Anna Anthoni- dotter, g. m. Hans Schutz, 70.
 Hartlev Hartlevsson, biskop i Västerås, 193.
 Hartman, Johan, 223.
 von Hartmansdorff, August, president, 28 ff.
 Hassel, Elisabeth, g. m. M. P. Blix, 225.
 Hasselrot, A., kyrkoherde, 119.
 Hastfer, A. B., kammarherre, 21, 23.
 — Evald, greve, kapten, 21.
 — Gustaf Bernt, frih., 23.
 — J. J., greve, fältmarskalk, 11, 21.
 — Johan, frih., 23.
 — Johan, lantråd, 23.
 — W. H., överste, 23.
 Hawerman, E., bibliotekarie, 132.
 Hazelius, A., museiman, 46.
 — H., major, 47, 53.
 — J. A., general, 44, 47 f.
 Hedberg, släkt, 280.
 — Catharina, g. m. J. J. Blanck, 228—241.
 — F. G., kyrkoherde, 281.
 Hedenstierna, ätt, 144.

- Hedin, S. A., politiker, 40 ff.
Hedlund, S. A., tidningsman, 58 f.
Hedman, A., fabrikör, 90.
Heideman, Maria, g. m. J. A. Björnram, 3, 5.
— Olof, 5.
von Heidenstam, V., förf., 250.
Hellant, A., astronom, 78.
Hemberg, släkt, 262.
— J. P., kommerseråd, 262.
Henschen, L. W., rådman, 39.
Heublein, P., köpman, 252.
Hierta, L. J., tidningsman, politiker, 33.
Hillers, L. E., överfältläkare, 144.
Hindström, Gustava, 113.
Hiulhammar, C. G., 278.
— J. G., 278.
(hjorthorn), Gertrud Jönsdotter, 148.
Hjärne, C. U., kammarherre, 252.
Hofberg, H., fornforskare, 271.
Hoffler, släkt, 251.
von Hofsten, Johanna, 274.
Holm, E., skräddarmäst., 251.
— G. B. A., v. häradsh., 101, 250.
Hoppe, F. W., arkitekt, 103.
Horn, ätt, 97.
— Arvid, greve, kanslipresident, 243 f.
Houge, norsk släkt, 152.
Huitfeld, Arild, 132.
Hupenfelt, P., 278.
Huth, Daniel, regementspastor, 224.
Hyltén-Cavallius, G. O., förf., 33.
Hynntz, Matthias, myntmästare, 132.
Hyphoff, J. M., 108.
af Håkansson, A., frih., landshövding, 29.
Håkan Torstensson, se Oxenstierna.
Hålbönassläkten, medeltidsätt, 142.
Hårleman, C., frih., arkitekt, 256.
Hästhufvud, A. E., guvernör, 108.
Høegh-Guldberg, dansk ätt, 150.
Höijer, B., filosof, 278.
Hökenflycht, Tufwe, ryttmästare, 3.
Ignatiev, N. P., greve, rysk general, 67.
Indebetou, C. G., bruksäg., 252.
— C. G., bruksäg., politiker, 39.
In de Betou, G., köpman, 252.
Indebetou, S. O., fabrikör, 253.
Ingemar Petri, biskop i Växjö, 187.
Ingemund Arvidsson, se Vinkelhakar, två.
— Ingevaldsson, se Vinkelhakar, två.
Innocentius III, påve, 160 f.
— IV, påve, 185.
Isberg, J., tullinspektör, 240 f.
Iser, Mathias, pastor primarius, 252.
Iserhielm, ätt, 252.
Israel, biskop i Västerås, 192 f.
Ivar Axelsson, se Tott.
Ivarus Olai, kyrkoherde, 225.
Jakob Andersson, underlagman, 165.
— Israelsson, ärkebiskop, 187.
— Ulfsson (örnfot), ärkebiskop i Uppsala, 85.
Jarler, ärkebiskop i Uppsala, 184.
Jeansson, släkt, 277.
Jens Holgersen, se Ulfstand.
Johan, hertig av Östergötland, 169 f.
— Aronsson, bildsnidare, 70.
— Carlsson, se Rechards.
— Erensislesson, biskop i Växjö, 184.
— Kristoffersson, kronofogde, 221.
Johannes Hildebrandi, munk i Vadstena, 272.
— Ivan, konstnär, 131.
— Johannis, älderman i Helga lekamens gille, 81.
— Magnus, ärkebiskop i Uppsala, 88.
— Marci Bullernäsius, kyrkoherde, 265.
— Matthiæ Gothus, biskop i Strängnäs, 4, 132, 212.
Jon Jönsson, riksråd, se Svart.
Jonassen, Anne Marie, g. m. Hans Munch, 155.
Joséphine, drottning av Sverige och Norge, 116.
Juhlin, Anna Lovisa, g. m. F. A. Björnram, 9.
Järpulf, biskop i Skara, 181.
Järta, C. Th., prof., 278.
— H., landsh., 140, 278.
Jöns Fallentinsson, 221.
— Gudmundsson, borgmästare, 84.
— Månsson, domprost i Linköping, 136.
Jönsson, B., prof., 270.
— Ola, i Kungshult, riksdagsman, 65.
Kalm, P., prof., 122, 138.
Kamaken (Kamika), Joakim, 82.
Karin Alfsdotter, se Tre sor.
— Palnedotter, se Ekeblad.
Karl Sverkersson, konung, 183.
— X Gustav, konung av Sverige, 170, 197 ff.
— XII, konung av Sverige, 100, 136 f., 254.
— XIV Johan, konung av Sverige och Norge, 42, 137.
— XV, konung av Sverige och Norge, 44, 62.
— V, tysk-romersk kejsare, 214.
Karlfeldt, E. A., skald, 281.
Karlsson, J., borgmästare, 124.
— K. H., bibliotekarie, 124.
Karow, Arend, 152.
Kastman, C., rektor, 130.
Katerina Birgersdotter, se Trolle.
Katerina Ulfsdotter (Ulfåsaätt), helgon, 143.
Kauffmann, V. F. L., dansk öfverste, 53.
Keilhoff, W., handelsman, 281.
Kellgren, J. H., förf., 247.
Kempe, Abraham Hansson, sekr., 221.
Key, A., prof., 68.
— E., godsäg., politiker, 33 ff.
— E., kaptan, 33.
Keyser, G., 252.

- Kierman, G., köpman, 91.
 Kihl, J., tysk spinnmäst., 252.
 Kiöping, N. M., 278.
 Kjellberg, K., prof., 280.
 Klingström, O., hovauditor, 91.
 Knape, Anders Olsson, skeppare, 97.
 Knop, Olof, 191.
 Knud, dansk konung, 184.
 — Lavard, dansk hertig, 182.
 Knut Alfsson, se Tre rosor.
 — Bosson, se Natt och Dag.
 — Eriksson, konung, 183 f.
 Kock, Abel, kyrkoherde, 265.
 Koefoed, dansk släkt, 155, 158.
 Kol, biskop i Linköping, 180 ff.
 Koskull, ätt, 143 f.
 Krabbe, Anne Cathrine, g. m. Th. J. From, 155.
 von Kræmer, R. F., landshövding, 30; 39.
 Kreuger, I., civiling., 128.
 Kristina, drottning av Sverige, g. m. Karl IX, 169 f.
 — drottning av Sverige, 170, 196—214.
 Krummedige, Agneta, 132.
 Kruse, J., guldsmed, 147.
 — Wilhelm, lantmätare, 136.
 Kröpelin, Ericus Johannis, kyrkoherde, 80.
 Kurck, Brita, g. m. G. G. Oxenstierna, 172.
 — Knut, riksråd, 98.
 Kusmitj, Fjodor, 149.
 Kuyl, H. (Ali Pascha), 122.
 Kuylenstierna, J. W., amiralitetskapten, 122.
 Kylberg, Hj., lantbrukare, 30.
 — L. V., kapten, lantbrukare, 30.
 Kyrillos Lukaris, patriark i Konstantinopel, 89.
 Köppen, E. (Schröder), kapten, 106.
 Lagerberg, S., greve, general, 63.
 Lagercrantz, O., överste, 91.
 Lagercrona, A., generalmajor, 131.
 — J., 132.
 Lagergren, Claes, markis, pävlig kammarherre, 123.
 Lagerlöf, Selma, författarinna, 146.
 Lamér, domprost, 113.
 Lamormaini, W., pater, 89.
 Landahl, prost, 118.
 Landberg, släkt, 279.
 Landzberg, L. H., 221.
 Lange, släkt, 125.
 — L., 278.
 Langerben, M., kyrkoherde, 265.
 Langiewicz, M., polsk politiker, 44.
 Langlitz, Maria Hansdotter, g. m. S. O. Blix, 216.
 Lars, ärkebiskop i Uppsala, 185.
 — Hindrichsson, kamrerare, 221.
 Larson, Helena, f. Karlsson, 123 f.
 — O., bruksäg., 123.
 Larsson, Carl, konstnär, 257 f.
 Laurens Haraldsson, se Snedbjälke.
 Laurentius Petri Gothus, ärkebiskop, 2.
 — Petri Nericius, ärkebiskop, 164, 167 f.
 Laurin, C. G., förf., 101, 280.
 — T., direktör, 101.
 Laxmand, dansk ätt, 98.
 Ledeus, Markus, bildsnidare, 69.
 Lefrén, J. P., general, 33.
 Lehmann, E., prof., 147.
 — Orla, dansk amtmann, 46.
 Leijonberg, Brita Catharina, g. m. J. Cedercrantz, 98.
 Leijonhufvud, S., frih., överste, 119 f.
 (Leijonhufvud), Sten Abrahamsson, riddare, 82.
 Leijonsten, Chr. F. (Struwe), 106.
 Lemke, J. Ph., målare, 131.
 Lenæus, J. C., ärkebiskop, 206.
 Lenning, G., fabrikör, 252.
 — J. G., fabrikör, 252.
 af Leopold, C. G., skald, 260.
 Lewenhaupt, Axel, greve, 131.
 — E., greve, bibliotekarie, 271.
 Lidner, B., skald, 122.
 Liljevalch, C. Fr., affärsman, 123.
 Lille, kyrkoherde, 266.
 Lillie, ätt, 97.
 (—), Erik Jönsson, 271.
 Lilliehöök, Ingeborg, g. m. Carl Bonde, 20.
 Linnell, Fredrika, 279.
 Lindblom, A., prof., 107.
 Lindeberg, A., publicist, 33.
 Lindegren, släkt, 144.
 Lindquist, Helena, g. m. Mårten Bergwall, 228.
 Ling, P. H., prof., skald, 99.
 — Wendla, gift Dahl, gymnastiklärarinna, 130.
 Linnæus, Nils, kyrkoherde, 112.
 von Linné, Carl, botanist, 112 f., 256.
 Lithén, J., tecknare, 103.
 Ljungberg, kyrkoherde, 266.
 Loccenius, J., prof., 170.
 Lode, G. W., president, 93.
 Lomholt, dansk släkt, 151.
 Loos, C., arkitekt, 103.
 Lorichs, A., diplomat, 89.
 Losnaätten, norsk ätt, 152.
 Lovén, N., prost, 262.
 Lund, Charlotta Lovisa, 234.
 Lundberg, Carl, rektor, 117.
 Lundgren, släkt, 262.
 — C. M., kommerseråd, 262.
 — prost, 118.
 — Fr., rektor, 130.
 Lundius, C., prof., 176.
 Lundstedt, H., guldsmed, 147.
 Luth, Johan, 2.
 Luther, Martin, 162.
 Lynar, R. Fr., greve, dansk diplomat, 245.
 Lyth, A., prost, 125.
 Lythberg, J., 125.
 Lützenschwager, J., bildhugg., 74 f.
 Löff, Christina, 5.
 Löwen, Axel, greve, generalguvernör, 137.
 — J., frih., president, 95.
 Macedo, A., portugisisk jesuit, 204 f.
 Magnus, biskop i Västerås, 191 ff.
 — biskop i Växjö, 187.
 — kanik i Växjö, 187.
 — prost i Västbo, 259.
 — Ladulås, konung, 186.
 Malines, italiensk jesuit, 207 f.
 Malmström, B. E., skald, 270.

- Manderström, Chr. R. L., greve, utrikesminister, 43, 45, 59 f.
- Mankell, J., kaptén, 66.
- Mannerschied, jesuitpater, 207 ff.
- Mannhardt, W., tysk etnolog, 270.
- Margareta, kronprinsessa av Sverige, 146.
- Larsdotter, se Vasaätten.
- Maria, tysk-romersk kejsarinna, g. m. Maximilian II, 167.
- Elisabeth, g. m. hertig Johan av Östergötland, 169 f.
- Marks von Württemberg, N. W., justitieråd, 284 f.
- Marquardt, C. J., bryggare, 116.
- J. H., bryggare, 116.
- Marstrand, A., köpman, 152.
- Maximilian II, tysk-romersk kejsare, 167.
- Meideborg, medeltidssläkt, 275.
- Meins, Gustaf, 75.
- Melanchton, Filip, 167.
- Meldercreutz, J., matematiker, 103.
- Messenius, A. J., rikshistoriograf, 205.
- J., historiker, 89, 121, 191.
- Meyer, E., tysk prof., 131.
- de Meza, Chr. J., dansk generallöjtnant, 53.
- Mickel Engelbrektsson, 195.
- Moberg, släkt, 277.
- Mogens Madsen, biskop i Lund, 132.
- von Moltke, H., greve, preuss. generalfältm., 48.
- Momma, W., köpman, 252.
- Montgomery, Fabian, 245.
- Gustaf, landsh., 245.
- Mortensen, Poul, biskop i Lund, 151.
- Moth, Sophie Amalie, 159.
- Munch (Munk), danska släkter, 155, 158 f.
- Hans Nielsen, biskop, 159.
- Munthe, A., läk., förf., 280.
- von Müllern, G. H., ombudsråd, 100.
- Månsson, Nils, i Skumparp, riksdagsman, 39.
- Mårten Jacobsson, slottssekr., 221.
- Märta Bengtsdotter, se Ulf.
- Johansdotter, se Slaveka.
- Mätta Ivarsdotter, se Dyre.
- Möller, T. J., guldsmed, 147.
- Mörner, Adolf, greve, major, 144.
- Carl Göran, greve, president, 45.
- Christine Charlotte, g. 1) Gyllenkrok, 2) Cederström, 144.
- Natt och Dag, ätt, 97.
- Beata Åkesdotter, g. m. 1) Carl Soop, 2) Gustaf Sparre, 15, 17 ff. [s. 17—18 genom feltryck: Axelsdotter].
- (—), Knut Bosson, biskop, 272.
- Åke Axelsson, frih., riksråd, 15, 205.
- Navne Jensen (Gyrsting), biskop, 193.
- Nehrman-Ehrenstråhle, se Ehrenstråhle.
- Nerman, C. U., landshövding, 30.
- G., major, 41.
- Nescher, D. G., vinhandlare, 261.
- Nibelius, J. E., justitieråd, se Palmsvärd.
- Nicolaus Hermanni, biskop i Linköping, 96.
- Jacobi Bothniensis, kyrkoherde, 4.
- Petri, domprost, 2.
- Nils Engelbrektsson, häradshövding, 194.
- Persson, se Silfvergren.
- Nilsson, Sven, i Österslöv, riksdagsman, 60, 65.
- Niurenus, släkt, 89.
- Nonnen, E., agronom, 30.
- Nordencrantz, A. B., kommerseråd, 111.
- Henrica, g. m. P. Tham, 111.
- Nordenfelt, Marie Charlotte, 275 f.
- Nordenskiöld, A. E., frih., prof., 68.
- Nordenskiöld, C. F., journalist, 122.
- Norsell, Hedvig, 147.
- (Nortman), Anna Joensdotter, g. m. P. M. Bljx, 222.
- Notmann, C. G., regementspastor, 108.
- Nyblom, C. R., prof., 279.
- Nyblom, Helena, förf., 279.
- K., skriftställ., 280.
- Nyman, Pehr, kyrkoherde, 113.
- Nyström, C. M., handelsman, 252.
- Ödhnér, T., prof., 269.
- Oljeqvist, N., häradshövding, 132.
- Olavus Petri, reformator, 162 ff.
- Oldenburg, furstesläkt, 276 f.
- Olof Eriksson, sekr., 223, 225.
- Larsson, rådman, 135.
- Olson, E., prof., 284.
- Orm, Edv., konterfejare, 131.
- Ostermann, I., greve, ryskt sändebud, 100.
- Ottelin, K. E., 149.
- Otto Olofsson (Svinhufvud), biskop, se Svinhufvud.
- Ouchterlony, I., räntmäst., 229.
- Oxenstierna, ätt, 97.
- Axel, greve, rikskansler, 204.
- (—), Bengta Torstensdotter, g. m. Ingevald Inge-mundsson (vinkelhakar, två), 140.
- Gabriel Gabrielsson, frih., kammarråd, 172.
- (—), Håkan Torstensson, sandnik, kyrkoherde i Sand-sjö, 259.
- Johan Axelsson, greve, riksråd, 202.
- (—), Torsten Gjurdsen, 140. (oxpanna), Erik Bengtsson, fogde, 148.
- Pacchalenius, Th., kyrkoherde, 148.
- Palmgren, Johan Loverus, 223.
- Palmiskiöld, E., sekr., 281.
- Palmsvärd, J. E. (Nibelius), justitieråd, 247.
- Palne Eriksson, se Rosenstråle.
- Jönsson, se Ekeblad.
- von Parr, Dominicus, 2.
- Margareta, 2.
- Patkul, Göran, frih., generalmajor, 106.
- Paul, kyrkoherde i Myresjö, 259.

- Pechlin, C. F., generalmajor, 91.
 — J., holsteinsk minister, 91.
 Peder Eriksson, rådm. i Sthlm, 82.
 — Jakobsson Sunnanväder, biskop i Västerås, 84.
 — Jönsson, handlingsskriver, 221.
 — Turesson, se Bielke.
 Peltzer, J. A., apotekare, 273.
 Perelius, Bengt, kyrkoherde, 266.
 Per Engliksson, jordbrukare, 195.
 Persson, N., konsul, 146.
 — Per, prof., 270.
 Peter, ärkebiskop i Uppsala, 181.
 — I, kejs. av Ryssl., 100.
 Petre, släkt, 101.
 Petrus, abbot i Nydala, 258.
 — kanik i Växjö, 187.
 — Paulinus, kyrkoherde, 265.
 Philipson, L. M., journalist, 122.
 Pimentel, A., spansk diplomat, 207, 211.
 Piper, C., kamrerare, 94 f.
 von Platen, B., greve, konteramiral, 39.
 — B. B., greve, riksståth., 137.
 Plomgren, Th., kommerseråd, 91.
 Pogwisch, slesvig-holst. ätt, 149 f.
 Pontus Mårtensson, hovmäst., 72 f.
 Porthan, H. G., prof., 285.
 Posse, Anna Jöransdotter, g. m. Erik Soop, 15.
 — Catharina, g. m. Johan Gyllenstierna, 22.
 — G., greve, politiker, 67.
 — Knut, slottshövitman, 275.
 — Lage, häradshövding, 1.
 Psilander, H. J., prof., 283.
 von Quanten, ätt, 149.
 Raab, A. Chr., frih., kammarherre, 28—68.
 — Ad. Joh., frih., landsh., 29.
 — Axel, löjtn., 29.
 — Carl, kommandör, 29.
 Raab, Claes Jacob, frih., landshövding, 29.
 — Hugo, frih., generalmajor, 28—68.
 Rabenius, L. G., prof., 278.
 — Nils, prost, 188 ff.
 Rahmn, J. A. W., rådman, 141.
 Ramborg Israelsdotter, se And.
 Ramsell, J., brukspatron, 140.
 Rantzaus, Henrik, 132.
 Rappe, ätt, 144.
 — A. E., frih., generalmajor, 67.
 Raumannus, J., kyrkoherde, 265.
 Recharde, Johan Carlsson, kamrerare, 221.
 — Z., 221.
 — Z. J., landsbokh., 226.
 Reincke, P., handelsman, 281.
 — P., d. y., kramhandl., 281.
 Reuterholm, G. A., frih., president, 93.
 Ribbing, ätt, 97.
 — Bo, riksråd, 97.
 — Lennart, överstelöjtnant, 108.
 — Sved, prof., 147.
 — Sven, 97.
 Richert, J. G., häradshövding, 30, 38.
 Ridderstad, C. F., förf., 52.
 Robert, biskop i Västerås, 191.
 Rogberg, C., prof., kanslerssekr., 118.
 Rokus (Rokes), Balzar, bokhållare, 225.
 Ronander, Victor, danskonstnär, arkeologisk saml. o. bibliognost, 151.
 Roos, A. E., frih., generallöjtnant, 266.
 — A., rådman, 260.
 — Johanna Lovisa, g. m. B. G. Westberg, 260.
 von Rosen, Bogislaus, ståt-hållare, 219.
 — kapten, 54 ff.
 Rosenberg, dansk släkt, 151.
 — Frands Nielsen, prof. i Lund, biskop, 151.
 Rosencrantz, H., kammarherre, 262.
 Rosenhane, ätt, 143.
 Rosenius, C. O., predikant, 281.
 Rosenlund, J. E., borgm., häradsh., 217.
 (Rosenquist), Nils Birgersson, ståt., 141.
 Rosenquist af Åkershult, F., bryggare, 116 f.
 — F. J., kapten, bryggare, 117.
 — F. L., se Gyllensvaan.
 — L., 106.
 von Rosenstein, N., statssekr., förf., 122.
 (Rosenstråle), Palne Eriksson, 271.
 Rosenström, släkt, 280.
 Rubin, Anna Christina, g. m. Bengt Bergwall, 228.
 — Christopher, komminister, 228.
 Rudbeckius, Nicolaus Johannis, biskop, 265.
 Rudebeck, ätt, 144.
 Ruthwen, Patrik, 106.
 Rydberg, G., konstnär, 146.
 — J., gördelmakare, 284.
 — V., förf., 50, 59, 62.
 Ryding, K. A., generalmajor, 67.
 Rühls, Fr., tysk historiker, 197, 202.
 Rålamb, ätt, 15.
 — Anders Sigfridsson, ståt-hållare, 135.
 — C., riksråd, 170 f.
 Römer, M., 252.
 Rönnow, Anne, g. m. E. Hardenberg, 266.
 Sabancorus, Nicolaus, jurist, 169.
 Sack, C. Ph., frih., hovmarskalk, 260.
 Salle, de la, se Bourdon.
 Samuel Nilsson, husgerädmästare, 225.
 Sandberg, Fr., rektor, 130.
 Sander Erici, kyrkoherde, 217.
 Sandström, Th., publicist, 33.
 Sandströmer, A. P., landsh., 38.
 Sauer, I., hovkamr., 229, 234.
 Schade, W., tysk överskärare, 252.
 Schauman, G., överbibliotekarie, 148.

- Scheder, A., befallningsman, 217.
- Schedin, G., bruksbokh., 90.
- Schedler, J., 278.
- Schenson, släkt, 280.
- Schepperus, Ericus, kyrkoherde, 265.
- Scheutz, släkt, 280.
- Scheutze, se Schutze.
- Schiltbärger, 221.
- Schjötz, D., norsk läkare, 54.
- von Schlippenbach, Chr. C., greve, president, 205.
- Schmidt, C., bryggare, 116.
- Schroderus, Ericus Johannis, lexikograf, 121 f.
- Schröder, Casper, bildhuggare, 71.
- E., se Köppen.
- J. H., prof., 278.
- Schröderheim, E., statssekr., 284.
- Schuldtz, Hans, gesäll, 138.
- Schultz, C., bryggare, 116.
- Petter, skulptör, 71, 75.
- Schutz (Schütz, Schytz), Hans, bildhuggare, 70, 75.
- (Skiutz), Henrik, bildsnidare, 70 f., 75.
- (Skiutz), Niklas, bildsnidare, 70, 75.
- Schutze, Jost, bildsnidare, 69—76.
- von Schwerin, F. B., greve, prost, 37.
- Schütte, Magdalena, g. m. J. Lützenschwager, 74.
- Schütz, Claes, bildhuggare, 70, 75.
- Schytz, Henrik, kyllerskäre, 70 f.
- Schütze, se Schutze.
- Sergel, J. T., bildhuggare, 110 ff.
- Setterwall, K., bibliotekarie, 132.
- von Siegroth, G. A., frih., general, 108.
- Sigfrid, helgon, 178, 184.
- Silfvergren, Nils Persson, häradshövding, 221.
- Silfverstolpe, Malla, författarinna, 99.
- Siljeström, P. A., rektor, 34.
- af Sillén, G., arkitekt, 103.
- Siöblad, ätt, 144.
- Sjöberg, M. J., 108.
- O., köpman, 252.
- Sjöros, B., 133.
- Skinnar Per Andersson, riksdagsman, 90.
- Skjöldebrand, A. Fr., greve, 278.
- Skoglar, A. P., läroverksadjunkt, 141.
- Skovgaard, ätt, 97.
- Skytt, Hindrich, 74.
- Skytte, ätt, 144.
- Bengt, riksråd, 204 f.
- Håkan Nilsson, landshövding, 107.
- Lars, resident, 204.
- Skytts, se Schutze.
- (Slaveka), Märta Johansdotter, 84.
- (snedbjälke), Anna Göstafsdotter, 143.
- (—), Birgitta Haraldsdotter, g. m. 1) Niklis Niklisson Guse, 2) Knut (Bertilsson) Grundis, 143.
- (—), Erland Laurensen, 143.
- (—), Laurens Haraldsson, riddare, riksråd, 142 f.
- von Sneidern, N., advokat, 141.
- Snoilsky, C., greve, skald, 279.
- Soop, Carl, frih., riksråd, 15 ff.
- Charlotta, g. m. Lars Sparre, 15.
- Erik, överste, 15.
- Maria Eleonora, 17.
- Åke, 132.
- Sparre, ätt, 143.
- Beata Märta Larsdotter, g. m. Clas Bonde, 15, 20.
- Ebba Gustafsdotter, 18.
- Fredrik, greve, rikskansler, 245, 256.
- Gustaf, frih., riksråd, 15, 18 f.
- Lars, frih., kammarherre, 15.
- Lars Eriksson, riksråd, 98.
- Sigge, 257.
- Åke Gustafsson, frih., kapten, 19.
- Sparwenfeld, J. G., 122, 132.
- Spole, A., prof., 270.
- Sprengtporten, J. W., frih., överståth., 33, 37.
- Staa, E., prof., 283.
- Stackelberg, B. O., konteramiral, 68.
- Stael von Holstein, O. W., frih., president, 43 f.
- Stavenow, L., prof., 283.
- Stecher, N., kyrkoherde, 265.
- von Stedingk, C. B. L. C., greve, ambassadör, fältmarskalk, 122, 148.
- Sten Abrahamsson, se Leijonhufvud.
- Stenar, biskop, 179 ff.
- (Stenbock), Erik Gustafsson, frih., riksråd, 167 ff.
- Gustaf Otto, greve, riksamiral, 99.
- Sthen, H. C., psalmdiktare, 132.
- Stierncrona, ätter, 226.
- Stiernfält, Per Mattsson, assessor, 2, 4.
- Stiernhielm, Georg, skald, 218.
- Stiernhöök, J., jurist, 170 f.
- von Stiernman, A. A., kansli-råd, hävdaforsk., 188 ff.
- Stjernblad, J. E., frih., ryttmästare, 65.
- Stjernstedt, J. W., frih., kapten, 39.
- Marika, författarinna, 127.
- Stormhatt, Lorens Eriksson, kommandant, 99.
- Strindberg, Aug., förf., 51, 125, 146, 249, 258.
- von Strokirch, Charlotta, g. m. Lars Welt, 226.
- Strokirs, E., brukspatron, 261.
- K., protokollssekr., 261.
- Struwe, Chr. F., se Leijonsten.
- Ström, O., bryggare, 116.
- Strömberg, J., 146.
- Stuart, Anna, 172.
- Johan Adolf, 172.
- Sture, ätter, 97, 133.
- Malin, g. m. E. G. Stenbock, 167 ff.
- Sten, d. y., riksförest., 136.
- (—), Svante Nilsson, riksföreståndare, 84.
- Störning, Gerdt, brukspatron, 99.
- Sundvall, C. F., arkitekt, 103.
- Sunnanväder, se Peder Jakobsson.
- Svanberg, L. F., prof., 34.
- Svante Nilsson, se Sture.
- Swart, Claes (Claus), bildhuggare, 75.
- (Svart), Jon Jönsson, riksråd, 82.
- Svart, Peder, biskop, 188.

- Svebilius, Olof, ärkebiskop, 172 f.
- Svedberg, J., ärkebiskop, 122.
- Svedbom, P. E., rektor, 35.
- Swedenborg, Emanuel, 256.
- Svend, biskop i Aarhus, 180.
- Grathe, dansk konung, 178, 180.
- Svensson, Märten, brukspatron, 252.
- Svinhufvud, ätt, 147.
- (—), Otto Olofsson, biskop, 85.
- von Sydow, ätt, 127 f.
- Sylwan, T. L., lagman, 262.
- Säve, P. A., adjunkt, 125.
- Söderblom, släkt, 153—159.
- Nathan, ärkebiskop, 153—159, 267 ff.
- Söderhjelm, Alma, prof., 128.
- Söderman, släkt, 280.
- Södersteen, H., kyrkoherde, 113 f.
- Söderström, svensk-finländsk släkt, 149.
- Tabbert-Stralenberg, F. J., kartograf, 103.
- Taube af Karlö, Helena, 23.
- Tegnér, Esaias, biskop, skald, 113.
- Tempelman, O. S., arkitekt, 103.
- Tengwall, L., jurist, 174.
- Terserus, J. E., biskop, 129, 211.
- Tersmeden, J. N., kammarherre, 36.
- P. R., 147.
- Tessin, Carl Gustaf, greve, kanslipresident, 242—246, 255 ff.
- Nicodemus, d. y., greve, arkitekt, 242 f.
- Nicodemus, d. ä., arkitekt, 103, 255.
- Tham, Pehr, överintendent, 110 ff.
- Petter, godsäg., 111.
- Theorell, J. P., tidningsman, 40.
- Thersner, U., tecknare, 103.
- Thomander, J. H., biskop, 33.
- Thorild, Th., skald, 110 f., 113, 122.
- Thorsson, F. V., statsråd, 146.
- Thunamontanus, Harald Olaf, 217.
- Thyselius, Pehr, biskop, 96.
- Thöle, släkt, 250.
- af Tibell, G. W., frih., generallöjtnant, 148.
- Tiburtius, Tiburts, prost, 97.
- Tillman, Greta, g. m. Jan Blanck, 232.
- Tiquet, Samuel, 147.
- Toll, major, 65.
- Topelius, Z., förf., 250.
- Toresson, A., 278.
- (Tott), Ivar Axelsson, rid-dare, 118, 275.
- Tranchell, släkt, 146.
- Tremper, Valentin, trädgårdsmästare, 221.
- Tre rosor, ätt, 97.
- (—), Karin Alfsdotter, 83.
- (—), Knut Alfsson, norskt riksråd, 83.
- Triewald, M., mekaniker, 103.
- Troilius, U., prost, 129, 139.
- Trolle, ätt, 97.
- (—), Arvid Birgersson, riksråd, 141 f.
- (—), Gustav, ärkebiskop, 136.
- (—), Katerina Birgersdotter, g. m. Laurens Haraldsson (snedbjälke), 143.
- Uddualus, domprost, 187.
- Uggla, Knut, major, 14.
- Ulf, lagman i Varend, 180.
- (Ulf), ätt, 97.
- (—), Märta Bengtsdotter, 84.
- Ulfeld, Corfitz, 208.
- Eiler, 132.
- Jacob, 132.
- Ulf sax, Lindorm, d. y., överstelöjtnant, 108.
- Per Linnarsson, 108.
- Ulf sparre, ätt, 97.
- Ulrica, g. m. Petter Tham, 111.
- (Ulfstand), Jens Holgersen, dansk riksamiral, 275.
- Ullberg, J., träskulptör, 131.
- Unäus, släkt, 144.
- Unger, A., brukspatron, 140.
- Unnerus, Anna Ulrika, g. m. Chr. Rubin, 228.
- Wachtmeister, C., greve, minister, 43.
- Warn, släkt, 101.
- Peder Colbjörn sen, gross-handl., 141.
- Wagnsson, släkt, 109.
- G., metodistpastor, 109.
- Wahle, Cecilia, g. m. S. S. Blix, 217.
- Waldau, J. J., bildhugg., 71.
- Jörgen, konterfejare, 71, 75.
- Valdemar, konung, 186.
- I den store, dansk konung, 182.
- Wallenberg, M., bankdirektör, 128.
- Wallenstein, kejserl. härförare, 89.
- Wallgren, Jon, trädgårdsmästare, 8.
- Lena, g. m. Josua Björnräm, 8.
- Wallin, J. O., ärkebiskop, 139.
- Wallius, Laurentius, prof., 265.
- Wallmark, P. A., journalist, 122.
- Wallquist, släkt, 280.
- Varg, Jöns Larsson, 82, 271.
- Warholm, J. W., prost, 118.
- (Vasaätten), Carl Ferdinand, furstbiskop, 132.
- (—), Margareta Larsdotter, g. m. 1) Laurentius Petri Gothus, 2) A. L. Björnräm, 2.
- Wattrang, J., brukspatron, 252.
- Wedel-Jarlsberg, F., baron, minister, 43.
- Weduwar, B., arkitekt, 103.
- B., handelsman, 97.
- von Vegesack, E., överste, 52 f.
- Weibull, C., prof., 197 ff.
- M., prof., 197.
- Weidenhielm, E. O., general-löjtnant, 63, 65 f.
- Welt, Lars Eriksson, 226.
- (Wältt), Svante Larsson, häradsfogde, 226.
- Wengren, O., handlande, 91.
- Wennerberg, G. G:son, konstnär, 280.
- Wennerstedt, C. G., lands-hövding, 90.
- Wensioe, T., kyrkoherde, 118.
- Werlin, J., guldsmed, 147.
- von Wert, A. W., 278.
- Westberg, B. G., kommerseråd, 260.
- Westerlund, A. W., 149.

- Wetterbergh, C. A., författare, 33.
 Wettergren, F., teaterchef, 107.
 Whitelocke, B., eng. diplomate, 208.
 Widman, O., prof., 270.
 Wiesel, Samuel, prost, 113.
 Wieselgren, H., bibliotekarie, 44, 66.
 Wikström, Alfred, 271.
 Vilhelm av Sabina, påvlig legat, 185 f.
 Willman, O. E., 278.
 Winge, Maria, g. m. A. Björnram, 6.
 (vinkelhakar, två), Inge-
 mund Arvidsson, väp-
 nare, 140.
 (—), Inge-
 mund Ingevalds-
 son, 140.
 (—), Ingevald Djäkn, under-
 lagman, 139 f.
 (—), Ingevald Inge-
 munds-
 son, prebendat, 140.
- von der Wisch, slesvig-holst.
 ätt, 150.
 Withander, finl. släkt, 149.
 Wittmack, C., köpman, 252.
 Wolters, Liebert, 147.
 Vrang, släkt, 280.
 Wrangel, ätter, 115.
 — Erik, riksråd, 115.
 — F. U., greve, förf., 115.
 — Gustava, grevinna, 99.
 — H., generalguvernör, 88.
 — W. G., major, 90.
 Wrede, Fabian, frih., riks-
 råd, 22, 25.
 — Fabian Casimir, frih.,
 överste, 22.
 — G. J. K., frih., 149.
- Yxkull, W., överste, 99.
- Zebrázynthus, kyrkoherde,
 265.
 Zorn, A., konstnär, 279.
 von Zweigbergk, O., publi-
 cist, 127.
- Zwerg, A. H. Chr., apote-
 kare, 273.
- Åkerhielm, S., frih., riksråd,
 91.
 Åkerman, F., landshövding,
 32.
 Åkervinge, Brita Carlsdot-
 ter, g. m. J. Björnram, 6.
 — Carl, 6.
 Allonsköld, Anna, g. m.
 Anders Eriksson Häste-
 hufvud, 108.
 Åskagssläkten, 280.
 Åstrand, Samuel, prost, 113.
 Åström, Johanna Helena,
 g. m. K. J. Boström, 77.
- Öhrling, rådman, 7.
 Önehufvud, O. H., karto-
 graf, 103.
 Örnhielm, C., historiker,
 190 f.
 Österberg, släkt, 280.

PERSONHISTORISK
TIDSKRIFT

TRETTIOANDRA ÅRGÅNGEN

1931

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

STOCKHOLM 1932

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

310195

PERSOHNISTORISK

TIDSKRIFT

TRETTIANDRA ÅRGÅNGEN

1881

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

PERSOHNISTORISKA SAMKRIFET

REKGT HILDEBRAND

STOCKHOLM 1881

ALM. BOKF. HANDELS- & TRYCKERI-Å. N:o 11. S. 11.

1881

INNEHÅLL.

Text.

	Sid.
Bidrag till ätterna Björnrams genealogi. Av <i>H. Södersteen</i> †	1—10
Adliga gravar i Västra Vingåkers kyrka. M. 10 fig. Av <i>Bertil Waldén</i> .	11—27
Adam Christian Raab och Hugo Raab. Frisinne och försvar 1834—1881. M. 2 portr. Av <i>Elfas Tiselius</i>	28—68
Jost Schutze. En bild- och vapensnidare i Stockholm på 1600-talet. M. 1 fig. Av <i>Efraim Lundmark</i>	69—76
Henrik Johannes Boström in memoriam. Av <i>Osmo Durchman</i>	77—79
Ärkebiskop Nathan Söderbloms härstamning. M. 1 antavla. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	153—159
Om blodsskyldskap såsom äktenskapshinder enligt svensk rätt. Av <i>Jan Eric Almquist</i>	160—176
Växjö stifts biskopar intill år 1287. Av <i>Toni Schmid</i>	177—187
Några anteckningar om Västerås biskopskrönika och biskopslängd. Av <i>Sture Bolin</i>	188—193
Engelbreds släkt. Nya bidrag. Meddelade av <i>P. Norberg</i>	194—195
Drottning Kristinas tronavsägelse. Några randanteckningar. Av <i>Nils Ahn- lund</i>	196—214
Peder Månsson Blix och hans släkt. Av <i>Harald J. Heyman</i>	215—227
August Blanches föräldrar. Av <i>August Gynther</i>	228—241
Recensioner och smärre meddelanden (jfr nästa sida)	80—152, 242—285
Stockholms Helga Lekamensgilles handlingar. Av <i>Gottfrid Carlsson</i> .	80—86
Herman Södersteen †	113
Frans de Brun †	114
Insända böcker	285—288
Frågor	288
Notiser	289
Personregister. Utarbetat av <i>S. T.</i>	290—300

Illustrationer.

Fig. 1—2. Frih. Carl Soops af Limingo kista (V. Vingåkers kyrka)	16
Fig. 3. Maria Eleonora Soops af Limingo kista	17
Fig. 4. Ebba Gustafsdotter Sparres kista	18
Fig. 5. Frih. Åke Gustafsson Sparres kista	20
Fig. 6. Frih. Johan Gyllenstiernas af Lundholm kista	22
Fig. 7. Catharina Posses kista	23
Fig. 8—9. Adam Bernhard Hastfers kista	24
Fig. 10. Brynte Cronskölds kista	25
Fig. 11. Porträtt av kammarherren frih. Adam Christian Raab (1801—1872) 21	21
Fig. 12. Portr. av generalmajoren frih. Hugo Raab (1873—1881)	47
Fig. 13. Riksskattmästaren frih. Gustaf Bondes huvudbanér i Spånå kyrka, skulpt. 1667 av Jost Schutze	73

I avdelningen Recensioner och smärre meddelanden behandlade skrifter och uppsatser.

	Sid.
Acta Wrangeliana, anm. av Aqut	115
AHNLUND, N., Kring Gustav Adolf, anm. av B. H—d	88
AHRENLÖF, EDIT, Lärarinnor och skolflickor i sekelskiftets Göteborg	126
ALMQUIST, J. A., Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden, I: 1—2	281
» Stockholm stads tänkeböcker 1504—1514	136, 283
AMBROSIANI, S., (kyrkogårdskonst)	96
ANDRÆ, T., Nathan Söderblom, anm. av B. H—d	267
ANNERSTEDT, C., Upsala universitets historia. Register, utarb. av E. Colliander	271
Arctos	149
Arkiv för nordisk filologi	133
ASK, F., Zur ältesten Geschichte der Brille in Schweden	272
BALCK, V., Minnen, II, anm. av A. Almhult	272
BARR, K., Bellman, bearb. o. utg. av L. Fried	116
BECKMAN, B., Dalupproret 1743, anm. av Torgny Höjer	89
BERGGRAV, E., Nathan Söderblom. Geni och karakter	267
BERGSTRÖM, K., Apotekare i Visby på 1600- och början av 1700-talet	273
VON BESKOW, B., (brev till H. Järta)	278
Blix-litteratur, anm. av H. J. Heyman	263
BOËTHIUS, B., Åtten Brahe i Sveriges historia	116
BONNIER, K. O., Bonniers. En bokhandlarefamilj, IV, anm. av R. G:son Berg	248
VON BONSDORFF, C., Gustav Mauritz Armfelt, 1, anm. av A. Grade	91
BRING, S. E., Svend Dahls Bibliotekshandbok, 2, anm. av B. H—d	273
» Tyska Bryggeriet, anm. av B. H—d	116
BROMANDER, C. V., 1779—1929. Länsstyrelsen i Karistad. Biografiska och per- sonhistoriska anteckningar till hundrafemtioårsminnet	117
BÄÄTH, L. M., Anteckningar om det s. k. Sturearkivet	281
» och MUNTHE, A., Kungl. statskontoret 1680—1930, anm. av Aqut	94
CARLGREN, WILH., (Norra Latin)	117
CARLSSON, A. B., Uppsala universitets matrikel	118
» W., Personalia ur Örebro läns museiarkiv	270
CEDERBERG, A. R., Heinrich Fick. Ein Beitrag zur russischen Geschichte des XVIII Jahrhunderts, anm. av Aqut	86
CEDERBÖM, L. A., och FRIBERG, C. O., Skara stifts herdaminne 1850—1930, h. 3, anm. av —g —k	118
COLLIANDER, E., se Annerstedt, C.	
COLLIJN, I., se Handlingar rörande Helga Lekamens gille i Stockholm.	
DAHLGREN, LOTTEN, Marie Charlottes dagbok, anm. av S. Lhd	274
Dalarnas hembygds-förbunds tidskrift	139
Danmarks Adels Aarbog	149
DJURKLOU, N. G., (reseanteckningar 1849)	270
DONNER, G. A., Striden om arvet efter köpmannen Jakob Frese, 1455—1510, anm. av B. H—d	118, 275
DONNER, K., Släkten Donner, III, anm. av G. I.	276
DUFWA, T., se Ekström, J.	
EISEN, A., Johan Jacob Eisenbletter	132
EKELUND, TH., se Från gamla prästhem.	
EKSTRÖM, JOHAN, Utkast til Beskrifning öfver Thuringe församling, utg. av T. Dufwa	119
ELGENSTIERNA, G., Den introducerade svenska adelns ättartavlor, del 6	276
ELLIOT, A. O., Minnen från det gamla Göteborg, anm. av B. Spr.	120
ELOVSON, H., Amerika i svensk litteratur 1750—1820	122
ERICSSON, E., se Munthe, L. W:son.	
FALCK, A. E., Hantverkskrän och fabriksväsen i Nyköping från äldre tider, anm. av E. Vennberg	251
Falkenbergiska släktföreningens skrifter	120
VON FEILITZEN, O., se Stockholms nation.	

	Sid.
FEUK, M., Minnen från Lunds katedralskola 1895—1904	126
VON FRENCKELL, R., Der finnische Zweig des Geschlechts Frenckell und von Frenckell, anm. av Aqut	120
FRIBERG, C. O., se Cederbom, L. A.	
FRIED, L., se Barr, K.	
Från gamla prästhem i Värmland och på Dal, utg. av Th. Ekelund, anm. av —g—k	119
Genealogia Gothica, h. 4., utg. av E. C:son Swartz, anm. av B. H—d	276
Genos, utg. av Genealogiska samfundet i Finland	148
GRANDINSON, K. G., Äldre pergamentsbrev i Örebro läns museums arkiv	270
Gravkonst, red. av H. Wadsjö, anm. av B. H—d	96
GUNNÄS, S., och WALDÉN, B., Sveriges kyrkor: Dalsland, bd 1, h. 1. Sundals härad, anm. av B. H—d	266
GÖDEL, V., Riksantikvarieämbetet	135
HALLBERG, B., Anteckningar om äldre tiders guldsmeder i Vänersborg	147
HALLENDORFF, C., Konung Oscar I:s politik under Krimkriget	136
Handlingar rörande Helga Lekamens gille i Stockholm, II—VIII, utg. av I. Collijn, anm. av Gottfrid Carlsson, se ovan under Innehåll.	
Handlingar till Sten Sture d. y:s historia 1515—1518	136
HANSSON, ALB., Ur romantikens sekretärer. Personskildringar och törnrosrier kring den Geijerska Uppsalakretsen, anm. av S. Lhd	99
HARTMAN, K. J., Äländska kongressen och dess förhistoria, I—V:1, anm. av B. S—n	100
HASSELBERG, B., Blixar och Drakar	263
» Till Jämtlands och Härjedalens herdaminne	263
» C. J. E., Festskrift till	263
Helga Lekamens gille, se Handlingar rör. Helga Lekamens gille.	
Hembygden, utg. av Dalslands fornminnes- o. hembygdsförbund	140
Historisk tidskrift	130
» » för Finland	148
» Tidsskrift (dansk)	150
VON HOFSTEN, N., Teodor Odhner	269
HOLST, W., Carl Gustaf Tessin under rese-, riksdagsmänna- och de tidigare beskickningsåren, anm. av Sigrid Leijonhufvud	242—246
HORNBERG, E., Finlands hävder, 2—3, anm. av B. H—d	253
HUBENDICK, E., Gustaf Ekman	270
Hyltén Cavallius-föreningens årsbok	141
Hågkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor. Saml. 12. Till minnet av Erik Axel Karlfeldt och Nathan Söderblom	267, 281
HÄGERSTRÖM, A., Per Persson	270
INDEBETOU, G., Bergsskolans i Filipstad elever 1830—1930, anm. av B. B—s	277
Intendenturkårens historia 1880—1930 o. Intendenturkåren 1880—1930. Biografiska uppgifter öfver Intendenturkårens personal, anm. av F. W—t	104
JACOBOWSKY, C. V., Svenskar i främmande land under gångna tider	122
» Svenska ostindiefarare före Ostindiska Kompaniet	278
JUEL, H. O., Adam Afzelius	269
Jämten	263
(JÄRTA, HANS) Hans Järta och Bernhard von Beskows brevväxling, utg. av C. Santesson (i Sv. Akad:s handl.), anm. av E. F.	278
JÄRTA, H., jfr Wahlström, Lydia.	
JÖNSSON, BENGT, (biogr. öfver)	270
KARLFELDT, A. E., (litt. om)	281
Karl Johans förbundets handlingar	137
Karolinska förbundets årsbok	136
KJELLIN, H., Medeltida gravvårdsformer i Norden	96
KLOCKHOFF, O., Folkungaättens stamfader	133
KOCK, KARIN, Skånska privatbanken, anm. av B. H—d	261
KRUSE, ANNA, Brummerska skolans historia	126
KÜGELBERG, A., Kungl. Första Livgrenadjärregementets historia, 5. Biografiska anteckningar om officerare med vederlikar 1619—1927, anm. av B. H—d	106
Kyrkogårdskonst. Avbildningar från äldre svenska kyrkogårdar. Red. av H. Wadsjö, kulturhistorisk inledn. av S. Ambrosiani, anm. av B. H—d	96
Kyrkohistorisk årsskrift	258

	Sid.
LAGERGREN, C., Mitt livs minnen, del 9, anm. av B. H—d	123
LAGERROTH, F., Minnen från Kristianstads skola	126
LANDBERG, C. A., En bergsmansläkt från Värmland. En gren av den Landbergska släkten, anm. av Aquat	279
LANDMARK, J. D., Victor Ronander	151
LARSSON, CARL, Jag, anm. av B. H—d	257
» TAGE, se Ystads nation.	
LAURIN, C., Minnen 1888—1898, anm. av V. Söderberg	101
LEIJONHUFVUD, SIGRID, Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökreets, anm. av B. H—d	255
LENK, T., se Vapen och dräkter.	
LINDSTAM, R., Abboter i Nydala kloster. — Dens., Series pastorum i Njudungen och Finveden, anm. av T. Schmid	258
LUNDBERG-NYBLUM, ELLEN, Från Fyrisån till Capris klippor, anm. av B. H—d	279
LUNDE, H., Retningslinjer i nordisk navnelovgivning	135
Lunds universitets matrikel 1667—1725, utg. av P. Wilner	118
LÖFSTRÖM, K., Åskagssläkten. En värmländsk bergsmanssläkts historia, anm. av G. I.	280
LÖW, G., Närkes präster och den liturgiska striden	270
MANGÅRD, C., En bok om Karlfeldt	281
Meddelanden från Föreningen Örebro läns museum	145, 270
» » Kungl. Akademien för de fria konsterna	136
» » svenska riksarkivet	281
Med hammare och fackla, utg. av Sancte Örjens gille	147
MEIDELL, S., (om Birgittas skrin)	152
MEYER, G., Studentliv i Uppsala för sextio år sedan, anm. av Lqr	124
Min släkts öden. En krönika om fränder i möderneled, red. av E. A. Areen (utg. av Oscar o. Helena Larsons släktförening), anm. av Aquat	123
MUNTHE, A., (Statskontoret)	94
» L. W:son, Kungl. Fortifikationens historia, I—VI (del IV av E. Ericsson o. G. Rabe), anm. av F. W—t	101
Namn och bygd	135
NEWMAN, E., »Hedbergianismen» i Sverige, anm. av B. H—d	281
NORDENMARK, N. V. E., Anders Spole, anm. av B. H—d	270
Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen	132
Norra Allbo hembygdsförenings årsbok	142
» Latin femtio år 1880—1930, red. av W. Carlgren	117
Norrbotten. Norrbottens läns hembygdsförenings tidskrift	144
Norsk Biografisk Leksikon	152
» Slektshistorisk Tidskrift	152, 263
NYGREN, E., Mäster Hallers ättlingar	147
NYSTEDT, O., Nathan Söderblom	267
NÄSSTRÖM, G., och SELLING, G., Södra Djurgården	138
OTTERSTEDT, U., Från gotik till renässans, anm. av B. H—d	97
PAUL, A., Min Strindbergsbok, anm. av R. G. B.	125
Personalhistorisk Tidskrift	151
PERSSON, PER, (monogr. om socknarna Refsund, Sundsjö, Bräcke, Lockne och Bodsjö), anm. av Aquat	282
RABE, G., se Munthe, L. W:son.	
RAMBERG, L., Oskar Widman	270
RICHTER, H., Cartographia Scanensis	146
ROSMAN, H., Sällskapet D. B. V:s Sparbank i Visby 1830—1930	125
SALMONSON, C. A., Nya Elementarskolans studenter varen 1906	282
SAMUELSSON, G., Erik Leonard Ekman	270
Samfundet S:t Eriks årsbok	138
SANTESSON, C., se Järta, H.	
» C. G., Minnen från Nya Elementarskolan i Stockholm	126
Scandia	131
SCHILLER, H., En originell herre. Pehr Tham till Dagsnäs, anm. av B. Lundquister	110
» I kalesch genom Sverige, anm. av B. Lundquister	260
SCHMID, TONI, Den helige Sigfrid	283
SCHRODERUS, ERICUS JOHANNIS, Dictionarium quadrilingue, utg. av B. Hesselman	121

SELLING, G., se Näsström, G.	
SKARSTEDT, E., Pennfäktare, anm. av R. G. B.	126
Skåne, årsbok	146
SOLLIED, H., Blix'erne av Jemtland, anm. av H. J. Heyman	263
Solna hembygdsförenings årsskrift, anm. av G. Hellström	264
SONDÉN, K., Robert Almström	270
SPARRÉ, S. A:SON, Kungl. Västmanlands regementes historia, IV. Biografiska anteckningar om officerare och vederlikar 1623—1779, anm. av B. H—d	107
STENVALL, G., Växjö stifts matrikel	126
STIERNSTEDT, MARIKA, Adjö min gröna ungdom, anm. av A. Almhult	127
Stockholms nation [i Uppsala] H. T. 1920—H. T. 1930, red. av O. von Feilitzen	283
» stads tänkeböcker 1504—1514	136, 283
SWARTZ, E. C:SON, Genealogia Gothica, h. 4.	276
SVEDENBERG, HEDVIG, Glimtar ur stockholmskt privatliv på 1890-talet, anm. av A. Aht	283
Svenska Akademiens handlingar, se Järta, Hans.	
» Linné-sällskapets årsskrift	138
Svenskt biografiskt lexikon	127
Sveriges kyrkor: Dalsland, se Gunnås, S.	
» riksdag, avd. I: 1	283
VON SYDOW, Stambok över släkten	128
SÖDERBLOM, NATHAN, (litt. om), anm. av B. H—d	267
SÖDERHJELM, ALMA, Min värld, 2. anm. av E. F.	128
SÖRENSEN, ANNA, se Växelundervisningssällskapets normalskola.	
TUNBERG, S., Riksdagens uppkomst och utveckling intill medeltidens slut	283
Uppsala universitets matrikel 1776—1784, utg. av A. B. Carlsson	118
UPPSTRÖM, AIVVA, Stor-mor i Dalom	129
WADSJÖ, H., se Gravkonst och Kyrkogårdskonst.	
WAGNSSON, R., Släkten Wagnsson, anm. av Aqut	109
WAHLSTRÖM, LYDIA, Hans Järta och Västmanlands-Dala nation	278
WALDE, O., De svenska bibliotekens historia	273
WALDÉN, B., (Fören. Örebro läns museum)	145, 270
» » Gravmonument i nederländsk barockstil i sörmländska kyrkor	98
» » (Sveriges kyrkor), se Gunnås, S.	
Vapen och dräkter på svenska gravstenar från äldre Vasatiden, red. av T. Lenk, anm. av B. H—d	97
WEDBERG, B., Jan Eric Palmsvärd, justitieråd och vitterlekare, anm. av Aqut	246
» Nils Wilh. Marks von Würtemberg, anm. av B. H—d	284
VEJDE, P. G., (godshistoriker i N. Allbo hembygdsförenings årsbok), anm. av B. H—d	142
» Ur Arvid Trolles jordebok	141
Vem är det?, anm. av A. Almhult	129
VESSBERG, V., Skolminnen från Gamla Södermalm	126
Vetenskapsakademiens levnadsteckningar	269
» årsbok	269
WIBLING, H., Bernhard Elis Malmström och Gustaf Wilhelm Gumälius	270
WIESELGREN, O., Jacob Gottbergs stambok, anm. av B. H—d	133
WILNER, P., Lunds universitets matrikel	118
VRDESTAM, G., Småländska gestalter, anm. av B. H—d	112
Växelundervisningssällskapets normalskola och folkskoleseminariet i Stockholm 1830—1930, utg. av Anna Sörensen, anm. av A. J—n	129
Ystads nation [i Lund] 1915—1930, red. av Tage Larsson	284
Örebro läns museum, Föreningen, Festskrift, anm. av B. H—d	270
» » Meddelanden från Föreningen, anm. av B. H—d	145
ÖSTMAN, N., Altargraven i Klara kyrka	135

FÖRKORTNINGSLISTA.

- ATA=Antikvarisk-topografiska arkivet, Vitterhetsakademien.
BSH=Bidrag till Skandinaviens historia, utg. av C. G. Styffe.
DS=Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum), utg. gm J. G. Liljegren,
B. E. Hildebrand, E. Hildebrand och S. Tunberg.
GIR=Gustaf Is Registratur.
HH=Historiska Handlingar.
HS=B. E. Hildebrand, Sv. sigiller från medeltiden.
HSH=Handlingar rörande Skandinaviens historia.
HT=(svensk) Hist. Tidskr.
KrLL=Kristoffers landslag.
MELL=Magnus Erikssons landslag.
MESL= » » stadslag.
NTBB=Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen.
PHT=Personhistorisk Tidskrift.
SAT=Svenska Autografsällskapets Tidskrift.
SD=Svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, utg. gm C. Silfverstolpe och K. H.
Karlsson.
SFSS=Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet.
SRP=Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref.
SRS=Scriptores rerum Suecicarum medii ævi.
- KA=Kammararkivet.
KB=Kungl. Biblioteket.
LUB=Lunds Universitetsbibliotek.
RA=Riksarkivet.
UUB=Uppsala Universitetsbibliotek.

Följande av Samfundets skrifter utlämnas efter rekvisition hos sekreteraren, adr. **FAMILJEBOKEN**, Vasagatan 7, Stockholm, till nedannämnda pris:

Svenska Autografsällskapets tidskrift, Del I, nr:s 3, 7—12, årg.
 1879—1888 (h. 1, 2 o. 4—6 saknas), per nr kr. 3:—.

Svenska Autografsällskapets tidskrift, Del II, nr:s 1—12, årg.
 1889—1896 (340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris av kr. 18:—.

Personregister till delarne I och II (44 sid.) kr. 6:—.

Personhistorisk tidskrift:

- Årg. I (1898—1899) h. 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 1 o. 2 slutsålda).
- II (1900) h. 1 o. 2 à kr. 3:75 (h. 3 o. 4 slutsålda).
- III (1901) (slutsåld).
- IV (1902) — årg. XXIV (1923) à kr. 15 per årg. utom årg. VIII (1906), som är slutsåld.
- XXV (1924) — årg. XXXI (1930) à kr. 10:—.

Skrifter och Handlingar, utg. genom Svenska Autografsällskapet:

- I. St:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel kr. 9:—.
- II. En adlig och fristlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) kr. 4:50.
- III. Släkten Aminoff (slutsåld).
- IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (slutsåld).
- V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i årg. III o. IV.
- VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt (slutsåld).
- VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—.
- VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt); ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Skrifter, utg. av Personhistoriska Samfundet:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.
 2. Kalmar regementes chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.
 3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat kr. 6:—.
 4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff kr. 6:—.
 5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar; ingår i årg. XIII, h. 2—3, även separat kr. 6:—.
 6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.
 7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.
 8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.
 9. Namnlister över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget af V. Hamilton, C. H. Kreütger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.
 10. Namnlister över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till fot under stora nordiska kriget af E. Leijonhufvud kr. 10:—.
- Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à kr. 3:—.
- Margareta Brahes svenska familjeporträtt i Hessen. Beskrivna av Georg W. Fleetwood kr. 10:—.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare (adr. se ovan). Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12:50.

Personhistoriska Samfundets ledamöter uppmanas att söka verka för ökning av Samfundets medlemsantal.

BERGSSKOLANS I
FILIPSTAD ELEVER

1830 — 1930

Biografisk matrikel utgiven av Govert
Indebetou, erhålles franko mot post-
förskott å Kr. 8:50 efter rekvisition
hos Bergsskolan i Filipstad.